

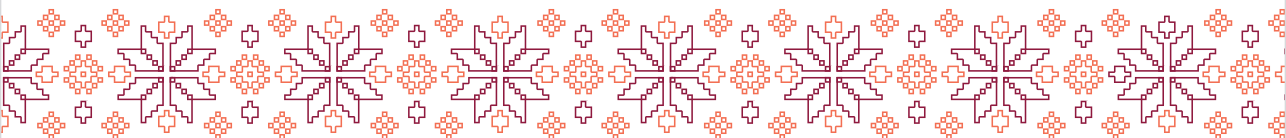
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

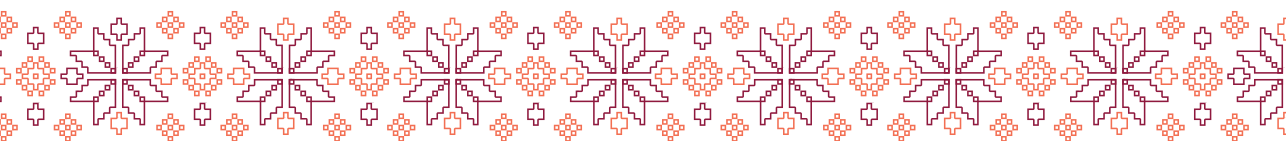

в практиці
Конституційного Суду:

офіційне тлумачення
та юридичні позиції

1997–2023

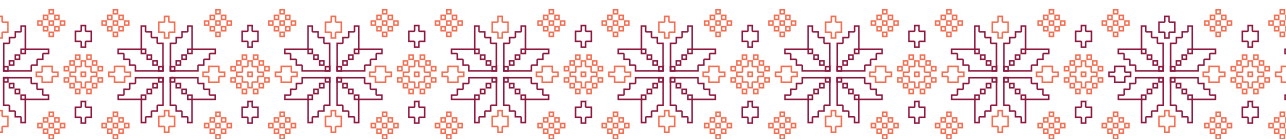
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

в практиці
Конституційного Суду:

офіційне тлумачення
та юридичні позиції

1997–2023

УДК 343.35+343.32+343.37](477)(038)
G61

Конституція України в практиці Конституційного Суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції. 1997–2023 /вступ. слово С. П. Головатого; упоряд.: С. П. Головатий, В.М. Бесчастний, Л.І. Бірюк, Н.І. Адамчик, Ю.М. Михеєнко. Київ : ВАІТЕ, 2024. 450 с.

ISBN 978-617-7627-52-3

У виданні подано офіційний текст Конституції України станом на 31 грудня 2023 року разом із витягами з рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення її статей. Видання містить перелік рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення приписів Конституції України та юридичні позиції Конституційного Суду України.

Видання розраховане на широке коло користувачів: посадових осіб органів публічної влади, правників, студентів юридичних вишів та всіх, хто цікавиться питаннями конституціоналізму, захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина.

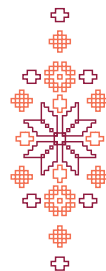
УДК 343.35+343.32+343.37](477)(038)

ISBN 978-617-7627-52-3

© Конституційний Суд України, 2024
© Головатий С. Вступне слово, 2024

Видано до 28-ї річниці ухвалення Конституції України

Зміст

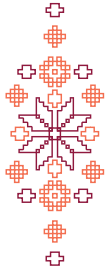
Сергій ГОЛОВАТИЙ. ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОФІЦІЙНОЇ ДОКТРИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА	5
--	---

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ (з рішеннями Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення приписів Конституції України, ухваленими відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України)	33
--	----

ЮРИДИЧНІ ПОЗИЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ (у рішеннях, висновках, ухвалених Судом відповідно до статей 150, 151 ¹ , 159 Конституції України)	151
---	-----

ПЕРЕЛІК РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЩОДО ОФІЦІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ПРИПИСІВ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ	435
--	-----

Еволюція української офіційної доктрини конституційного права

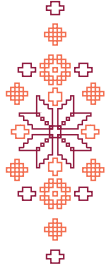
Якщо не знати або не розуміти національної конституційної доктрини, то годі вести мову про можливість практичного застосування засадничих принципів національного права.

Конституційна доктрина *per se* скеровує до якогось конкретного юридичного принципу, конкретної теорії та навіть до юридичної практики, і кожне саме собою пояснює, як слід розуміти й застосовувати конституцію, а відтак, як до цього підступитися та в якому напрямі рухатися задля цього.

Своїми коренями котрісь із конституційних доктрин сягають часів політичних систем держав Стародавньої Греції та Стародавнього Риму, що їх описали Платон, Аристотель і Цицерон. У розвиток деяких конституційних доктрин набагато пізніше, у добу Просвітництва, мислителі Джон Лок, Жан-Жак Русо й Шарль-Луї Монтеск'є зробили свій внесок, і відтоді вони стали засадничими в сучасних політичних системах Західного світу. Саме ці носії філософської думки обстоювали ідею, що призначення конституції – захищати права особи, обмежувати силу влади та слугувати справедливості й упорядкованому правом суспільству.

У таких параметрах наслідком багатостолітнього людського досвіду виплекано не одну конституційну доктрину. Їх вичерпного переліку немає і, напевне, не буде. Адже вони виникли в минулому та еволюціонували, щоб дати раду конкретним і складним аспектам політичного й правничого життя. Утім не знати, які ще нові з них можуть визріти в результаті досі небачених юридичних і політичних процесів та інновацій. Однак із упевненістю можна вести мову про кілька ваговитих доктрин, що відомі здавна і є універсальними. Це, зокрема, такі: доктрина поділу влади (*division of power*); доктрина засадничих прав (*fundamental rights*); доктрина судового перегляду (*judicial review*); доктрина домірності (*proportionality*); доктрина установчих актів (*constitutional acts*) та деякі інші.

Окрім зазначених добре відомих і усталених, є своєрідні конституційні доктрини, що первинно виникли в рамках різних юрисдикцій і національних правничих систем. На час своєї появи вони стосувалися окремих аспектів відповідних конституцій, надаючи їм національної своєрідності. Як приклад, це посталі в XIX столітті дві національні конституційні доктрини: німецька

Rechtsstaat – праводержави та англійська *The Rule of Law* – правовладдя. Історично надалі німецька так і не вийшла за межі національного конституційного простору, тоді як англійська набула всесвітнього визнання й поширення.

Утворений у рік ухвалення Конституції України (1996) наш національний орган конституційної юрисдикції є одним із наймолодших у світі. Попри те, що його було засновано в країні, котра перед тим віками не мала власної державности, а відтак, не мала й жодного досвіду в царині офіційного пояснення змісту національного Зasadничого Закону, перед ним як інституцією спеціального призначення постало завдання виконувати свою інституційну місію на високому фаховому рівні. За двадцять сім років – від жовтня 1996 року, коли Конституційний Суд України (далі – Суд) почав діяти, дотепер – ухвалено понад 400 актів (рішень і висновків) за наслідком конституційних проваджень. Сукупно – це сучасна українська офіційна конституційна доктрина. Розрідження в слові «офіційно» зроблено вмисне, щоб наголосити на тому, що доробок Суду в його актах – це конституційна доктрина, яка є відмінною від наукової (академічної). Відмінність полягає в тому, що офіційна конституційна доктрина є кінцевим і юридично зобов'язувальним тлумаченням приписів конституції, тобто є *правом per se*, тоді як витворене науковцями тлумачення є лише їхнім, як приватних осіб, міркуванням про право, але аж ніяк не є *власне правом*.

Немає потреби доводити, що рішення національного органу конституційної юрисдикції (в українському контексті – поняття *рішення* є загальним, охоплюючи два види актів, що їх ухвалює Конституційний Суд відповідно до наданих йому повноважень: «рішення» і «висновки») мають природу **норми права**, а отже, є **формально-обов'язковим правилом**. Понад те, в ієрархічній системі норм національного права такі рішення посідають найвище (верховне) місце. Коли брати за приклад українську систему, то на це чітко вказує конституційний імператив: «Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені» (припис статті 151² Конституції України). Резолютивній частині будь-якого з виду актів, що їх ухвалює суд (себто «рішенню» або «висновкові»), передують мотивувальна частина, де він викладає обґрунтування своєї позиції. Різнобічно можна змальовувати – з погляду методології – суть та природу юридичних позицій суду, що їх викладено в мотивувальній частині. Хтось казатиме, що це – «найважливіші висновки», дехто – що це «виявлене судом кристалізоване право», ще інші скажуть, що це – «джерело права», а декотрі – «настанова, що має загальнообов'язкове значення»...

Подібний ряд міркувань, за допомогою яких можна так або інакше пояснювати явище юридичної позиції Суду, не є завершеним. Але й цього досить, щоб за таким або схожим описом бачити головне: наведеному на користь «рішення» або «висновку» обґрунтуванню властива та сама *юридична сила*,

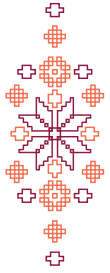
що й ухваленому і зазначеному в резолютивній частині рішення (висновку). Слід розуміти: якщо підсумковому висновкові (що його містить резолютивна частина рішення) бракує змістовного обґрунтування, виявлення визначальних принципів права, належної та вичерпної логічної аргументації (що її має містити мотивувальна частина рішення), то немає можливості сприйняти саме рішення адекватно, а отже, застосовувати його усвідомлено. З наведеного випливає, що підсумковий висновок у резолютивній частині та аргументація в мотивувальній частині рішення перебувають у нерозривній єдності. Обґрунтування, викладене як позиція суду, є явищем, що впливає з **норми права** як формально-обов'язкового правила. Юридична сутність позиції суду є **нормативним** складником його рішення. **Юридична позиція** суду – це єдиний **нормативний комплекс**, якому властива єдність логічних елементів, що їх містять різні структурні елементи рішення. У загальній теорії права таке явище позначено поняттям *логічна норма*. Як **логічна норма**, юридична позиція суду зводить воедино вступну, мотивувальну й резолютивну частини, що є складниками рішення.

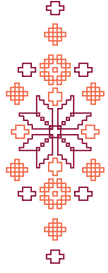
Ознакою юридичної позиції суду (як логічної норми) є переконаність тих, хто здійснює конституційне провадження (суддів), у правильності рішення (висновку). Такої переконаності досягають у спосіб закладання у підсумковий висновок доктринального підґрунтя. Вираження судом своєї фахової позиції є етапом пізнання записаної в конституції норми права в той або інший час (момент часу). Як складник усієї юридичної матерії (системи), таке вираження, власне, і є офіційною доктриною конституційного права. Основу такої доктрини становлять наукові погляди.

Безперечно, наукова й офіційна конституційні доктрини пов'язані. Однак кожна з них виконує властиву лише їй функцію. Наукова конституційна доктрина не має тієї самої ролі, що її має офіційна доктрина. З іншого ж боку, національна офіційна конституційна доктрина виникає не на порожньому місці. Вона є наслідком колективного наукового дослідження (аналізу), за якого офіційний орган конституційної юрисдикції єднає наукову юридичну доктрину з текстом конституції.

Слід розуміти, що офіційна конституційна доктрина, з огляду на те, що її виписано в актах суду, має юридично зобов'язувальну природу. Через це її зобов'язувальну силу поширено на всі органи публічної влади (органи державної влади, разом із судами звичайної юрисдикції, та органи самоврядування), на суб'єктів підприємництва, організації, посадовців системи публічної влади та на всіх громадян.

Із плином часу суд може змінити свою юридичну позицію, що означає зміну змісту як результат безупинного пізнання (усвідомлення) матерії конституційного права. У такому разі ведемо мову про діяльність органу кон-

ституційної юрисдикції на основі *принципу еволюційного розвитку* офіційної конституційної доктрини.

Пропоноване користувачам видання, частину якого становить добірка юридичних позицій Конституційного Суду України, є показовим щодо практичного застосування цього принципу вітчизняним органом конституційної юрисдикції.

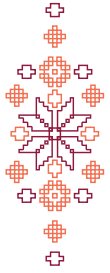
Доволі ілюстративною є картина еволюційного розвитку юридичної позиції Суду на прикладі застосування доктрини **правовладдя** (*the rule of law*). У частині першій статті 8 Конституції України одну з тріади європейських цінностей – *правовладдя* – виражено дещо своєрідно за допомогою формули: «В Україні визнається й діє принцип верховенства права». Так сформульовано одну із засад українського конституційного ладу. У цьому питанні доволі відомим і напрочуд застосовним як у практичній діяльності різних інституцій вітчизняної юридичної системи, так і в академічному середовищі є Рішення Суду від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. У ньому витворено український варіант офіційного тлумачення поняття *правовладдя* – того, що з ухваленням Конституції України 28 червня 1996 року позначили за допомогою двослівної фрази «верховенство права», що відтоді є українським відповідником до англійського *the rule of law*. У зазначеному рішенні суть поняття «верховенство права» пояснювали, з-поміж іншого, як «**панування права** в суспільстві» та як те, що вимагає від держави «його втілення (однак із тексту незрозуміло: втілення *саме чого* – С.Г.) у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті **ідеями соціальної справедливості**, свободи, рівності тощо»; один із проявів «верховенства права» вбачали в тому, що саме поняття «**право**» не слід зводити лише до поняття «законодавство» (як одну з його форм), бо воно, мовляв, «**включає** й інші соціальні регулятори, зокрема **норми моралі, традиції, звичаї** тощо». Загалом же за ключ до розкриття змісту поняття «верховенство права» брали «**розуміння права**» як такого¹.

Напівжирним шрифтом у наведених із рішення цитатах виділено ті елементи, що красномовно свідчать про хибність такого тлумачення поняття, що його первотвірно позначено англійською як *the rule of law*:

- початкова фраза першого абзацу підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини рішення («**верховенство** права – це **панування** права в суспільстві») навіть із лінгвістичного погляду є недоладною, позаяк слово *верховенство* не є тотожним слову *панування*: якщо перше (*верховенство*) вказує на панівне становище, переважаючий вплив кого-, чого-небудь², старшинство, ієрархічно вищу позицію кого-, чого-небудь відносно ко-

1 Див.: Рішення КСУ від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа № 1-33/2004; підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) (напівжирний шрифт мій. – С.Г.).

2 Див.: Словник української мови : в 11 томах. Том 1, 1970. С. 335.

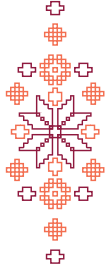

гось (чогось), хто (що) стоїть нижче, то друге (*панування*) означає дію за значенням *панувати* – мати владу над ким-, чим-небудь³; юридичний же контекст указує на те, що англійське *the rule of law*, як це впливає з усіх доктринальних і нормативних джерел, жодним чином не стосується такого, коли йшлося б про *панівне* становище права *над* кимось (чимось) або про те, що *право* вивіщено *над* кимось (чимось) ієрархічно; українські двослівні конструкції *верховенство права* та *панування права* є розкладними поняттями (тобто такими, де обидва слова в кожній із конструкцій мають самостійне значення), тоді як англійське *the rule of law* є ідіоматичною словосполучкою, що виражає одне цілісне поняття;

- початкова фраза другого абзацу цитованого матеріалу («**таке розуміння права**») указує на те, що Суд, виробляючи тоді свою юридичну позицію, розглядав посутнє значення поняття «верховенство права» як залежне від того, що власне розуміють під поняттям «право»; саме такого підходу твердо трималася українська наукова доктрина наприкінці 90-х років, яку представлено працями великого гурту вітчизняних науковців про те, що сутність *верховенства права* залежить від того, яке явище охоплено поняттям «право», котре власне й «панує»⁴;
- розумінь і тлумачень поняття *право* може бути безліч: скільки науковців – стільки й поглядів на нього); але українська, як і кожна інша національна, в рамках спільного європейського юридичного простору практика застосування поняття *the rule of law* вимагала уодноманітнення його розуміння на основі стандартизованого змісту, закладеного в нього первинно;
- погляд на поняття *право* під кутом розуміння його як адресованої державі вимоги «**втілювати його в закони**» є хибним, бо логіка каже, що самі державні *закони* – це складник національного *права*, а тому ідея «**втілення права**» в «**правотворчу діяльність держави**» разом із її «**законами**» призводить до виникнення великої кількості риторичних запитань;
- теза про те, що ухвалені державою закони «за своїм змістом мають бути **проникнуті** передусім **ідеями соціальної справедливості**», відго- нить марксизмом-ленінізмом, а марксизм-ленінізм та юридичне вчення

3 Див.: Словник української мови : в 11 томах. Том 6, 1975. С. 52.

4 Про такий підхід див., зокрема, в працях: *Рабінович П.* Конституційний принцип верховенства права. *Юрид. вестник.* 1997. № 3. С. 66; *Рабінович П. М.* Верховенство права. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. С. 341; *Заєць А. П.* Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. Київ : Парлам. вид-во, 1999. С. 132–133; *Заєць А.* Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування). *Вісник Акад. прав. наук.* Харків : Право, 1998. № 1 (12). С. 4; *Орзих М.* Верховенство права – принцип практической деятельности государства и общества. *Юрид. вестник.* 1997. № 3. С. 69; *Семчик В.* Юридична сила закону. *Вісник Акад. прав. наук України.* 1998. № 4 (15). С. 18; *Колодій А. М.* Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. С. 124.

ліберального напрямку, в лоні якого народжено ідею *the rule of law* та сформовано відповідну юридичну доктрину, – явища несумісні;

- тезу, що **«право включає в себе – як суспільні регулятори – норми моралі, традиції, звичаї тощо»**, неможливо сприймати юридично бездоганною з огляду на те, що кожне зі списку – право, мораль, традиції, звичаї – є самостійним явищем; і кожне як окремішнє явище є самостійним регулятором суспільних відносин: *право* як суспільний регулятор не може бути одночасно і *мораллю*, і *традиціями*, і *звичаями*.

Попри сказане, Рішення Суду від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 в питанні тлумачення припису частини першої статті 8 Конституції України стало помітним явищем в українському правничому бутті. Дуже швидко дехто з наукового середовища означив його навіть як «офіційний еталон інтерпретації принципу верховенства права»⁵.

Надалі Суд у рішеннях неодноразово посилався лише на саме цей варіант інтерпретації «верховенства права». За період 2004–2019 років є чотирнадцять рішень, що містять цей, так би мовити, «еталон»⁶.

Про що мовить наведений приклад?

Насамперед про те, що Суд у Рішенні № 15-рп/2004 скористався наявними тоді результатами національної наукової доктрини щодо двослівного пояснення змісту поняття «верховенство права», застосованого конституцієдавцем у приписі частини першої статті 8 Конституції України. Отже, тогочасна вітчизняна наукова доктрина, не відійшовши далеко від постулатів марксизму-ленінізму та доктрини юридичного позитивізму советського ґатунку, дивакувато витлумачила те поняття, а вітчизняний орган конституційної юрисдикції перейняв те тлумачення для свого, офіційного вжитку. Ось так на тлі браку відповідних знань за обидвох вітчизняних доктрин – наукової та офіційної – витворено було в цьому питанні, можна сказати, український велосипед на квадратних колесах.

Показується так, що 2019 рік був останнім, коли Суд покликався на безпідставно назване «еталоном» Рішення № 15-рп/2004.

Відтоді й дотепер із текстів рішень Суду вимальовується геть інша, докорінно відмінна картина смислового застосування записаного в частині першій статті 8 Конституції України імперативу як засади українського конституційного

5 Див.: Рабінович П. Верховенство права в інтерпретації Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 45.

6 Рішення КСУ: від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004; від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005; від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008; від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009; від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010; від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010; від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010; від 11 жовтня 2011 року № 10-рп/2011; від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012; від 11 лютого 2014 року № 1-рп/2014; від 20 грудня 2017 року № 2-рп/2017; від 27 лютого 2018 року № 1-рп/2018; від 22 травня 2018 року № 5-рп/2018; від 25 квітня 2019 року № 1-рп(II)/2019.

ладу. На такій засаді базовано обґрунтування юридичних позицій Суду в низці його нових рішень за останні 5 років із застосуванням доктрини правовладдя.

Таку відмінність можна пояснити саме тим чинником, про який згадано вище, а саме тоді, коли мовилось, що з плином часу Суд, чинячи на основі принципу еволюційного розвитку офіційної конституційної доктрини, може змінити свою юридичну позицію, що є відображенням безупинного пізнання (усвідомлення) матерії конституційного права.

Не помилившись, можна сказати, що зміна позиції Суду в цьому питанні сталася не без впливу наукової конституційної доктрини, утім не вітчизняної, а чужоземної, хоч і чужоземної, проте першоджерельної, себто автентичної, тієї, що англійського походження. Адже загальновідомо, що найавторитетнішим джерелом пізнання правдивого змісту поняття *the rule of law* тривалий час слугувала класична праця Альберта Дайсі (*Albert Venn Dicey*), провідного науковця тоді лише в рідній країні – Англії, а натеper – широко знаного в усьому світі теоретика-конституціоналіста, хто в підручнику для студентів-правників ще наприкінці XIX століття виклав власну доктрину конституційного права, у якій вів мову про три напрямні принципи, що ними була проїнята тогочасна неписана (некодифікована) конституція Англії⁷.

Понад століття пізніше світ побачила лаконічна, але блискуча праця видатного британського судді Тома Бінґема (*Thomas Henry Bingham*) під назвою «*The Rule of Law*»⁸. Вона вийшла друком 4 лютого 2010 року, ще за життя автора, але 11 вересня того самого року його не стало...

І от не що інше, як саме невеличка Бінґемова книжечка *The Rule of Law* раптом придалася, коли Венеційська Комісія «За демократію через право» (далі – Венеційська Комісія) виконувала запит від Парламентської Асамблеї Ради Європи на пошук щонайповнішої згоди стосовно чіткого й уодностайненого розуміння поняття *the rule of law* всією європейською спільнотою. Про це знаємо безпосередньо з двох ключових документів Венеційської Комісії: *Доповіді про правовладдя (Report of the Rule of Law, 2011)*⁹ та *Мірила правовладдя (Rule of Law Checklist, 2016)*¹⁰. Якщо в першому (базовому) дослідженні Венеційська Комісія з посиланням на працю британського автора висловила лише п р и п у щ е н н я , що «*можливо*, те розуміння, що його виклав Том Бінґем, якнайкраще охоплює складники правовладдя»¹¹, то

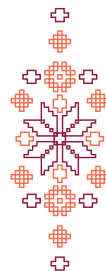
7 Dicey A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution (Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915). Indianapolis: Liberty Classics, 1982. 435 p.

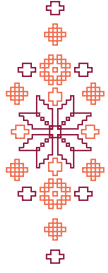
8 Bingham Tom. The Rule of Law. London: Allen Lane, 2010. 203 p.

9 CDL-AD (2011) 003 rev. У перекладі українською текст документа доступний на офіційному сайті Венеційської Комісії як CDL-AD (2011) 003 rev Ukrainian за джерелом: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr)

10 CDL-AD (2016) 007. У перекладі українською текст доступний на офіційному сайті Венеційської Комісії як CDL-AD (2016) 007 Ukrainian за джерелом: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr)

11 CDL-AD (2011) 003 rev, § 36 (*курсив мій*). – С. Г.).

в другому – маємо вже стверджуваний факт: «Характеристика, що її запропонував Том Бінгем, **найкращим чином** охоплює істотні елементи правовладдя»¹².

За розгорнутим же тлумаченням поняття *the rule of law* у Тома Бінгема постало як вісім «інгредієнтів», себто таких складників: 1) приступність приписів права (у тому значенні, що вони мають бути дохідливими, чіткими й передбачними); 2) проблеми щодо юридичних прав слід розв'язувати на підставі приписів права, а не дискреції; 3) рівність перед законом; 4) владу треба здійснювати правомірно, справедливо й розумно; 5) людські права має бути захищено; 6) належить забезпечити наявність засобів розв'язання спорів без надмірних витрат коштів або невинуватого зволікання; 7) судові процеси мають бути справедливими; 8) дотримання державою її зобов'язань за міжнародним правом. Базуючись саме на цьому Бінгемовому розгорнутому тлумаченні поняття *the rule of law* як засаді сучасного британського конституційного права, Венеційська Комісія не без урахування властивостей інших національних систем права й держави (хоча вони істотно різняться з британською) дійшла висновку, що «наразі став можливим консенсус стосовно безумовних складників правовладдя»¹³. До консенсусного розуміння складників поняття *the rule of law* Венеційська Комісія зарахувала шість, а саме: законність; юридична визначеність; заборона свавільності; доступ до судочинства; додержання людських прав; недискримінація та рівність перед приписами права («перед законом») ¹⁴. Саме їх Венеційська Комісія поклала в основу структурування обох своїх документів: *Доповіді про правовладдя* (2011) – як теоретичного дослідження, *Мірила правовладдя* (2016) – як порадника при практичному оцінюванні стану правовладдя в конкретній країні з огляду на її конституційну та юридичну структури, чинне законодавство та наявну судову практику.

Ясна річ, що станом на 2 листопада 2004 року, коли Суд ухвалив своє Рішення № 15-рп/2004, українському правничому академічному корпусу, рівно як і вітчизняному органу конституційної юрисдикції, бракувало першого-ліпшого авторитетного джерела та ще й офіційного характеру, з котрого можна було би почерпнути правдиві відомості про сутність поняття, позначеного англійською як *the rule of law*. Певною мірою саме цим якраз можна пояснити появу того українського велосипеда на квадратних колесах у вигляді Рішення Суду № 15-рп/2004 в питанні тлумачення поняття «верховенство права». Венеційська Комісія двічі – у 2011 та 2016 роках – ту прогалину заповнила, що й уможливило вітчизняному органу конституційної юрисдикції скоригувати свою позицію в цьому питанні.

12 CDL-AD (2016) 007, § 17 (напівжирний шрифт мій. – С. Г.).

13 CDL-AD (2011) 003 rev, § 41.

14 Там само.

Варто зазначити, що Суд почав застосовувати документ Венеційської Комісії «Доповідь про правовладдя» ще від 2017 року¹⁵. Цю практику продовжено в 2018¹⁶–2019¹⁷ роках. Однак лише у 2020 році Суд започаткував застосовування також і документа Венеційської Комісії «Мирило правовладдя». Відтоді для Суду стало вже звичною практикою обґрунтовувати свої рішення, спираючись на *безумовні складники правовладдя*, викладені в обох документах Венеційської Комісії, що тлумачать присутній зміст поняття *the rule of law*¹⁸.

Українську офіційну конституційну доктрину періоду 2020–2023 років формовано на основі практики застосовування Судом цих двох документів Венеційської Комісії як авторитетних офіційних загальноєвропейських джерел щодо змісту *доктрини правовладдя*. І така практика мала сталий характер. З одного боку, її можна розглядати як тримання судом лінії на досягнення узгодженості його юридичних позицій (гармонізацію) з міжнародними стандартами, передовсім європейськими, стосовно демократії, людських прав і правовладдя, що є особливо важливим у контексті євроінтеграційного процесу, зокрема прагнення України набути повноправного членства в Європейському Союзі. З другого – така практика цілком відповідає потребі корегувати офіційну конституційну доктрину, щоб забезпечити юридичну визначеність, без якої *правовладдя* не є можливим. Корегування офіційної конституційної доктрини в спосіб її *еволюційного розвитку* – це компетенція, що належить винятково органам конституційної юрисдикції, це – його прерогатива. Хоча й удаватися до цього засобу йому належить лише у виняткових випадках – коли на це є об’єктивна й доконечна потреба.

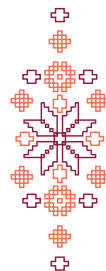
У цьому плані варто зауважити, що впродовж 2020–2023 років Суд у своїх юридичних позиціях більше не покликався на так званий «принцип

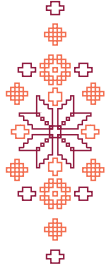
15 Рішення КСУ від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017; від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017.

16 Рішення КСУ від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018; від 22 травня 2018 року № 5-р/2018; від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018.

17 Див.: Рішення Великої палати КСУ від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019; Рішення Першого сенату КСУ від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019; Рішення Великої палати КСУ від 6 червня 2019 року № 3-р/2019; Рішення Великої палати КСУ від 20 червня 2019 року № 6-р/2019; Рішення Першого сенату КСУ від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019.

18 Див.: Рішення Великої палати КСУ від 23 січня 2020 року № 1-р/2020; Рішення Другого сенату КСУ від 18 червня 2020 року № 5-р(ІІ)/2020; Рішення Другого сенату КСУ від 24 червня 2020 року № 6-р(ІІ)/2020; Рішення Другого сенату КСУ від 7 квітня 2021 року № 1-р(ІІ)/2021; Рішення Другого сенату КСУ від 28 квітня 2021 року № 2-р(ІІ)/2021; Рішення Великої палати КСУ від 14 липня 2021 року № 1-р/2021; Рішення Великої палати КСУ від 15 липня 2021 року № 2-р/2021; Рішення Другого сенату КСУ від 21 липня 2021 року № 4-р(ІІ)/2021; Рішення Великої палати КСУ від 27 грудня 2021 року № 4-р/2022; Рішення Великої палати КСУ від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023; Рішення Другого сенату КСУ від 1 березня 2023 року № 1-р(ІІ)/2023, від 5 липня 2023 року № 5-р(ІІ)/2023, від 13 вересня 2023 року № 8-р(ІІ)/2023, від 22 листопада 2023 року № 10-р(ІІ)/2023; Рішення Першого сенату КСУ від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023, від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023; Рішення Другого сенату КСУ від 1 березня 2023 року № 2-р(ІІ)/2023, від 22 березня 2023 року № 3-р(ІІ)/2023, від 19 квітня 2023 року № 4-р(ІІ)/2023, від 5 липня 2023 року № 5-р(ІІ)/2023, від 1 листопада 2023 року № 9-р(ІІ)/2023, від 22 листопада 2023 року № 10-р(ІІ)/2023, від 20 грудня 2023 року № 11-р(ІІ)/2023; Рішення Першого сенату КСУ від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023.

дружнього ставлення до міжнародного права», що в минулому мало місце в його двох рішеннях¹⁹. Однак це питання стало предметом дискусії в суддівському середовищі. Є очевидним, що в міжнародному праві такого принципу, як його було названо в тих двох рішеннях, геть-чисто немає. Натомість існує принцип *pacta sunt servanda*, котрий своєю чергою є одним із множини складників *правовладдя*, через який – у рамках співвідношення між міжнародним правом і правом національним – міжнародне право виражає принцип законності²⁰. У контексті українського конституційного ладу принцип *pacta sunt servanda* відіграє надзвичайно вагому роль. Адже відповідно до приписів статті 9 Конституції України певна частина міжнародних договорів України (саме ті, що їх ратифікувала Верховна Рада України) стає частиною національного законодавства. Реалізація таких договорів у національній, зосібна в українській, системі права є критично важливою, тому що таке міжнародне право – як частина національного права – є зобов'язальним. Стосовно ж покликання Судом у минулому на міфічний «принцип дружнього ставлення до міжнародного права», то, як виявилось (у результаті додаткового дослідження цього питання під час щорічних двосторонніх фахових зустрічей з німецькими колегами – суддями Федерального Конституційного Суду Німеччини та експертами-науковцями), це був наслідок перекладацької помилки, коли в тексті одного з рішень Федерального Конституційного Суду Німеччини (Ухвала Другого сенату за конституційною скаргою від 22 серпня 2018 року – 2 BvC 1/18) німецький вислів «*völkerrechtsfreundliche Auslegung des Grundgesetzes*» українською хибно подали як «принцип дружнього ставлення Основного закону до міжнародного права». Насправді ж Федеральний Конституційний Суд Німеччини, розв'язуючи проблему місця (ієрархічного) Європейської конвенції з людських прав 1950 року (далі – Конвенція) як міжнародного договору в системі німецького національного права, знайшов формулу, що давала відповідь на шукане задля німецького конституційного судочинства. За цієї формули німецький вислів слід було читати як «прихильне до міжнародного права тлумачення Зasadничого Закону», а не як його переклали українською. Явище, що його німецький конституційний судочинець позначив формулою «прихильне до міжнародного права тлумачення Зasadничого Закону (*Grundgesetz*)», зумовлене о с о б л и в о с т я м и л и ш е н і м е ц ь к о г о конституційного правопорядку. Жодним боком ні це явище, ні сама формула не дотичні до українського конституційного ладу. Отже, з огляду на те, що Суд надалі жодного разу після своїх двох рішень 2016 року не покликався на те, чого ніде зовсім немає (як-от «принцип дружнього ставлення до міжнародного права»), то натепер є причини розглядати таке корегування юридичної позиції Суду, що заслуговує схвалення, – як ще

19 Див.: рішення КСУ від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016, від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016.
20 CDL-AD (2016) 007, § 47.

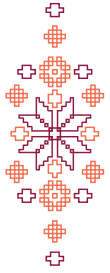
один приклад *еволюційного розвитку* вітчизняної офіційної конституційної доктрини. Чи буде така позиція Суду сталою – покаже час.

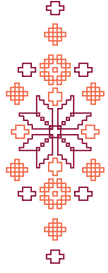
Коли вже зайшлося про співвідношення міжнародного права й права національного, то годиться зазначити, що, як показує практика Суду, формування й розвиток української офіційної конституційної доктрини відбуваються під впливом доктрин, які донедавна не були їй відомі, проте для міжнародної судової практики, зокрема європейської, є усталеними. У такий спосіб відбувається поповнення вітчизняної офіційної конституційної доктрини її новими елементами. Це той випадок, коли джерелом офіційної конституційної доктрини є не вітчизняна наукова доктрина, а міжнародна судова практика, що має офіційний характер. І це знов-таки шлях, що веде до узгодженості (гармонізації) юридичних позицій Суду з міжнародними стандартами, передовсім європейськими, у царині демократії, людських прав і правовладдя.

Візьмімо, до прикладу, доктрину **простору обдумування** (*margin of appreciation*).

Відразу ж зазначимо, що сам англійський вислів «*margin of appreciation*» не є самоочевидним нараз навіть для англомовних юристів, позаяк він не є абсолютно точним відтворенням змісту французького терміна *marge d'appréciation*, від якого й походить. У широкому розумінні він про *маневровий простір* («*space for manoeuvre*») («*the room for manoeuvre*»), який страсбурзькі інституції (себто ті, що становлять систему органів Ради Європи) не заперечують для національних органів у питанні виконання державами своїх обов'язків за Конвенцією. Проте такого терміна в тексті самої Конвенції не знайти. Уперше ж його застосовано 1958 року в доповіді Європейської комісії з людських прав (далі – Комісія)²¹ у справі *Greece v. the United Kingdom* стосовно ймовірного порушення людських прав у Кипрі. Відтоді й до кінця 90-х рр. минулого століття його застосували в багатьох інших рішеннях Комісії та в понад 700 рішеннях Європейського суду із людських прав (далі – Європейський суд, Страсбурзький суд). На підставі такої розлогої практики застосування цієї доктрини натеper уже досягнуто консенсусу в колі юристів, суддів і посадовців системи органів Ради Європи щодо ділянок її застосування в конвенційній перспективі. Найбільш застосовною вона є в справах Страсбурзького суду стосовно таких конвенційних приписів, як: право на власність за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, особисті свободи за статтями 8–11, заборона дискримінації за статтею 14, відступ від

21 Європейська комісія з людських прав – заснований 1954 року орган Ради Європи, що в період 1955–1998 років провадив попередній розгляд заяв стосовно порушення Європейської конвенції 1950 року. Невідхилені заяви передавали до Європейського суду з людських прав або до Комітету міністрів Ради Європи. Комісія діяла до 1999 року. З її ліквідацією її функції перейшли до Європейського суду з людських прав.

зобов'язань під час надзвичайної ситуації за статтею 15. Випадків її застосування за іншими приписами Конвенції є істотно менше²².

Завдяки доктрині «простір обдумування» досягається гнучкості, потрібної для уникнення руйнівної конфронтації між Європейським судом та державами-членами Ради Європи, бо якраз ця доктрина уможлиблює знайдення Європейським судом балансу між суверенітетом держав-членів і їхніми обов'язками за Конвенцією. Доктрину базовано на кількох ключових постулатах, як-от: механізм захисту людських прав, установлений Конвенцією, є *субсидіарним* (себто допоміжним) до національних систем гарантування прав і свобод; Конвенція залишає щонайперше за кожною Договірною Стороною завдання забезпечувати визначені в ній права і свободи виходячи з того, що національні органи влади – порівняно зі Страсбурзькими інституціями – перебувають у кращій позиції, щоб визначити, чи обмеження певного права (того, що не є абсолютним) зумовлене зустрічним публічним або приватним інтересом; Договірні Сторони мають можливість забезпечити навіть вищий рівень захисту прав, ніж це робить Конвенція; з огляду на все таке Договірним Сторонам має належати «простір обдумування» в ділянці обмеження прав і свобод; широчінь цього простору може бути різною: його межі можна визначити лише виходячи з обставин конкретної справи – простір (*margin*) може бути широким (*wide*), вузьким (*narrow*), певного розміру (*a margin*); «обдумування» (*appreciation*) означає *всебічне зважування чого-небудь, намічаючи можливі варіанти дії*.

Отже, принцип *субсидіарності та простір обдумування*, що його визнано за національними органами, неодмінно взаємопов'язані: перший надає лідерство національним органам влади в питанні впровадження визначених Конвенцією прав, а з другого впливає певної міри прихильність до оцінювання національними органами того, чи є належними їхні конкретні заходи стосовно прав, що не абсолютні²³.

В українській офіційній конституційній доктрині досить активно застосовним є ще один виріб із практики Страсбурзького Суду – *доктрина правомірних сподівань* (*legitimate expectations*).

Варто зазначити, що Суд застосовує цю доктрину в перекладі українською як *правомірні сподівання* лише віднедавна²⁴. Перед тим, обґрунтовуючи свої рішення на основі цієї доктрини, Суд застосовував низку інших варіантів пе-

22 Див.: The margin of appreciation: Interpretation and Discretion under the European Convention on Human Rights / by Steven Greer – Reader in Law, Reader in Law, University of Bristol, United Kingdom. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. P. 5.

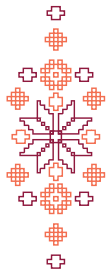
23 Див.: The Doctrines and Methodology of Interpretation of the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. Prepared by Jeremy McBride. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2021. P. 7.

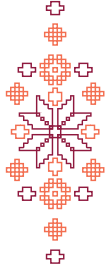
24 Див., зокрема, рішення КСУ від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022, від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023.

рекладу, як-от: «законні очікування»²⁵, «правомірні очікування»²⁶, «легітимні очікування»²⁷, «правомірні (легітимні) очікування»²⁸.

Це є красномовним прикладом того, що пошук найудалішого українського відповідника до станівких англомовних правничих термінів і юридизованих словесних позначень дуже часто є доволі нелегкою справою. Є ґрунтовна наукова розвідка щодо труднощів перекладу поняття *legitimate expectations*, що його Європейський суд стало застосовує в контексті статті 1 Першого протоколу до Європейської Конвенції 1950 р. Авторка дослідження Тетяна Фулей – фахівчиня з права – виявила щонайменше п'ять українських відповідників (якщо не зважати на те, у якому числі вжито це поняття – однині чи множині) у текстах офіційних перекладів 29 рішень цього суду щодо України²⁹, як-от: 1) «законні сподівання»; 2) «легітимні сподівання»; 3) «легітимні очікування»; 4) «виправдані очікування»; 5) «правомірні очікування». У цих перекладах англійського терміна є два варіанти відтворення з англійської іменника *expectations* – «очікування», «сподівання» – й чотири варіанти відтворення прикметника *legitimate* – «законні», «легітимні», «виправдані»,

- 25 Рішення КСУ: від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини); від 31 березня 2015 року № 1-рп//2015 (абзац перший підпункту 2.1. 2 мотивувальної частини); від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 (абзац сьомий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини); від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 (підпункт 4.1 пункту 4, абзаци третій – п'ятий і сьомий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини); від 1 липня 2020 року № 7-р(II)/2020 (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини); від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 (абзац четвертий пункту 1 описової частини);
- 26 Рішення КСУ: від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 (абзац п'ятий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини); від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 (абзац сьомий підпункту 2.5 і абзац п'ятий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини); від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 (абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини); від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018 (абзац четвертий підпункту 4.1 і абзац сьомий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини); від 6 червня 2019 року № 3-р/2019 (абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини); від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 (абзац шостий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини); Висновок КСУ від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 (абзац двадцятий пункту 11 мотивувальної частини); рішення КСУ від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 (абзац дев'ятий пункту 2 мотивувальної частини); від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 (пункти 4.1, 4.2 пункту 4 мотивувальної частини); від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022 (абзац п'ятий пункту 5; абзаци четвертий, п'ятий, одинадцятий підпункту 6.2 пункту 6; абзац перший пункту 8 мотивувальної частини).
- 27 Рішення КСУ: від 5 червня 2019 року № 3-р(II)/2019 (абзац другий підпункту 2.2, абзаци четвертий і шостий підпункту 2.3 пункту 2, абзац дев'ятий пункту 3; абзаци четвертий, п'ятий пункту 4 мотивувальної частини); від 23 січня 2020 року № 1-р/2020 (абзац п'ятий підпункту 3.2 пункту 3, підпункт 4.4. пункту 4 мотивувальної частини); від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 (абзац сьомий пункту 1 описової частини); від 20 серпня 2020 року № 10-р/2020 (абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини); від 15 квітня 2020 року № 2-р(II)/2020 (абзац сьомий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини); від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022 (абзаци перший, другий підпункту 2.4 пункту 2 описової частини; підпункт 3.5 пункту 3 мотивувальної частини).
- 28 Рішення КСУ: від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 (підпункт 2.1.2 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини); від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 (абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини); від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 (пункт 4 мотивувальної частини).
- 29 Відповідно до частини другої статті 6 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (від 23 лютого 2006 року № 3477–IV зі змінами й доповненнями) автентичність перекладу текстів рішень ЄСПЛ українською мовою засвідчує Орган, відповідальний за забезпечення представництва України в Європейському суді з прав людини та координацію виконання його рішень (цей орган перебуває в системі Міністерства юстиції).

«правомірні»³⁰. Авторка розвідки справедливо закидає органів, відповідальному за забезпечення представництва України в Європейському суді та координацію виконання його рішень, що той за всі роки своєї діяльності так і не спромігся виробити єдиного українського терміна³¹.

На тлі неузгодженої перекладацької практики щодо поняття, позначеного англійською як *legitimate expectations*, зайве доводити її шкідливість для правничої справи, де доконечною є юридична визначеність, якої годі досягти за лінгвістичної невизначеності. Тому, безперечно, слід вітати зусилля Т. Фулей не лише дослідити проблематику перекладу цього поняття, а й здобути його найудалішого українського відповідника. На думку науковиці, «найбільш доречним» українською, таким, що «найадекватніше відбиває зміст поняття», позначеного англійською як *legitimate expectations*, є термін «легітимні очікування»³².

Отже, загалом же всю дискусію в цьому питанні було зведено до двох проблем: перша – це вибір із чотирьох українських слів («законні», «виправдані», «легітимні», «правомірні») найудалішого відповідника до *legitimate*; друга – вибір із двох українських слів («очікування», «сподівання») найудалішого відповідника до *expectations*.

Із цього питання дозволю собі викласти такі міркування.

Отже, коли б ішлося просто про неусталену словосполуку або ж про не-термінологічне словесне позначення, то, гадаю, навряд чи застосовування байдуже якого з принаймні чотирьох прикметників («законні», «виправдані», «легітимні», «правомірні») та якого завгодно з двох іменників («очікування», «сподівання») можна було б ставити під сумнів через те, що ці прикметники певною мірою є синонімами поміж собою, а іменники – поміж собою.

Однак у правничих текстах, офіційних і наукових, усталену ідіоматичну словосполуку як т е р м і н о л о г і ч н у (англійською – *legitimate expectation/legitimate expectations*, французькою – *de l'attente légitime/des attentes légitimes*) застосовують на позначення окремішньої доктрини, первісно походженням із права Англії, де вона стала підставою судового нагляду в адміністративному праві. В її основу поклали принципи природної справедливості, щоб відвертати посадовців держави та її органи від зловживань владою.

Позаяк власне Мати-Природа управнила кожну людину на природно справедливості, то ця доктрина употужнює обов'язок органів і посадовців публічної влади чинити по-справедливому. У Великій Британії саме суди взяли її на озброєння, щоб захищати даровану людині природно справедливості. Там суд уперше застосував термін *legitimate expectation* 1968 року в справі

30 Див.: Фулей Т. *Legitimate expectations: труднощі перекладу. Підприємництво, господарство і право.* 2021. № 5. С. 193.

31 Там само. С. 194–195.

32 Фулей Т. Цит. праця. С. 198.

Schmidt v Secretary of State for Home Affairs, хоч тоді без юридичних наслідків³³. Однак дещо пізніше, а саме 1983 року, це вже була нормативна доктрина, яку в справі *O'Reilly v Mackman* у рамках адміністративного судочинства визнано як таку, що дозволяла особі оскаржити законність ухвалених органом влади рішень. У цій справі, де заявниками були кілька в'язнів, що відбували покарання у вигляді тривалого терміну позбавлення волі, є такі міркування:

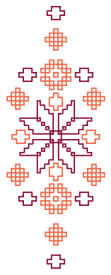
«У публічному праві [...] *legitimate expectation* породило для кожного заявника обґрунтовану зацікавленість у тім, щоб оскаржити законність застосованого [в'язничним] Департаментом невідгідного для нього дисциплінарного заходу на тій підставі, що так чи инакше, ухвалюючи своє рішення, Департамент учинив поза межами наданих йому законодавством повноважень для його діяльності; і мотивами для цього є недодержання Департаментом принципів природньої справедливості – не що іншого, як чинити по-справедливості стосовно заявника під час ухвалення рішень щодо нього [...]»³⁴.

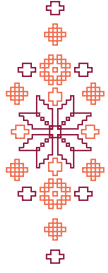
1991 рік – той, коли Європейський суд із людських прав уперше вжив поняття *legitimate expectation*. То була справа *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* щодо захисту права власності за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, зокрема, у питанні мирного володіння «майном». У рішенні Страсбурзький суд зазначив, що в заявників (а ними були дві підприємницькі компанії та один громадянин Ірландії) виникло *legitimate expectation* тоді, коли вони 1977 року отримали дозвіл на розроблення плану розвитку (для будівництва промислового складу та офісних приміщень), покладаючись на що компанії викупили землю з метою її відповідного використання. Проте 1980 року міська рада Дубліна, а 1981 року Найвищий суд Ірландії скасували той дозвіл, чим позбавили заявників можливості реалізувати свій проєкт. Розв'язуючи питання, чи мало місце порушення права заявників на використання землі, що вони її придбали для втілення свого проєкту відповідно до отриманого 1977 року дозволу, Найвищий суд Ірландії постановив, що орган влади (міська рада Дубліна), видавши дозвіл на проєктування, не мав права його скасовувати, позаяк дозвіл уже був «складником власності компаній-заявників», був «сприятливим рішенням для починання запланованого проєкту», яке органам влади невільно було переглядати. Крім того, Європейський суд оцінив рішення Найвищого суду Ірландії як «втручання» в право власності, бо «в заявників було *legitimate expectation*, що вони зможуть реалізувати свій проєкт, і з погляду цілей статті 1 Першого протоколу таке слід вважати складником власності, яка є предметом розгляду»³⁵.

33 За джерелом: https://en.wikipedia.org/w/index.php&title=Legitimate_expectation&oldid=1123957517 (дата звернення: 04.01.2024).

34 Див.: *O'Reilly v Mackman* [1983] UKHL 1. URL: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1983/1.html> (дата звернення: 04.01.2024).

35 Див.: *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* (Application no. 12742/87). Judgment. 29 November 1991, § 51.

Надалі Страсбурзький суд послідовно й стало застосовував розроблену ним же доктрину *legitimate expectation/legitimate expectations* у контексті захисту права власності за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, про що якраз і йдеться у розвідці Т. Фулей, де зауважено, що цей термін ужито в майже 900 рішеннях станом на 10 квітня 2021 року³⁶ (докладніше про цю практику можна дізнатися зі спеціального видання Ради Європи на цю тему³⁷).

Наведені приклади того, як суд Великої Британії та Європейський суд пояснювали вкладений ними зміст у поняття *legitimate expectation* у тих своїх рішеннях, де кожен із цих судів його застосував уперше, показують, що в англійській мові це не вільна (неусталена) словосполучка, а навпаки – усталений вислів, що має цілісне значення та є застосовним як цілісна термінологічна одиниця на позначення окремишньої доктрини. Тому природньо було б і в українській мові мати усталений її український відповідник як термін, що є усталеним висловом, а не вільним поєднанням слів. Прагнучи цього, не можна механічно перекладати українською кожне англійське слово, бо такий метод спричинює викривлення змісту й функційних особливостей первописного (англійського) вислову.

Отже, розглянемо доцільність використання українських прикметників *законні, виправдані, легітимні, правомірні* як відповідників англійського *legitimate* та українських іменників *очікування, сподівання* як відповідників англійського *expectation* через призму головного завдання перекладу – повноцінно передати і компонентний склад вислову, і його сукупне термінологічне значення. Тобто йдеться про мету досконало передати не лише лексичне, а й конотативне значення цільової мови³⁸.

Стосовно слова «**законний**». Словник сучасної української мови в 11-ти томах (далі – СУМ) подає три його значення як прикметника:

1. Який спирається на закон (у 1 знач.: Встановлене найвищим органом державної влади загальнообов’язкове правило, яке має найвищу юридичну силу / Сукупність таких загальнообов’язкових правил та постанов, що визначають суспільні відносини людей; втілення найвищої влади в суспільстві / Те, що сприймається як незаперечне розпорядження, веління, обов’язкове для неухильного виконання³⁹), здійснюється або відбувається відповідно до закону // Встановлений законом // Який має право на що-небудь / Справжній,

36 Фулей Т. Цит. праця. С. 193.

37 Див.: Guide on Article 1 of Protocol No.1 to the European Convention on Human Rights. Protection of Property. Updated on August 31 2022. [Strasbourg]: Council of Europe/European Court of Human Rights, 2022. P. 9–10, 2014. 1.

38 Див.: Тимошенко Ж.І. Засоби перекладу ідіоматичних та образних виразів. *Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування* : збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 25–26 квітня 2014 року). Дніпропетровськ : Видавець Біла К., 2014. С. 129.

39 Словник української мови : в 11 томах. Том 3, 1972. С. 154.

непідроблений; **2.** Який має підставу, справедливий // Закономірний, природний; **3.** заст. Відповідний до звичаю, передбачений певним обрядом⁴⁰.

Для передання сутності англійського термінопоняття *legitimate expectation* найближчим із наведених трьох значень українського прикметника *законний* є 2-ге його значення: «Який має підставу, справедливий / Закономірний, природний». За 2-м значенням цей прикметник і можна було б застосовувати для потреб перекладу зазначеного терміна, якби не одне велике АЛЕ. Оце велике АЛЕ зумовлене твореним від цього прикметника абстрактного іменника **законність**, що його в СУМі витлумачено за трьома значеннями, усі з яких побудовано на теорії *соціалістической законности* (а хіба на початку 70-х років минулого століття могло бути інакше?). Навіть, якщо абстрагуватися від советської теорії, то все одно, якщо коротко, вимога **законности** зобов'язує чинити відповідно до формальних вимог закону. Основою законности взагалі є формальні закони. Законність означає сукупність формальних вимог, за відступ від яких настає юридична відповідальність. У широкому розумінні *законність* – це сукупність різноманітних, але однопланових вимог, пов'язаних із відношенням до формальних законів та втіленням їх у життя: точно й неухильно їх додержувати всім, кому їх адресовано; витримувати ієрархію законів та інших нормативних актів. А за одним із тлумачень у СУМі «законність» – це «неухильне додержання закону» (у 1 знач.), де особливо наголошено на понятті «**соціалістична законність**», що його слід було розуміти як «суворе й неухильне додержання та виконання всіма установами, організаціями і громадянами СРСР радянських законів»⁴¹. У результаті такого тлумачення «законність» загалом (зокрема й «соціалістичну») слід було сприймати як «справедливість». Отже, за будь-яких умов прикметник «законний» не є придатним для застосування, щоб передати той зміст, що його вкладено в слові *legitimate* як одному з елементів ідіоматичного вислову *legitimate expectation*.

Стосовно слова «**виправданий**». СУМ подає його значення лише як дієприкметника *пасивного стану минулого часу* до слова «виправдати»⁴², значення якого слід дивитися за словом «виправдовувати»⁴³:

1. Визнаючи кого-небудь невинним, правим, доводити це // Вносити вирок, в якому стверджується невинність підсудного; **2.** Доводити можливість, допустимість чого-небудь. **3.** Своїми діями, вчинками і т. ін. відповідати чому-небудь, бути гідним чогось. **4.** Те саме, що «відшкодувати»⁴⁴.

За наведеними значеннями слова «виправданий» неможливо його застосувати для потреб перекладу англійського слова *legitimate* як одного з елементів усталеного вислову *legitimate expectation*. Однак, якщо в слово

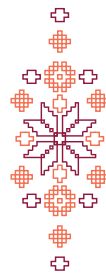
40 Там само. С. 156.

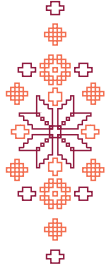
41 Там само.

42 Словник української мови : в 11 томах. Том 1, 1970. С. 458.

43 Там само. С. 459.

44 Там само.

«виправданий» вкладати зміст «небезпідставний», «обґрунтований», «не випадковий», то, хоч і далеко, але, на наш погляд, це перегукується з тією ідеєю, що її закладено в англійському вислові *legitimate expectation*.

Стосовно слова «**легітимний**». СУМ узагалі його не подає. Однак низка електронних версій сучасних словників тлумачать його так: «Законний, який відповідає встановленим вимогам»⁴⁵; «Який відповідає закону: узаконений (про явища, постанови і т. ін.). Законний, правомочний (про особу)»⁴⁶; «Законний»⁴⁷; «Те саме, що законний»⁴⁸; «Той, що знаходиться у відповідності з законом; законний»⁴⁹. Хоч близьким до наведених (однак таким, що заслуговує на увагу, й тому про це йтиметься трохи далі) є тлумачення ще в одному електронному джерелі, де зазначено: *від лат. legitimus – правомірний* – «той, що визначається законом (відповідає закону)»⁵⁰. Онлайнкові словники – витвори новітнього часу. Утім, наведені за ними приклади тлумачення слова «легітимний» показують, що на відміну від українського мовознавства советської доби, яке взагалі не занесло цього слова до реєстру (про що свідчить СУМ), сучасним мовознавцям (попри те, що в їхньому реєстрі це слово є) таки несила дати раду в його тлумаченні: все «на круги своя повертається» – за «московським стандартом» вони зводять його значення до тієї ж таки «законності». На це ще накладається й те, що в Україні сам нормативний акт, що його ухвалює національний представницький орган, за назвою – це «Закон» (на відміну, приміром, від Великої Британії, де такий документ називають словом «Акт»). Тому український контекст (де досі панівним є успадкований від советської «науки» позитивістський підхід «законність» пов'язувати лише із нормативним актом у формі «закону») з урахуванням британського (де національну правничу культуру віддавна засновано на принципах природної справедливості) не дозволяє пристати на позицію цитованої раніше Т. Фулей, що «найбільш доречним» українським відповідником до англійського *legitimate expectations* є термін «легітимні очікування»⁵¹.

Видима річ, що англійське *legitimate* – це запозичення з латини. Наведені за електронними словниками всі приклади його тлумачення – неправильні, вони спотворюють правдивий зміст латинського слова. Однак при цьому одне з електронних джерел містить підказку, в якому напрямку можна було рухатися: воно чітко вказує, що слово «легітимний» – це запозичення *від лат. legitimus*, українським відповідником якого є слово **правомірний**.

45 slovnyk.ua

46 Goroh.pp.ua

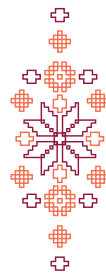
47 slovnyk.me (за електронною версією *Великого тлумачного словника сучасної мови*).

48 slovnyk.me (за електронною версією *СУМу-20*).

49 Slovotvir.org.ua

50 Jnsm.com.ua

51 Див. виноску 29 вище.

У цьому випадку певною мірою добрим помічником є СУМ, де суть слова **ПРАВОМІРНИЙ** подано о д н о з н а ч н о : «Який спирається на закони розвитку природи і суспільства, на право / Виправданий, не випадковий»⁵². Сказано «певною мірою», а не «цілковито», тому що повною мірою було б лише у випадку, якби в тому тлумаченні йшлося л и ш е про «закони розвитку природи» і про «право», однак про «право» не в тому розумінні, як його витлумачено в цьому словнику, а із серцевинним його елементом як ідеї *справедливості*. Тоді саме в такому значенні питома українське слово *правомірний* відповідало б ідеї, закладеній первинно в англійську словосполуку, яку вже стало застосовують у своїй практиці як доктрину не лише суди Великої Британії та деяких інших країн загальної системи права (*common law system*), а й Франції та Європейський суд. Однак зрозуміло, що за советських часів такого бути не могло. Тому там стосовно слова *правомірний* ідеться про «закони суспільства» (читай: *советські закони*). Та навіть попри тлумачення цього слова в такий спосіб немає перешкод для того, щоб слово **правомірний** сприймати як найудаліший український відповідник до англійського *legitimate* в контексті англійського вислову *legitimate expectation*, що його застосовують на позначення відповідної доктрини права.

Надалі з'ясуємо, котрий із двох українських іменників – «очікування» чи «сподівання» – буде найудаліший для цієї мети. Тетяна Фулей твердить, що таким є слово **«очікування»**. Утім, є підстави й цього разу не погодитись із авторкою. І ось чому.

СУМ роз'яснює, що *очікування* – це дія і стан за значенням *очікувати*⁵³, а слово *очікувати* – це те саме, що *ждати*⁵⁴, якому своєю чергою приписано чотири значення: **1.** Перебувати де-небудь, щоб побачити когось, зустрітись з кимось, чекати, очікувати // Розраховувати на чие-небудь повернення, на прихід, появу когось, чогось, на здійснення чогось. **2.** **Надіятися на що-небудь, сподіватися чогось**; чекати. **3.** Бути призначеним, неминучим для когось-небудь. **4.** Гаяти час, зволікати з чим-небудь, розраховуючи на здійснення, появу чогось⁵⁵.

Той же СУМ тлумачить, що *сподівання* має два значення: 1. Дія і стан за значенням *сподіватися*. **2.** **Упевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного**; розрахунки на що-небудь, передбачення⁵⁶. Своєю чергою за словом *сподіватися* подано три значення: **1.** Чекати когось, що-небудь; дождатися. **2.** **Розраховувати, покладати надію на що-небудь; надіятися // Уживається для вираження сподівання, надії на здійснення**

52 Словник української мови : в 11 томах. Том 7, 1976. С. 508.

53 Там само. Т. 5, 1974. С. 833.

54 Там само.

55 Там само. Т. 2, 1971. С. 516 (*напівжирний шрифт мій.* – С.Г.).

56 Там само. Т. 9, 1978. С. 556 (*напівжирний шрифт мій.* – С.Г.).

чого-небудь. 3. Уживається для вираження глузування, коли хто-небудь не має наміру щось зробити – тільки *наказ. сл.:* сподівайся, сподівайтесь⁵⁷.

З огляду на те, що за значенням 2 слова *сподіватися* йдеться про «надію на що-небудь» зі вказівкою на те, що це слово вживають для вираження *надії* на здійснення чого-небудь, то не можна лишати поза увагою й обидва значення слова *надія*: **1. Впевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання. 2. Те (той), на що (на кого) можна надіятися, покладатися, що (хто) є відрадою, опорою для кого-небудь**⁵⁸.

Щоб дійти висновку стосовно того, який же саме з двох українських іменників – «очікування» чи «сподівання» – за значенням є найближчим до того, що вклали у тих своїх рішеннях, де і суд Великої Британії в Лондоні 1983 року, і Європейський суд 1991 року первинно застосували вислів *legitimate expectation*, неодмінно слід з'ясувати сутність позиції самих судів. Принагідно зазначимо: перекладний словник подає обидва варіанти перекладу англійського слова *expectation*: 1) чекання, очікування; 2) надія, сподівання⁵⁹.

Справа, що її розв'язував суд Великої Британії в Лондоні, стосувалася випадку, коли в'язничний Департамент ухвалив рішення не на користь заявників, навіть не з'ясувавши їхньої позиції, що, на думку суду, становило «чин у порушення одного з найістотніших принципів природньої справедливості: *audi alteram partem*⁶⁰». За тлумаченням суду, це в підсумку й стало джерелом правомірності оскарження заявниками рішення владного органу: як міркував суд, у цьому випадку якраз не з писаної норми (позитивного права), а з принципу природньої справедливості, що є підставою для виникнення *legitimate expectation*, впливала конечність супротивної поведінки з боку владного органу. У цьому конкретному випадку доктрина *legitimate expectation* сама собою свідчить про наявність того, на що можна виправдано, обґрунтовано або правомірно покладатися, навіть якщо його не зафіксовано в певному нормативному акті як хоч якого-небудь юридичного права (суб'єктивного). *Legitimate expectation* – це надія, прагнення особи здобути, одержати сприятливе, доброзичливе, позитивне для себе становище виходячи з природньої справедливості, правовладдя, розумності, позбавленості свавілля тощо. У процесовому аспекті це включає перевірку порядком адміністративного судочинства того, чи має місце зловживання владою (повноваженнями). Якщо коротко, можна сказати, що ця доктрина, по суті, накладає обов'язок (на владу – орган або посадову особу) чинити по справедливості.

57 Там само (напівжирний шрифт мій. – С.Г.).

58 Там само. Т. 5, 1974. С. 70 (напівжирний шрифт мій. – С.Г.).

59 Див.: Англо-український словник : у 2 т. Близько 120 000 слів / склав М.І. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 1. С. 381.

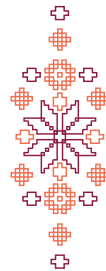
60 З латини: «заслухай іншу сторону», «нехай іншу сторону також буде почуто». Див.: *O'Reilly v Mackman* [1983] UKHL 1. URL: <https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1983/1.html> (дата звернення: 04.01.2024).

Тепер вертаємося до справи, що її розв'язував Європейський суд. У ній так само зафіксовано виникнення в заявників *legitimate expectation* тоді, коли вони 1977 року отримали дозвіл від адміністративного органу влади на певну діяльність, а на підставі того дозволу викупили землю. І коли той самий адміністративний орган, а ще й Найвищий суд скасували дозвіл, то Європейський суд у контексті статті 1 Першого протоколу до Конвенції («Захист власности») оцінив такі дії обох органів як «втручання» держави в це право, яке належить до категорії природніх прав (себто невідчужених), позаяк правомірно отриманий дозвіл набув нової юридичної якості – став «складником власности», був «сприятливим» для заявників рішенням у тому значенні, що у них була впевненість у можливості здійснити проєкт, для якого вони придбали землю. Європейський суд зазначив: оскільки «у заявників було *legitimate expectation*, що вони зможуть реалізувати свій проєкт», то «з погляду цілей статті 1 Першого протоколу таке слід вважати складником власности, яка є предметом розгляду»⁶¹. Такий підхід Європейського суду цілком вписується в те, як Венеційська Комісія тлумачить зміст принципу *legitimate expectation*, зазначаючи: «Він так само виражає ідею, згідно з якою органи публічної влади повинні не лише додержувати приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених сподівань. Згідно з доктриною *legitimate expectation* – ті, хто чинить добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні зазнавати краху надій щодо своїх *legitimate expectations*»⁶². У справі, що ми її аналізуємо, заявники на підставі чинного права, себто *правомірно*, отримали від органів публічної влади відповідний дозвіл, на основі чого вони *правомірно* викупили землю, бо той дозвіл «пробудив» у них *сподівання*, що вони свій проєкт реалізують. Отже, у заявників виникло *правомірне сподівання*. Однак пізніше настав «крах» щодо нього, бо органи публічної влади зруйнували «пробуджене сподівання». Сутність юридичних спорів, що їх розв'язував Європейський суд, чітко вказує на те, що заявники в обох випадках **не ждали** настання чого-небудь, **не розраховували** на прихід, появу чогось, на здійснення чогось, а зовсім інше – вони **надіялися** на те, що реалізують свій проєкт, **сподівалися**, що після отримання дозволу і викупу землі в них не буде жодних перешкод у реалізації свого проєкту, **розраховували, покладали надію** саме на такий розвиток подій надалі. Понад те, вони, можна сказати, **мали впевненість у можливості здійснення** того «бажаного, потрібного, приємного», чим для них був запланований проєкт.

Аналіз обох судових рішень дає підстави наполягати на тому, що з-поміж двох іменників – *очікування* та *сподівання* – для перекладу англійського *expectation* як компоненти вислову *legitimate expectation* як на позначення відповідної доктрини права слушним буде слово **сподівання**, а не *очікування*.

61 Див.: *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* (Application no. 12742/87). Judgment. 29 November 1991, § 51.

62 Див.: Rule of Law Checklist/Мірило правовладдя. CDL–AD(2016)007, § 61.

Як можна бачити з тлумачень за СУМОм, виділене автором цих рядків грубим шрифтом є тим спільним елементом трьох слів («очікування», «сподівання», «надія»), що свідчить на користь саме слова *сподівання*. Навіть значення 2 слова *ждати* (а це слово подано як те саме, що й *очікувати*) містить елемент, що вказує на *сподівання* й *надію*, тим самим збігається зі значенням 2 слова *сподіватися*. А значення 2 слова *сподівання* є тотожним обом значенням слова *надія*. Порівняння виділених значень цих трьох слів дозволяє зробити висновок про те, що слово *сподівання* зосереджує в собі точніше й найбільше тих значень, що їх закладено в ідіоматичний вислів англійською *legitimate expectation*.

Якщо ж вернутися до питання про вибір найудалішого українського прикметника в цьому випадку, то не можна заперечити можливість застосування обох – питома українського *правомірний* і запозичення з латини *легітимний*. Однак запозиченому з латини властиві певні вади: окрім того, що він є малозрозумілим не лише широкому загалові, а й професійним колам, переклад українською майже завжди зводить до «закону» та «законности», що не зовсім відповідає сутності первотвірного *лат. legitimus*. Проте у цьому випадку слід керуватися настановами прихильників рідного слова: застосовувати запозичення з чужих мов лише тоді, коли немає власного слова. У нашому ж випадку таке питома українське слово є – *правомірний*.

Отже, Суд врешті-решт і сам визначився з урахуванням минулої практики та пристав на те, що слухним українським відповідником до англійського вислову *legitimate expectation* як семантично цілісного терміна на позначення відповідної правничої доктрини є словосполучення *правомірне сподівання*.

Як зазначено ще на початку *Вступного слова*, до універсальних конституційних доктрин належить *доктрина поділу влади*. Вона сприяє досягненню балансу повноважень між трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою та судовою, чітко окреслюючи роль і відповідальність кожної з них. Инакше кажучи, ця доктрина забезпечить, що жодна з гілок влади не стає надмірно потужною та гарантує особисті свободи й правовладдя. Вона, як та, що походить із філософських праць Монтеск'є, стала наріжним каменем багатьох сучасних демократій, включно з українською. Про це, скажімо, свідчить не одне рішення Суду, де зазначено, приміром, таке: «Організація і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, впливає зі змісту статті 3 Конституції України»⁶³; метою функційного поділу державної влади «є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне

63 Висновок КСУ від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003 (абзац четвертий підпункту 4.6.2 підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини).

виконання кожним із них своїх функцій»⁶⁴; здійснення державної влади на засадах її функційного поділу завдяки визначеній Конституцією України системі стримувань і противаг «забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні»⁶⁵; «дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципу поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України»⁶⁶.

У контексті самобутності українського конституційного ладу, де від самого початку – ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року – питання чіткого поділу влади та відповідної системи стримування і противаг гостро постало на порядку денному, бо, як зазначала ще тоді Венеційська Комісія, з тексту Конституції України «випливало встановлення міцної виконавчої влади за лідерства повносилоного Президента»⁶⁷. Тобто первинно то була напівпрезидентська система влади (президентсько-парламентський тип інституційного режиму), що в підсумку й призвело до «концентрації влади в руках Президента та постійної конфронтації між виконавчою і законодавчою владами»⁶⁸. Згодом унаслідок конституційної реформи 2014 року владні повноваження Президента дещо послабили, що, на думку Венеційської Комісії, стало «потужним імпульсом для перетворення української політичної системи з президентсько-парламентської в скоріше парламентську»⁶⁹, яка є чинною й понині. Однак це питання з порядку денного так і не зникло. До Суду у 2019 році надійшла від парламенту низка конституційних поправок (для перевірки на відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України), що їх ініціював глава держави, з-поміж усіх і та, що стосувалася розширення його повноважень через надання йому можливості утворювати Національне антикорупційне бюро та незалежні регуляторні органи, призначати та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро і Директора Державного бюро розслідувань. У цьому аспекті Суд дав висновок, що пропонувані зміни до Конституції України не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції України⁷⁰. Обґрунтування свого висновку Суд мотивував, зокрема, такими позиціями: пропонуване розширення

64 Рішення КСУ від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

65 Рішення КСУ від 20 червня 2019 року № 6-п/2019 (абзац другий пункту 5 мотивувальної частини).

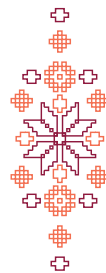
66 Рішення КСУ від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 (абзац другий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини).

67 Opinion on the Constitution of Ukraine. Conclusions. CDL-INF (97) 2. Strasbourg, 11 March 1997.

68 CDL-AD (2010) 044, § 12.

69 CDL-AD (2010) 044, § 15.

70 Висновок КСУ від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 (справа № 2-249/2019(5581/19)).

повноважень Президента «матиме наслідком перерозподіл повноважень між Президентом України та Кабінетом Міністрів України, тому спричинить розбалансування наявної конституційної системи стримування і противаг у механізмі реалізації державної влади в Україні та наділення Президента України не характерними для нього функціями та повноваженнями, що може призвести до поступової та завуальованої зміни балансу влади» (другий абзац пункту 10 мотивувальної частини); у разі ухвалення пропонованих поправок «Президент України буде наділений повноваженнями (стосовно утворення незалежних регуляторних органів, призначення директора Державного бюро розслідувань), аналогічними тим, які згідно зі статтею 116 Конституції України віднесені до сфери компетенції Кабінету Міністрів України» (абзац дванадцятий пункту 10 мотивувальної частини); ухвалення поправок призведе до «поруш[ення] баланс[у] конституційних повноважень між Президентом України та Кабінетом Міністрів України», чим фактично буде створено «паралельну виконавчу владу, підпорядковану Президенту України» (абзац чотирнадцятий пункту 10 мотивувальної частини); «поділ влади є основним засобом та неодмінною умовою запобігання концентрації влади, а отже, є інструментом проти зловживання нею задля адекватної реалізації прав і свобод людини і громадянина», «поділ влади є гарантією прав і свобод людини і громадянина» (абзац п'ятнадцятий пункту 10 мотивувальної частини). Варто також зазначити, що одним із базових постулатів, на якому Суд уґрунтував свій висновок, була теза про те, що «суспільство, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади, не має конституції в її сутнісному розумінні» (абзац перший пункту 8 мотивувальної частини). Ця теза є класичною та універсальною з часів її проголошення в тексті Декларації прав людини і громадянина 1789 року⁷¹.

Окрім універсальних і класичних доктрин, українській офіційній доктрині конституційного права властиве, як уже йшлося про це, застосування й нових. Поведемо мову, зокрема, про **доктрину добропорядного врядування** (*good government/good governance*). За її широким змістом ідеться про процеси та інституції, що продукують результати, які відповідають потребам суспільства за умови якнайкращого використання наявних ресурсів. Ця доктрина допомагає оцінити, як інституції публічної влади провадять публічними справами, як вони використовують наявні ресурси та як вони гарантують здійснення людських прав у спосіб, за якого немає зловживання владою та корупції, але якому властиве додержання правовладдя. З-поміж рішень Суду, що їх наведено

⁷¹ Стаття 16 Французької декларації 1789 року: «Суспільство, в якому гарантію прав не забезпечено чи поділу влади чітко не встановлено, не має конституції».

у цьому виданні, є кілька із застосуванням цієї доктрини на обґрунтування юридичної позиції Суду⁷².

Новелою в українській офіційній доктрині конституційного права є також застосована Судом, хоч наразі в одному-єдиному випадку, **доктрина оборондатної демократії** (англ.: *militant democracy*; нім.: *Wehrhafte Demokratie*) на обґрунтування конституційности Закону України «Про засудження комуністичного та соціал-націоналістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»⁷³. У рішенні, з посиланням на практику застосування цієї доктрини Європейським судом із людських прав, зокрема, зазначено, що «для стабільності демократичного конституційного ладу держава може здійснювати конкретні заходи з метою його захисту» і «з огляду на історію становлення української незалежної держави, історичний контекст та загрози, що постали перед нею у зв'язку з тимчасовою окупацією її території, Україна має право обстоювати конституційні принципи, у тому числі й шляхом заборони пропаганди тоталітарних режимів та використання їхньої символіки» (пункт 11 мотивувальної частини). Одним із висновків Суду в цій справі було те, що «виправдання комуністичного режиму та замовчування його злочинів створюють сприятливий ґрунт для мобілізації та об'єднання антиукраїнських сил, які прагнуть зруйнувати демократичний конституційний лад в Україні» (пункт 13 мотивувальної частини).

На завершення огляду еволюції української офіційної доктрини конституційного права кілька слів про ту, що, як це зазначено на самому початку, належить до найвідоміших здавна, це – **доктрина установчих актів** (*constitutional acts*). Вона стосується принципів і норм, які дають настанови щодо ухвалення самої конституції (як акта установчої влади), внесення до неї змін (через конституційну поправку, що є тією самою юридичною природою – актом установчої влади) та її тлумачення (в актах органу, якому належить така функція). Означені акти є істотними для збереження конституційного ладу й забезпечення стабільності політичної системи, а сама ця доктрина включає різноманітні питання процесових і матеріальних (субстанційних) вимог.

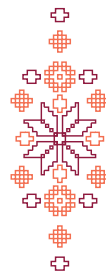
Суд вперше застосував її ще на початку своєї діяльності, коли постановив, що Конституція України «за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу». Ухвалення Конституції України 28 червня 1996 року означено як те, що в цьому випадку «установчу владу здійснив парламент»⁷⁴.

У статті 159 Конституції України чітко вказано на те, що обов'язковим є *передувальний (a priori) контроль* конституційної поправки (на її відповідність

72 Див., зокрема, рішення КСУ: від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 (пункт 4 мотивувальної частини); від 16 листопада 2022 року № 9-р(ІІ)/2023 (підпункт 4.7 пункту 4 мотивувальної частини); від 1 березня 2023 року № 2-р(ІІ)/2023 (абзац третій пункту 5 мотивувальної частини).

73 Рішення КСУ від 16 липня 2019 року № 9-р/2019 (справа № 1-24/2018(1919/17).

74 Рішення КСУ від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (пункт 2 мотивувальної частини).

вимогам статей 157 і 158). Однак у січні 2020 року до Суду надійшло подання від народних депутатів України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України конституційну поправку [Закон України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 3 вересня 2019 року № 27–ІХ], що вже набрала чинності (і в такий спосіб стала невідокремною частиною самої Конституції України). У зв'язку з цим постало питання: чи належить Судові за його повноваженнями здійснювати таку перевірку, адже в самій Конституції України немає чітких приписів щодо цього. Ще перед тим Суд неодноразово досліджував предмет як *предувального (a priori)*, так і *подальшого (a posteriori)* контролю конституційної поправки⁷⁵. Однак за ухваленими тоді рішеннями не випадало вести мову про послідовність Суду в означеному предметі. Утім, розв'язуючи порушене в конституційному поданні клопотання, Суд цього разу, саме маючи на меті «забезпечити послідовність судової практики, юридичну визначеність і конституційну стабільність» (перший абзац підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини), зазначив, що Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення *подальшого (a posteriori)* контролю конституційної поправки після її ухвалення Верховною Радою України, та дійшов висновку, що йому таки належить здійснювати *подальший (a posteriori)* контроль конституційної поправки після набрання нею чинності. В основі такого висновку – обґрунтування: «відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що її визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу в спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як *конституційні поправки є актами конституцієдавця*, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності *установчої влади народу*. Як впливає зі статті 157 Конституції України, *установча влада* експліцитно обмежила себе тим, що не дозволила змінювати ті приписи Конституції України, що захищають „права і свободи людини і громадянина“, „незалежність“ і „територіальну цілісність“»⁷⁶. Така юридична позиція Суду є істотно важливою для розвитку української офіційної конституційної доктрини, принаймні, з двох причин. По-перше, можна сподіватися, що завдяки цій позиції в обговорюваному питанні таки буде досягнуто тієї мети, що її визначив Суд: «забезпечити послідовність судової практики, юридичну визначеність і конституційну стабільність». По-друге, на цьому прикладі можна бачити, що

75 Див.: рішення КСУ від 9 червня 1998 року № 8-рп/98; від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008; від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010; Ухвала КСУ від 5 лютого 2008 року № 6-у/2008.

76 Рішення КСУ від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 (абзац другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини) (*курсив мій.* – С.Г.).

українська офіційна конституційна доктрина так само перебуває в розвитку, якщо йдеться про аспект застосування в ній універсальної *доктрини установчих актів (constitutional acts)*.

Наведений огляд еволюційного розвитку української офіційної доктрини конституційного права показує, що вона охоплює низку ключових конституційних доктрин, які становлять підвалини нашого національного конституційного ладу. Так само можна бачити й те, що застосовувані Судом доктрини не є статичними. Деякі з них із часом зазнали еволюції у відповідь на питання, що їх поставила на порядок денний практика політичного або правничого життя. Поточна еволюція конституційної доктрини вказує на гнучкість української правничої системи та на її здатність реагувати на змінність обставин.

Чому так важливо знати конституційну доктрину?

Знання національної конституційної доктрини є конче потрібним не лише будь-кому, хто пов'язав свою кар'єру з конституційним правом. Воно є тривкою основою та надійним джерелом для розв'язання багатьох юридичних питань поза обширом конституційного права. Обізнаність із цим предметом завжди буде в нагоді також тим, хто практикує право, і тим, хто виробляє політику, і тим, кому як науковцям доводиться часом блукати, як здається, заплутаними стежками правничої системи.

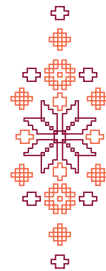
29 квітня 2024 року

Сергій Головатий

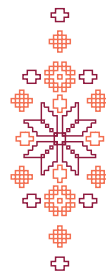
виконувач обов'язків

Голови Конституційного Суду України

(грудень 2020 р. – травень 2024 р.)

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

*Зі змінами, внесеними законами України
від 8 грудня 2004 року № 2222-IV,
від 1 лютого 2011 року № 2952-VI,
від 19 вересня 2013 року № 586-VII,
від 21 лютого 2014 року № 742-VII,
від 2 червня 2016 року № 1401-VIII,
від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII,
від 3 вересня 2019 року № 27-IX*

Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей,

виражаючи суверенну волю народу,

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,

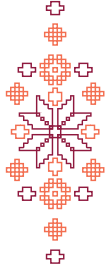
дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України, та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України;

(абзац п'ятий преамбули зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII)

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1.

Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

«1. В аспекті конституційного подання положення статті 1, частин першої, третьої статті 95 Конституції України у системному зв'язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22, статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості».

(Офіційне тлумачення положення статті 1. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012)

Стаття 2.

Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною.

Стаття 3.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4.

В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5.

Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Ніхто не може узурпувати державну владу.

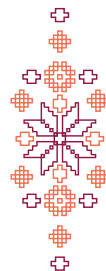
«1. Положення частини другої статті 5 Конституції України „носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ“ треба розуміти так, що в Україні вся влада належить народові. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України.

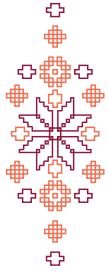
Результати народного волевиявлення у визначених Конституцією та законами України формах безпосередньої демократії є обов'язковими.

2. Положення частини третьої статті 5 Конституції України „право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами“ треба розуміти так, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII.

Належне виключно народові право визначати і змінювати конституційний лад в Україні не може бути привласнене у будь-який спосіб державою, її органами або посадовими особами.

3. Положення частини четвертої статті 5 Конституції України „ніхто не може узурпувати державну владу“ треба розуміти як заборону захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи неза-

конний спосіб органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями».

(Офіційне тлумачення положень статті 5. Рішення Конституційного Суду України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005)

* * *

«1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

2. В аспекті конституційних подань положення частини другої статті 72 Конституції України в контексті положень статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України.

<...>

4. Положення частин другої, третьої статті 5, статті 69 Конституції України слід розуміти так, що рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України».

(Офіційне тлумачення положень статті 5. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008)

Стаття 6.

Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7.

В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9.

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10.

Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

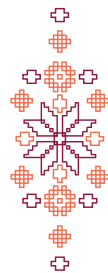
Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

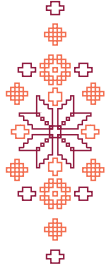
Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

«1. Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким „державною мовою в Україні є українська мова“, треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України).

Поряд з державною мовою при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування можуть використовуватися російська та інші мови національних меншин у межах і порядку, що визначаються законами України.

2. Виходячи з положень статті 10 Конституції України та законів України щодо гарантування застосування мов в Україні, в тому числі у навчальному

процесі, мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова.

У державних і комунальних навчальних закладах поряд з державною мовою відповідно до положень Конституції України, зокрема частини п'ятої статті 53, та законів України, в навчальному процесі можуть застосовуватися та вивчатися мови національних меншин».

(Офіційне тлумачення положень статті 10. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99)

Стаття 11.

Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12.

Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13.

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14.

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15.

Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16.

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17.

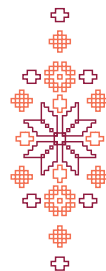
Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

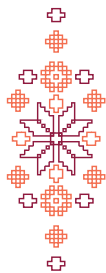
Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18.

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19.

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

«1. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частин першої, десятої статті 59 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“ від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (з наступними змінами) стосовно права органу місцевого самоврядування скасовувати свої раніше прийняті рішення та вносити до них зміни необхідно розуміти так, що орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

(Офіційне тлумачення положень статті 19. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009)

Стаття 20.

Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом,

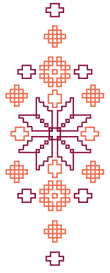
що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

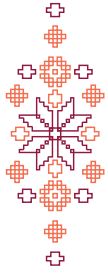
Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України – національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Розділ II

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21.

Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 22.

Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 23.

Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24.

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням

пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 25.

Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами.

Стаття 26.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 27.

Кожна людина має невід'ємне право на життя.

Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини.

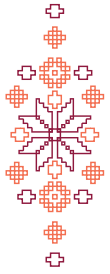
Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

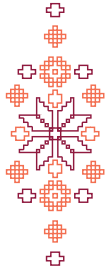
Стаття 28.

Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам.

Стаття 29.

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочиніві чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обгрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

(Частина четверта статті 29 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого.

Стаття 30.

Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31.

Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочиніві чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32.

Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

«1. В аспекті конституційного подання положення частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України слід розуміти так:

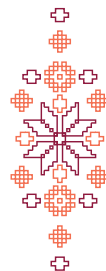
– інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

– збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

(Офіційне тлумачення положень статті 32. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012)

Стаття 33.

Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну.

Стаття 34.

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

«1. В аспекті конституційного подання положення частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України слід розуміти так:

– інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

– збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини».

(Офіційне тлумачення положень статті 34. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012)

Стаття 35.

Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Стаття 36.

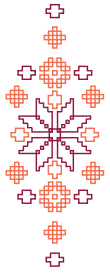
Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно цією Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій.

Усі об'єднання громадян рівні перед законом.

Стаття 37.

Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних установах і організаціях.

Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Стаття 38.

Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

«2. Положення частини першої статті 38 Конституції України, згідно з яким громадяни мають право „вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування“, в контексті положень частини другої статті 78 Конституції України треба розуміти так, що громадянину України надано право вільно бути обраним до будь-якого органу державної влади, зокрема до Верховної Ради України, до органу місцевого самоврядування – сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, а також бути обраним сільським, селищним, міським головою, але реалізувати набутий представницький мандат громадянин може тільки в одному з цих органів чи на посаді сільського, селищного, міського голови».

(Офіційне тлумачення положень статті 38. Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 7-рп/99)

Стаття 39.

Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

«1. Положення частини першої статті 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати право громадян, передбачене статтею 39 Конституції України, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей.

Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання».

(Офіційне тлумачення положень статті 39. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001)

Стаття 40.

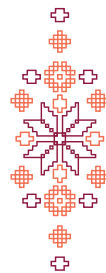
Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Стаття 41.

Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом.

Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

«3. В аспекті конституційного звернення Воробйова В.Ю., Лосева С.В. та інших громадян положення статей 22, 41, 64 Конституції України слід розуміти так, що їх дія поширюється також на відносини власності, об'єктом яких є вклади, відновлені та проіндексовані згідно з Законом України „Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України“ в установах Ощадного банку України».

(Офіційне тлумачення положень статті 41. Рішення Конституційного Суду України від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001)

Стаття 42.

Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом.

Підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція. Види і межі монополії визначаються законом.

Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів.

Стаття 43.

Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Використання примусової праці забороняється. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду або відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан.

Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється.

Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення.

Право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом.

Стаття 44.

Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку.

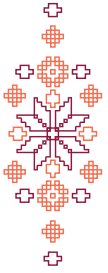
Заборона страйку можлива лише на підставі закону.

Стаття 45.

Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час.

Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом.

Стаття 46.

Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Стаття 47.

Кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду.

Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Стаття 48.

Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

Стаття 49.

Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких

закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

«1. Положення частини третьої статті 49 Конституції України „у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно“ треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги.

Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом».

(Офіційне тлумачення положень статті 49. Рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002)

Стаття 50.

Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Стаття 51.

Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

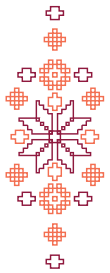
Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

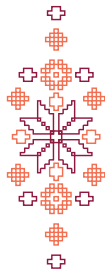
Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Стаття 52.

Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним.

Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Стаття 53.

Кожен має право на освіту.

Повна загальна середня освіта є обов'язковою.

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

«1. В аспекті конституційного подання положення частини третьої статті 53 Конституції України „держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах“ у контексті частин першої, другої, четвертої зазначеної статті необхідно розуміти так:

– доступність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту на принципах рівності, визначених статтею 24 Конституції України, означає, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості для реалізації цього права;

– безоплатність освіти як конституційна гарантія реалізації права на освіту означає можливість здобуття освіти в державних і комунальних навчальних закладах без внесення плати у будь-якій формі за освітні послуги визначених законодавством рівня, змісту, обсягу і в межах тих видів освіти, безоплатність яких передбачена частиною третьою статті 53 Конституції України.

Виходячи з положень частин другої, третьої статті 53 Конституції України, за якими повна загальна середня освіта є обов'язковою і безоплатною, витрати на забезпечення навчально-виховного процесу в державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах здійснюються на нормативній основі за рахунок коштів відповідних бюджетів у повному обсязі.

Безоплатність вищої освіти означає, що громадянин має право здобути її відповідно до стандартів вищої освіти без внесення плати в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (частина четверта

статі 53 Конституції України) в межах обсягу підготовки фахівців для загальноосвітніх потреб (державного замовлення)».

(Офіційне тлумачення положень статті 53. Рішення Конституційного Суду України від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004)

Стаття 54.

Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Культурна спадщина охороняється законом.

Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами.

Стаття 55.

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

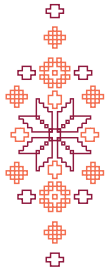
Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

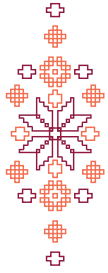
Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом.

(Статтю 55 доповнено новою частиною згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

(Частина п'ята статті 55 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

«1. Частину другу статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемлюють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність).

Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду».

(Офіційне тлумачення положень статті 55. Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп)

* * *

«1. Частину першу статті 55 Конституції України треба розуміти так, що кожному гарантується захист прав і свобод у судовому порядку. Суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод».

(Офіційне тлумачення положень статті 55. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп)

* * *

«1. В аспекті конституційного звернення положення частини другої статті 55 Конституції України необхідно розуміти так, що конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом».

(Офіційне тлумачення положень статті 55. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011)

Стаття 56.

Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 57.

Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними.

Стаття 58.

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

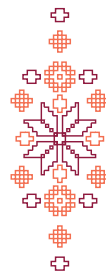
Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

«1. Положення частини першої статті 58 Конституції України про те, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, треба розуміти так, що воно стосується людини і громадянина (фізичної особи)».

(Офіційне тлумачення положень статті 58. Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99)

* * *

«1. Положення статті 58 Конституції України з урахуванням вимог пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України треба розуміти так, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється кримінальна відповідальність за їх вчинення. Такі закони

мають зворотню дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну відповідальність особи».

(Офіційне тлумачення положень статті 58. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000)

Стаття 59.

Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

(Частина перша статті 59 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

(Частина друга статті 59 виключена згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. Положення частини першої статті 59 Конституції України про те, що „кожен є вільним у виборі захисника своїх прав“, в аспекті конституційного звернення громадянина Солдатова Г.І. треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи».

(Офіційне тлумачення положень статті 59. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000)

* * *

«1. Положення частини першої статті 59 Конституції України „кожен має право на правову допомогу“ треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує».

(Офіційне тлумачення положень статті 59. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009)

Стаття 60.

Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази.

За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність.

Стаття 61.

Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62.

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

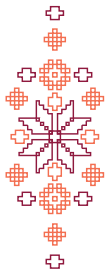
«1. В аспекті конституційного подання щодо суб'єктів одержання доказів у кримінальній справі в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності положення першого речення частини третьої статті 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, слід розуміти так, що обвинувачення у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на фактичних даних, одержаних в результаті оперативно-розшукової діяльності уповноваженою на те особою без дотримання конституційних положень або з порушенням порядку, встановленого законом, а також одержаних шляхом вчинення цілеспрямованих дій щодо їх збирання і фіксації із застосуванням заходів, передбачених Законом України „Про оперативно-розшукову діяльність“, особою, не уповноваженою на здійснення такої діяльності».

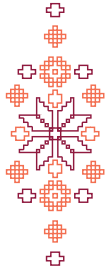
(Офіційне тлумачення положень статті 62. Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011)

Стаття 63.

Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 64.

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Стаття 65.

Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України.

Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону.

Стаття 66.

Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Стаття 67.

Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом.

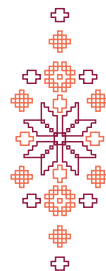
Стаття 68.

Кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

Розділ III

ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

Стаття 69.

Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

«4. Положення частин другої, третьої статті 5, статті 69 Конституції України слід розуміти так, що рішення всеукраїнського референдуму щодо прийняття законів є остаточним і не потребує будь-якого затвердження, в тому числі Верховною Радою України».

(Офіційне тлумачення положень статті 69. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008)

Стаття 70.

Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71.

Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 72.

Всеукраїнський референдум призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених цією Конституцією.

Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області.

«1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України.

2. В аспекті конституційних подань положення частини другої статті 72 Конституції України в контексті положень статті 5 Конституції України треба розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні, здійснюючи своє волевиявлення через всеукраїнський референдум за народною ініціативою, може в порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України, приймати закони України (вносити до них зміни), крім законів, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України».

(Офіційне тлумачення положень статті 72. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008)

Стаття 73.

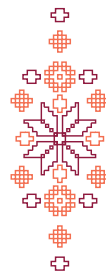
Виключно всеукраїнським референдумом вирішуються питання про зміну території України.

Стаття 74.

Референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії.

Розділ IV

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Стаття 75.

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.

«1. Положення статті 75 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями статей 5, 76, 85 Конституції України треба розуміти так, що Верховна Рада України як орган державної влади є колегіальним органом, який складають чотириста п'ятдесят народних депутатів України.

Верховна Рада України за своєю природою є представницьким органом державної влади і здійснює законодавчу владу. Визначення Верховної Ради України єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони.

Повноваження Верховної Ради України реалізуються спільною діяльністю народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України під час її сесій».

(Офіційне тлумачення положень статті 75. Рішення Конституційного Суду України від 10 жовтня 2002 року № 17-рп/2002)

Стаття 76.

Конституційний склад Верховної Ради України – чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

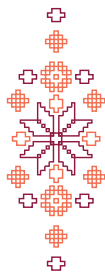
Народним депутатом України може бути обрано громадянина України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, має право голосу і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

Не може бути обраним до Верховної Ради України громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

Повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією та законами України.

Строк повноважень Верховної Ради України становить п'ять років.

(Стаття 76 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 77.

Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України.

(Частина перша статті 77 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України.

Порядок проведення виборів народних депутатів України встановлюється законом.

Стаття 78.

Народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі.

Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України.

(Стаття 78 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. Статтю 58 Конституції України та пункт 2 Перехідних положень Конституції України потрібно розуміти так, що дія частин другої і третьої статті 78 та ... статті 81 Конституції України щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності не поширюється на народних депутатів України, обраних у період від 27 березня 1994 року по 8 червня 1995 року, якщо вони поєднали депутатський мандат з іншими видами діяльності до

8 червня 1995 року, коли на конституційному рівні було встановлено обмеження на таке поєднання».

(Офіційне тлумачення положень статті 78. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп)

* * *

«2. Положення частини першої статті 38 Конституції України, згідно з яким громадяни мають право „вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування“, в контексті положень частини другої статті 78 Конституції України треба розуміти так, що громадянину України надано право вільно бути обраним до будь-якого органу державної влади, зокрема до Верховної Ради України, до органу місцевого самоврядування – сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, а також бути обраним сільським, селищним, міським головою, але реалізувати набутий представницький мандат громадянин може тільки в одному з цих органів чи на посаді сільського, селищного, міського голови».

(Офіційне тлумачення положень статті 78. Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 7-пн/99)

Стаття 79.

Перед вступом на посаду народні депутати України складають перед Верховною Радою України таку присягу:

«Присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми діями боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу.

Присягаю додержуватися Конституції України та законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників».

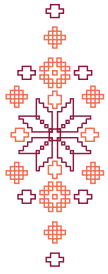
Присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

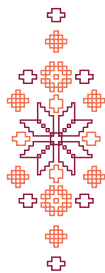
Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата.

Повноваження народних депутатів України починаються з моменту складення присяги.

«4. Вимоги статті 79 Конституції України не поширюються на народних депутатів України, обраних до набуття чинності Конституцією України 1996 року».

(Офіційне тлумачення положень статті 79. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп)

Стаття 80.

Народні депутати України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образи чи наклеп.

(Стаття 80 в редакції Закону України від 3 вересня 2019 року № 27-IX)

Стаття 81.

Повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково в разі:

- 1) складення повноважень за його особистою заявою;
- 2) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 3) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- 4) припинення його громадянства або його виїзду на постійне проживання за межі України;
- 5) якщо протягом двадцяти днів з дня виникнення обставин, які призводять до порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, ці обставини ним не усунуто;
- 6) невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції;
- 7) його смерті.

Повноваження народного депутата України припиняються достроково також у разі дострокового припинення відповідно до Конституції України повноважень Верховної Ради України – в день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата України у випадках, передбачених пунктами 1, 4 частини другої цієї статті, приймається Верховною Радою України, а у випадку, передбаченому пунктом 5 частини другої цієї статті, – судом.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо народного депутата України, визнання народного депутата України недієздатним або безвісно відсутнім його повноваження припиняються з дня набрання законної сили рішенням суду, а в разі смерті народного депутата України – з дня смерті, засвідченої свідоцтвом про смерть.

У разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фрак-

ції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення.

(Стаття 81 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. Положення пункту 6 частини другої статті 81 Конституції України в аспекті порушених у конституційному поданні питань слід розуміти так:

– „невходження“ народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) – це у встановленому законом порядку відмова народного депутата України увійти до складу депутатської фракції, яка формується з народних депутатів України, обраних від політичної партії (виборчого блоку політичних партій);

– „вихід“ народного депутата України зі складу депутатської фракції політичної партії (виборчого блоку політичних партій) – це у встановленому законом порядку припинення народним депутатом України свого перебування у складі зареєстрованої депутатської фракції політичної партії (виборчого блоку політичних партій), за списком якої він був обраний народним депутатом України».

(Офіційне тлумачення положень статті 81. Рішення Конституційного Суду України від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008)

Стаття 82.

Верховна Рада України працює сесійно.

Верховна Рада України є повноважною за умови обрання не менш як двох третин від її конституційного складу.

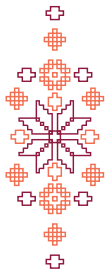
Верховна Рада України збирається на першу сесію не пізніше ніж на тридцятий день після офіційного оголошення результатів виборів.

Перше засідання новообраної Верховної Ради України відкриває найстарший за віком народний депутат України.

(Стаття 82 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«2. Положення частини другої статті 82 Конституції України щодо умов повноважності Верховної Ради України у взаємозв'язку з положенням частини четвертої статті 79 Конституції України треба розуміти так, що Верховна Рада України є повноважною, тобто правомочною приймати за-

кони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження, за умов обрання не менш як двох третин від її конституційного складу і складення новообраними народними депутатами України присяги. Ця конституційна вимога є умовою повноважності Верховної Ради України протягом всього періоду скликання і не може розглядатися лише як підстава для відкриття її першого засідання першої сесії.

Верховна Рада України правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів України, яка згідно з Конституцією України необхідна для прийняття відповідного рішення (... статті 89, стаття 91, частина четверта статті 94, частини друга, п'ята, шоста статті 111, частина перша статті 135, стаття 155, частина перша статті 156).

3. Положення статей 82, 84, 104 Конституції України стосовно юридичного змісту понять „сесія“ та „засідання“ Верховної Ради України і необхідної кількості присутніх на засіданні народних депутатів України треба розуміти так, що Верховна Рада України працює протягом певних періодів – сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік.

Основною формою діяльності Верховної Ради України є пленарні засідання під час сесій, які є регулярними зібраннями народних депутатів України відповідного скликання у визначений час, у визначеному місці і які проводяться за встановленою процедурою. На пленарних засіданнях розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і шляхом голосування народних депутатів України приймаються рішення з цих питань».

(Офіційне тлумачення положень статті 82. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002)

Стаття 83.

Чергові сесії Верховної Ради України починаються першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року.

Позачергові сесії Верховної Ради України, із зазначенням порядку денного, скликаються Головою Верховної Ради України на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

У разі оголошення указу Президента України про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або окремих її місцевостях Верховна Рада України збирається на засідання у дводенний строк без скликання.

У разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до

дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану.

Порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

У Верховній Раді України за результатами виборів і на основі узгодження політичних позицій формується коаліція депутатських фракцій, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України формується протягом одного місяця з дня відкриття першого засідання Верховної Ради України, що проводиться після чергових або позачергових виборів Верховної Ради України, або протягом місяця з дня припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України, а також відповідно до цієї Конституції вносить пропозиції щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України.

Засади формування, організації діяльності та припинення діяльності коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України встановлюються Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України.

Депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені цією Конституцією.

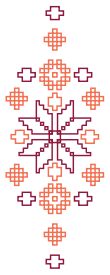
(Стаття 83 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання словосполучення „коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України“, що міститься у частинах шостій, сьомій, дев'ятій статті 83 Конституції України, слід розуміти як сформоване на встановлених Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України засадах об'єднання за результатами виборів кількох депутатських фракцій, кількість народних депутатів України в яких становить більшість від конституційного складу Верховної Ради України, які (депутатські фракції) на основі узгодження політичних позицій погодились на спільну парламентську діяльність».

(Офіційне тлумачення положень статті 83. Рішення Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008)

«1. В аспекті конституційного подання положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої

статті 114 Конституції України слід розуміти так, що внесення пропозицій відповідно до Конституції України Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України та щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України належить виключно до повноважень коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої згідно з частинами шостою, сьомою статті 83 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 83. Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України „Про Регламент Верховної Ради України“ від 10 лютого 2010 року № 1861-VI, у системному зв'язку з положеннями статей 1, 5, 15, 36, 38, 69, 76, 79, 80, 81, частин п'ятої, сьомої, дев'ятої статті 83, статті 86 Конституції України, статей 60, 61 Регламенту Верховної Ради України слід розуміти так, що окремі народні депутати України, зокрема ті, які не перебувають у складі депутатських фракцій, що ініціювали створення коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, мають право брати участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України».

(Офіційне тлумачення положень статті 83. Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010)

Стаття 84.

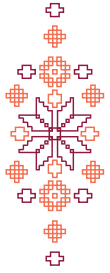
Засідання Верховної Ради України проводяться відкрито. Закрите засідання проводиться за рішенням більшості від конституційного складу Верховної Ради України.

Рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування.

Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

«1. Положення частини другої статті 84 Конституції України треба розуміти так, що рішення Верховної Ради України, зокрема закони, постанови, інші акти, а також рішення Верховної Ради України щодо прийняття (відхилення) постатейно законопроектів, поправок до них приймаються лише на пленарному засіданні Верховної Ради України за умови особистої участі народних депутатів України в голосуванні та набрання встановленої Конституцією України, законом про регламент Верховної Ради України кількості голосів на їх підтримку.

<...>

2. Положення частини третьої статті 84 Конституції України щодо здійснення народним депутатом України голосування на засіданнях Верховної Ради України означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування, тобто народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України.

Порушення встановленої Конституцією України процедури ухвалення законів та інших правових актів Верховною Радою України є підставою для визнання їх неконституційними (частина перша статті 152 Конституції України)».

(Офіційне тлумачення положень статті 84. Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98)

* * *

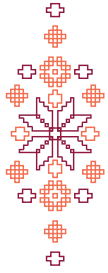
«3. Положення статей 82, 84, 104 Конституції України стосовно юридичного змісту понять „сесія“ та „засідання“ Верховної Ради України і необхідної кількості присутніх на засіданні народних депутатів України треба розуміти так, що Верховна Рада України працює протягом певних періодів – сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік.

Основною формою діяльності Верховної Ради України є пленарні засідання під час сесій, які є регулярними зібраннями народних депутатів України відповідного скликання у визначений час, у визначеному місці і які проводяться за встановленою процедурою. На пленарних засіданнях розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і шляхом голосування народних депутатів України приймаються рішення з цих питань.

4. Положення частин другої, третьої статті 84 та статті 91 Конституції України щодо участі народних депутатів України у прийнятті Верховною Радою України рішень треба розуміти так, що коли за пропонуване рішення проголосувала визначена Конституцією України кількість народних депутатів України, воно вважається прийнятим незалежно від того, скільки народних депутатів України не брали участі у голосуванні. Неучасть певної кількості народних депутатів України у голосуванні не є складовою процесу прийняття рішень Верховною Радою України».

(Офіційне тлумачення положень статті 84. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002)

* * *

«1.1. Під терміном „рішення“ Верховної Ради України, який вживається в частині другій статті 84 Конституції України, треба розуміти результати волевиявлення парламенту України з питань, віднесених до його компетенції».

(Офіційне тлумачення положень статті 84. Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003)

Стаття 85.

До повноважень Верховної Ради України належить:

- 1) внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції;
- 2) призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 цієї Конституції;
- 3) прийняття законів;
- 4) затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання;
- 5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;
(Пункт 5 частини першої статті 85 в редакції Закону України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII)
- 6) затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля;
- 7) призначення виборів Президента України у строки, передбачені цією Конституцією;
- 8) заслуховування щорічних та позачергових послань Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 9) оголошення за поданням Президента України стану війни і укладення миру, схвалення рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України;
- 10) усунення Президента України з поста в порядку особливої процедури (імпічменту), встановленому статтею 111 цієї Конституції;
- 11) розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України;
- 12) призначення за поданням Президента України Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, призначення за поданням Прем'єр-міністра України інших членів Кабінету Міністрів України, Голови Антимонопольного комітету України, Голови

Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України, звільнення зазначених осіб з посад, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України;

12') призначення на посаду та звільнення з посади за поданням Президента України Голови Служби безпеки України;

13) здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону;

14) затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

15) прийняття Регламенту Верховної Ради України;

16) призначення на посади та звільнення з посад Голови та інших членів Рахункової палати;

17) призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні;

18) призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України за поданням Президента України;

19) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Ради Національного банку України;

20) призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

21) призначення на посади та звільнення з посад членів Центральної виборчої комісії за поданням Президента України;

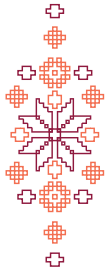
22) затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій Служби безпеки України, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також Міністерства внутрішніх справ України;

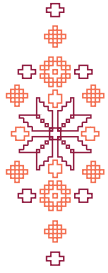
23) схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України;

24) встановлення державних символів України;

25) надання згоди на призначення на посаду та звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора; висловлення недовіри Генеральному прокуророві, що має наслідком його відставку з посади;

(Пункт 25 частини першої статті 85 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

26) призначення на посади третини складу Конституційного Суду України;

(Пункт 26 частини першої статті 85 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

(Пункт 27 частини першої статті 85 виключено згідно з Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

28) дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів до Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів;

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

31) затвердження протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про загальну або часткову мобілізацію, про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

32) надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України;

33) здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом;

34) прийняття рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів України чи комітету Верховної Ради України, попередньо підтриману не менш як однією третиною від конституційного складу Верховної Ради України;

35) призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату Верховної Ради України; затвердження кошторису Верховної Ради України та структури її апарату;

36) затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності;

37) затвердження законом Конституції Автономної Республіки Крим, змін до неї.

Верховна Рада України здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання.

(Стаття 85 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

«1. Під термінами „район“, що використовується в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України, і „район у місті“, що вживається в частині першій статті 133, частині п'ятій статті 140, частині першій статті 142 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, частині першій статті 2 Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування тільки районів, а не районів у містах».

(Офіційне тлумачення положень статті 85. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001)

* * *

«1.3. Положення пункту 34 частини першої статті 85 Конституції України, абзацу другого частини четвертої статті 15 Закону України „Про статус народного депутата України“ необхідно розуміти так, що рішення про направлення запиту до Президента України приймається Верховною Радою України більшістю від її конституційного складу».

(Офіційне тлумачення положень статті 85. Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003)

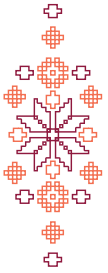
* * *

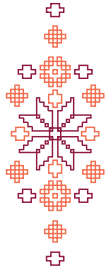
«1. В аспекті конституційного подання під положенням „звільнення зазначених осіб з посад“ у пункті 12 частини першої статті 85 Конституції України в контексті положень частини четвертої статті 114, частин другої, третьої статті 115 Конституції України треба розуміти звільнення з посад як членів Кабінету Міністрів України, включаючи Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, так і Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України.

2. Верховна Рада України може реалізувати своє повноваження щодо звільнення з посад Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України і без подання Президента України».

(Офіційне тлумачення положень статті 85. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007)

* * *

«1. Положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України в аспекті конституційного подання треба розуміти так, що Верховна Рада України повноважна звільняти з посади Голову Національного банку України лише за умови внесення на її розгляд відповідного подання Президентом України».

(Офіційне тлумачення положень статті 85. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009)

Стаття 86.

Народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Керівники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій зобов'язані повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту.

«1. В аспекті порушених в конституційних поданнях Верховного Суду України і Служби безпеки України питань положення частини першої статті 86 Конституції України, а також частини першої статті 12 та частин першої і другої статті 19 Закону України „Про статус народного депутата України“ в контексті зазначеної статті Конституції України треба розуміти так:

1.1. Народний депутат України не має права звертатися з вимогами чи пропозиціями до судів, до голів судів та до суддів стосовно конкретних судових справ;

1.2. Вимога чи пропозиція народного депутата України до керівників органів служби безпеки не може бути дорученням щодо перевірки будь-якої інформації про окремих громадян.

За відсутності у вимозі чи пропозиції народного депутата України достатньої інформації про злочин така вимога чи пропозиція не може бути підставою для прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів;

1.3. У разі надходження до органів служби безпеки вимоги чи пропозиції народного депутата України, пов'язаної з необхідністю проведення оперативно-розшукових заходів, керівники цих органів мають діяти з дотриман-

ням вимог, передбачених Законом України „Про Службу безпеки України“ і Законом України „Про оперативно-розшукову діяльність“».

(Офіційне тлумачення положень статті 86. Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 1999 року № 4-рп/99)

* * *

«1. Положення частини першої статті 86 Конституції України, частини першої статті 12 та частин першої і другої статті 19 Закону України „Про статус народного депутата України“ від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ з наступними змінами і доповненнями в аспекті порушених у конституційному поданні Генеральної прокуратури України питань треба розуміти так:

1.1. Народний депутат України не має права звертатися до органів прокуратури і прокурорів з вимогами, пропозиціями чи вказівками у конкретних справах з питань підтримання державного обвинувачення в суді, представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом, нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство, нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також до слідчих прокуратури з питань досудового слідства у конкретних кримінальних справах.

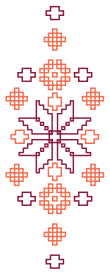
1.2. У разі надходження до органів прокуратури, прокурорів, слідчих прокуратури пропозицій, вказівок і вимог народних депутатів України у конкретних справах із зазначених у підпункті 1.1 питань прокурори і слідчі прокуратури мають діяти з дотриманням вимог, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Арбітражним процесуальним кодексом України та Законом України „Про прокуратуру“».

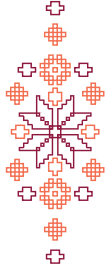
(Офіційне тлумачення положень статті 86. Рішення Конституційного Суду України від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000)

* * *

«1. Положення частини першої статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України „Про статус народного депутата України“ від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ в редакції Закону України від 22 березня 2001 року № 2328-ІІІ треба розуміти так:

1.1. Народний депутат України не має права звертатися до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, з

вимогами і пропозиціями з питань, які стосуються проведення дізнання та досудового слідства у конкретних кримінальних справах.

1.2. У разі надходження до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, вимог і пропозицій народних депутатів України із зазначених у підпункті 1.1 питань керівники відповідних органів, слідчі і посадові особи, що здійснюють дізнання, мають діяти з дотриманням вимог, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України».

(Офіційне тлумачення положень статті 86. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002)

* * *

«1.1. Положення частини першої статті 86 Конституції України, частини другої статті 15 Закону України „Про статус народного депутата України“ треба розуміти так, що народний депутат України має право на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до Голови Національного банку України про надання інформації, яка становить банківську таємницю, а також про здійснення наглядових дій та застосування заходів впливу до банків та осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України.

Голова Національного банку України, розглядаючи запит, має діяти з додержанням вимог законів України „Про Національний банк України“, „Про банки і банківську діяльність“ і зобов’язаний повідомити народного депутата України про результати розгляду, тобто дати офіційну відповідь».

(Офіційне тлумачення положень статті 86. Рішення Конституційного Суду України від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003)

* * *

«1.2. Положення частини першої статті 86 Конституції України та відповідні положення частин другої, третьої статті 15 Закону України „Про статус народного депутата України“ треба розуміти так, що направлення запиту народного депутата України, з яким він на сесії Верховної Ради України звертається до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, не потребує прийняття рішення Верховною Радою України».

(Офіційне тлумачення положень статті 86. Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003)

Стаття 87.

Верховна Рада України за пропозицією Президента України або не менш як однієї третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінету Міністрів України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Питання про відповідальність Кабінету Міністрів України не може розглядатися Верховною Радою України більше одного разу протягом однієї чергової сесії, а також протягом року після схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України або протягом останньої сесії Верховної Ради України.

(Стаття 87 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 88.

Верховна Рада України обирає із свого складу Голову Верховної Ради України, Першого заступника і заступника Голови Верховної Ради України та відкликає їх з цих посад.

(Частина перша статті 88 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Голова Верховної Ради України:

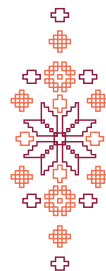
- 1) веде засідання Верховної Ради України;
- 2) організовує роботу Верховної Ради України, координує діяльність її органів;

(Пункт 2 частини другої статті 88 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

- 3) підписує акти, прийняті Верховною Радою України;
- 4) представляє Верховну Раду України у зносинах з іншими органами державної влади України та органами влади інших держав;
- 5) організовує роботу апарату Верховної Ради України.

Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

(Частина третя статті 88 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 89.

Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів.

Верховна Рада України у межах своїх повноважень може створювати тимчасові спеціальні комісії для підготовки і попереднього розгляду питань.

Верховна Рада України для проведення розслідування з питань, що становлять суспільний інтерес, утворює тимчасові слідчі комісії, якщо за це проголосувала не менш як одна третина від конституційного складу Верховної Ради України.

Висновки і пропозиції тимчасових слідчих комісій не є вирішальними для слідства і суду.

Організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом.

(Стаття 89 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 90.

Повноваження Верховної Ради України припиняються у день відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Президент України має право достроково припинити повноваження Верховної Ради України, якщо:

- 1) протягом одного місяця у Верховній Раді України не сформовано коаліцію депутатських фракцій відповідно до статті 83 цієї Конституції;
- 2) протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України;
- 3) протягом тридцяти днів однієї чергової сесії пленарні засідання не можуть розпочатися.

Рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України приймається Президентом України після консультацій з Головою Верховної Ради України, його заступниками та головами депутатських фракцій у Верховній Раді України.

Повноваження Верховної Ради України, що обрана на позачергових виборах, проведених після дострокового припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України попереднього скликання, не можуть бути припинені протягом одного року з дня її обрання.

Повноваження Верховної Ради України не можуть бути достроково припинені Президентом України в останні шість місяців строку повноважень Верховної Ради України або Президента України.

(Стаття 90 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. Словосполучення „протягом тридцяти днів“, що міститься в частині другій статті 90, пункті 8 частини першої статті 106 Конституції України, треба розуміти як перебіг тридцятиденного строку підряд, тобто в календарних днях. Обчислення строку починається з дня, коли заплановані пленарні засідання однієї чергової сесії не змогли розпочатися, а якщо останній день строку припадає на вихідний, святковий або інший неробочий день, то днем його закінчення є наступний робочий день.

Виникнення у Президента України права на дострокове припинення повноважень Верховної Ради України пов'язане не з кількістю пленарних засідань, а з кількістю днів, протягом яких пленарні засідання не можуть розпочатися.

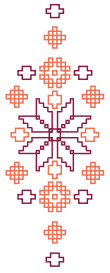
2. Словосполучення „пленарні засідання не можуть розпочатися“, що вживається в частині другій статті 90, пункті 8 частини першої статті 106 Конституції України, треба розуміти так, що пленарні засідання Верховної Ради України не можуть розпочатися через недодержання порядку роботи Верховної Ради України, встановленого Конституцією України і Регламентом Верховної Ради України, що унеможлиблює здійснення парламентом конституційних повноважень єдиного органу законодавчої влади в Україні».

(Офіційне тлумачення положень статті 90. Рішення Конституційного Суду України від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004)

Стаття 91.

Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

«4. Положення частин другої, третьої статті 84 та статті 91 Конституції України щодо участі народних депутатів України у прийнятті Верховною Радою України рішень треба розуміти так, що коли за пропонуване рішення проголосувала визначена Конституцією України кількість народних депутатів України, воно вважається прийнятим незалежно від того, скільки народних депутатів України не брали участі у голосуванні. Неучасть певної кількості народних

депутатів України у голосуванні не є складовою процесу прийняття рішень Верховною Радою України».

(Офіційне тлумачення положень статті 91. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002)

* * *

«Під терміном „акти“, що вживається у статті 91 Конституції України, необхідно розуміти рішення Верховної Ради України у формі законів, постанов тощо, які приймаються Верховною Радою України визначеною Конституцією України кількістю голосів народних депутатів України».

(Офіційне тлумачення положень статті 91. Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003)

Стаття 92.

Виключно законами України визначаються:

- 1) права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина;
- 2) громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства;
- 3) права корінних народів і національних меншин;
- 4) порядок застосування мов;
- 5) засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку;
- 6) основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки;
- 7) правовий режим власності;
- 8) правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання;
- 9) засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;
- 10) засади регулювання демографічних та міграційних процесів;
- 11) засади утворення і діяльності політичних партій, інших об'єднань громадян, засобів масової інформації;
- 12) організація і діяльність органів виконавчої влади, основи державної служби, організації державної статистики та інформатики;
- 13) територіальний устрій України;

14) судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури;

(Пункт 14 частини першої статті 92 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

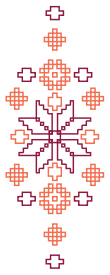
- 15) засади місцевого самоврядування;
- 16) статус столиці України; спеціальний статус інших міст;
- 17) основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку;
- 18) правовий режим державного кордону;
- 19) правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації;
- 20) організація і порядок проведення виборів і референдумів;
- 21) організація і порядок діяльності Верховної Ради України, статус народних депутатів України;
- 22) засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них.

Виключно законами України встановлюються:

- 1) Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи;
- 2) порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України;
- 3) одиниці ваги, міри і часу; порядок встановлення державних стандартів;
- 4) порядок використання і захисту державних символів;
- 5) державні нагороди;
- 6) військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання;
- 7) державні свята;
- 8) порядок утворення і функціонування вільних та інших спеціальних зон, що мають економічний чи міграційний режим, відмінний від загального.

Законом України оголошується амністія.

«1. Положення статті 58 Конституції України з урахуванням вимог пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України треба розуміти так, що виключно законами України визначаються діяння, які є злочинами, та

встановлюється кримінальна відповідальність за їх вчинення. Такі закони мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну відповідальність особи».

(Офіційне тлумачення положень статті 92. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000)

* * *

«1.1. Положення пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України треба розуміти так, що ним безпосередньо не встановлюються види юридичної відповідальності. За цим положенням виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, а також діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями як підстави кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, та відповідальність за такі діяння. Зазначені питання не можуть бути предметом регулювання підзаконними нормативно-правовими актами».

(Офіційне тлумачення положень статті 92. Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001)

* * *

«3. Положення пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України про те, що виключно законами України визначається „територіальний устрій України“, треба розуміти так, що питання територіального устрою України, зокрема визначення змісту цього поняття, правового статусу і видів адміністративно-територіальних одиниць, повноваження органів щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, є питаннями загальнодержавного значення і врегульовуються лише законом.

Окремі повноваження з цих питань можуть бути надані законом органам місцевого самоврядування (стаття 143 Конституції України)».

(Офіційне тлумачення положень статті 92. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001)

* * *

«1. В аспекті питань, порушених у конституційному зверненні, положення: – частини третьої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України слід розуміти так, що вичерпний перелік вимог до осіб, які виявили бажання стати суддею, та до кандидатів на посаду судді встановлюється виключно Конституцією та законами України».

(Офіційне тлумачення положень статті 92. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013)

Стаття 93.

Право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України.

Законопроекти, визначені Президентом України як невідкладні, розглядаються Верховною Радою України позачергово.

(Стаття 93 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. Положення частини другої статті 93 Конституції України щодо позачергового розгляду Верховною Радою України законопроектів, визначених Президентом України як невідкладні, в аспекті порушеного в конституційному поданні питання треба розуміти так, що такі законопроекти мають бути терміново включені Верховною Радою України до порядку денного її сесії і розглянуті у пріоритетному порядку – раніше інших законопроектів — на всіх стадіях законодавчого процесу відповідно до процедури, встановленої Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України».

(Офіційне тлумачення положень статті 93. Рішення Конституційного Суду України від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001)

* * *

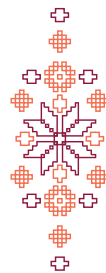
«1. Положення частини першої статті 93 Конституції України в аспекті порушеного в конституційному поданні питання треба розуміти так, що Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України ... можуть подавати до Верховної Ради України законопроекти з будь-якого питання, крім тих законопроектів, які відповідно до Конституції України можуть вноситися спеціально визначеними нею суб'єктами права законодавчої ініціативи. Зокрема, проект закону про Державний бюджет України на кожний наступний рік розробляє та подає до Верховної Ради України лише Кабінет Міністрів України (частина друга статті 96, пункт 6 статті 116 Конституції України)».

(Офіційне тлумачення положень статті 93. Рішення Конституційного Суду України від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001)

* * *

«1. <...>

Право подавати до Верховної Ради України проекти законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України мають усі суб'єкти права

законодавчої ініціативи, визначені в частині першій статті 93 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 93. Рішення Конституційного Суду України від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009)

Стаття 94.

Закон підписує Голова Верховної Ради України і невідкладно направляє його Президентові України.

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду.

У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

Якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом.

(Частина четверта статті 94 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування.

«1. Частину п'яту статті 94 Конституції України щодо набуття чинності законом не раніше дня його опублікування потрібно розуміти так, що дія цієї частини статті не поширюється на набуття чинності Конституцією України».

(Офіційне тлумачення положень статті 94. Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп)

* * *

«3. Перебіг п'ятнадцятиденного строку, передбаченого частиною другою статті 94 Конституції України, а також десятиденного строку, передбаченого частиною четвертою статті 94 Конституції України, треба обчислювати в календарних днях.

Строки підписання та офіційного оприлюднення Президентом України законів України, визначені частинами третьою та четвертою статті 94 Кон-

ституції України, починаються з наступного дня після їх отримання Президентом України. Якщо закінчення п'ятнадцятиденного строку, передбаченого частиною другою статті 94 Конституції України, а також десятиденного строку, передбаченого частиною четвертою статті 94 Конституції України, припадає на вихідний або святковий день, то днем закінчення цього строку є наступний робочий день.

4. Встановлена в частині четвертій статті 94 Конституції України вимога щодо повторного прийняття закону Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця вимога стосується прийняття закону в цілому.

Якщо пропозиції Президента України до закону у пропонованій ним редакції враховано повністю, повторного прийняття закону не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України не вимагається.

У разі прийняття Верховною Радою України закону після повторного розгляду з урахуванням пропозицій Президента України глава держави зобов'язаний підписати його та офіційно оприлюднити у десятиденний строк.

Якщо під час розгляду пропозицій Президента України до закону будуть внесені зміни, не передбачені цими пропозиціями, Президент України діє відповідно до частини другої статті 94 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 94. Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98)

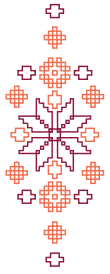
* * *

«1. У контексті конституційного подання положення другого речення частини четвертої статті 94 Конституції України необхідно розуміти так, що діючий Голова Верховної Ради України невідкладно офіційно оприлюднює і опубліковує закон, прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу під час повторного розгляду і не підписаний та не оприлюднений Президентом України протягом десяти днів, якщо попередній Голова Верховної Ради України не вчинив таких дій.

2. Положення частини четвертої статті 94 Конституції України щодо невідкладності офіційного оприлюднення та опублікування Головою Верховної Ради України закону, у разі якщо Президент України не підписав та не оприлюднив його протягом десяти днів, треба розуміти так, що Голова Верховної Ради України зобов'язаний офіційно оприлюднити і опублікувати такий закон у пріоритетному порядку – раніше інших актів».

(Офіційне тлумачення положень статті 94. Рішення Конституційного Суду України від 9 жовтня 2007 року № 7-рп/2007)

* * *

«3. Положення частини другої статті 94 Конституції України необхідно розуміти так, що процедура підписання і оприлюднення законів, встановлена нею, не застосовується до законів, прийнятих референдумом».

(Офіційне тлумачення положень статті 94. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008)

Стаття 95.

Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.

Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Держава прагне до збалансованості бюджету України.

Регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені.

«1. В аспекті конституційного подання положення частини третьої статті 95 Конституції України „державна прагне до збалансованості бюджету України“ у системному зв’язку з положеннями частини другої цієї статті, статті 46 Конституції України треба розуміти як намагання держави при визначенні законом про Державний бюджет України доходів і видатків та прийнятті законів, інших нормативно-правових актів, які можуть вплинути на доходну і видаткову частини бюджету, дотримуватися рівномірного співвідношення між ними та її обов’язок на засадах справедливого, неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами, територіальними громадами враховувати загальносуспільні потреби, необхідність забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя».

(Офіційне тлумачення положень статті 95. Рішення Конституційного Суду України від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008)

«1. В аспекті конституційного подання положення статті 1, частин першої, третьої статті 95 Конституції України у системному зв’язку з положеннями статті 3, частини першої статті 17, частини третьої статті 22, статей 46, 48 Основного Закону України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов’язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При

цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості».

(Офіційне тлумачення положень статті 95. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012)

Стаття 96.

Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а за особливих обставин – на інший період.

Кабінет Міністрів України не пізніше 15 вересня кожного року подає до Верховної Ради України проект закону про Державний бюджет України на наступний рік. Разом із проектом закону подається доповідь про хід виконання Державного бюджету України поточного року.

«1. <...>

Право подавати до Верховної Ради України проекти законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України мають усі суб'єкти права законодавчої ініціативи, визначені в частині першій статті 93 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 96. Рішення Конституційного Суду України від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009)

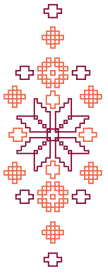
* * *

«2. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України».

(Офіційне тлумачення положень статті 96. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012)

Стаття 97.

Кабінет Міністрів України відповідно до закону подає до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Поданий звіт має бути оприлюднений.

Стаття 98.

Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата.

Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати визначаються законом.

(Стаття 98 в редакції Закону України від 19 вересня 2013 року № 586-VII, в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 99.

Грошовою одиницею України є гривня.

Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави – Національного банку України.

Стаття 100.

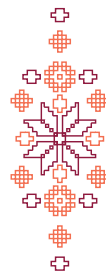
Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Правовий статус Ради Національного банку України визначається законом.

Стаття 101.

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Розділ V ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Стаття 102.

Президент України є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Стаття 103.

Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд.

Президент України не може мати іншого представницького мандата, обіймати посаду в органах державної влади або в об'єднаннях громадян, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю чи входити до складу керівного органу або наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. У разі дострокового припинення повноважень Президента України вибори Президента України проводяться в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень.

(Частина п'ята статті 103 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Порядок проведення виборів Президента України встановлюється законом.

«1. В аспекті конституційних подань положення частини третьої статті 103 Конституції України, за яким одна й та сама особа не може бути Президентом України більше ніж два строки підряд, треба розуміти так, що це положення поширюється лише на осіб, яких обирають на пост Президента України після набуття чинності Конституцією України 1996 року. Особа, яку вперше було обрано Президентом України за чинною Конституцією України в 1999 році, має право балотуватися на чергових виборах Президента України у 2004 році».

(Офіційне тлумачення положень статті 103. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003)

* * *

«1. Положення частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України необхідно розуміти так, що Президент України обирається громадянами України на позачергових, як і на чергових, виборах строком на п'ять років».

(Офіційне тлумачення положень статті 103. Рішення Конституційного Суду України від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014)

Стаття 104.

Новообраний Президент України вступає на пост не пізніше ніж через тридцять днів після офіційного оголошення результатів виборів, з моменту складення присяги народові на урочистому засіданні Верховної Ради України.

Приведення Президента України до присяги здійснює Голова Конституційного Суду України.

Президент України складає таку присягу:

«Я, (ім'я та прізвище), волею народу обраний Президентом України, заступаючи на цей високий пост, урочисто присягаю на вірність Україні. Зобов'язуюсь усіма своїми справами боронити суверенітет і незалежність України, дбати про благо Вітчизни і добробут Українського народу, обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі».

Президент України, обраний на позачергових виборах, складає присягу у п'ятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів.

«3. Положення статей 82, 84, 104 Конституції України стосовно юридичного змісту понять „сесія“ та „засідання“ Верховної Ради України і необхідної

кількості присутніх на засіданні народних депутатів України треба розуміти так, що Верховна Рада України працює протягом певних періодів – сесій, на які вона збирається у конституційно визначені строки, як правило, двічі на рік.

Основною формою діяльності Верховної Ради України є пленарні засідання під час сесій, які є регулярними зібраннями народних депутатів України відповідного скликання у визначений час, у визначеному місці і які проводяться за встановленою процедурою. На пленарних засіданнях розглядаються питання, віднесені Конституцією України до повноважень Верховної Ради України, і шляхом голосування народних депутатів України приймаються рішення з цих питань».

(Офіційне тлумачення положень статті 104. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002)

Стаття 105.

Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень.

За посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Звання Президента України охороняється законом і зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент України не був усунений з поста в порядку імпічменту.

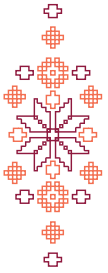
«1.1. Положення частини першої статті 105 Конституції України треба розуміти так, що Президент України на час виконання повноважень не несе кримінальної відповідальності, проти нього не може бути порушена кримінальна справа».

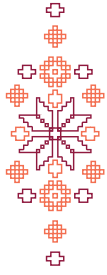
(Офіційне тлумачення положень статті 105. Рішення Конституційного Суду України від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003)

Стаття 106.

Президент України:

- 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво держави;
- 2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) приймає рішення про визнання іноземних держав;
5) призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав;

6) призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції України відповідно до статті 156 цієї Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

7) призначає позачергові вибори до Верховної Ради України у строки, встановлені цією Конституцією;

8) припиняє повноваження Верховної Ради України у випадках, передбачених цією Конституцією;

(Пункт 8 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

9) вносить за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, подання про призначення Верховною Радою України Прем'єр-міністра України в строк не пізніше ніж на п'ятнадцятий день після одержання такої пропозиції;

(Пункт 9 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

10) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України;

(Пункт 10 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

11) призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора;

(Пункт 11 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

12) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України;

(Пункт 12 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

13) призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

(Пункт 13 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

14) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

(Пункт 14 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

15) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

(Пункт 15 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

16) скасовує акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

(Пункт 16 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

17) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави;

18) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

19) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

(Пункт 19 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

20) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

21) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

22) призначає на посади третину складу Конституційного Суду України;

(Пункт 22 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

(Пункт 23 частини першої статті 106 виключено згідно з Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

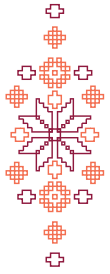
24) присвоює вищі військові звання, вищі дипломатичні ранги та інші вищі спеціальні звання і класні чини;

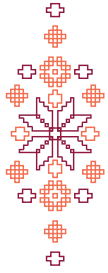
25) нагороджує державними нагородами; встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними;

26) приймає рішення про прийняття до громадянства України та припинення громадянства України, про надання притулку в Україні;

27) здійснює помилування;

28) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

29) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;
30) має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України;

(Пункт 30 частини першої статті 106 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

31) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам.

Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21 цієї статті, скріплюють підписами Прем'єр-міністр України і міністр, відповідальний за акт та його виконання.

(Частина четверта статті 106 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення пункту 6 частини першої статті 106 Конституції України, згідно з яким Президент України проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, слід розуміти так, що Президент України зобов'язаний проголосити такий референдум, якщо його ініційовано з додержанням встановлених Конституцією та законами України вимог щодо організації і порядку проведення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою».

(Офіційне тлумачення положень статті 106. Рішення Конституційного Суду України від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України слід розуміти так, що внесення пропозицій відповідно до Конституції України Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України та щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України належить виключно до повноважень коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої згідно з частинами шостою, сьомою статті 83 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 106. Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009)

Стаття 107.

Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

Персональний склад Ради національної безпеки і оборони України формує Президент України.

До складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

У засіданнях Ради національної безпеки і оборони України може брати участь Голова Верховної Ради України.

Рішення Ради національної безпеки і оборони України вводяться в дію указами Президента України.

Компетенція та функції Ради національної безпеки і оборони України визначаються законом.

Стаття 108.

Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України.

Повноваження Президента України припиняються достроково у разі:

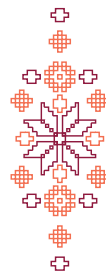
- 1) відставки;
- 2) неспроможності виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

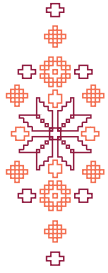
(Пункт 2 частини другої статті 108 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

- 3) усунення з поста в порядку імпічменту;
- 4) смерті.

Стаття 109.

Відставка Президента України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України.

Стаття 110.

Неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду – за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

(Стаття 110 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 111.

Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину.

Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі.

Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України.

За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України.

Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

(Частина шоста статті 111 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

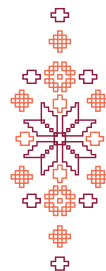
«1.2. Положення частини першої статті 111 Конституції України треба розуміти так, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи».

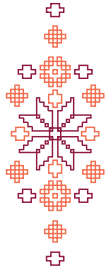
(Офіційне тлумачення положень статті 111. Рішення Конституційного Суду України від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003)

Стаття 112.

У разі дострокового припинення повноважень Президента України відповідно до статей 108, 109, 110, 111 цієї Конституції виконання обов'язків Президента України на період до обрання і вступу на пост нового Президента України покладається на Голову Верховної Ради України. Голова Верховної Ради України в період виконання ним обов'язків Президента України не може здійснювати повноваження, передбачені пунктами 2, 6–8, 10–13, 22, 24, 25, 27, 28 статті 106 Конституції України.

(Стаття 112 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Розділ VI

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ.

ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Стаття 113.

Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України у своїй діяльності керується цією Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

(Стаття 113 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Стаття 114.

До складу Кабінету Міністрів України входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Прем'єр-міністр України призначається Верховною Радою України за поданням Президента України.

Кандидатуру для призначення на посаду Прем'єр-міністра України вносить Президент України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої відповідно до статті 83 Конституції України, або депутатської фракції, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Міністр оборони України, Міністр закордонних справ України призначаються Верховною Радою України за поданням Президента України, інші члени Кабінету Міністрів України призначаються Верховною Радою України за поданням Прем'єр-міністра України.

Прем'єр-міністр України керує роботою Кабінету Міністрів України, спрямовує її на виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України.

(Стаття 114 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України слід розуміти так, що внесення пропозицій відповідно до Конституції України Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України та щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України належить виключно до повноважень коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої згідно з частинами шостою, сьомою статті 83 Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 114. Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009)

Стаття 115.

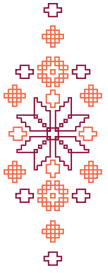
Кабінет Міністрів України складає повноваження перед новообраною Верховною Радою України.

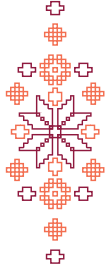
Прем'єр-міністр України, інші члени Кабінету Міністрів України мають право заявити Верховній Раді України про свою відставку.

Відставка Прем'єр-міністра України, прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України мають наслідком відставку всього складу Кабінету Міністрів України. У цих випадках Верховна Рада України здійснює формування нового складу Кабінету Міністрів України у строки і в порядку, що визначені цією Конституцією.

Кабінет Міністрів України, який склав повноваження перед новообраною Верховною Радою України або відставку якого прийнято Верховною Радою України, продовжує виконувати свої повноваження до початку роботи новосформованого Кабінету Міністрів України.

(Стаття 115 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання під положенням „звільнення зазначених осіб з посад“ у пункті 12 частини першої статті 85 Конституції України в контексті положень частини четвертої статті 114, частин другої, третьої статті 115 Конституції України треба розуміти звільнення з посад як членів Кабінету Міністрів України, включаючи Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України, так і Голови Антимонопольного комітету України, Голови Державного комітету телебачення та радіомовлення України, Голови Фонду державного майна України.

2. Верховна Рада України може реалізувати своє повноваження щодо звільнення з посад Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України і без подання Президента України».

(Офіційне тлумачення положень статті 115. Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007)

Стаття 116.

Кабінет Міністрів України:

1) забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції і законів України, актів Президента України;

1') забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору;

(Статтю 116 доповнено пунктом 1' згідно із Законом України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII)

2) вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

3) забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України;

5) забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

6) розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання;

7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю;

8) організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України, митної справи;

9) спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади;

9¹) утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади;

(Статтю 116 доповнено пунктом 9¹ згідно із Законом України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

9²) призначає на посади та звільняє з посад за поданням Прем'єр-міністра України керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України;

(Статтю 116 доповнено пунктом 9² згідно із Законом України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

10) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України.

(Пункт 10 статті 116 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

* * *

«2. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України».

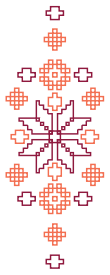
(Офіційне тлумачення положень статті 116. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012)

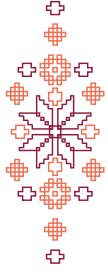
Стаття 117.

Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання.

Акти Кабінету Міністрів України підписує Прем'єр-міністр України.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом.

Стаття 118.

Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій.

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України.

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обґрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

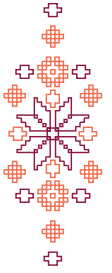
«1. Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України „Про державну службу“, статей 12, 79 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, статей 8, 10 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“, статті 18 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування“ в їх взаємозв'язку в аспекті порушених у конституційних поданнях питань щодо статусу Київської міської державної адміністрації та Київського міського голови треба розуміти так:

1.1. Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київській міській раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади — Кабінету Міністрів України.

1.2. Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Київської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України.

На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі».

(Офіційне тлумачення положень статті 118. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003)

* * *

«1. Положення <...>, частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“ від 9 квітня 1999 року № 586–XIV, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“ від 15 січня 1999 року № 401–XIV в їх взаємозв’язку, в аспекті порушених у конституційному поданні питань щодо особливостей здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування у районах міста Києва, треба розуміти так, що районну в місті Києві державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана головою районної в місті Києві ради, яка Президентом України призначається на посаду голови районної в місті Києві державної адміністрації».

(Офіційне тлумачення положень статті 118. Рішення Конституційного Суду України від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005)

Стаття 119.

Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120.

Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службу з діяльністю з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

(Частина перша статті 120 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742–VII)

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

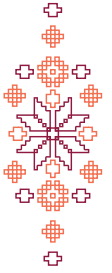
«1. Положення частини першої статті 120 Конституції України треба розуміти так, що до посадових осіб органів виконавчої влади, які не мають права входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку, належать:

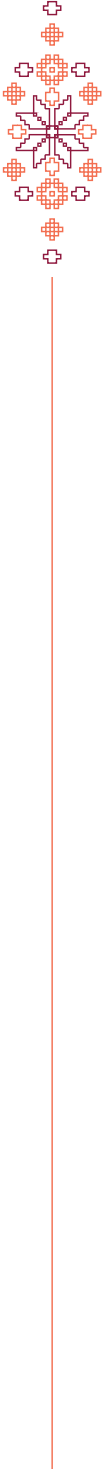
1.1. Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри – члени Кабінету Міністрів України.

1.2. Посадові особи, які очолюють інші, крім міністерств, центральні органи виконавчої влади.

1.3. Голови місцевих державних адміністрацій – керівники місцевих органів виконавчої влади».

(Офіційне тлумачення положень статті 120. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002)

(Розділ VII «ПРОКУРАТУРА»
виключено згідно із Законом
України від 2 червня 2016 року
№ 1401-VIII)

Розділ VIII ПРАВОСУДДЯ

Стаття 124.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи.

Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних.

Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду (*частина шоста статті 124 набирає чинності з 30 червня 2019 року*).

(Стаття 124 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

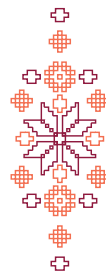
* * *

«3. <...> статті 124 Конституції України необхідно розуміти так, що юрисдикція судів, тобто їх повноваження вирішувати спори про право та інші правові питання, поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. До правовідносин, на які поширюється юрисдикція судів у контексті конституційних звернень, належать також правовідносини, що виникли з факту придбання громадянами України облігацій Державної цільової безпроцентної позики 1990 року, щодо яких відповідно до Закону України „Про державні гарантії заощаджень громадян України“ від 21 листопада 1996 року № 537/96-ВР із наступними змінами і доповненнями Україна взяла на себе зобов'язання про компенсацію реальної вартості знецінених державних цінних паперів».

(Офіційне тлумачення положень статті 124. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп)

* * *

«1. В аспекті порушених у конституційному поданні Президента України питань положення <...> статті 124 Конституції України треба розуміти так:

1.1. Положення про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, означає, що до юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції належить, відповідно до їх повноважень, вирішення питань, що мають правовий характер, зокрема тих, які виникають у зв'язку з призначенням чи звільненням певних посадових осіб Президентом України або Верховною Радою України (<...> статті 124).

1.2. Вирішення Конституційним Судом України питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) актів Президента України та правових актів Верховної Ради України не виключає можливості оскарження до судів загальної юрисдикції актів Президента України або постанов Верховної Ради України індивідуального характеру з питань призначення на посади чи звільнення з посад стосовно їх законності, за винятком положень тих актів, які є наслідком конституційно-політичної відповідальності (статті 115, 122 та інші Конституції України) посадових осіб.

1.3. Здійснення судочинства Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції щодо актів Президента України та Верховної Ради України з питань призначення чи звільнення посадових осіб означає розгляд справ щодо конституційності зазначених актів у формі конституційного судочинства, а щодо їх законності — судами загальної юрисдикції у формі відповідного судочинства (<...> статті 124).

Підсудність справ такої категорії та особливості процедури їх розгляду судами загальної юрисдикції відповідного рівня підлягає визначенню процесуальним законом».

(Офіційне тлумачення положень статті 124. Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002)

* * *

«1. Положення ... статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором судового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист».

(Офіційне тлумачення положень статті 124. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002)

Стаття 125.

Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом.

Суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з Вищою радою правосуддя.

Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України.

Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди.

З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

(Стаття 125 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 126.

Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України.

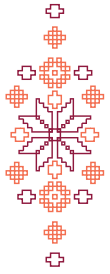
Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Суддя обіймає посаду безстроково.

Підставами для звільнення судді є:

- 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення суддею вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;
- 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду;
- 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна.

Повноваження судді припиняються у разі:

- 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави;
- 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 4) смерті судді;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Держава забезпечує особисту безпеку судді та членів його сім'ї.

(Стаття 126 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. Положення частини першої статті 126 Конституції України „незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України“ у взаємозв'язку з іншими положеннями розділу VIII Основного Закону України треба розуміти так.

1.1. Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону.

Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; заборонаю суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами

діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням.

1.2. Недоторканність суддів один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом.

Відповідно до положення частини першої статті 126 Конституції України зміст недоторканності суддів як умови виконання ними професійних обов'язків не обмежується визначеною у частині третій цієї статті гарантією, згідно з якою суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

1.3. Додаткові гарантії незалежності і недоторканності суддів, крім уже передбачених Конституцією України, можуть встановлюватися також законами<...>

Не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів в разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів.

2. Положення частини другої статті 126 Конституції України „вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється“ треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо».

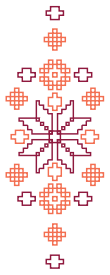
(Офіційне тлумачення положень статті 126. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004)

Стаття 127.

Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних.

Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності.

(Стаття 127 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. В аспекті питань, порушених у конституційному зверненні, положення: – частини третьої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 14 частини першої статті 92 Основного Закону України слід розуміти так, що вичерпний перелік вимог до осіб, які виявили бажання стати суддею, та до кандидатів на посаду судді встановлюється виключно Конституцією та законами України».

(Офіційне тлумачення положень статті 127. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013)

Стаття 128.

Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом.

Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом.

Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом.

(Стаття 128 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 129.

Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права.

Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом;
- 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення;

9) обов'язковість судового рішення.
Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.
Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

(Стаття 129 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«– визначення у положенні пункту 8 <...> статті 129 Конституції України як однієї з основних засад судочинства „забезпечення ... касаційного оскарження рішення суду“ у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 8, статті 125 Основного Закону України означає лише одноразове касаційне оскарження та перегляд рішення суду; законом можуть бути передбачені й інші форми оскарження та перегляду рішень судів загальної юрисдикції».

(Офіційне тлумачення положень статті 129. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010)

* * *

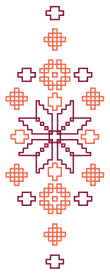
«1. В аспекті конституційного звернення положення ... статті 129 Конституції України як норми прямої дії щодо повного фіксування судового процесу технічними засобами необхідно розуміти так, що у Вищому господарському суді України повне фіксування судових засідань технічними засобами повинно забезпечуватися на підставі цього конституційного положення».

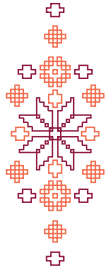
(Офіційне тлумачення положень статті 129. Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011)

* * *

«1. В аспекті конституційного звернення положення статті 24 Конституції України стосовно рівності громадян у конституційних правах, свободах та перед законом у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 55, ... статті 129 Основного Закону України щодо захисту судом прав і свобод людини і громадянина та рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом треба розуміти так, що кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантовані державою рівні права на захист прав і свобод у судовому порядку та на участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку у судах усіх юрисдикцій, спеціалізацій та інстанцій, у тому числі й особа, яка засуджена і відбуває кримінальне покарання в установах виконання покарань».

(Офіційне тлумачення положень статті 24. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012)

Стаття 129¹.

Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку.

Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд.

(Конституцію України доповнено статтею 129¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 130.

Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя.

Розмір винагороди судді встановлюється законом про судоустрій.

(Стаття 130 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. В аспекті конституційних подань положення частини першої статті 130 Конституції України, а саме: „Держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів“, необхідно розуміти так, що:

– фінансування всіх судів в Україні повинне забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України;

– від імені держави забезпечення фінансування судів здійснюють Кабінет Міністрів України шляхом розроблення та подання до Верховної Ради України проекту закону про Державний бюджет України та Верховна Рада України шляхом затвердження Державного бюджету України виключно законом України, здійснення контролю за його виконанням і прийняття рішення щодо звіту про його виконання;

– у Державному бюджеті України мають визначатися окремо для всіх судів України видатки на їх утримання не нижче рівня, що надає можливість незалежного здійснення правосуддя, з подальшим забезпеченням повного і своєчасного виділення таких видатків;

– органи виконавчої влади беруть участь в організаційному забезпеченні функціонування судів і діяльності суддів у випадках та в порядку, передбачених Конституцією України та законами України.

2. В аспекті конституційних подань положення частини першої статті 130 Конституції України, а саме: „У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів“, треба розуміти так, що Кабінет

Міністрів України зобов'язаний у проекті закону про Державний бюджет України передбачати окремими рядками видатки для кожного суду всіх юрисдикцій і рівнів в достатніх для здійснення правосуддя обсягах, а Верховна Рада України законом повинна визначати такі видатки у Державному бюджеті України».

(Офіційне тлумачення положень статті 130. Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010)

Стаття 130¹.

Для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів відповідно до закону діє суддівське самоврядування.

(Конституцію України доповнено статтею 130¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 131.

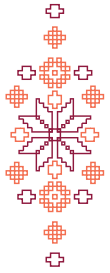
В Україні діє Вища рада правосуддя, яка:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою;
- 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів;
- 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого;
- 9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.

Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.

Порядок обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя визначається законом.

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Одна й та ж особа не може обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль.

Член Вищої ради правосуддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Член Вищої ради правосуддя має належати до правничої професії та відповідати критерію політичної нейтральності.

Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги до члена Вищої ради правосуддя.

Вища рада правосуддя набуває повноважень за умови обрання (призначення) щонайменше п'ятнадцяти її членів, серед яких більшість становлять судді.

Відповідно до закону в системі правосуддя утворюються органи та установи для забезпечення добору суддів, прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ щодо їх дисциплінарної відповідальності, фінансового та організаційного забезпечення судів.

(Стаття 131 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 131¹.

В Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Організація та порядок діяльності прокуратури визначаються законом.

Прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України.

Строк повноважень Генерального прокурора становить шість років. Одна й та ж особа не може обіймати посаду Генерального прокурора два строки поспіль.

Дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом.

(Конституцію України доповнено статтею 131¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 131².

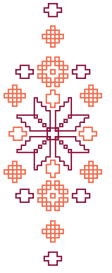
Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується.

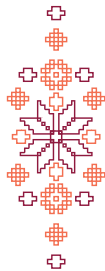
Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

(Конституцію України доповнено статтею 131² згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Розділ ІХ

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132.

Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133.

Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

«1. Під термінами „район“, що використовується в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України, і „район у місті“, що вживається в частині першій статті 133, частині п'ятій статті 140, частині першій статті 142 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, частині першій статті 2 Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація ра-

йонів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування тільки районів, а не районів у містах».

(Офіційне тлумачення положень статті 133. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001)

* * *

«1. Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України „Про державну службу“, статей 12, 79 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, статей 8, 10 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“, статті 18 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування“ в їх взаємозв’язку в аспекті порушених у конституційних поданнях питань щодо статусу Київської міської державної адміністрації та Київського міського голови треба розуміти так:

1.1. Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київській міській раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – Кабінету Міністрів України.

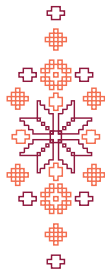
1.2. Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Київської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України.

На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі».

(Офіційне тлумачення положень статті 133. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003)

* * *

«1. Положення ... частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“ від 9 квітня 1999 року № 586–XIV, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“ від 15 січня 1999 року № 401–XIV в їх взаємозв’язку, в аспекті порушених у конституційному поданні питань

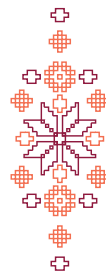

щодо особливостей здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування у районах міста Києва, треба розуміти так, що районну в місті Києві державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана головою районної в місті Києві ради, яка Президентом України призначається на посаду голови районної в місті Києві державної адміністрації».

(Офіційне тлумачення положень статті 133. Рішення Конституційного Суду України від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005)

Розділ X

АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

Стаття 134.

Автономна Республіка Крим є невід’ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Стаття 135.

Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання.

Стаття 136.

Представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, депутати якої обираються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п’ять років. Припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим має наслідком припинення повноважень її депутатів.

*(Частина перша статті 136 в редакції
Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)*

Чергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим відбуваються в останню неділю жовтня п’ятого року повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обраної на чергових виборах.

*(Статтю 136 доповнено новою частиною
згідно із Законом України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)*

Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в Автономній Республіці Крим.

Урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим призначається на посаду та звільняється з посади Верховною Радою Автономної Республіки Крим за погодженням із Президентом України.

Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

Правосуддя в Автономній Республіці Крим здійснюється судами України.

*(Частина шоста статті 136 в редакції
Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)*

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 136, <...> статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 10 липня 2010 року № 2487-VI слід розуміти так, що наступні після набрання чинності Законом України „Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 1 лютого 2011 року № 2952-VI усі чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських, районних, обласних рад та сільських, селищних, міських голів, обраних на чергових або позачергових виборах, відбуваються одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад чи голів, обраних на чергових виборах 31 жовтня 2010 року».

*(Офіційне тлумачення положень статті 136. Рішення
Конституційного Суду України від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013)*

Стаття 137.

Автономна Республіка Крим здійснює нормативне регулювання з питань:

- 1) сільського господарства і лісів;
- 2) меліорації і кар'єрів;
- 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва;
- 4) містобудування і житлового господарства;
- 5) туризму, готельної справи, ярмарків;

6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників;

7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів;

8) мисливства, рибальства;

9) санітарної і лікарняної служб.

З мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України Президент України може зупинити дію цих нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності.

Стаття 138.

До відання Автономної Республіки Крим належить:

1) призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, затвердження складу виборчої комісії Автономної Республіки Крим;

2) організація та проведення місцевих референдумів;

3) управління майном, що належить Автономній Республіці Крим;

4) розроблення, затвердження та виконання бюджету Автономної Республіки Крим на основі єдиної податкової і бюджетної політики України;

5) розроблення, затвердження та реалізація програм Автономної Республіки Крим з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля – відповідно до загальнодержавних програм;

6) визнання статусу місцевостей як курортів; встановлення зон санітарної охорони курортів;

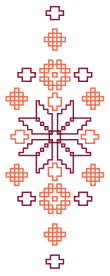
7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки;

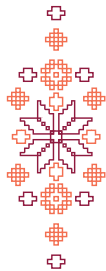
8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в Автономній Республіці Крим; охорона і використання пам'яток історії;

9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів;

10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в Автономній Республіці Крим або в окремих її місцевостях.

Законами України Автономній Республіці Крим можуть бути делеговані також інші повноваження.

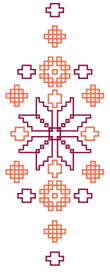

Стаття 139.

В Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України.

Розділ XI

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 140.

Місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад.

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

«1. Під термінами „район“, що використовується в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України, і „район у місті“, що вживається в частині першій статті 133, частині п'ятій статті 140, частині першій статті 142 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, частині першій статті 2 Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування тільки районів, а не районів у містах.

2. Під поняттям „організація управління районами в містах“, що міститься в частині п'ятій статті 140 Конституції України, в системному зв'язку з її стат-

тями 142, 143 треба розуміти повноваження міських рад як органів місцевого самоврядування в містах з районним поділом приймати рішення щодо: матеріально-фінансового та організаційного забезпечення здійснення місцевого самоврядування в районах міста; утворення чи неутворення в місті районних рад та в разі їх утворення визначення обсягу і меж повноважень районних рад; адміністративно-територіального устрою та з інших питань у межах і порядку, визначених Конституцією та законами України.

Так само необхідно розуміти поняття „організація управління районами в місті Києві“, що вживається в частині першій статті 11 Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, за винятком повноважень приймати рішення щодо неутворення районних рад у місті, які відповідно до цього Закону (статті 6, 7, 8, 9) є обов’язковою складовою системи місцевого самоврядування в місті Києві».

(Офіційне тлумачення положень статті 140. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001)

* * *

«1. Положення частини першої статті 140 Конституції України в аспекті порушених у конституційному поданні питань необхідно розуміти так, що ці положення дають визначення:

- місцевого самоврядування як права територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- територіальної громади як жителів села, селища, міста чи добровільного об’єднання жителів кількох сіл у сільську громаду.

Зазначені положення не встановлюють порядку об’єднання або роз’єднання самих територіальних громад.

Питання організації місцевого самоврядування, які не врегульовані Конституцією України, у тому числі умови та порядок об’єднання або роз’єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, мають визначатися законом (стаття 146 Конституції України)».

(Офіційне тлумачення положень статті 140. Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002)

* * *

«1. Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України „Про державну службу“, статей 12, 79 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, статей 8, 10 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“, статті 18 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування“ в їх взаємозв’язку в аспекті порушених у конституційних поданнях питань щодо статусу Київської міської державної адміністрації та Київського міського голови треба розуміти так:

1.1. Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київській міській раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – Кабінету Міністрів України.

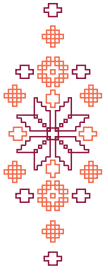
1.2. Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Київської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України.

На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі».

(Офіційне тлумачення положень статті 140. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003)

* * *

«1. Положення ... частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“ від 9 квітня 1999 року № 586–XIV, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“ від 15 січня 1999 року № 401–XIV в їх взаємозв’язку, в аспекті порушених у конституційному поданні питань щодо особливостей здійснення виконавчої влади і місцевого самоврядування у районах міста Києва, треба розуміти так, що районну в місті Києві державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана головою районної в місті

Києві ради, яка Президентом України призначається на посаду голови районної в місті Києві державної адміністрації».

(Офіційне тлумачення положень статті 140. Рішення Конституційного Суду України від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005)

Стаття 141.

До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Строк повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, депутати якої обрані на чергових виборах, становить п'ять років. Припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної, обласної ради має наслідком припинення повноважень депутатів відповідної ради.

(Частина перша статті 141 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права обирають шляхом таємного голосування відповідно сільського, селищного, міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових виборах, становить п'ять років.

(Частина друга статті 141 в редакції Закону України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Чергові вибори сільських, селищних, міських, районних, обласних рад, сільських, селищних, міських голів відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень відповідної ради чи відповідного голови, обраних на чергових виборах.

(Статтю 141 доповнено новою частиною згідно із Законом України від 21 лютого 2014 року № 742-VII)

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

«1. Положення статті 12, частин третьої, четвертої, п'ятої та шостої статті 42 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“ в контексті статті 141 Конституції України треба розуміти так, що сільський, селищний,

міський голова є головною посадовою особою відповідної територіальної громади з представницьким мандатом».

(Офіційне тлумачення положень статті 141. Рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 7-рп/99)

* * *

«1. Положення частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України „Про державну службу“, статей 12, 79 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII „Прикінцеві положення“ Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, статей 8, 10 Закону України „Про місцеві державні адміністрації“, статті 18 Закону України „Про службу в органах місцевого самоврядування“ в їх взаємозв'язку в аспекті порушених у конституційних поданнях питань щодо статусу Київської міської державної адміністрації та Київського міського голови треба розуміти так:

1.1. Київська міська державна адміністрація є єдиним в організаційному відношенні органом, який виконує функції виконавчого органу Київської міської ради та паралельно функції місцевого органу виконавчої влади. З питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, цей орган підзвітний і підконтрольний Київській міській раді, а з питань здійснення повноважень у сфері виконавчої влади – Кабінету Міністрів України.

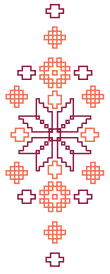
1.2. Київську міську державну адміністрацію має очолювати лише особа, обрана Київським міським головою, яка Президентом України призначається головою Київської міської державної адміністрації. Як голова Київської міської державної адміністрації Київський міський голова з питань здійснення виконавчої влади є відповідальним перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітним і підконтрольним Кабінету Міністрів України.

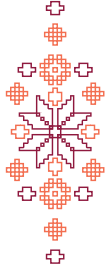
На посадову особу, яка є Київським міським головою і одночасно головою Київської міської державної адміністрації, не поширюються вимоги про граничний вік перебування на державній службі».

(Офіційне тлумачення положень статті 141. Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003)

* * *

«1. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 10 липня 2010 року № 2487-VI слід розуміти так, що наступні після набрання чинності Законом України „Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депу-

татів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів“ від 1 лютого 2011 року № 2952-VI усі чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських, районних, обласних рад та сільських, селищних, міських голів, обраних на чергових або позачергових виборах, відбуваються одночасно на всій території України в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень рад чи голів, обраних на чергових виборах 31 жовтня 2010 року».

(Офіційне тлумачення положень статті 141. Рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013)

Стаття 142.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

«1. Під термінами „район“, що використовується в пункті 29 частини першої статті 85 Конституції України, і „район у місті“, що вживається в частині першій статті 133, частині п'ятій статті 140, частині першій статті 142 Конституції України і відповідно в абзаці третьому статті 1 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“, частині першій статті 2 Закону України „Про столицю України – місто-герой Київ“, треба розуміти різні за своїм значенням адміністративно-територіальні одиниці в системі адміністративно-територіального устрою України, правовий статус яких повинен визначатися законом.

Згідно з пунктом 29 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна їх меж, найменування і перейменування тільки районів, а не районів у містах».

(Офіційне тлумачення положень статті 142. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001)

Стаття 143.

Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

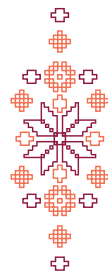
Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

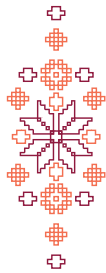
Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

«1. В аспекті конституційного подання:

– положення частини першої статті 143 Конституції України, згідно з якими територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування „вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції“, слід розуміти так, що при вирішенні цих питань органи місцевого самоврядування діють як суб'єкти владних повноважень».

(Офіційне тлумачення положень статті 143. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010)

Стаття 144.

Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

«1. В аспекті конституційного подання положення частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частин першої, десятої статті 59 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні“ від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР (з наступними змінами) стосовно права органу місцевого самоврядування скасовувати свої раніше прийняті рішення та вносити до них зміни необхідно розуміти так, що орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

(Офіційне тлумачення положень статті 144. Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009)

Стаття 145.

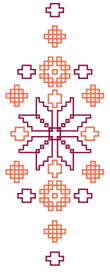
Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146.

Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

Розділ XII

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Стаття 147.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції.

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених ним рішень і висновків.

(Стаття 147 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. Положення абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України у системному зв'язку зі статтями 147, 152 Конституції України, в аспекті порушених Вищою радою юстиції у конституційному поданні питань, треба розуміти так:

– до повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) правових актів Верховної Ради України та Президента України, до яких віднесені як нормативно-правові, так і індивідуально-правові акти;

– акти Верховної Ради України та Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад розглядаються Конституційним Судом України за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) цих правових актів за їх юридичним змістом та встановленій Конституцією України процедурі їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (наявність конституційних повноважень, конституційність підстав призначення/обрання на посаду, звільнення з посади тощо)».

(Офіційне тлумачення положень статті 147. Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002)

Стаття 148.

До складу Конституційного Суду України входять вісімнадцять суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України здійснюється на конкурсних засадах у визначеному законом порядку.

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який володіє державною мовою, на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ятнадцять років, високі моральні якості та є правником із визнаним рівнем компетентності.

Суддя Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

Суддя Конституційного Суду України призначається на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Суддя Конституційного Суду України набуває повноважень з дня складення ним присяги на спеціальному пленарному засіданні Суду.

Конституційний Суд України на спеціальному пленарному засіданні Суду обирає зі свого складу Голову шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

(Стаття 148 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 148¹.

Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності Конституційного Суду України. У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на діяльність Суду з урахуванням пропозицій його Голови.

Розмір винагороди судді Конституційного Суду України встановлюється законом про Конституційний Суд України.

(Конституцію України доповнено статтею 148¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 149.

Незалежність і недоторканність судді Конституційного Суду України гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддю Конституційного Суду України у будь-який спосіб забороняється.

Без згоди Конституційного Суду України суддю Конституційного Суду України не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до

винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Суддю Конституційного Суду України не може бути притягнуто до відповідальності за голосування у зв'язку з ухваленням Судом рішень та наданням ним висновків, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Держава забезпечує особисту безпеку судді Конституційного Суду України та членів його сім'ї.

(Стаття 149 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 149¹.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку його повноважень;
- 2) досягнення ним сімдесяти років;
- 3) припинення громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави;
- 4) набрання законної сили рішенням суду про визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;
- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього за вчинення ним злочину;
- 6) смерті судді Конституційного Суду України.

Підставами для звільнення судді Конституційного Суду України з посади є:

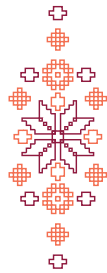
- 1) неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 2) порушення ним вимог щодо несумісності;
- 3) вчинення ним істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування своїми обов'язками, що є несумісним зі статусом судді Суду або виявило його невідповідність займаній посаді;
- 4) подання ним заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про звільнення з посади судді Конституційного Суду України Суд ухвалює щонайменше двома третинами від його конституційного складу.

(Конституцію України доповнено статтею 149¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 150.

До повноважень Конституційного Суду України належить:

1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність):

законів та інших правових актів Верховної Ради України;
актів Президента України;
актів Кабінету Міністрів України;
правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

(Абзац шостий пункту 1 частини першої статті 150 виключено згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

2) офіційне тлумачення Конституції України.

(Пункт 2 частини першої статті 150 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

3) здійснення інших повноважень, передбачених Конституцією України.

(Частина перша статті 150 доповнена пунктом 3 згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Питання, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цієї статті, розглядаються за конституційними поданнями: Президента України; щонайменше сорока п'яти народних депутатів України; Верховного Суду; Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

(Частина друга статті 150 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

«1. Положення абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України у системному зв'язку зі статтями 147, 152 Конституції України, в аспекті порушених Вищою радою юстиції у конституційному поданні питань, треба розуміти так:

– до повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) правових актів Верховної Ради України та Президента України, до яких віднесені як нормативно-правові, так і індивідуально-правові акти;

– акти Верховної Ради України та Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад розглядаються Конституційним Судом України за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) цих правових актів за їх юридичним змістом та встановленій Конституцією України процедурі їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (наявність конституційних повноважень, конституційність підстав призначення/обрання на посаду, звільнення з посади тощо)».

(Офіційне тлумачення положень статті 150. Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002)

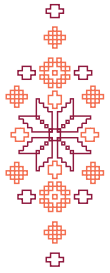
Стаття 151.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України, або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України надає висновки про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Конституційний Суд України за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України надає висновки про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

За зверненням Верховної Ради України Конституційний Суд України надає висновок щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту.

(Стаття 151 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 151¹.

Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано.

(Конституцію України доповнено статтею 151¹ згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Стаття 151².

Рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені.

(Конституцію України доповнено статтею 151² згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

* * *

«1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення статті 151² Конституції України слід розуміти так, що рішення Конституційного Суду України безвідносно до їх юридичної форми, ухвалені з питань його виключних конституційних повноважень, не можуть бути оскаржені».

(Офіційне тлумачення положень статті 151². Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-рп/2019)

Стаття 152.

Закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

(Частина перша статті 152 зі змінами, внесеними згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом

України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

*(Частина друга статті 152 в редакції
Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)*

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

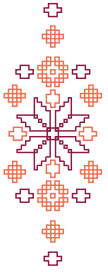
«2. ... закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що відповідно до частини другої статті 152 Конституції України втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність».

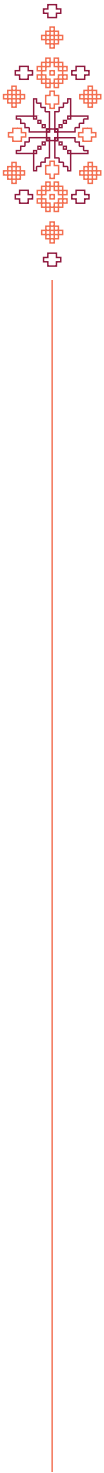
*(Офіційне тлумачення положень статті 150. Рішення
Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000)*

Стаття 153.

Порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, статус суддів Суду, підстави і порядок звернення до Суду, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Суду визначаються Конституцією України та законом.

(Стаття 153 в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

Розділ XIII ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Стаття 154.

Законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як третиною народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України.

Стаття 155.

Законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України.

«1. В аспекті порушеного у конституційному поданні питання щодо конституційної процедури прийняття закону про внесення змін до Конституції України, якщо відповідний законопроект був попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, але не розглядався на черговій сесії Верховної Ради України, положення „на наступній черговій сесії Верховної Ради України“, застосоване у статті 155 Конституції України відповідно до її цілей, у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 8, частини першої статті 82, частин першої, другої, п'ятої статті 83, частини другої статті 84, частини першої статті 158 Основного Закону України необхідно розуміти так, що наступною черговою сесією Верховної Ради України є чергова сесія парламенту, яка має відбутися відповідно до положень розділу XIII „Внесення змін до Конституції України“ Основного Закону України та Регламенту Верховної Ради України і на якій законопроект про внесення змін до Конституції України, попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважатиметься

прийнятим як закон, якщо за нього проголосує не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України».

(Офіційне тлумачення положень статті 155. Рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016)

Стаття 156.

Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Стаття 157.

Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

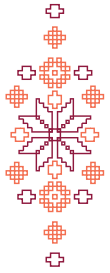
Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 158.

Законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

«1. Положення частини другої статті 158 Конституції України треба розуміти так, що Верховна Рада України XIII скликання, яка 28 червня 1996 року прийняла Конституцію України, мала право протягом строку своїх повно-

важень вирішувати питання про внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України».

(Офіційне тлумачення положень статті 158. Рішення Конституційного Суду України від 9 червня 1998 року № 8-рп/98)

Стаття 159.

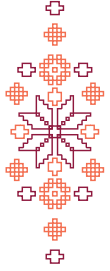
Законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

«2. Положення статті 159 Конституції України треба розуміти так, що законопроект про внесення змін до Конституції України відповідно до статей 154 і 156 Конституції України може розглядатися Верховною Радою України лише за наявності висновку Конституційного Суду України про те, що законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

У разі внесення в процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту він приймається Верховною Радою України за умови наявності висновку Конституційного Суду України про те, що законопроект з внесеними до нього поправками відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Суб'єктом конституційного подання з цих питань є Верховна Рада України».

(Офіційне тлумачення положень статті 159. Рішення Конституційного Суду України від 9 червня 1998 року № 8-рп/98)

Розділ XIV ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 160.

Конституція України набуває чинності з дня її прийняття.

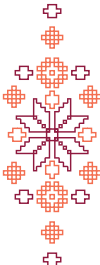
«2. За статтею 160 Конституції України Конституція України набула чинності в день її прийняття Верховною Радою України — 28 червня 1996 року.

Моментом набуття чинності Конституцією України є момент оголошення результатів голосування за проектом Конституції України в цілому на пленарному засіданні Верховної Ради України».

(Офіційне тлумачення положень статті 160. Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп)

Стаття 161.

День прийняття Конституції України є державним святом – Днем Конституції України.

Розділ XV ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України.

2. Верховна Рада України після прийняття Конституції України здійснює повноваження, передбачені цією Конституцією.

Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться у березні 1998 року.

«1. Статтю 58 Конституції України та пункт 2 Перехідних положень Конституції України потрібно розуміти так, що дія частин другої і третьої статті 78 та ... статті 81 Конституції України щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності не поширюється на народних депутатів України, обраних у період від 27 березня 1994 року по 8 червня 1995 року, якщо вони поєднали депутатський мандат з іншими видами діяльності до 8 червня 1995 року, коли на конституційному рівні було встановлено обмеження на таке поєднання».

(Офіційне тлумачення положень пункту 2 Перехідних положень. Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп)

3. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня 1999 року.

4. Президент України протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України має право видавати схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України укази з економічних питань, не врегульованих законами, з одночасним поданням відповідного законопроекту до Верховної Ради України в порядку, встановленому статтею 93 цієї Конституції.

Такий указ Президента України вступає в дію, якщо протягом тридцяти календарних днів з дня подання законопроекту (за винятком днів міжсесійного періоду) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю від її конституційного складу, і діє до набрання чинності законом, прийнятим Верховною Радою України з цих питань.

5. Кабінет Міністрів України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності.

6. Конституційний Суд України формується відповідно до цієї Конституції протягом трьох місяців після набуття нею чинності. До створення

Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України.

7. Голови місцевих державних адміністрацій після набуття чинності цією Конституцією набувають статусу голів місцевих державних адміністрацій згідно зі статтею 118 цієї Конституції, а після обрання голів відповідних рад складають повноваження голів цих рад.

8. Сільські, селищні, міські ради та голови цих рад після набуття чинності Конституцією України здійснюють визначені нею повноваження до обрання нового складу цих рад у березні 1998 року.

Районні та обласні ради, обрані до набуття чинності цією Конституцією, здійснюють визначені нею повноваження до сформування нового складу цих рад відповідно до Конституції України.

Районні в містах ради та голови цих рад після набуття чинності цією Конституцією здійснюють свої повноваження відповідно до закону.

9. Прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, – до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

*(Пункт 9 розділу XV «Перехідні положення»
в редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)*

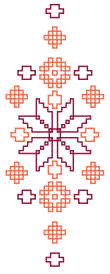
10. До прийняття законів, що визначають особливості здійснення виконавчої влади в містах Києві та Севастополі відповідно до статті 118 цієї Конституції, виконавчу владу в цих містах здійснюють відповідні державні адміністрації.

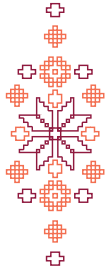
11. Частина перша статті 99 цієї Конституції вводиться в дію після введення національної грошової одиниці – гривні.

12. Верховний Суд України і Вищий арбітражний суд України здійснюють свої повноваження відповідно до чинного законодавства України до сформування системи судів загальної юрисдикції в Україні відповідно до статті 125 цієї Конституції, але не довше ніж п'ять років.

Судді всіх судів в Україні, обрані чи призначені до дня набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження згідно з чинним законодавством до закінчення строку, на який вони обрані чи призначені.

Судді, повноваження яких закінчилися в день набуття чинності цією Конституцією, продовжують здійснювати свої повноваження протягом одного року.

13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи.

(Пункт 14 розділу XV «Перехідні положення» виключено згідно із Законом України від 7 лютого 2019 року № 2680–VIII)

15. Чергові вибори до Верховної Ради України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю жовтня 2012 року.

(Розділ XV «Перехідні положення» доповнено пунктом 15 згідно із Законом України від 1 лютого 2011 року № 2952–VI)

16. Чергові вибори Президента України після відновлення положень Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України проводяться в останню неділю березня 2015 року.

(Розділ XV «Перехідні положення» доповнено пунктом 16 згідно із Законом України від 1 лютого 2011 року № 2952–VI)

16¹. З дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»:

1) до утворення Вищої ради правосуддя її повноваження здійснює Вища рада юстиції. Вища рада правосуддя утворюється шляхом реорганізації Вищої ради юстиції. До обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя цей орган діє у складі членів Вищої ради юстиції протягом строку їх повноважень, але які не можуть тривати довше, ніж до 30 квітня 2019 року. Обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя здійснюється не пізніше 30 квітня 2019 року;

2) повноваження суддів, призначених на посаду строком на п'ять років, припиняються із закінченням строку, на який їх було призначено. Такі судді можуть бути призначені на посаду судді в порядку, визначеному законом;

3) судді, які обрані судьями безстроково, продовжують здійснювати свої повноваження до звільнення або до припинення їх повноважень з підстав, визначених Конституцією України;

4) відповідність займаній посаді судді, якого призначено на посаду строком на п'ять років або обрано суддею безстроково до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», має бути оцінена в порядку, визначеному законом. Виявлення за результатами такого оцінювання невідповідності судді займаній посаді за критеріями компетентності, професійної етики або доброчесності чи

відмова судді від такого оцінювання є підставою для звільнення судді з посади. Порядок та вичерпні підстави оскарження рішення про звільнення судді за результатами оцінювання встановлюються законом;

5) у випадках реорганізації чи ліквідації окремих судів, утворених до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», судді таких судів мають право подати заяву про відставку або заяву про участь у конкурсі на іншу посаду судді в порядку, визначеному законом. Особливості переведення судді на посаду в іншому суді можуть бути визначені законом;

6) до впровадження нового адміністративно-територіального устрою України відповідно до змін до Конституції України щодо децентралізації влади, але не довше ніж до 31 грудня 2017 року, утворення, реорганізацію та ліквідацію судів здійснює Президент України на підставі та у порядку, що визначені законом;

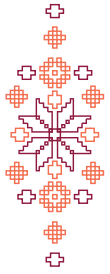
7) упродовж двох років переведення судді з одного суду до іншого здійснює Президент України на підставі відповідного подання Вищої ради правосуддя;

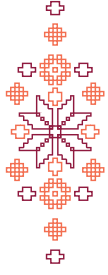
8) судді Конституційного Суду України, призначені до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», продовжують здійснювати свої повноваження до припинення повноважень або звільнення в порядку, передбаченому статтею 149¹ Конституції України, без права призначення повторно. Повноваження судді Конституційного Суду України, який на день набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» досяг шістдесяти п'яти років, але рішення щодо звільнення такого судді з посади не ухвалено, припиняються;

9) представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах у справах, провадження в яких було розпочато до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню;

10) Генеральний прокурор України, призначений на посаду до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснює повноваження Генерального прокурора до звільнення в установленому порядку, але не довше строку, на який його було призначено, та не може обіймати посаду два строки поспіль;

11) представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² цієї Конституції виключно прокурорами або адвокатами у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року; у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року; у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року.

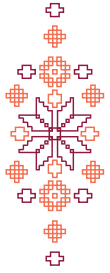
Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

(Розділ XV «Перехідні положення» доповнено пунктом 16' згідно із Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII)

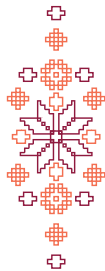
* * *

**Конституція України
ухвалена на п'ятій сесії Верховної Ради України
28 червня 1996 року**

Юридичні позиції
Конституційного Суду України
(у рішеннях, висновках, ухвалених Судом
відповідно до
статей 150, 151¹, 159 Конституції України)¹

1 Станом на 31.12.2023.

ПРЕАМБУЛА

«<...> Право саме української нації на самовизначення є основою Акта проголошення незалежності України, що його ухвалила 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР (далі – Акт), яка діяла „виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН“ (абзац третій преамбули Акта). Юридичним фактом, який остаточно й безповоротно затвердив Акт „створення самостійної української держави“ (перше речення резолютивної частини Акта), стало волевиявлення усього Українського народу 1 грудня 1991 року на всеукраїнському референдумі».

[абзац другий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»]

«Застосоване в преамбулі Конституції України поняття „Український народ – громадяни України всіх національностей“ охоплює всіх індивідуумів, безвідносно до їхньої етнічної належності, що мають сталий юридичний зв'язок із Україною, тобто українське громадянство».

[абзац дев'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

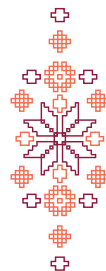
* * *

«<...> євроінтеграція України вимагає утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей».

[друге речення абзацу третього підпункту 2.8 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96^б, 96^в Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)]

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

ЩОДО СТАТТІ 1

«Конституційний принцип правової держави передбачає встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод людини (статті 1, 3, частина друга статті 19 Основного Закону України)».

[перше речення пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху)]

* * *

«<...> соціальна держава ґрунтується, зокрема, на принципах соціальної справедливості та соціальної відповідальності».

[абзац перший підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 липня 2021 року № 2-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII, частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII (про мінімальний посадовий оклад (тарифну ставку)]

* * *

«Принцип соціальної держави (стаття 1 Конституції України) втілено у приписах частини четвертої статті 13 Основного Закону України („державо забезпечує <...> соціальну спрямованість економіки“) та в його приписах, що гарантують соціальні права людини, зокрема право на соціальний захист (частина перша статті 46)».

[абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за

конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

* * *

«Свобода є фундаментальною цінністю для демократичної держави».

[абзац перший підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

* * *

«У соціальній державі людська гідність є стрижнем формування державою соціальної політики, яка має здійснюватися задля забезпечення людини від бідності та гарантування їй у зв’язку з цим базового соціального захисту, мінімальним стандартом якого є прожитковий мінімум, що має реально забезпечувати людині достатній і гідний рівень життя.

<...> Конституційний Суд України вважає, що відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв’язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов’язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім’ї, зокрема, гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод».

[абзаци четвертий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців

четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

* * *

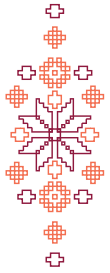
«<...> правова держава, вважаючи адміністративне стягнення передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише потрібні та зумовлені зазначеною метою заходи».

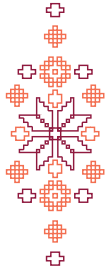
[третє речення абзацу четвертого підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

щодо статті 3

«Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави (статті 3, 16, 22). Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності як застосування заходів публічно-правового (в даному випадку – конституційно-правового або міжнародно-правового) характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, стаття 55 Конституції України надає кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатись за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, а стаття 152 Конституції України зобов'язує державу відшкодовувати матеріальну чи моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними. Відшкодовується також державою завдана безпідставним осудженням шкода у разі скасування вироку суду як неправосудного (стаття 62 Конституції України)».

[абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини

першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб)]

* * *

«<...> приписи статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку зобов'язують державу за будь-яких обставин забезпечити особам з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, посилений соціальний захист, реалізацію їх права на відшкодування завданої шкоди здоров'ю.

<...> держава може змінювати законодавче регулювання у сфері соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, проте в разі зміни такого регулювання вона не повинна вдаватися до обмежень, що порушують сутність їх індивідуальних прав, а досягнутий рівень соціального захисту має бути збережено».

[друге речення абзацу двадцятого, абзац двадцять перший підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII]

«<...> відповідно до статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку на державу покладено позитивний обов'язок забезпечити особам з інвалідністю з числа осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, посилений соціальний захист. Позитивний обов'язок держави у цьому разі, по суті, вимагає від неї вжити заходів підтримчої дії (*affirmative action*) з огляду на те, що йдеться про обов'язок захисту державою однієї з найуразливіших верств населення, яка того потребує».

[абзац сьомий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

«Тому соціальні гарантії, зокрема й мінімальний рівень соціального захисту для цієї категорії осіб, має встановлювати законодавець».

[друге речення абзацу дев'ятого підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

* * *

«Людина є скарбом Природи, звідки й походять притаманні людині за народженням права і свободи, тобто ті, що природні. Людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Із статті 3 Конституції України випливає обов'язок держави забезпечувати охорону та захист людської гідності. Такий обов'язок покладено на всіх суб'єктів публічної влади. Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності. Своєю чергою, суди мають тлумачити юридичні норми так, щоб під час їх застосування це не завдавало шкоди людській гідності».

[абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі)]

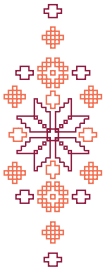
* * *

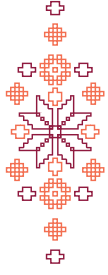
«Принцип захисту прав і свобод людини втілено, зокрема, в приписах частини другої статті 3 Конституції України, відповідно до яких „права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави“, „утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави“».

[абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

«<...> приписи частини п'ятої статті 17, частини першої статті 46 Конституції України перебувають у системному взаємозв'язку з приписами частини першої статті 3 Конституції України та, зокрема, втілюють ідею про те, що людина, її життя і здоров'я є найвищою цінністю».

[пункт 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> оспорювані приписи Закону, якими встановлено обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років, не узгоджуються з засадничими конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип поваги до захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців (статті 3, 8, 17, 46 Конституції України)».

[абзац другий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* («немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари»), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«<...> приписи статей 1, 3, 8, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати дотримання презумпції невинуватості особи на всіх стадіях кримінального провадження та після його завершення аж до спростування такої презумпції в законному порядку судом виключно в обвинувальному вирокі. Це, зокрема, означає, що особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, після закриття стосовно неї кримінального провадження з будь-яких підстав має сприймати вся публічна влада як таку, що не вчиняла кримінального правопорушення, поведження з нею має відповідати такому сприйняттю та не спричиняти жодного явного осуду чи натяку на нього, не формувати

негативного сприйняття суспільством такої особи, не підривати її репутації тощо».

[абзац дев'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 58, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку держава зобов'язана забезпечити завершення кримінального провадження стосовно особи в разі набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою. Однак принцип презумпції невинуватості обумовлює необхідність створення таких механізмів юридичного регулювання щодо завершення кримінального провадження, які убезпечать від сумнівів у винуватості особи у вчиненні такого діяння, яке вважалось кримінальним правопорушенням до його декриміналізації».

[абзац шостий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

* * *

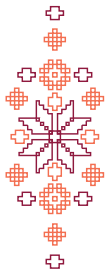
«Принцип захисту прав і свобод людини, що є ключовим для визначення змісту конституційного ладу України, утілено, зокрема, у тих приписах частини другої статті 3 Конституції України, відповідно до яких „права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави“, „утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави“.

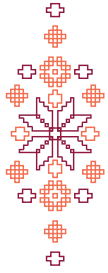
<...> гарантовані Конституцією України права і свободи людини не зведено лише до тих, що містяться в тексті Основного Закону України, як це зазначено в його частині першій статті 22: „Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними“.

З огляду на зміст приписів статті 21 Конституції України, відповідно до яких „усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах“, „права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними“, Конституційний Суд України дійшов висновку, що свобода (вільність) людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами.

<...> конституційна презумпція людської свободи обумовлює доконечність потреби обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави».

[абзаци перший, третій – п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини

другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«Реалізація права на житло (стаття 47 Основного Закону України) має ключове значення не лише для реалізації інших економічних та соціальних прав людини, через які насамперед утілюється конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини, а й для ефективного здійснення кожним прав і свобод особистого й політичного характеру».

[абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

«<...> Конституція України гарантує свободу пересування, вільний вибір місця проживання [частина перша статті 33], що є невіддільною складовою більш широкого контексту свободи особи, а саме загальної свободи особи та її діяльності в усіх сферах життя».

[абзац другий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

* * *

«Для забезпечення ефектності та дієвості наданих Основним Законом України гарантій та унеможливлення порушення конституційних прав усіх учасників кримінально-процесуальних відносин держава, керована правом та принципом додержання людських прав, зобов'язана відповідним чином організувати систему кримінальної юстиції».

[абзац другий підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96, 96² Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)]

* * *

«<...> право власності є природним правом особи.

На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

«<...> визначений у Законі, Кодексі та інших актах права порядок набуття права власності на нерухоме майно має забезпечувати власників від порушення їх прав та від безпідставного набуття прав недобросовісними набувачами внаслідок, зокрема, учинення злочинних, інших неправомірних та (або) недобросовісних дій, спрямованих на захоплення чужого майна, а також унаслідок ухвалення помилкових або незаконних рішень та дій у сфері державної реєстрації прав тощо».

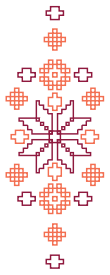
[абзац десятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«За частиною другою статті 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (перше речення); держава відповідає перед людиною за свою діяльність (друге речення).

<...> На виконання вимог Конституції України держава має втілювати у своїй діяльності конституційний принцип її відповідальності перед людиною та по суті пов'язаний із ним принцип „добропорядного врядування“ (*good governance*), що полягає в обов'язку держави втілити у своїй діяльності фундаментальні засади побудови, організації та реалізації державної влади для утвердження правдивої демократії, додержання людських прав та верховенства права (правовладдя) як загальноєвропейських цінностей».

[абзаци перший, третій підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> норми-принципи, сформульовані в частині другій статті 3, частині першій статті 8 Конституції України, зобов'язують державу гарантувати і забезпечити права і свободи людини у спосіб та в межах, визначених Конституцією та законами України, а також утриматись від притягнення особи до юридичної відповідальності або застосування до неї інших надмірних санкцій у разі помилкових або незаконних рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та інших органів або осіб, які виконують функції держави.

<...> держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – та підтримуючи дієвість принципу верховенства права (правовладдя), повинна не лише утриматись від застосування надмірних засобів втручання у право власності та інше добросовісне володіння, але й ужити належних заходів для забезпечення можливості вільно та на власний розсуд здійснювати їх кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, з урахуванням меж здійснення таких прав, що їх встановлено законом, приписи якого відповідають принципу юридичної визначеності, спрямовані на досягнення правомірної мети та є домірними».

[абзаци перший, другий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> оспорюваний припис статті 37 Закону всупереч принципам „відповідальності держави перед людиною“ та „добропорядного врядування“ не встановлює домірних засобів втручання у право власності у випадках, коли підставою для скасування рішення про державну реєстрацію прав є помилкові рішення та дії державного реєстратора».

[абзац перший підпункту 4.11 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

* * *

«Приписи статей 3, 24, 46 Конституції України, наведені юридичні позиції Конституційного Суду України та практика Європейського суду з прав людини дають Конституційному Суду України підстави стверджувати, що позитивні обов'язки держави у сфері соціального захисту полягають, зокрема, у належному вноормуванні відносин у цій сфері.

Механізм законодавчого регулювання пенсійного забезпечення відповідатиме конституційним приписам у разі, коли він забезпечуватиме ефективне функціонування системи захисту життя, здоров'я й гідності людини та створить легальне підґрунтя для реалізації людиною, яка потребує соціального захисту, її фундаментальних прав і свобод.

<...> Посутній аналіз приписів статей 3, 8, 24, 46, 92 Основного Закону України дає підстави для висновку, що юридичний механізм індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги є однією з конституційних гарантій дієвості права на соціальний захист. Тому на виконання Конституції України Верховна Рада України має забезпечити розвиток, конкретизацію та деталізацію низки конституційних норм і принципів, визначивши в законах підстави, порядок, умови індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для всіх груп пенсіонерів та одержувачів таких виплат та допомоги.

<...> Верховна Рада України для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, частини першої статті 24, статті 46 Основного Закону України має унормувати в законах підстави, порядок та умови індексації та перерахунку розмірів усіх видів пенсій для всіх груп пенсіонерів.

<...> Незабезпечення державою законодавчого підґрунтя для функціонування ефективного юридичного механізму перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, зокрема у зв'язку із законодавчим упуцненням в унормуванні суспільних відносин, свідчить про ілюзорність конституційних гарантій права на соціальний захист та порушення низки конституційних норм і принципів».

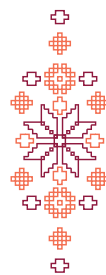
[абзаци перший, другий, четвертий підпункту 5.4, абзац перший підпункту 5.6, абзац другий підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

* * *

«До загальних засад українського конституційного ладу <...> належать: утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головний обов'язок держави (третє речення частини другої статті 3 Конституції України)<...>»

[абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

«<...> законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив для особи-позивача права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не виконав головного обов'язку, покладеного на нього приписами частини другої статті 3 Конституції України, оскільки законодавчо не встановив дієвого судового контролю за виконанням судового рішення, не забезпечив права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантій його реалізації, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, право на апеляційний перегляд справи, обов'язковість судового рішення, що є неодмінними вимогами правовладдя як засади конституційного ладу в Україні, вираженої через

формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України)».

[абзац перший підпункту 7.6 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

* * *

«<...> відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов'язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім'ї, зокрема, гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод».

[абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

«Згідно з принципом прав людини за приписами статті 3 Конституції України на державу покладено обов'язок забезпечувати захист та здійснення конституційних прав громадянина на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для особи і її сім'ї».

[абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«За приписами частини третьої статті 46 Конституції України у взаємозв'язку з приписами її статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 законодавець має визначати юридичне регулювання так, щоб пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, забезпечували рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Соціальні виплати для певних категорій осіб, як основне джерело існування, є базовими формами соціального захисту, зокрема вразливої людини,

від бідності, тобто гарантованим на конституційному рівні мінімальним соціальним захистом, який держава зобов'язана забезпечувати безумовно».

[підпункт 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> Закон № 1404, Закон № 1058 не визначають дієвих заборон чи за-
побіжників щодо звернення стягнення на пенсію боржника у разі, якщо її
фактично виплачений розмір після такого звернення та допустимих відра-
хувань стане нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом.
Додаткові механізми, спрямовані на базову соціальну підтримку людини,
не є належними у розумінні приписів частини третьої статті 46 Консти-
туції України, оскільки не забезпечують виплати пенсії, що є основним
джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму,
встановленого законом.

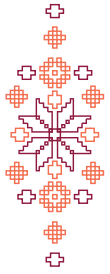
Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані приписи
Закону № 1404, Закону № 1058 є невиконанням державою свого позитивного
обов'язку забезпечити мінімальний соціальний захист людини відповідно
до приписів частини третьої статті 46 Конституції України, що заперечує
людську гідність як абсолютну цінність, нівелює сутність конституційних
прав на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї
сім'ї, а отже, не відповідають приписам статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 Консти-
туції України».

*[друге, третє речення абзацу восьмого, абзац дев'ятий підпункту 6.1 пункту 6
мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня
2023 року № 3-р(II)/2023]*

* * *

«Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім
забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних
засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язково-
сті судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55,
пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України».

*[друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення
Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за
конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності
Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2
частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу
адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому
рішенні)]*

* * *

«Із посутнього аналізу приписів статті 3, частин першої, четвертої статті 42, частини другої статті 50 Основного Закону України Конституційний Суд України висноує, що дієвий та ефективний захист прав споживачів є одним зі способів виконання державою її головного конституційного обов'язку – утверджувати й забезпечувати права і свободи людини».

[абзац перший підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

* * *

«<...> держава на виконання її головного конституційного обов'язку – утверджувати й забезпечувати права і свободи людини – має забезпечити дієвість цього конституційного припису».

[абзац перший підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

* * *

«Конституційний Суд України керується приписами статей 3, 21, 24, 28 Конституції України та виходить із того, що кожна людина є найвищою цінністю і заслуговує на гуманне та гідне ставлення до себе як до особистості, а держава зобов'язана гарантувати таке ставлення однаково кожному та бути відповідальною за захист гідності людини, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод. Ці непохитні засади є визначальними складниками українського конституційного ладу і мають бути доконечно враховані державою в її діяльності».

[абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«<...> людська гідність – це абсолютна цінність, яка притаманна кожній людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав».

[абзац п'ятий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу».

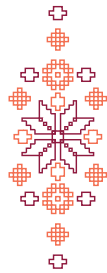
[перше речення абзацу другого підпункту 2.2.2 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> людську гідність потрібно трактувати не лише як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, а й як засадничу конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для всіх конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та доміантним критерієм правомірності можливих обмежень прав.

Людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя, гарантованого приписами статті 32 Конституції України, яке природно пов'язане з повагою до гідності людини. Адже особисте життя людини – це її автономне буття, де вона може реалізувати свою свободу поводитися певним чином і мати різні стосунки поза межами суспільної діяльності, проявлятися та формуватися як особистість зі своїми моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, у чому передусім і виявляється її людська природа».

[абзаци перший, другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> за приписами частини першої статті 32 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами статей 3, 21, 24, 28, другого речення частини другої статті 51, статей 63, 68 Конституції України конституційне право на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю надають можливість кожній людині, навіть засудженій до позбавлення волі, проявляти себе як особистість із моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, передусім в аспекті виявлення власної відповідальності в турботі про своїх близьких родичів, зокрема й виконання обов'язку піклуватися про своїх непрацездатних батьків, якщо вони потребують догляду у зв'язку з тяжкою хворобою, а також бути присутнім на їх похованні в разі смерті. Указані конституційні права та

обов'язки пов'язані із правом кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні, щоб проявити повагу до померлого та попроситися з ним, що сприяє дотриманню релігійних поглядів і розвитку моральності людини, а також збереженню та зміцненню родинних зв'язків.

Отже, можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю. Тому держава повинна забезпечити встановлення належного механізму реалізації такої можливості, визнаючи її для всіх осіб, засуджених до позбавлення волі, навіть для тих із них, які скоїли особливо тяжкі злочини і засуджені до довічного позбавлення волі».

[підпункт 2.3.1 підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> в аспекті розгляду справи за конституційною скаргою Лужинецького А.О. позитивний обов'язок держави щодо соціальної реабілітації полягає у визнанні для засуджених до довічного позбавлення волі осіб потенційної можливості короткочасного виїзду за межі колонії у зв'язку зі смертю або тяжкою хворобою близького родича, що загрожує життю хворого. Цей обов'язок є співвідносним, зокрема, із правом таких засуджених на виправлення та соціальну реабілітацію, що зумовлено метою будь-якого кримінального покарання.

<...> оспорювані приписи Кодексу свідчать, що держава не виконує свого позитивного обов'язку щодо соціальної реабілітації засуджених до довічного позбавлення волі осіб, що, своєю чергою, не відповідає покладеному на державу позитивному обов'язку визнавати визначену статтею 3 Конституції України людську гідність як найвищу цінність».

[абзаци перший, п'ятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 5

«Важливою функцією Конституції України є обмеження державної влади як похідної вторинної від установчої влади народу. Закріплення в Основному Законі України положення, згідно з яким народ здійснює владу через органи державної влади, означає, що лише народ у Конституції

України може визначити, які органи державної влади він уповноважує на здійснення влади від його імені».

[третє речення абзацу третього підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг)]

* * *

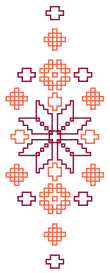
«Із системного аналізу норм Конституції України, зокрема її статей 5, 83, 85, 87, 102, 103, 106, 107, 113, 114, 115, вбачається, що Україна є республікою зі змішаною формою державного правління. Це стосується специфічності формування уряду парламентом та главою держави, а також його відповідальності перед Президентом України та підконтрольності і підзвітності Верховній Раді України».

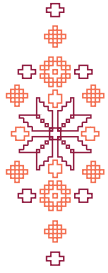
[абзац тринадцятий пункту 10 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«До повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, „внесення змін до Конституції України“ (пункт 1 частини першої статті 85 Конституції України) у спосіб ухвалення відповідного законопроекту як акта установчої влади народу (конституційної поправки) згідно з вимогами розділу XIII „Внесення змін до Конституції України“ Конституції України та „прийняття законів“ (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України) у спосіб ухвалення відповідного законопроекту як акта законодавчого органу державної влади».

[підпункт 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції

України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

«Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (*a posteriori*) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою України. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (*a posteriori*) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що їй визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як конституційні поправки є актами конституцієдавця, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності установчої влади народу. Як випливає зі статті 157 Конституції України, установча влада експліцитно обмежила себе тим, що не дозволила змінювати ті приписи Конституції України, що захищають „права і свободи людини і громадянина“, „незалежність“ і „територіальну цілісність“».

[абзац другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022]

ЩОДО СТАТТІ 6

«Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України) є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади».

[абзац перший пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів)]

* * *

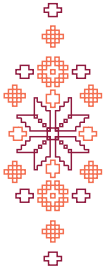
«Принцип поділу державної влади в Україні (стаття 6 Конституції України) означає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, реалізуючи свої повноваження, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України)».

[абзац перший пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 5, частини третьої статті 9 Закону України «Про ціни і ціноутворення» і розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про ціни і ціноутворення“» (справа про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги)]

* * *

«Згідно із конституційно-правовими засадами поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6) та принципами конституційності, законності органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19). Хоча органи законодавчої, виконавчої та судової влади є самостійними у своїй діяльності в межах наданих їм повноважень, проте стабільність конституційного ладу досягається чіткою системою їх взаємостримувань і противаг. Поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову передбачає їх тісну взаємодію, кінцевим результатом якої є досягнення конституційних цілей і завдань (забезпечення прав і свобод людини і громадянина, їх безпека, стабільність конституційного ладу тощо)».

[абзац другий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000 у справі за конституційним поданням України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України» (справа про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб)]

* * *

«<...> конституційний лад демократичної, правової держави має одним з головних принципів здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Новелізація Конституції України положенням про можливість Верховної Ради України шляхом прийняття законів визначати власні повноваження як єдиного органу законодавчої влади не відповідала б закріпленому в частині першій статті 6 Конституції України принципу поділу влади. Організація і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, впливає зі змісту статті 3 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.6.2 підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003 у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших Конституції України)]

* * *

«Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову означає, передусім, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень. Це не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання тощо. Однак така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог статей 6, 19 Конституції України, відповідно до яких органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

За змістом зазначених конституційних положень в аспекті питання, що розглядається, у випадках, не передбачених Конституцією і законами України, залучення до роботи тимчасових спеціальних комісій органів державної влади (їх представників) має здійснюватися за погодженням з цими органами».

[абзаци перший, другий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 листопада 2004 року № 17-рп/2004 у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з питань моніторингу реалізації законодавства про вибори Президента України» (справа про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України)]

* * *

«Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та протипаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади.

Принцип поділу державної влади набуває сенсу лише за тієї умови, коли всі органи державної влади діють у межах єдиного правового поля. Це означає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6 Конституції України). Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції України).

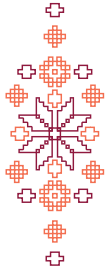
Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі».

[абзаци другий – четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої, третьої, четвертої статті 219 Регламенту Верховної Ради України (справа про Регламент Верховної Ради України)]

* * *

«Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6 Основного Закону України). Реалізація цього принципу правової держави зумовлює необхідність закріплення на законодавчому рівні механізмів стримувань і протипаг, забезпечення взаємодії і єдності державної влади в Україні при дотриманні конституційних засад, визначених частиною другою статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

«Згідно з конституційними принципами поділу влади та незалежності суддів Президент України виконує певні функції, передбачені Конституці-

єю України, які реалізуються через систему повноважень та їх складових, у тому числі й дискреційних.

<...> право ліквідувати суди є складовою повноваження, яке здійснюється у процесі реалізації Президентом України функції щодо утворення судів шляхом створення системи судів, якої не існувало раніше, реорганізації існуючих структур, злиття діючих і ліквідації окремих з них. Таким чином, процес ліквідації судів є невід'ємною частиною процесу їх утворення.

Системний аналіз конституційних положень щодо утворення інших державних органів свідчить про нерозривність цих двох складових єдиного повноваження».

[абзац другий пункту 3, друге речення абзацу третього, четверте, п'яте речення абзацу четвертого, перше речення абзацу п'ятого підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою)]

* * *

«Україна відповідно до статей 1, 6 Основного Закону України є демократичною, правовою державою, в якій державна влада здійснюється на засадах її функціонального поділу та балансу між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади завдяки системі стримувань і противаг для досягнення цілей і завдань, передбачених Конституцією України.

Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України».

«<...> оспорюване положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону № 928 у тій частині, яка передбачає, що норми і положення Закону № 2453 застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів та бюджету Фонду соціального страхування України, надає Кабінету Міністрів України повноваження на свій розсуд визначати видатки Державного бюджету України на фінансування судів і діяльності суддів, чим порушує конституційні засади поділу державної влади в Україні та становить загрозу для незалежності суддів, гарантування якої є забезпеченням конституційного права особи на судовий захист».

[абзаци перший, другий підпункту 2.1 пункту 2, абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду]

України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 11 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік»]

* * *

«<...> Конституцією України встановлено вичерпний перелік повноважень прокуратури, визначено характер її діяльності і в такий спосіб передбачено її існування і стабільність функціонування. Наведене гарантує неможливість зміни основного цільового призначення вказаного органу, дублювання його повноважень/функцій іншими державними органами, адже протилежне може призвести до зміни конституційно визначеного механізму здійснення державної влади її окремими органами або вплинути на обсяг їхніх конституційних повноважень. <...>

<...> Основний Закон України не наділяє Верховну Раду України як єдиний орган законодавчої влади в Україні правом делегувати конституційні повноваження прокуратури як конституційно визначеного державного органу іншим органам поза межами, встановленими конституційними нормами.

Отже, Верховна Рада України, делегувавши конституційні повноваження прокуратури, вийшла за межі повноважень, встановлених Конституцією України, чим порушила вимоги статті 6, частини другої статті 8, частини другої статті 19 Основного Закону України».

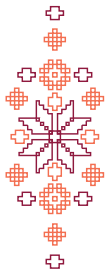
[абзаци шостий, десятий, одинадцятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»]

* * *

«Конституція України містить низку фундаментальних щодо здійснення державної влади положень <...>.

Названі конституційні приписи [частина друга статті 3, частина четверта статті 5, статті 6, 8, частина друга статті 19], перебуваючи у взаємозв'язку, відображають фундаментальне положення конституціоналізму щодо необхідності обмеження державної влади з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно відповідно до установлених Конституцією України цілей їх утворення.

Здійснення державної влади відповідно до вказаних конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і

противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні».

«<...> Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову передбачає, що кожний орган державної влади має належати до однієї з гілок влади (законодавчої, виконавчої чи судової) або мати особливий статус, окремо визначений Основним Законом України.

У Конституції України встановлено, які з органів державної влади за своїми повноваженнями або функціональним призначенням є єдиними в державі, і визначено їх найменування та порядок формування (зокрема, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Вища рада правосуддя, Національний банк України, Рахункова палата), а які з них належать до певної системи і можуть бути кількісно і якісно змінені (утворені, реорганізовані, ліквідовані) відповідно до Конституції України (зокрема, суди, органи виконавчої влади). Тобто Основним Законом України передбачено обов'язковість існування одних органів державної влади і можливість утворення інших, чітко визначено суб'єктів і порядок формування кожного органу державної влади, сферу його діяльності та/або предмет відання.

Закріплення такої гнучкої, але водночас чітко визначеної системи органів державної влади зумовлене необхідністю задоволення потреб державного та суспільного життя країни, які постійно змінюються, і забезпечення цілісності внутрішньої структури держави.

Визначення в Конституції України найменування органу державної влади, його кількісного складу, порядку формування, суб'єктів призначення/обрання та звільнення його членів та/або керівника тощо унеможливорює зміну засад діяльності такого органу інакше ніж шляхом внесення змін до Основного Закону України».

«<...> утворення будь-якого органу державної влади можливе лише суб'єктами та в порядку, передбаченими Конституцією України.

Правовий статус новоутвореного органу державної влади має відповідати його функціональному призначенню, меті та завданням діяльності».

«<...> Конституцією України передбачено систему органів державної влади, яка може коригуватися уповноваженими суб'єктами лише у конституційно визначених межах. Утворення нового органу державної влади поза цією системою і в не передбаченому Конституцією України порядку можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону України».

[абзаци четвертий, п'ятий, перше речення абзацу шостого підпункту 3.1 пункту 3, друге речення абзацу першого, абзаци другий, третій, перше речення абзацу четвертого, абзаци п'ятий, шостий підпункту 3.2, абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції]

України (конституційності) частини першої статті 1, пункту 2 частини першої статті 4, частини першої, абзаців першого, другого частини другої статті 5, абзаців другого, третього, четвертого, п'ятого, тридцять дев'ятого, сорокового частини третьої, частини шостої статті 8 Закону України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» (справа про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг)]

* * *

«Здійснення державної влади на засадах її функціонального поділу на законодавчу, виконавчу та судову завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні».

[перше речення абзацу другого пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів»]

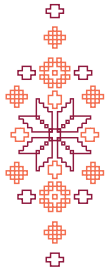
* * *

«<...> метою нормативного регулювання, зокрема питань соціального захисту працівників прокуратури, є уникнення втручання інших органів влади в діяльність прокуратури з метою додержання принципу поділу влади та закріплення виключно на рівні закону питань пенсійного забезпечення працівників прокуратури.

До повноважень Кабінету Міністрів України законодавець відніс право визначати умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури без закріплення на законодавчому рівні відповідних критеріїв, чим поставив у залежність фінансування пенсійного забезпечення прокурорів від виконавчої влади. Таке нормативне регулювання призводить до втручання виконавчої влади в діяльність органів прокуратури, а також до недотримання конституційної вимоги щодо здійснення органами державної влади своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України.

Конституційний Суд України констатує, що питання пенсійного забезпечення прокурорів, у тому числі умови та порядок перерахунку призначених їм пенсій, має визначати Верховна Рада України законом, а не Кабінет Міністрів України підзаконним актом.

<...> оспорюване положення Закону порушує конституційні засади поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу і судову, при-

зводить до порушення регулювання основ соціального захисту прокурорів, оскільки за його змістом регулювання порядку перерахунку призначеної пенсії працівникам прокуратури має здійснюватися актом Кабінету Міністрів України, а не законом України. Отже, положення частини двадцятої статті 86 Закону суперечить статті 6, пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України».

[абзац шостий – восьмий, десятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019 у справі за конституційними скаргами Данилюка Степана Івановича та Литвиненка Олексія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини двадцятої статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697–VII]

* * *

«<...> Конституційний Суд України наголошує на фундаментальному значенні положень статті 6 Конституції України для забезпечення існування правової держави та ефективної системи захисту й гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Із принципом поділу державної влади нерозривно пов'язані, зокрема, такі засадничі положення Основного Закону України: Україна є демократичною і правовою державою (стаття 1); в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8)».

[друге, третє речення абзацу вісімнадцятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 85 та 101 Конституції України (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр. № 1016) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

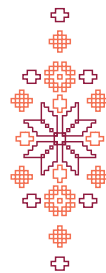
«<...> суспільство, в якому права і свободи людини і громадянина не гарантовано та не здійснено поділу влади, не має конституції в її сутнісному розумінні. Таким чином, Конституція України буде відповідати своїй природі та функціональному призначенню лише тоді, коли поділ влади та гарантії прав і свобод будуть адекватно відображені в її тексті й належним чином реалізовуватимуться на практиці. Згідно з частиною другою статті 3 Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина є визначальними для здійснення державної влади, а тому Конституція України повинна закріплювати таку систему і організацію поділу державної влади, яка повною мірою забезпечуватиме належну їх реалізацію».

«Зазначені конституційні приписи [стаття 1, частина друга статті 3, частина четверта статті 5, статті 6, 8], перебуваючи у взаємозв'язку, відображають фундаментальний принцип конституціоналізму щодо потреби обмежувати державну владу з метою забезпечення прав і свобод людини та зобов'язують наділених державною владою суб'єктів діяти виключно згідно з закріпленими в Конституції України цілями їх утворення і у встановлених Основним Законом України межах; здійснення державної влади відповідно до зазначених конституційних приписів, зокрема на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні (абзаци п'ятий, шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 5-р/2019).

<...> Конституційний Суд України також зазначав, що поділ державної влади відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади; крім того, забезпечення реалізації принципу поділу влади є запорукою єдності державної влади, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі (абзаци другий, четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008).

<...> зазначені засади Конституції України забезпечують збалансованість конституційних повноважень органів державної влади, відповідність цих повноважень визначеним Основним Законом України засадам конституційного ладу та формі державного правління в Україні. Крім того, унеможлиблюється конкуренція компетенцій цих органів, наділення їх невластивими повноваженнями та концентрація владних повноважень в одного чи кількох суб'єктів державної влади. Недотримання цих вимог, у тому числі при внесенні змін до Основного Закону України, негативно позначиться на змісті та спрямованості діяльності держави, унеможливить виконання нею свого головного обов'язку – утвердження і забезпечення прав і свобод людини».

«<...> поділ влади є основним засобом та неодмінною умовою запобігання концентрації влади, а отже, є інструментом проти зловживань нею задля адекватної реалізації прав і свобод людини і громадянина. Таким чином, поділ влади є гарантією прав і свобод людини і громадянина. Тому будь-яке порушення принципу поділу влади, що призводить до її концентрації, у тому числі суміщення не належних певним органам державної влади функцій, порушує гарантії прав і свобод людини і громадянина.

Конституційний Суд України наголошує на тому, що опосередковане підпорядкування Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань Президенту України через призначення і звільнення керівників створить загрозу незалежності цих органів, призведе до концентрації виконавчої влади у Президента України, його конкуренції з органами виконавчої влади, а отже, до нівелювання гарантій прав і свобод людини і громадянина. <...>

<...> пропонувані Законопроектом зміни передбачають однобічне (незбалансоване) розширення компетенції Президента України шляхом наділення його невластивими повноваженнями, суперечать засадничим положенням Конституції України, які визначають статус та повноваження Кабінету Міністрів України, можуть спричинити конкуренцію та дублювання компетенцій глави держави та уряду, а також передумови для виникнення конфлікту між ними, оскільки допускають здійснення аналогічних заходів державного регулювання (контролю) як Президентом України, так і Кабінетом Міністрів України. Це також може створити ризики безпідставного втручання у діяльність органів виконавчої влади, порушення конституційного принципу поділу державної влади, послаблення конституційних гарантій забезпечення прав і свобод людини і громадянина».

«Законопроектом через доповнення частини першої статті 106 Конституції України новими пунктами Президенту України надається право створювати додаткові органи, які можуть регулювати діяльність суб'єктів господарювання, що без зазначення меж та сфер повноважень таких органів призведе до конституціоналізації повноважень Президента України, не властивих тій моделі державного механізму, яка передбачена Конституцією України. Це в свою чергу спричинить конкуренцію компетенцій органів та посадових осіб виконавчої гілки влади. Таким чином, може бути створена паралельна виконавча гілка влади, що підпорядковуватиметься Президенту України, а це суперечитиме засадам належного державного урядування та формі державного правління, визначеній Конституцією України.

Вільне запровадження, створення та ліквідація Президентом України органів, які здійснюють регуляторну політику у сфері реалізації господарських (підприємницьких) прав громадян, з невизначеною компетенцією позначиться на ефективній діяльності суб'єктів господарювання (підприємницької діяльності), оскільки конкуренція компетенцій різних органів державної влади буде перешкоджати належній реалізації їх прав і свобод.

Оцінюючи положення Законопроекту у системному взаємозв'язку з іншими положеннями Основного Закону України, зокрема з його розділом I „Загальні засади“, Конституційний Суд України зазначає, що вони мають неоднозначний вплив на конституційно-правову систему держави, а тому повинні реалізовуватись комплексно з урахуванням унеможливлення зміни балансу існуючого поділу державної влади в частині стримувань і

протизага, який, в свою чергу, впливає на гарантії прав і свобод людини і громадянина.

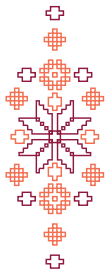
Конституційний Суд України наголошує на фундаментальному значенні положень статті 6 Конституції України для забезпечення існування правової держави та ефективної системи захисту й гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Внесення до Конституції України змін, пропонованих Законопроектот, призведе до встановлення невизначених меж повноважень Президента України усупереч конституційному принципу поділу державної влади та до порушення системи стримувань і протизага між органами державної влади, що є загрозою для забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

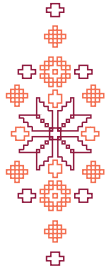
<...> Системний аналіз положень Конституції України вказує на те, що факт утворення незалежних державних органів засвідчується відповідним закріпленням їх у Конституції України без зазначення потреби в ухваленні додаткових рішень певних суб'єктів щодо їх утворення (наприклад, Служба безпеки України, Національний банк України, Рада національної безпеки і оборони України, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України). Це гарантує сталість функціонування зазначених органів державної влади та запобігає їх необгрунтованій ліквідації, здійснення якої потребує внесення змін до Основного Закону України».

«Законопроектот пропонується доповнити частину першу статті 106 Конституції України пунктом 12¹, який передбачає, що Президент України „утворює незалежні регуляторні органи, що здійснюють державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання в окремих сферах, призначає на посади та звільняє з посад їх членів у порядку, визначеному законами України“.

<...> юридична невизначеність пункту 12¹, яким пропонується доповнити частину першу статті 106 Конституції України, призведе до встановлення на конституційному рівні невизначених меж повноважень Президента України, зумовить проблему розмежування сфер діяльності різних інститутів державної влади (зокрема, Президента України та Кабінету Міністрів України), спричинить порушення системи стримувань та протизага між гілками та органами державної влади, що є загрозою забезпечення прав і свобод людини і громадянина».

[пункт восьмий; абзац другий, третє речення абзацу третього, абзац четвертий пункту 9, абзац п'ятнадцятий, речення перше абзацу шістнадцятого, абзац сімнадцятий пункту 10; абзаци другий – п'ятий, шістнадцятий пункту 11; абзаци перший, четвертий пункту 12 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 106 Конституції України (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати

незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань] (реєстр. № 1014) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«<...> призначення Президентом України керівника органу, який за своїми повноваженнями функціонально належить до органу виконавчої влади, призведе до розбалансування системи стримувань і противаг, порушення функціонального розподілу влад та фактичної зміни форми державного правління, передбаченої Конституцією України. Таким чином, Указ суперечить вимогам частини четвертої статті 5, статті 6, частини другої статті 19, пункту 92 статті 116 Конституції України».

[абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України»]

* * *

«Конституційний Суд України вважає, що принцип поділу влади (стаття 6 Конституції України) очевидно зазнає порушення, якщо законодавчий орган своїм актом тимчасово зупиняє виконання остаточних судових рішень».

[абзац сьомий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“»]

* * *

«Конституційний припис щодо поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову як один із фундаментальних приписів щодо здійснення державної влади неодноразово розглядався Конституційним Судом України не тільки як такий, що покликаний відображати функційну визначеність кожного з державних органів (місце в системі стримувань і противаг) та забезпечувати

самостійне виконання державними органами своїх функцій і повноважень, а й утверджувати права і свободи людини і громадянина та забезпечувати стабільність конституційного ладу в державі. Зазначений конституційний припис є субстанційною ознакою правової держави, тому недотримання принципу поділу влади загрожує виконанню державою покладених на неї Основним Законом України обов'язків, особливо передбачених частиною другою статті 3 Конституції України».

«З огляду на те, що Національне антикорупційне бюро України має ознаки органу виконавчої влади, а з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020 будь-які зміни до Закону не вносилися, оспорювані положення Закону, у яких закріплено повноваження Президента України щодо утворення цього органу правопорядку, призначення його Директора та вирішення інших питань, пов'язаних із функціонуванням Національного антикорупційного бюро України, уможливають втручання в компетенцію Кабінету Міністрів України.

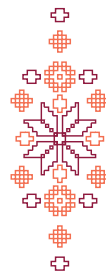
Конституційний Суд України вважає, що зазначені приписи Закону спричиняють порушення балансу в системі функціонування державної влади (системи стримувань і противаг) та, як наслідок, призводять до послаблення конституційних гарантій забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також до негативного впливу на стабільність конституційного ладу».

[абзац третій підпункту 2.1 пункту 2, абзаци другий, третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»]

* * *

«Конституційна система поділу державної влади означає, що кожній із гілок влади притаманна своя система (структура) суб'єктів, інститутів, засобів, форм та методів правління (здійснення влади), заснована виключно на ідеях свободи, верховенства права, гарантування і дотримання прав і свобод людини і громадянина та обмеження свавільного правління. Фундаментальним принципом конституціоналізму і гарантією належного управління є поділ державної влади на самостійні гілки влади з власною компетенцією, визначеною конституцією і законами, прийнятими на її основі.

Основоположним та невід'ємним елементом такої системи є незалежні органи судової влади і конституційного контролю, визначальні функції яких полягають як у захисті прав і свобод людини і громадянина, інтере-

сів юридичних осіб, так і в гарантуванні системи поділу державної влади загалом».

«Саме органи судової влади і конституційного контролю виконують, зокрема, основні функції належного правового стримування законодавчої і виконавчої влади, а також контролю за діяльністю цих гілок влади з метою недопущення виходу за межі повноважень.

Діяльність органів судової влади полягає в контролі за дотриманням законності, а конституційного контролю – в конституційності діяльності органів законодавчої та виконавчої влади. Органи судової влади і конституційного контролю є протиположними законодавчій та виконавчій владі, оскільки можуть переглядати акти цих гілок державної влади щодо законності або конституційності».

«<...> одним з основних завдань Конституційного Суду України є забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу».

«<...> реалізація принципу незалежності судової гілки влади, а отже, і суддів, полягає насамперед у відособленості її від інших гілок державної влади, а це означає формування самостійної, автономної й самоуправлінської судової системи поза структурами законодавчої та виконавчої гілок влади.

<...> будь-які форми та методи контролю у виді перевірок, моніторингу тощо функціонування та діяльності судів і суддів повинні реалізовуватись лише органами судової влади та виключати створення таких органів у системі як виконавчої, так і законодавчої влади.

<...> на законодавчому рівні повинні бути створені такі взаємовідносини, які виключали б невинуватий тиск, вплив чи контроль з боку виконавчої або законодавчої влади на судову владу та запобігали б виникненню нормативного регулювання, яке дасть змогу на законодавчому рівні контролювати органи судової влади, а також суддів при здійсненні ними функцій і повноважень, що призведе до втручання у діяльність судової влади та посягання на її незалежність, закріплену в Основному Законі України. Таким чином, створюючи відповідні органи, запроваджуючи відповідальність (санкції), окремі види контролю, законодавець повинен виходити з принципів незалежності судової влади, невтручання у діяльність судів та суддів».

[абзаци другий, третій, шостий, сьомий пункту 3, четверте речення пункту 4, абзаци перший, третій, четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 у справі у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України]

* * *

«<...> Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, однак зміст цих законів має відповідати вимогам Конституції України, а їх ухвалення – забезпечувати виконання функцій Верховною Радою України як єдиним органом законодавчої влади в Україні».

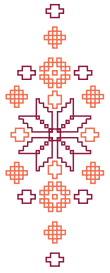
«Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, що є нормативними актами, не може звільняти окремого працівника або певні категорії працівників та повідомляти їх про можливе майбутнє звільнення. Звільнення особи можливе на підставі не закону, а лише індивідуального акта права, повноважень щодо ухвалення якого Верховна Рада України не має. Випадки, коли Верховна Рада України уповноважена звільняти та призначати окремих осіб у спосіб ухвалення індивідуальних актів права, визначені приписами Основного Закону України.

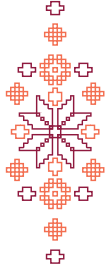
Таким чином, Конституційний Суд України доходить висновку, що пункт 8 розділу XI „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону № 580 [за яким „з дня опублікування цього Закону всі працівники міліції... вважаються такими, що попереджені у визначеному порядку про можливе майбутнє звільнення через скорочення штатів“] ухвалено Верховною Радою України за межами її конституційних повноважень, а тому є таким, що суперечить частині другій статті 6, частині другій статті 19, частині другій статті 85 Конституції України».

[абзац сьомий підпункту 5.1 пункту 5, абзаци четвертий, п'ятий підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 4-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Бівалькевича Богдана В'ячеславовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 8 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національну поліцію»]

* * *

«<...> Конституційний Суд України нагадує свою висловлену раніше юридичну позицію, відповідно до якої приписи статті 6, частини другої статті 19 та частини третьої статті 88 Конституції України „не регламентують процедурних вимог щодо розгляду та ухвалення“ законів, посилання на них „не може вважатися обґрунтуванням твердження щодо порушення конституційної процедури розгляду та ухвалення оспорюваного закону“, оскільки вони „не регулюють конституційної процедури розгляду та ухвалення законів“ (абзаци другий, третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 17 вересня 2015 року № 41-у/2015). На цій підставі Конституційний Суд України не вбачає потреби досліджувати питання додержання законодавцем приписів частини другої статті 6, частини другої

статті 19, частин другої, третьої статті 88 Конституції України в контексті припису частини першої її статті 152».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

* * *

«<...> дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципів поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України <...>».

[перше речення абзацу другого підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

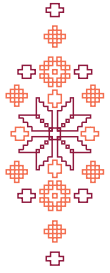
* * *

«<...> врегулювання законом, а не підзаконним актом питань матеріального, соціального, пенсійного забезпечення прокурорів становить гарантію забезпечення їх незалежності, унеможливорює втручання органів виконавчої влади в діяльність прокуратури, що інакше призведе до недотримання принципу поділу влади.

<...> наділення Кабінету Міністрів України повноваженням урегулювати питання винагороди прокурорів не можна визнати таким, що відповідає конституційній вимозі щодо здійснення органами державної влади своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України».

[абзаци дев’ятий, десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар’яни

Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

щодо статті 8

«Пряма дія норм Конституції України означає, що ці норми застосовуються безпосередньо. Законами України та іншими нормативно-правовими актами можна лише розвивати конституційні норми, а не змінювати їх зміст. Закони України та інші нормативно-правові акти застосовуються лише у частині, що не суперечить Конституції України».

[абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій)]

* * *

«Враховуючи зміст статті 8 Конституції України та практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади.

Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, зокрема, в контексті таких основоположних його складових: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду.

Таким чином, верховенство права означає, що органи державної влади обмежені у своїх діях заздалегідь регламентованими та оголошеними правилами, які дають можливість передбачити заходи, що будуть застосовані в конкретних правовідносинах, і, відповідно, суб'єкт правозастосування може передбачити й планувати свої дії та розраховувати на очікуваний результат».

[абзаци третій, четвертий, шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за

конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів»]

* * *

«У контексті статті 8 Конституції України юридична визначеність забезпечує адаптацію суб'єкта правозастосування до нормативних умов правової дійсності та його впевненість у своєму правовому становищі, а також захист від свавільного втручання з боку держави.

Юридичну визначеність необхідно розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права; право особи у своїх діях розраховувати на розумну та передбачувану стабільність існуючого законодавства та можливість передбачати наслідки застосування норм права (законні очікування).

Таким чином, юридична визначеність передбачає, що законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права».

[абзаци четвертий, п'ятий, шостий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів»]

* * *

«Враховуючи зміст статті 8 Конституції України, розвиваючи практику Конституційного Суду України, верховенство права слід розуміти, зокрема, як механізм забезпечення контролю над використанням влади державою та захисту людини від свавільних дій державної влади.

Верховенство права як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права необхідно розглядати, у тому числі, в контексті основоположних таких його складових, як принцип законності, принцип поділу влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду».

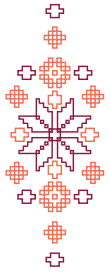
[абзаци третій, четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 січня 2020 року № 1-р/2020 у справі

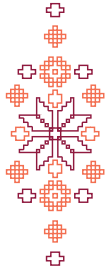
за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень розділу I, пункту 2 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«„Верховенство права“ (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. Українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника „верховенство права в Україні визнається“, відповідно до другого – „верховенство права в Україні діє“. Що стосується першого – імперативу визнання правовладдя державою, то Україна виконала його як на міжнародному рівні (шляхом приєднання до Статуту Ради Європи та ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року), так і на національному (шляхом унормування принципу верховенства права передусім у розділі I „Загальні засади“ Конституції України, завдяки чому він сукупно з іншими принципами цього розділу визначає український конституційний лад, а також шляхом унормування цього принципу у звичайних законах держави як керівного для діяльності різних органів державної влади). Другий складник „верховенства права“ (правовладдя) висуває імператив його дієвості, тобто ефективності, чим, власне, і здійснюється забезпечення його практичної значущості. Ідеться насамперед про сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб). Цей складник спрямовано здебільшого на вимогу щодо наявності в політичній та юридичній системах держави тих інституційних (структурних) елементів, що в поєднанні з відповідними юридичними процедурами забезпечують інституційний та процесовий механізми верховенства права (правовладдя)».

[абзац перший підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-п(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Принцип юридичної визначеності є істотно важливим у питаннях довіри до судової системи загалом та дієвості верховенства права (правовладдя).

Одним зі складових елементів загального принципу юридичної визначеності є вимога (як принцип) передбачності приписів права».

[друге речення абзацу першого, перше речення абзацу другого підпункту 2.1.1 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Принцип верховенства права (правовладдя) вимагає суддівської дії у ситуаціях, коли співіснують суперечливі норми одного ієрархічного рівня. У таких ситуаціях до судів різних видів юрисдикції висунуто вимогу застосовувати класичні для юридичної практики формули (принципи): „закон пізніший має перевагу над давнішим“ (*lex posterior derogat priori*) – „закон спеціальний має перевагу над загальним“ (*lex specialis derogat generali*) – „закон загальний пізніший не має переваги над спеціальним давнішим“ (*lex posterior generalis non derogat priori speciali*). Якщо суд не застосовує цих формул (принципів) за обставин, що вимагають від нього їх застосування, то принцип верховенства права (правовладдя) втрачає свою дієвість.

Імператив надання дієвості принципів верховенства права (правовладдя) вимагає одночасного застосування всіх трьох класичних формул».

[абзац другий, перше речення абзацу п'ятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Складовим елементом загального принципу юридичної визначеності як вимоги верховенства права (правовладдя) також є принцип правомірних (легітимних) очікувань, який, за тлумаченням Венеційської Комісії, „виражає ідею, що органи публічної влади повинні додержуватися не лише приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених очікувань“

(спеціальне Дослідження Венеційської Комісії „Мірило правовладдя“, CDL-AD(2016)007, пункт II.В.5.61)».

[перше речення підпункту 2.1.2 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Із припису частини першої статті 8 Конституції України, згідно з яким „в Україні визнається і діє принцип верховенства права“, впливає обов’язок держави не вдаватися до свавільних дій».

[абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII]

* * *

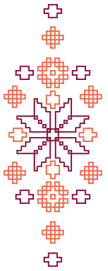
«<...> тлумачення та застосування судами джерел цивільного права у будь-якому разі має ґрунтуватися на таких засадах цивільного законодавства, як справедливість, добросовісність і розумність».

[абзац третій підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України]

«Застосування в Кодексі відсильної норми, на думку Конституційного Суду України, саме по собі не є порушенням вимоги юридичної визначеності».

[абзац другий підпункту 3.7 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021]

«На підставі цих міркувань Конституційний Суд України вважає, що надмірний формалізм у вимогах щодо текстуального викладу окремих приписів Кодексу або іншого акта цивільного законодавства з метою, зокрема, звуження змісту та обсягу характерних для приватного права оцінних понять

або зменшення ролі суду в оцінці фактів та тлумаченні й застосуванні приписів права перестає слугувати меті забезпечення юридичної визначеності та нівелює значення правосуддя в державі, керованій правом».

[абзац п'ятий підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021]

* * *

«<...> вимога юридичної визначеності як складовий елемент „верховенства права“ стосується якості актів права та їх приписів, а не „ситуації“. У спеціальному Дослідженні Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) „Мірило правовладдя“ зазначено, що вимога юридичної визначеності як складовий елемент правовладдя („верховенство права“) в аспекті передбачності актів права означає, що їх приписи «мають бути <...> передбачними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними“ (CDL-AD(2016)007, пункт II.В.3.58). Такі вимоги щодо якості актів права та їх приписів висунуто з метою забезпечення, зокрема, їх однозначності. Юридичної визначеності будь-якого нормативного акта (або його окремого припису) неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним). <...> Юридична визначеність – це передовсім недвозначність. <...>»

[пункт 10 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»]

«<...> „Верховенство права“ (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. У рамках спільного юридичного простору Європи існує консенсус щодо стрижневих елементів правовладдя».

[абзац третій підпункту 13.3 пункту 13 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

* * *

«Відповідно до частини першої статті 8 Основного Закону України верховенство права є одним із засадничих конституційних принципів, який означає, зокрема, те, що Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти мають ухвалюватись на ос-

нові Конституції України і повинні відповідати їй (частина друга статті 8 Основного Закону України)».

[абзац перший підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

«Співвідношення між поставленою метою та засобами її досягнення має відповідати вимогам принципу домірності, який забезпечує справедливий баланс між вимогами захисту загального інтересу та потребою забезпечити індивідуальні права особи, відповідно до якого цілі обмежень прав людини мають бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими та мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежено».

[абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«Установлення часового обмеження для реалізації встановленого законом права особи є питанням розсуду законодавця, однак за умови, що воно не порушує сутності права, має легітимну мету та його досягають домірними засобами, тоді воно є справедливим та об'єктивно виправданим».

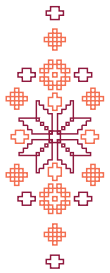
[абзац другий підпункту 4.2.1 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

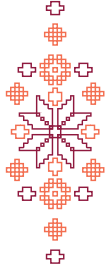
«<...> оспорювані приписи Закону, якими встановлено обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років, не узгоджуються з засадничими конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип поваги до захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців (статті 3, 8, 17, 46 Конституції України)».

[абзац другий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«Однією із загальних засад українського конституційного ладу є гарантія звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і

громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (друге речення частини третьої статті 8 Конституції України)».

[абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України]

«<...> приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист. У контексті розгляду конституційної скарги Марго П.О. встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оскарження рішення третейського суду має бути забезпечено за допомогою ефективного судового контролю».

[абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«З огляду на те, що за приписами Кодексу немає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання фізичною особою – стороною, третьою особою у справі, у якій третейський суд розв'язав спір з цивільних правовідносин, заяви про скасування рішення третейського суду, водночас така можливість (поновлення пропущеного строку для оскарження рішення третейського суду) існує для юридичних осіб за приписами ГПК України, є підстави для висновку про відмінність у ставленні законодавця до учасників приватних відносин – фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, надання їм різних юридичних можливостей процесуального характеру для реалізації гарантованого цим особам статтею 55 Конституції України однакового за змістом та обсягом права на судовий захист. Наведене є достатнім, щоб виснувати невідповідність пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу у їх взаємозв'язку частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 24 Конституції України».

[абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові

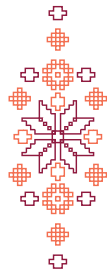
механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* („немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари“), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«<...> приписи статей 1, 3, 8, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати дотримання презумпції невинуватості особи на всіх стадіях кримінального провадження та після його завершення аж до спростування такої презумпції в законному порядку судом виключно в обвинувальному вирокі. Це, зокрема, означає, що особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, після закриття стосовно неї кримінального провадження з будь-яких підстав має сприймати вся публічна влада як таку, що не вчиняла кримінального правопорушення, поведження з нею має відповідати такому сприйняттю та не спричиняти жодного явного осуду чи натяку на нього, не формувати негативного сприйняття суспільством такої особи, не підривати її репутації тощо».

[абзац дев'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 58, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку держава зобов'язана забезпечити завершення кримінального провадження стосовно особи в разі набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою. Однак принцип презумпції невинуватості обумовлює необхідність створення таких механізмів юридичного регулювання щодо завершення кримінального провадження, які убезпечать від сумнівів у винуватості особи у вчиненні

такого діяння, яке вважалось кримінальним правопорушенням до його декриміналізації».

[абзац шостий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> згідно з принципом верховенства права надання згоди особою на закриття стосовно неї кримінального провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння обов'язкове, оскільки це є умовою здійснення її права викласти свою позицію стосовно власної невинуватості. Відсутність такої можливості не забезпечує дотримання основних конституційних засад, які поширюються й на кримінальне провадження, а саме рівності перед судом і законом, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, а отже, призводить до порушення права на судовий захист.

Водночас урегулювання в Кодексі (пункт 16 частини третьої статті 42, статті 303, 304) питання оскарження рішення, дій та бездіяльності прокурора не гарантує захисту презумпції невинуватості та реабілітації підозрюваного, стосовно якого було закрито кримінальне провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння, оскільки таке врегулювання хоч і дозволяє судове оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження за оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, однак не надає можливості здійснити вказане оскарження щодо підстави такого закриття, щоб не залишався сумнів у непричетності особи, стосовно якої воно відбулося, до вчинення декриміналізованого діяння».

[абзаци третій, четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

* * *

«Розв'язуючи питання щодо відповідності статей 96¹, 96² КК України статті 8 Конституції України, Конституційний Суд України виходить з того, що принцип домірності (пропорційності) у сфері кримінального права проявляється, зокрема, у тому, що застосовані види покарання та (або) інші заходи кримінально-правового характеру мають бути домірними. Ця вимога є загальною, стосується всіх випадків застосування видів покарань, інших заходів кримінально-правового характеру, у тому числі й спеціальної конфіскації.

Отже, принцип домірності зобов'язує суд у кожному конкретному випадку домірно застосовувати види покарання та (або) інші заходи кри-

мінально-правового характеру з огляду на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та низку інших фактів і обставин».

[підпункт 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96¹, 96² Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)]

«Для забезпечення ефектності та дієвості наданих Основним Законом України гарантій та унеможливлення порушення конституційних прав усіх учасників кримінально-процесуальних відносин держава, керована правом та принципом додержання людських прав, зобов'язана відповідним чином організувати систему кримінальної юстиції».

[абзац другий підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022]

* * *

«Приписи частини першої статті 8, статті 19 Конституції України не регулюють питань конституційної процедури розгляду, ухвалення Верховною Радою України законів або набрання ними чинності <...>»

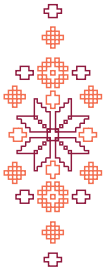
[абзац третій підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

* * *

«<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

«<...> визначений у Законі, Кодексі та інших актах права порядок набуття права власності на нерухоме майно має убезпечувати власників від

порушення їх прав та від безпідставного набуття прав недобросовісними набувачами внаслідок, зокрема, учинення злочинних, інших неправомірних та (або) недобросовісних дій, спрямованих на захоплення чужого майна, а також унаслідок ухвалення помилкових або незаконних рішень та дій у сфері державної реєстрації прав тощо.

<...> встановлені оспорюваним приписом статті 37 Закону та іншими приписами Закону можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації прав та повноваження Міністерства юстиції України щодо розгляду цих скарг та ухвалення за результатами такого розгляду рішень свідчать про правомірність мети Закону – забезпечення захисту державою права власності як однієї з конституційних цінностей».

[абзаци десятий, одинадцятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> юридична визначеність тлумачиться як чіткість та зрозумілість у викладенні норм актів права, унаслідок чого кожна особа має впевненість у розумній стабільності норм права, передбачності ситуацій та інших юридичних наслідків застосування таких норм».

[абзац шостий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> втручання держави в конституційне право можливе на підставі приписів, що відповідають вимозі юридичної визначеності, та лише за допомогою засобів, які є домірними».

[абзац другий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«Конституційний Суд України, перевіряючи оспорюваний припис статті 37 Закону на відповідність Конституції України (конституційність), бере до уваги також те, що в ньому немає чіткої та зрозумілої вказівки на юридичні наслідки ухвалення Міністерством юстиції України рішення про скасування рішення про державну реєстрацію права власності в аспекті визначення особи власника майна.

Застосування Міністерством юстиції України оспорюваного припису статті 37 Закону хоч і не позбавляє Товариство права власності на нерухоме майно, проте внаслідок скасування рішення про державну реєстрацію прав та внесення до Державного реєстру прав реєстраційного запису про скасування державної реєстрації прав держава офіційно не визнає та не підтверджує наявності в Товариства права власності на нерухоме майно. Унаслідок скасування Міністерством юстиції України рішення про державну реєстрацію права власності Товариство, яке набуло право власності на нерухоме майно з моменту державної реєстрації права, не може розумно передбачити юри-

дичні наслідки застосування оспорюваного припису статті 37 Закону щодо припинення або збереження за ним права власності на набуте нерухоме майно, оскільки ухвалення такого рішення Міністерством юстиції України було результатом розгляду скарги, поданої в інтересах іншого можливого власника цього майна – територіальної громади міста Одеси.

Отже, ухвалення Міністерством юстиції України на підставі оспорюваного припису статті 37 Закону рішення про скасування рішення про державну реєстрацію права власності спричиняє юридичну невизначеність у відносинах власності та обмежує Товариство в розпорядженні майном».

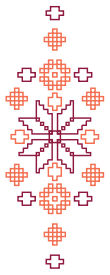
[підпункт 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> норми-принципи, сформульовані в частині другій статті 3, частині першій статті 8 Конституції України, зобов'язують державу гарантувати і забезпечити права і свободи людини у спосіб та в межах, визначених Конституцією та законами України, а також утриматись від притягнення особи до юридичної відповідальності або застосування до неї інших надмірних санкцій у разі помилкових або незаконних рішень, дій або бездіяльності органів державної влади та інших органів або осіб, які виконують функції держави.

<...> держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – та підтримуючи дієвість принципу верховенства права (правовладдя), повинна не лише утриматись від застосування надмірних засобів втручання у право власності та інше добросовісне володіння, але й ужити належних заходів для забезпечення можливості вільно та на власний розсуд здійснювати їх кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, з урахуванням меж здійснення таких прав, що їх установлено законом, приписи якого відповідають принципу юридичної визначеності, спрямовані на досягнення правомірної мети та є домірними».

[абзаци перший, другий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> скасування Міністерством юстиції України рішення про державну реєстрацію права власності Товариства є втручанням у його право власності, оскільки в разі відсутності відповідного запису в Державному реєстрі прав Товариство не може вільно та на власний розсуд розпоряджатися своєю власністю. Крім того, ухвалення Міністерством юстиції України такого рішення припиняє офіційне визнання і підтвердження державою наявності в Товариства права власності на нерухоме майно та юридичного факту набуття цього права, унаслідок чого сама наявність у Товариства права власності є сумнівною.

Конституційний Суд України констатує правомірність мети втручання у право власності Товариства для захисту публічного інтересу в унеможливленні набуття права власності на нерухоме майно внаслідок помилкових або протиправних дій державних реєстраторів та (або) інших осіб, оскільки «жодний припис Основного Закону України не гарантує захисту незаконного та недобросовісного володіння майном, тимчасово набутого внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності» (абзац третій підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 30 червня 2022 року № 1-р/2022).

Однак держава, втручаючись у право власності Товариства, має враховувати потребу забезпечення під час такого втручання „справедливого балансу“ в захисті зазначеного публічного інтересу та захисті права власності як одного з фундаментальних прав та зобов'язана досягти домірності в застосуванні юридичних засобів, за допомогою яких власника для задоволення певного публічного інтересу або позбавляють, або обмежують у здійсненні належного йому права власності.

<...> оспорюваний припис статті 37 Закону всупереч принципам „відповідальності держави перед людиною“ та „добропорядного врядування“ не встановлює домірних засобів втручання у право власності у випадках, коли підставою для скасування рішення про державну реєстрацію прав є помилкові рішення та дії державного реєстратора.

Сукупність інших зазначених у цьому Рішенні міркувань дає Конституційному Суду України підстави для висновку, що оспорюваний припис статті 37 Закону також суперечить юридичній визначеності як складникові конституційного принципу верховенства права (правовладдя)».

[абзаци перший – третій підпункту 4.10, абзаци перший, другий підпункту 4.11 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

* * *

«<...> юридичну визначеність в аспекті поняття правомірних (легітимних) очікувань слід розуміти не лише як право особи розраховувати на розумну та передбачну стабільність приписів актів права, чітке розуміння юридичних наслідків застосування таких приписів, а також як право особи на розумні очікування щодо послідовності та цілісності законотворчої діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні».

[абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та

перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

«<...> Для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, 24, 46 Основного Закону України перерахунок розмірів пенсій обов'язково має бути внормований у законі, ухваленому Верховною Радою України.

Незабезпечення державою законодавчого підґрунтя для функціонування ефективного юридичного механізму перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, зокрема у зв'язку із законодавчим упущенням в унормуванні суспільних відносин, свідчить про ілюзорність конституційних гарантій права на соціальний захист та порушення низки конституційних норм і принципів».

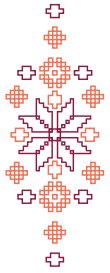
[друге речення абзацу першого, абзац другий підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022]

* * *

«Обмеження свободи світогляду і віросповідання (релігії) у поєднанні зі свободою об'єднання в громадські організації [у частині обов'язку уточнення назви релігійних організацій (об'єднань)] Конституційний Суд України вважає правомірними, а отже, допустимими».

[абзац шостий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

«<...> вимога юридичної визначеності як складовий елемент „верховенства права“ стосується якості актів права та їх приписів, а не „передбачуваності ситуацій та правовідносин“. У спеціальному Дослідженні Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) „Мірило правовладдя“ зазначено, що вимога юридичної визначеності як складовий елемент правовладдя в аспекті передбачності актів права означає, що їх приписи „мають бути передбачними за своїми наслідками: їх має бути сформульовано з достатньою чіткістю та зрозумілістю, аби суб'єкти права мали змогу впорядкувати свою поведінку згідно з ними“ (CDL-AD(2016)007, пункт II.В.3.58). Такі вимоги щодо якості актів права та їх приписів висунуто з метою забезпечення, зокрема, їх однозначності. Юридичної визначеності

будь-якого нормативного акта (або його окремого припису) неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним).

<...> Закон № 2662–VIII у цілому має легітимне юридичне підґрунтя, оскільки його ухвалено в конституційний спосіб, він визначає правомірну мету, є потрібним для демократичного суспільства та відповідає нагальній суспільній потребі в Україні».

[друге, третє речення абзацу першого, абзац п'ятий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

* * *

«<...> оспорюваний припис Закону № 113 мав не лише бути доступним для учасників суспільних відносин, а також відповідати принципів верховенства права (правовладдя), зокрема такому складнику цього принципу, як юридична визначеність, що полягає, з-поміж іншого, в чіткості та зрозумілості норм права, передбаченості їх змісту та можливих наслідків застосування або іншої форми реалізації цих норм права.

<...> оспорюваний припис Закону № 113 не відповідає конституційному принципів верховенства права в аспекті вимоги юридичної визначеності, унаслідок чого цей припис не можна вважати „правом“ у державі, керованій верховенством права (правовладдям)».

[абзац четвертий підпункту 4.1, абзац перший підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

* * *

«До загальних засад українського конституційного ладу <...> належать: <...> принцип правовладдя, що його виражено через формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України); гарантоване звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України як прояв прямої дії норм Конституції України (частина третя статті 8 Конституції України)».

[абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плєскача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України]

(щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

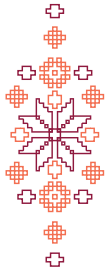
«<...> з принципу „верховенства права“ (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України, а в її частині другій виокремлено гарантоване право на оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, впливає обов’язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, зокрема в ділянці судового захисту прав і свобод особи у сфері відносин за публічним правом. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб».

[абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«У державі, керованій правовладдям, юридичний механізм здійснення права на апеляційний перегляд справи має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист та спроможність запобігати негативним для особи наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Законодавець, щоб не чинити свавільно під час установаження обмежень або заборон на оскарження апеляційним порядком окремих процесуальних судових рішень (ухвал), повинен, зокрема, урахувувати юридичні наслідки, що настають для особи в результаті ухвалення судового рішення (ухвали), наявність інших, установлених процесуальним законом, дієвих механізмів захисту та поновлення порушених прав і свобод особи».

[абзац другий підпункту 4.3.2 підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> здійснення публічної влади в добропорядний спосіб вимагає того, щоб особі було надано можливість у дієвий спосіб оскаржувати акти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, їхні дії або бездіяльність, завдяки чому забезпечується підзвітність цих органів та їх посадових і службових осіб за ухвалені ними рішення, учинені дії або бездіяльність. Тому адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного врядування, а його дієвість – засадничою для будь-якого суспільства, ґрунтованого на правовладді.

У захисті людських прав та додержанні правовладдя ключовим елементом є право особи оскаржувати рішення, дії або бездіяльність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у спосіб використання справедливих процесуальних приписів права в кожному випадку, коли внаслідок ухвалення таких рішень, учинення дій або бездіяльності зазнають порушення права, свободи та інтереси особи.

Призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду».

[абзаци третій, четвертий, п'ятий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> в юридичних відносинах між особою – з одного боку, і державою (в особі органів державної влади) та іншими органами публічної влади – із другого, особа завжди є слабшою стороною. Саме тому в державі, керованій правовладдям, мають діяти адміністративні суди, метою діяльності яких є захист особи супроти держави.

<...> з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв'язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п'ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України впливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі органів державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист».

[абзаци другий, третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов'язок держави забезпечити також обов'язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов'язку

суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту б.1. пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

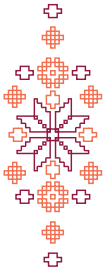
«<...> законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив для особи-позивача права оскаржити апеляційним порядком ухвалу суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не виконав головного обов'язку, покладеного на нього приписами частини другої статті 3 Конституції України, оскільки законодавчо не встановив дієвого судового контролю за виконанням судового рішення, не забезпечив права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві та гарантій його реалізації, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, право на апеляційний перегляд справи, обов'язковість судового рішення, що є неодмінними вимогами правовладдя як засади конституційного ладу в Україні, вираженої через формулу: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8 Конституції України)».

[абзац перший підпункту 7.6 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

* * *

«<...> обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх установлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права».

[абзац перший підпункту 5.1. пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

* * *

«<...> відповідно до статті 8 Конституції України у її взаємозв'язку з приписами частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України „верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним».

[абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 підпункту 4.4 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

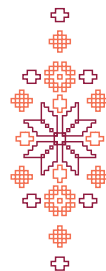
«<...> для захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України держава, у якій визнається і діє принцип верховенства права, зобов'язана належно внаормувати засади митної справи, зокрема в частині встановлення строків тимчасового ввезення транспортних засобів і відповідальності за їх недотримання. <...>

Тобто для забезпечення ефективної реалізації державної митної політики Верховна Рада України уповноважена не тільки покладати обов'язки на учасників відносин, що внаормовані митним законодавством, але й визначати діяння, які є порушенням митних правил, та відповідальність за них. Саме державний примус є одним із чинників, здатних забезпечити ефективність унаормування митної справи, належний рівень захисту митних інтересів та митної безпеки України. До того ж санкція за вчинене адміністративне правопорушення має бути домірною і водночас достатньою для того, щоб запобігати вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником (спеціальна превенція), так і іншими особами (загальна превенція)».

[перше речення абзацу другого, абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

«<...> конституційний принцип рівності громадян перед законом у сфері митної справи проявляється не тільки в єдиному порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України, а й у рівній мірі відповідальності за порушення митних правил. <...> в ситуації, коли суб'єкти вчинення адміністративного правопорушення перебувають в однаковому або схожому становищі, не має бути невиправданої відмінності в заходах адміністративних стягнень, застосованих до них на підставі чітких і передбачуваних положень Кодексу.

Водночас рівна міра адміністративної відповідальності не має абсолютного характеру, а тому в разі, коли це є об'єктивно виправданим, орган (посадова особа), розглядаючи справу про порушення митних правил, повинен (повинна) мати дискрецію щодо виду та/або розміру адміністративного стягнення, що забезпечує індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи у межах законодавчо визначеної санкції. До того ж міра адміністративної відповідальності, установлена Кодексом, має бути спрямована на досягнення легітимної мети – захист митних інтересів і забезпечення митної безпеки України – та бути пропорційною вчиненому адміністративному правопорушенню, забезпечуючи досягнення мети адміністративного стягнення за рахунок мінімального втручання в

гарантовані Конституцією України права людини і громадянина, зокрема право власності».

[перше, третє речення абзацу четвертого, абзац п'ятий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023]

* * *

«<...> принцип верховенства права вимагає від законодавця встановлювати чітке, зрозуміле, однозначне, прогнозоване правове регулювання суспільних відносин для забезпечення стабільного правового становища людини, не допускати довільної відмови від взятих державою на себе зобов'язань, гарантувати належний захист правомірних (легітимних) очікувань особи».

[абзац дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України]

«Положення пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу в частині, за якою норми і положення статті 54 Закону № 796 застосовуються у порядку та розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, створює умови, за яких громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме особи, віднесені до категорії 1, та особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, перебувають у стані невизначеності щодо розмірів виплат державної пенсії, що не відповідає вимозі юридичної визначеності (передбачуваності) – складовому елементу принципу верховенства права (правовладдя).

Конституційний Суд України вважає, що встановлення положенням пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу іншого, ніж у статті 54 Закону № 796, законодавчого регулювання спричиняє юридичну невизначеність під час застосування вказаних норм Кодексу та Закону № 796, що позбавляє постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи осіб, віднесених до категорії 1, можливості бути впевненими у своїх легітимних очікуваннях щодо виплати державної пенсії, оскільки вони залежать від фінансових можливостей держави, а це суперечить

принципу верховенства права, встановленому частиною першою статті 8 Конституції України».

[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 2.6.1 підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023]

* * *

«У контексті цього конституційного провадження юридичну визначеність за доктриною правомірних сподівань слід розуміти не лише як право особи розраховувати на стабільність приписів актів права, чітке розуміння юридичних наслідків їх застосування, а також на послідовність законодавця в питаннях регулювання винагороди прокурорів відповідно до їхнього юридичного статусу.

<...> Верховна Рада України створила підстави для впевненості прокурорів у тому, що їхній статус (і відповідно невіддільні його елементи), як і статус суддів, гарантований державою, захищений нормативними актами вищого рівня, ніж підзаконні акти. <...>

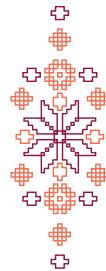
<...> прокурори мали правомірні сподівання на стабільність у питанні нормативного регулювання їхньої винагороди як гарантії їх незалежності, яка є невіддільним елементом юридичного статусу прокурора.

Конституційний Суд України також звертає увагу на те, що одночасна дія актів права того самого рівня, які неоднаково регулюють те саме питання – винагороду прокурора – не відповідає вимозі юридичної визначеності як складнику правовладдя, установленого приписом частини першої статті 8 Конституції України за формулою: „В Україні визнається і діє принцип верховенства права“».

[абзац третій, третє речення абзацу четвертого, абзаци п'ятий, шостий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(ІІ)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар'яни Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-ІХ (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

* * *

«Важливим складником правовладдя (верховенства права) є принцип домірності.

<...> принцип домірності застосовують, зокрема, й під час визначення відповідності заходу юридичної відповідальності, що його покладають на особу, характеру та змісту вчиненого нею правопорушення.

Тому реалізація конституційної вимоги щодо індивідуалізації юридичної відповідальності можлива в разі додержання у процедурі притягнення порушника до юридичної відповідальності принципу домірності.

<...> принципи домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності у процедурі притягнення особи до юридичної відповідальності мають бути додержані під час визначення правопорушникові виду та міри його юридичної відповідальності з обов'язковим урахуванням змісту та характеристики вчиненої протиправної дії або бездіяльності, виду та/або форми вини правопорушника, його майнового стану, факту відшкодування завданої правопорушенням шкоди, інших значущих обставин».

[абзаци другий – четвертий пункту 4, абзац п'ятий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

«Конституційний Суд України визнав за можливе встановлення в актах публічного законодавства абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій у випадках, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

Однак <...> встановлення в законі абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій має бути розумно поєднане з наданням законом уповноваженому суб'єктові притягнення особи до юридичної відповідальності варіативності в питанні обрання санкції до правопорушника, щоб уможливити додержання принципів домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Принципи домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності в разі притягнення особи до юридичної відповідальності можуть бути забезпечені, зокрема, у спосіб установлення в законі різних видів санкцій за вчинення того самого правопорушення або різних за розміром штрафів, що їх може бути накладено на порушників тієї самої охоронної норми».

[підпункт 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023]

* * *

«На Конституції України ґрунтовано галузеве законодавство, яке розвиває, конкретизує й деталізує конституційні приписи».

[абзац перший підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

«<...> задля додержання вимог Конституції України приписи процесуального закону мають забезпечити рівні юридичні можливості процесуального характеру для всіх учасників судового процесу, а у разі встановлення приписами права процесуальних відмінностей застосовані в процесуальному законі юридичні засоби мають бути спрямованими на досягнення правомірної мети, ґрунтуватись на конституційних принципах правовладдя (верховенства права), юридичної рівності та домірності».

[абзац третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

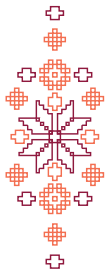
«<...> запровадження у цивільному судочинстві категорії малозначних справ має правомірну мету <...>.

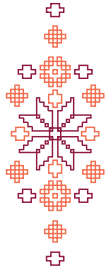
<...> установлення у процесуальному законі розміру ціни позову як критерію для віднесення справи до категорії малозначних має бути ґрунтовано на принципові домірності, що зобов'язує державу визначити в Кодексі такий розмір ціни позову, який не буде надмірним для обраної мети та не спотворить розуміння справи як малозначної для особи.

<...> держава, реалізуючи свій розсуд щодо встановлення у процесуальному законі розміру ціни позову як критерію для віднесення справи до категорії малозначних, має обов'язок додержуватись конституційних принципів та зважати на вимогу правомірності мети під час застосування такого юридичного засобу віднесення цивільних справ до категорії малозначних, як ціна позову, та додержуватись принципу домірності».

[абзац перший підпункту 5.6, абзац третій підпункту 5.7, абзац перший підпункту 5.8 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«<...> Конституційний Суд України визнає наявність у Верховної Ради України повноважень із ухвалення законів, які змінюють регулювання процесуальних відносин за участю споживачів. Проте законодавча діяльність Верховної Ради України з унесення таких змін та зміст відповідних законів

мають відповідати конституційним вимогам, зокрема вимозі юридичної визначеності, в аспекті передбачності, умотивованості та послідовності в нормативному врегулюванні суспільних правовідносин».

[абзац перший підпункту 6.6 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

* * *

«<...> законодавче упущення відрізняється від звичайної законодавчої прогалини (лакуни) і є незабезпеченням державою потрібного унормування певного сегмента суспільних відносин, що порушує конституційні норми, принципи, гарантії, права і свободи людини».

[абзац перший підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 11 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

щодо статті 10

«Джерелом юридичного статусу української мови як державної є державотвірна роль української нації та незалежна державність України, відновлена внаслідок „здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення“ (абзац третій преамбули Конституції України)».

[перше речення абзацу другого підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»]

«Із урахуванням попереднього офіційного тлумачення статті 10 Конституції України та на його розвиток Конституційний Суд України зазначає, що закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Як інститут української державності, що поєднує юридичний і ціннісний складники, українська мова покликана виконувати інтегративну (соборницьку) функцію та забезпечувати єднання й монолітність українського суспільства різнорівнево. Українська мова як

державна мова є важливим інструментом упорядкування діяльності всієї державної влади та місцевого самоврядування, їй належить вирішальна роль у забезпеченні політичної єдності держави та суспільної згуртованості суголосно одному з прагнень, що ними керувався конституцієдавець при ухваленні Конституції України 28 червня 1996 року, зокрема „підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України“ (абзац п'ятий преамбули Конституції України)».

[абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

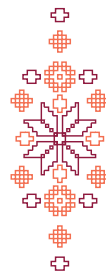
«Загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова – це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування. Без повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства на всій території України українській нації загрожує втрата статусу й ролі титульної й державотвірної нації, що є рівнозначним загрозі зникнення Української держави з політичної карти світу. Українська мова – доконечна умова (*conditio sine qua non*) державності України та її соборності. Україна – це єдиний у світі ареал, де може бути гарантовано збереження, існування й усебічний розвиток української мови і, відповідно, української нації як державотвірної, тому будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України».

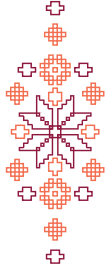
[абзац шостий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Українська мова як єдина державна має юридичний статус обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах усередині країни та при здійсненні публічних представницьких функцій у міжнародному спілкуванні».

[абзац восьмий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Володіти українською мовою як мовою свого громадянства – обов'язок кожного громадянина України. При цьому кожен громадянин України є вільним у виборі мови або мов для приватного спілкування. <...> Оволодіння й користування українською мовою як державною забезпечує рівність можливостей на соціалізацію громадян України будь-якої етнічної належності: на доступ до гарантованих державою матеріальних і нематеріальних благ, повноцінну участь у всіх ділянках суспільного життя і безперешкодне користування правами, що їх визначено Конституцією України та міжнародними стандартами захисту індивідуальних прав. Тим самим виключа-

ється відокремлення громадян України від загальнодержавного соціумного простору безвідносно до того, належать вони до титульної нації чи до менш чисельної етнічної або мовної групи, що є чинником запобігання дискримінації, яка може бути спричинена ситуацією неволодіння громадянами України державною мовою. <...>».

[абзац десятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Знання української мови є умовою набуття громадянства України.

Визначений Конституцією України статус української мови як єдиної державної мови не може бути змінено інакше, ніж спеціальним юридичним порядком, що його встановлено статтею 156 Конституції України».

[абзаци тринадцятий, чотирнадцятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«В Україні гарантовано „вільний розвиток, використання і захист“ мов, які відповідно до Конституції України мають юридичний статус мов національних меншин України; до мов із таким юридичним статусом належить, зокрема, російська мова (частина третя статті 10 Конституції України). Попри те, що в цьому приписі з усіх мов зі статусом мови національної меншини виокремлено лише російську мову, це не означає надання їй Конституцією України привілейованого юридичного статусу, оскільки це суперечило б принципів заборони дискримінації в такій площині юридичного регулювання, як національний режим розвитку, використання й захисту мов національних меншин. Стосунки між державотвірною нацією та національними меншинами засновано на взаємному визнанні цінностей один одного. Утім державна мова і мови національних меншин не тотожні ні за статусом, ні за функціями. <...> Реалізацію прав національних меншин не може бути спрямовано на відокремлення (сегрегацію) в межах українського суспільства тих груп, що вирізняються, зокрема, за мовною ознакою. <...>».

[підпункт 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Функціонування української мови як державної та її підтримка державою мають поєднуватися із шанобливим ставленням до мов національних меншин, що історично проживають у межах України, та забезпеченням захисту мовних прав осіб, що належать до таких меншин. Гарантування вільного розвитку, використання та захисту мов національних меншин відбувається відповідно до Конституції України й законів України з урахуванням стану кожної мови та реальних можливостей держави. Забезпечення мовних прав осіб, що належать до національних меншин, та сприяння захисту й розвитку їхніх мов не має перешкоджати вивченню державної

мови та запровадженню й практичному застосуванню її в усіх ділянках публічного (суспільного) життя на всій території України».

[підпункт 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

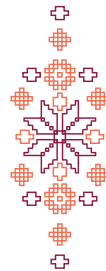
«Україна є унітарною державою, в якій немає об'єктивних передумов для запровадження офіційної двомовності. Тому пропаганда або інша практична діяльність, спрямована на юридичне запровадження в Україні другої державної мови, фактичне насаджування українсько-російської двомовності в будь-якій ділянці публічного спілкування, а також проголошення діалектів української мови окремими мовами є несумісними з конституційно визначеним статусом української мови як державної».

[підпункт 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«<...> Громадянин України не має обов'язку володіти іншою мовою, ніж державна, тому надання йому – як споживачеві – поза його волею інформації іншою мовою, ніж державна, є порушенням його прав, що є несумісним із Конституцією України. Не відповідає конституційному статусові української мови як єдиної державної застосування режиму двомовності в публічному просторі шляхом змішування української мови з будь-якою іншою, зокрема коли телевізійне мовлення або радіомовлення в звуковій формі здійснюється одночасно двома мовами – українською та іншою, що не тільки становить порушення права громадянина України на отримання інформації державною мовою, а й спричиняє зовнішнє звуження простору вживання української мови, підриває зсередини саму її систему, спотворює її структуру, створює ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад».

[підпункт 4.10 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«<...> Приписи Конституції України, насамперед статей 10 та 11, визначили таку модель мовного буття соціуму, що покликана забезпечити перехід від російсько-української двомовності (з виразним переважанням російської мови над українською в більшості визначальних ділянок мовокоористування) до утвердження української мови в усіх ділянках публічного життя на всій території України. Такий перехід ще не завершено, його логічним наслідком є зміна простору функційного поля російської мови в Україні, зокрема його звуження, що об'єктивно зумовлено зміною функційного статусу цієї мови, визначеного Конституцією України. <...> У контексті порушеного в конституційному поданні питання істотно важливим є те, що „російськомовні громадяни“ України не становлять одноцільної соціальної

одиниці – такої, що як група осіб (коло осіб) має право на юридичний захист як етнічна або мовна одиниця (група), а є політичним конструктом, а не юридичною категорією, на яку може поширюватися режим юридичного захисту, гарантований відповідними приписами Конституції України та інструментів міжнародного права. Словосполука „російськомовні громадяни“ є виразом зі сфери політичної риторики, що перейшов у побутове використання, проте йому бракує не тільки юридичної, а й семантичної визначеності».

[абзац четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«<...> Україна – це батьківщина не лише української, а й кримськотатарської мови, а батьківщиною кримськотатарського народу є Кримський півострів як невіддільна частина території України, і в жодній країні світу, крім України, ця мова не представлена статистично широким колом її носіїв. Російська мова та інші мови національних меншин, що проживають в Україні, мають різні функційні стилі відповідно до різноманітних ділянок використання (офіційно-ділової, дидактичної, мистецької тощо), оскільки вони є офіційними мовами відповідних національних держав, де відбувається їх природний структурний і функційний розвиток (окрім мови ромів), і через це російська мова не потребує спеціальних заходів підтримки для розвитку своїх виражальних ресурсів такою мірою, як цього потребує кримськотатарська мова».

[абзац третій підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«<...> Рівностатусність більш потужних і менш потужних мов національних меншин безвідносно до кількості носіїв таких мов, що впливає з букви приписів як частини третьої статті 10, так і частини другої статті 24 Конституції України, означає, що вільний розвиток, використання й захист гарантовано всім мовам національних меншин України, включно з російською, на рівних засадах. Не може бути „ширшого“ або „вужчого“ використання будь-якої мови, що має юридичний статус мови національної меншини, зокрема російської, у будь-якій одиниці системи адміністративно-територіального устрою України, визначеної частиною другою статті 133 Конституції України, за винятком Автономної Республіки Крим, де відповідно до Конституції Автономної Республіки Крим <...> встановлено, що „російська мова як мова більшості населення і прийнятна для міжнаціонального спілкування використовується в усіх сферах суспільного життя“, та сформульовано деякі особливості її застосування в окремих ділянках публічного життя (як-от: виготовлення офіційних документів, що посвідчують статус громадянина в Автономній Республіці Крим; судочинство,

нотаріальне провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, правнича допомога; робота пошти й телеграфу, підприємств, установ, організацій сфери обслуговування). Утім на решті території України межі вільного розвитку, використання й захисту російської мови окреслено її конституційним статусом – відповідно до припису частини третьої статті 10 Конституції України – як мови національної меншини, що поширюється на коло осіб, які за етнічним походженням є росіянами. Жодна з мов національних меншин, на яку поширюється припис частини третьої статті 10 Конституції України, не може мати привілейованого статусу, а її застосування має здійснюватися в такий спосіб, щоб це не обмежувало та не пригнічувало мовних прав інших».

[підпункт 6.4 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Зміна обсягу функційного поля російської мови в Україні, що є об'єктивним наслідком утвердження української мови як єдиної державної в Україні, не створює жодних загроз збереженню, вільному розвитку, використанню й захистові російської мови як мови національної меншини».

[четверте речення підпункту 6.5 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Корінні народи України не мають власної держави-матері (*kin-State*), через що перебувають у вразливому становищі й можуть розраховувати лише на Україну як єдиного гаранта їхніх мовних прав, а Україна має право застосовувати заходи підтримчої дії (*affirmative action*) з метою створення додаткових гарантій збереження їхньої ідентичності».

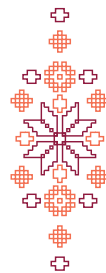
[друге речення підпункту 13.2 пункту 13 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

«Мета державної мовної політики – захистити державну мову як важливий і дієвий інструмент забезпечення єдності держави та її національної безпеки. Захист державної мови є легітимною метою, для досягнення якої використовуються засоби, що є найбільш раціональними для конкретної ситуації».

[перше, друге речення підпункту 13.10 пункту 13 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021]

ЩОДО СТАТТІ 11

«<...> Приписи Конституції України, насамперед статей 10 та 11, визначили таку модель мовного буття соціуму, що покликана забезпечити перехід від

російсько-української двомовності (з виразним переважанням російської мови над українською в більшості визначальних ділянок мовокористування) до утвердження української мови в усіх ділянках публічного життя на всій території України. Такий перехід ще не завершено, його логічним наслідком є зміна простору функційного поля російської мови в Україні, зокрема його звуження, що об'єктивно зумовлено зміною функційного статусу цієї мови, визначеного Конституцією України. <...> У контексті порушеного в конституційному поданні питання істотно важливим є те, що „російськомовні громадяни“ України не становлять однощільної соціальної одиниці – такої, що як група осіб (коло осіб) має право на юридичний захист як етнічна або мовна одиниця (група), а є політичним конструктом, а не юридичною категорією, на яку може поширюватися режим юридичного захисту, гарантований відповідними приписами Конституції України та інструментів міжнародного права. Словосполука „російськомовні громадяни“ є виразом зі сфери політичної риторики, що перейшов у побутове використання, проте йому бракує не тільки юридичної, а й семантичної визначеності».

[абзац четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»]

щодо статті 13

«<...> правова сутність статей 13 і 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав».

[абзац тринадцятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про електроенергетику“» (справа про електроенергетику)]

* * *

«Принцип соціальної держави (стаття 1 Конституції України) втілено у приписах частини четвертої статті 13 Основного Закону України („державна забезпечує <...> соціальну спрямованість економіки“) та в його приписах, що

гарантують соціальні права людини, зокрема право на соціальний захист (частина перша статті 46)».

[абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

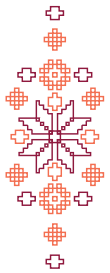
* * *

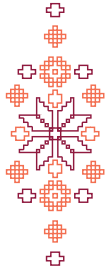
«<...> спеціальна конфіскація застосовується до майна, яке за приписами КПК України на підставі достатніх доказів суд у відповідному рішенні (вирок, ухвала) визнав таким, що одержане внаслідок вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, визначеного Особливою частиною КК України, призначалося (використовувалося) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення, було предметом кримінального правопорушення тощо (частина перша статті 96² КК України).

Отже, таке втручання держави ґрунтується на законі, повноваження щодо його здійснення надано найбільш кваліфікованому суб'єкту правозастосування – суду, який фіксує це в юридичному акті індивідуальної дії (вирок, ухвала), воно відповідає правомірній меті: припинення використання майна як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності».

[підпункт 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96¹, 96² Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)]

«Посутнє тлумачення цих [частина друга статті 41, частина перша статті 68] та інших приписів Основного Закону України дозволяє стверджувати, що юридичні інститути будь-якої країни конституційної демократії не є підґрунтям для набуття права власності або права добросовісного володіння внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, оскільки подібне унормування суспільних відносин суперечило би конституційному ладу, порушувало би публічний порядок та права власників і добросовісних володільців, які є потерпілими від такої діяльності.

<...> жодний припис Основного Закону України не гарантує захисту незаконного та недобросовісного володіння майном, тимчасово набутого внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності».

[абзаци другий, третій підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022]

* * *

«<...> право власності є природним правом особи.

На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непопорушності права власності)]

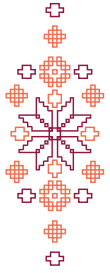
«З'ясовуючи правомірність мети оспорюваного припису статті 37 Закону, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно з Конституцією України держава зобов'язана забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина четверта статті 13); право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (частина друга статті 41).

<...> визначений у Законі, Кодексі та інших актах права порядок набуття права власності на нерухоме майно має убезпечувати власників від порушення їх прав та від безпідставного набуття прав недобросовісними набувачами внаслідок, зокрема, учинення злочинних, інших неправомірних та (або) недобросовісних дій, спрямованих на захоплення чужого майна, а також унаслідок ухвалення помилкових або незаконних рішень та дій у сфері державної реєстрації прав тощо.

<...> встановлені оспорюваним приписом статті 37 Закону та іншими приписами Закону можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації прав та повноваження Міністерства юстиції

України щодо розгляду цих скарг та ухвалення за результатами такого розгляду рішень свідчать про правомірність мети Закону – забезпечення захисту державою права власності як однієї з конституційних цінностей».

[абзаци перший, десятий, одинадцятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

Щодо статті 15

«Відповідно до частини четвертої статті 15 Конституції України держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України. Це означає, що на конституційному та законодавчому рівнях можуть встановлюватися певні обмеження, умови реалізації права громадян на свободу політичної діяльності. Така діяльність громадян провадиться шляхом їх участі у політичному житті суспільства, зокрема через право громадян брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Виборчі комісії є суб'єктом виборчого процесу, його невід'ємною складовою, вони наділені повноваженнями вирішувати важливі для держави питання щодо організації та проведення виборів, отже, є підстави стверджувати, що участь у роботі таких виборчих комісій є способом реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами».

[абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України)]

* * *

«В Україні заборонена цензура (частина третя статті 15 Конституції України). Під цензурою слід розуміти контроль з боку інститутів публічної влади за змістом та розповсюдженням інформації з метою захисту інформаційного простору, тобто прями або опосередковані дії держави,

спрямовані на обмеження чи навіть заборону поширення інформації, яку вона вважає шкідливою чи не потрібною для суспільства».

[абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України»]

щодо статті 16

«Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність, який проявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави (статті 3, 16, 22). Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності як застосування заходів публічно-правового (в даному випадку – конституційно-правового або міжнародно-правового) характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, стаття 55 Конституції України надає кожному право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатись за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, а стаття 152 Конституції України зобов'язує державу відшкодовувати матеріальну чи моральну шкоду, завдану фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними. Відшкодовується також державою завдана безпідставним осудженням шкода у разі скасування вироку суду як неправосудного (стаття 62 Конституції України)».

[абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частин першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб)]

* * *

«<...> положення статті 16 Основного Закону України зобов'язують державу нести відповідальність за впровадження системи заходів щодо розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням захисту прав, інтересів,

гарантій, наданих особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

<...> необхідність забезпечення належного рівня соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, зумовлена обмеженнями, ризиками, втратами, яких зазнали вони та члени їх сімей».

[абзац перший, перше речення абзацу другого пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 2–7, 12 та 14 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII]

* * *

«Зазначене свідчить, що законодавець, урахувавши спеціальний юридичний статус осіб, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, на реалізацію статті 16 Конституції України установив у Законі № 796–XII саме мінімальні розміри державної пенсії для осіб із інвалідністю, щодо яких встановлено причиновий зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, як гарантію їх соціального захисту.

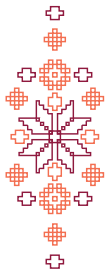
<...> змінивши підпунктом 13 пункту 4 розділу I Закону № 76–VIII законодавче регулювання мінімальних розмірів державних пенсій, Верховна Рада України скасувала соціальні гарантії, передбачені частиною четвертою статті 54 Закону № 796–XII у редакції Закону № 230/96–ВР, та допустила можливість зменшення гарантованих мінімальних розмірів державних пенсій.

<...> покладення Конституцією України на державу обов'язку захищати осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, вказує на особливий статус таких осіб у контексті їх соціального захисту та охорони здоров'я, а відтак – обумовлює посилений їх соціальний захист».

[абзаци сьомий, дев'ятий, одинадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII]

* * *

«<...> приписи статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку зобов'язують державу за будь-яких обставин забезпечити особам з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причиновий зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, поси-

лений соціальний захист, реалізацію їх права на відшкодування завданої шкоди здоров'ю.

<...> держава може змінювати законодавче регулювання у сфері соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, проте в разі зміни такого регулювання вона не повинна вдаватися до обмежень, що порушують сутність їх індивідуальних прав, а досягнутий рівень соціального захисту має бути збережено.

Проте держава в особі Кабінету Міністрів України визначила у Порядку мінімальні розміри державної пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи у розмірах істотно менших, ніж їх було гарантовано Законом № 796–XII у редакції Закону № 230/96–ВР, знівелювавши саму сутність визначених статтями 3, 16, 50 Конституції України прав та гарантій, що фактично є недодержанням державою свого позитивного обов'язку забезпечувати цю категорію осіб гарантованим рівнем соціального захисту».

[друге речення абзацу двадцятого, абзаци двадцять перший, двадцять другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII]

«Подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – екологічної катастрофи техногенного характеру, що значною мірою вплинула та продовжує впливати на здоров'я осіб, яких Законом № 796–XII віднесено до категорії 1, включає в себе гідний соціальний захист цих осіб (як відшкодування за втрачене здоров'я) та є обов'язком держави, що впливає також із міжнародних актів».

[абзац перший підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

«<...> відповідно до статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку на державу покладено позитивний обов'язок забезпечити особам з інвалідністю з числа осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, посилений соціальний захист. Позитивний обов'язок держави у цьому разі, по суті, вимагає від неї вжити заходів підтримчої дії (*affirmative action*) з огляду

на те, що йдеться про обов'язок захисту державою однієї з найуразливіших верств населення, яка того потребує».

[абзац сьомий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

«<...> соціальні зобов'язання держави перед громадянами, які втратили здоров'я внаслідок того, що держава свого часу зобов'язала їх взяти участь у подоланні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – катастрофи планетарного масштабу, та які зазнали інвалідності внаслідок таких дій, а також перед особами з інвалідністю з числа потерпілих від цієї катастрофи не мають залежати від фінансових можливостей держави та її економічного становища. Тому соціальні гарантії, зокрема й мінімальний рівень соціального захисту для цієї категорії осіб, має встановлювати законодавець. Кабінету Міністрів України як державному органу, уповноваженому розробляти проєкт закону про Державний бюджет України та забезпечувати виконання затвердженого законодавцем відповідного закону, належить визначати умови та порядок призначення встановлених законом мінімальних розмірів державної пенсії для зазначеної категорії осіб».

[абзац дев'ятий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

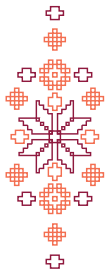
«<...> уповноваження Верховною Радою України Кабінету Міністрів України визначати своїми актами мінімальні розміри пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи суперечить статтям 3, 8, 16, 22, 50 Конституції України».

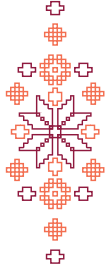
[підпункт 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

* * *

«На розвиток цієї юридичної позиції Конституційний Суд України зазначає, що Чорнобильська катастрофа – найбільша у світі за всю історію ядерної енергетики екологічна катастрофа техногенного характеру за кількістю загиблих, потерпілих від її наслідків осіб, масштабами радіоактивного забруднення територій насамперед в Україні. Особливо руйнівного впливу Чорнобильської катастрофи на життя, фізичне й психологічне здоров'я зазнали учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілі від Чорнобильської катастрофи, яким унаслідок цієї катастрофи встановлено інвалідність (у тому числі й діти з інвалідністю).

Конституційний Суд України наголошує, що з приписів статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку впливають не лише зобов'язання

держави перед постраждалими внаслідок Чорнобильської катастрофи громадянами України, а й гарантії щодо цієї категорії громадян».

[абзац другий, перше речення абзацу третього підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII]

* * *

«<...> Конституційний Суд України наголошує на засадничому характері позитивного обов'язку держави перед громадянами України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та на потребі надання таким особам особливого статусу та забезпечення державою їм посиленого соціального захисту».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(I)/2023 у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України]

щодо статті 17

«<...> Конституційний Суд України, розвиваючи і конкретизуючи юридичну позицію, викладену в Рішенні від 1 грудня 2004 року № 20-рп/2004, вважає, що припис частини п'ятої статті 17 Конституції України слід розуміти як такий, що покладає на державу обов'язок забезпечувати також соціальний захист громадян України – ветеранів війни, у тому числі осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, та членів сімей осіб, які захищали Вітчизну, її незалежність, суверенітет та територіальну цілісність».

[абзац тринадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (справа про соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей)]

* * *

«Виходячи зі змісту статей 17, 65 Основного Закону України Конституційний Суд України вважає, що громадяни України, які захищають Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність України, виконують конституційно значущі функції. Тож держава повинна надавати їм і членам їхніх сімей особливий статус та забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту відповідно до частини п'ятої статті 17 Конституції України як під час проходження служби, так і після її закінчення.

Щодо осіб, на яких покладається обов'язок захищати Україну, її незалежність та територіальну цілісність, та членів їхніх сімей частиною п'ятою статті 17 Конституції України передбачено особливий соціальний захист, який не обмежено умовами й рівнем, встановленими у статті 46 Основного Закону України.

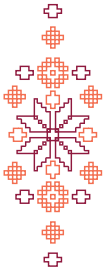
Отже, закріплення в Конституції України обов'язку держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які захищають Вітчизну, суверенітет і територіальну цілісність України, є запорукою його реалізації державою та недопущення зниження рівня соціального захисту цих осіб та членів їхніх сімей».

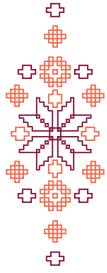
[абзаци другий, третій, четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 грудня 2018 року № 12-р/2018 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 9 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII (справа про соціальний захист ветеранів війни та членів їхніх сімей)]

* * *

«Зважаючи на <...> зміни місця й ролі прокуратури в системі органів державної влади за наслідками внесення змін до Конституції України Законом № 1401-VIII, який набрав чинності 30 вересня 2016 року, Конституційний Суд України не вважає за можливе застосувати статтю 17 Конституції України для цілей розгляду справи за конституційною скаргою Левченко О.М.».

[абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Україна має право захищати свою незалежність, свій державний суверенітет і свою територіальну цілісність шляхом здійснення таких системних заходів і застосування засобів, що є співмірними, допустимими і прийнятними з огляду на рівень небезпеки, загроз і викликів, що постали перед нею».

[абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15¹, 26 Закону України «Про кінематографію»]

«<...> особу, яка, зокрема, пропагувала насильство та закликала до повалення конституційного ладу в Україні, брала участь у діяльності незаконних збройних формувань та в бойових діях на території України у складі незаконних збройних формувань, висловлювала підтримку агресивної політики держави-окупанта та здійснювала пропаганду або інші дії, спрямовані на заперечення права Українського народу на власну державність, може бути включено до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці».

[абзац дев'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021]

«З огляду на те, що з 2014 року держава-окупант грубо порушує норми міжнародного права, державний суверенітет і територіальну цілісність України, окупувала Автономну Республіку Крим, місто Севастополь та окремі райони Донецької й Луганської областей, а також з урахуванням загроз, які постають перед Україною як жертвою агресивної державної політики Російської Федерації, центральні органи виконавчої влади України можуть мати відповідні дискреційні повноваження й здійснювати нормативне врегулювання порядку внесення особи до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці, зокрема, шляхом ухвалення підзаконних нормативних актів».

[абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021]

«Із системного аналізу змісту приписів статті 15¹ Закону № 9 вбачається, що для ухвалення рішення про віднесення фільмів до заборонених для розповсюдження й демонстрування на території України центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, слід виявити й установити одну з таких ознак: 1) фільм вироблений фізичними та юридичними особами держави-агресора – держави, яка в будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України,

визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом (абзац одинадцятий частини першої статті 3 Закону № 9); 2) фільм вироблений та/або вперше оприлюднений (демонстрований) після 1 січня 2014 року. Зазначені суб'єкти, які здійснюють виробництво фільмів, сплачують податки до державного бюджету держави-агресора, переважно з якого здійснюється фінансування терористичної, репресивної та іншої підривної діяльності антиукраїнського спрямування на окупованій частині території України та на підконтрольній Україні території, зокрема й щодо цілеспрямованого штучного формування негативного іміджу та дискредитації України, її державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань та органів, на які покладено функції забезпечення правопорядку, державної безпеки та захисту державного кордону.

Трансляція таких фільмів має деструктивний негативний вплив, спрямований на дезорганізацію та дестабілізацію функціонування української держави, підрив її національної безпеки, виправдання цілеспрямованих недружніх кроків держави-окупанта стосовно України. Тому одним із допустимих і прийнятних примусових нормативних засобів, якими скористалася українська держава для захисту від збройної агресії, окупації та агресивної державної політики Російської Федерації щодо України, є заборона трансляції фільмів згідно з приписами статті 15¹ Закону № 9».

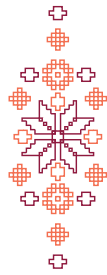
[абзаци перший, другий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021]

* * *

«<...> частину п'яту статті 17 Конституції України викладено так, що реалізація права на соціальний захист осіб, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей потребує якісного і ефективного законодавчого регулювання та запровадження механізмів забезпечення їх державної підтримки.

Таке законодавче регулювання здійснює в межах своїх конституційних повноважень Верховна Рада України, яка, маючи можливість діяти на власний розсуд, визначає обсяг соціального захисту військовослужбовців, втілюючи зміст відповідних конституційних принципів з метою забезпечення справедливого механізму відшкодування за заподіяння шкоди їх здоров'ю чи навіть життю, але не порушуючи самої сутності конституційного права на соціальний захист, особливо в разі втрати такими особами працездатності.

На виконання свого конституційного обов'язку, приписів частини п'ятої статті 17 Конституції України Верховна Рада України в Законі визначила обсяг і механізми реалізації соціального захисту військовослужбовців та основні засади державної політики в цій сфері.

<...> з урахуванням вимог частини п'ятої статті 17 Конституції України метою законодавчого регулювання в цій сфері є як усебічне соціальне забезпечення військовослужбовців, яке компенсуватиме установлені законом обмеження та умови служби, властиві цій категорії громадян, так і підвищення мотивації особового складу Збройних Сил України у виконанні ними покладених на них функцій щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (частина друга статті 17 Основного Закону України). Крім того, предметом законодавчого регулювання соціального захисту військовослужбовців є питання, пов'язані з тим, що статус військовослужбовців обумовлює високий ризик отримання поранення, ушкодження здоров'я чи навіть загибелі під час виконання службових обов'язків під час захисту Вітчизни».

[абзаци перший – третій, п'ятий підпункту 3,2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

«Окрім наведеного, Конституційний Суд України зважає на реалії, пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації проти України, роль Збройних Сил України та інших військових формувань в обороні Української держави, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності. Відповідні конституційні принципи є осердям конституційного ладу України, тож від їх захисту залежить його втілення загалом, зокрема й гарантованих Конституцією України прав і свобод людини і громадянина».

[пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«З урахуванням встановленого Конституцією України функціонального призначення Збройних Сил України, в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України законодавче регулювання порядку реалізації права на соціальний захист, гарантованого частиною першою статті 46 Конституції України, має здійснюватися у системному взаємозв'язку з вимогами щодо посиленого соціального захисту військовослужбовців у розумінні частини п'ятої статті 17 Основного Закону України.

Військовослужбовці, інші громадяни, які залучені до виконання обов'язків оборони держави, виконують обов'язок щодо захисту Вітчизни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях не заради отримання спеціальних статусів, зокрема привілеїв, пільг чи компенсацій. Водночас припис частини п'ятої статті 17 Конституції України чітко покладає на державу конституційний обов'язок щодо створення системи посиленої

соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей, що поширюється не тільки на спеціальні пенсії та допомогу для них, а й підтримку у сфері охорони здоров'я, освіти, а також наданні житла та спеціальних підтримчих заходів під час їх переходу до цивільного життя.

Виконання державою конституційного обов'язку щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

Беручи до уваги, що врегулювання відповідних питань належить до розсуду Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади в межах їх конституційних повноважень, Конституційний Суд України також наголошує на тому, що заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх ефективного запровадження залежить стан обороноздатності України».

[абзаци четвертий – сьомий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

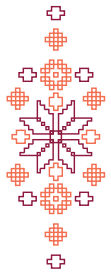
«Підтримання високого рівня обороноздатності є найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є „найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу“ (частина перша статті 17 Основного Закону України).

В умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> конституційний обов'язок держави щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців (статті 17, 46 Конституції України) є значущішим, ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначав як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками.

Отже, установлені оспорюваними риписами Закону обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років є невиправданими та такими,

що непропорційно обмежують право на посилений соціальний захист військовослужбовців, гарантований частиною першою статті 46 Конституції України у взаємозв'язку з частиною п'ятою її статті 17».

[підпункт 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> приписи частини п'ятої статті 17, частини першої статті 46 Конституції України перебувають у системному взаємозв'язку з приписами частини першої статті 3 Конституції України та, зокрема, втілюють ідею про те, що людина, її життя і здоров'я є найвищою цінністю».

[пункт 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> оспорювані приписи Закону, якими встановлено обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років, не узгоджуються з засадничими конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип поваги до захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців (статті 3, 8, 17, 46 Конституції України)».

[абзац другий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«<...> зі змісту частин першої, другої, п'ятої статті 17 Конституції України у їх взаємозв'язку з частиною першою статті 46, частиною першою статті 65 Основного Закону України впливає конституційний обов'язок держави надати спеціальний юридичний статус громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, членам їхніх сімей, а також особам, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2014 року, із забезпеченням відповідно до цього статусу соціальних гарантій високого рівня».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668-VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України)]

«<...> встановлений частиною п'ятою статті 17 Основного Закону України обов'язок держави забезпечити соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, поширюється як на громадян України, які безпосередньо перебувають на такій службі, так і на тих, яких звільнено з неї».

[абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

«<...> пенсійне забезпечення як основний складник соціальних гарантій високого рівня стосовно громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої в лютому 2014 року, не може бути скасоване або обмежене.

«<...> оспорювані приписи Закону № 3668, що обмежують максимальний розмір пенсії, призначеної (перерахованої) за Законом № 2262, зокрема особам, на яких поширено приписи частини п'ятої статті 17 Конституції України, не відповідають сутності соціальних гарантій високого рівня для таких осіб».

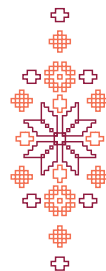
[абзаці другий, сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

«Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи статті 2 Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668-VI зі змінами, що поширюють свою дію на Закон України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ від 9 квітня 1992 року № 2262-XII, втім, що вони не забезпечують соціальних гарантій високого рівня, які впливають зі спеціального юридичного статусу громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої в лютому 2014 року».

[пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

* * *

«Держава (орган державної влади), вживаючи відповідних заходів контролю за порядком переміщення товарів до або з непідконтрольних територій України, на думку Конституційного Суду України, має легітимну мету, адже контроль за рухом товарів не лише впливає на стан обороноздатності держави,

можливість стримування збройної агресії, а й сприяє зменшенню кількості інших злочинів/правопорушень. Загальна вимога інформування про переміщення товарів, що застосовується до будь-якої особи, яка перетинає адміністративну межу на контрольних пунктах, запобігає прихованому ввезенню та вивезенню товарів/готівки, а конфіскація унаслідок неповідомлення про них відповідних органів є частиною загальної системи регулювання, створеної для боротьби із цими злочинами/правопорушеннями».

[абзац тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(1)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

щодо статті 19

«Відповідно до частини другої статті 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тобто імператив зазначеного конституційного положення встановлює обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб дотримуватись принципу законності при здійсненні своїх повноважень, що забезпечує здійснення державної влади за принципом її поділу.

Здійснення державної влади на засадах її функціонального поділу на законодавчу, виконавчу та судову завдяки визначеній Основним Законом України системі стримувань і противаг забезпечує стабільність конституційного ладу, запобігає узурпації державної влади та узурпації виключного права народу визначати і змінювати конституційний лад в Україні».

[абзац перший, перше речення абзацу другого пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів»]

* * *

«Приписи частини першої статті 8, статті 19 Конституції України не регулюють питань конституційної процедури розгляду, ухвалення Верховною Радою України законів або набрання ними чинності <...>».

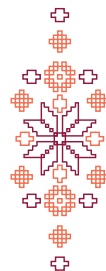
[абзац третій підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

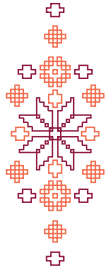
* * *

«З огляду на сучасні інституційне місце прокуратури в загальній системі правосуддя та функції прокурора в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина Конституційний Суд України вважає, що дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципів поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України, із урахуванням потреби в дотриманні незалежності прокурора, що є однією з гарантій неупередженого та ефективного здійснення ним своїх повноважень.

Оскільки Конституція України не містить припису, що наділяє Верховну Раду України повноваженням ухвалювати правозастосовні акти у процедурі звільнення Василенка С.М., іншого конкретного прокурора або всіх прокурорів із їхніх посад, зокрема у спосіб персонального попередження прокурора законом про можливе майбутнє звільнення, є підстави вважати, що оспорюваний припис Закону № 113 Верховна Рада України ухвалила за межами своїх конституційних повноважень».

[абзаці другий, третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

Розділ II ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

щодо статті 21

«З огляду на зміст приписів статті 21 Конституції України, відповідно до яких „усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах“, „права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними“, Конституційний Суд України дійшов висновку, що свобода (вільність) людини *a priori* є визначальною та пріоритетною для шанування державою загалом, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами.

<...> конституційна презумпція людської свободи обумовлює доконечність потреби обґрунтування будь-якого істотного її обмеження з боку держави».

[абзаці четвертий, п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> запровадження законодавчих обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина не може суперечити принципові рівноправності, установленому статтями 21, 24 Конституції України».

[абзаці перший підпункту 7.2 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

* * *

«Конституційний Суд України керується приписами статей 3, 21, 24, 28 Конституції України та виходить із того, що кожна людина є найвищою цінністю і заслуговує на гуманне та гідне ставлення до себе як до особистості, а держава зобов'язана гарантувати таке ставлення однаково кожному та бути відповідальною за захист гідності людини, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод. Ці непохитні засади є

визначальними складниками українського конституційного ладу і мають бути доконечно враховані державою в її діяльності.

<...> конституційний принцип рівності, установлений статтями 21, 24 Конституції України, скеровано на всі складники українського правопорядку, і він є гарантією рівності всіх людей у своїй гідності та невіддільності їхніх засадничих прав. Запровадження законодавчих обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина не може суперечити цьому принципу».

[абзаци перший, третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 31 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«<...> людська гідність – це абсолютна цінність, яка притаманна кожній людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав».

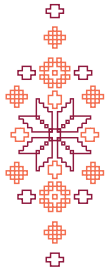
[абзац п'ятий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу».

[перше речення абзацу другого підпункту 2.2.2 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав».

[абзац другий підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

щодо статті 22

«Скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна (юридична або фактична) ліквідація. Звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням. У традиційному розумінні діяльності визначальними поняття змісту прав людини є умови і засоби, які становлять можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування та розвитку. Обсяг прав людини – це їх сутнісна властивість, виражена кількісними показниками можливостей людини, які відображені відповідними правами, що не є однорідним і загальним. Загальновизнаним є правило, згідно з яким сутність змісту основного права в жодному разі не може бути порушена».

[абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками)]

* * *

«Зміст прав і свобод людини – це умови і засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування і розвитку. Обсяг прав людини – це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру.

Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики».

[абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року 8-рп/2005 у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання)]

* * *

«Оскільки стаття 22 міститься у розділі II „Права, свободи та обов'язки людини і громадянина“ Конституції України і в ній сформульовано

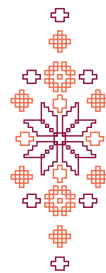
загальну вимогу щодо законодавчого регулювання існуючих прав і свобод, то положення частини третьої цієї статті необхідно інтерпретувати у взаємозв'язку з положеннями частин першої, другої статті 22, частини першої статті 64, частини першої статті 157 Основного Закону України та розуміти як такі, що поширюються на всі існуючі права і свободи людини, гарантовані Конституцією України.

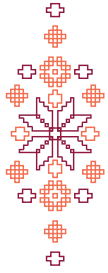
Звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права“ (абзац третій підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення.

Отже, положення частини третьої статті 22 Конституції України необхідно розуміти так, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їх сутності».

[абзаці сьомий – десятій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII]

* * *

«<...> будь-яке втручання в права людини навіть за наявності легітимної мети, в супереччя вимозі домірності, неодмінно спричинятиме скасування або обмеження прав і свобод людини».

[абзац восьмий підпункту 3.6 пункту 3 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«Конституційний Суд України не виявив порушення статей 21, 22, 24, 4б, 48 Конституції України внаслідок застосування адміністративним судом припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213–VIII з огляду на таке: Левченко О.М. отримує пенсію за інвалідністю, призначену їй відповідно до Закону № 1058–IV, і це вказує на те, що вона досі реалізовує своє право на соціальний захист у вигляді права на забезпечення у разі часткової втрати працездатності; застосування адміністративним судом оспорюваної норми Закону № 213–VIII не позначилося на змісті й обсязі прав автора клопотання на соціальний захист і достатній життєвий рівень; за таких обставин стаття 64 Конституції України не є застосовною для цілей розгляду цієї справи».

[підпункт 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII]

* * *

«<...> ухваливши Закон № 2147–VIII, згідно з яким Кодекс викладено в новій редакції, законодавець знизив рівень доступу до суду осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, чим обмежив їхнє право на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України. У такий спосіб порушено заборону звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів, установлену в частині третій статті 22 Конституції України, чим знівельо-

вано можливість ефективної реалізації права на судовий захист та дієвість механізму судового контролю за рішенням третейського суду».

[абзац шостий підпункту 2.2.1.3 підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України]

* * *

«У низці приписів Основного Закону України йдеться про „інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина».

[абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсегяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

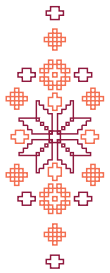
«<...> правомірною метою встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина у сфері митних відносин та притягнення винної особи до відповідальності за порушення митних правил є потреба захисту митних інтересів та митної безпеки України».

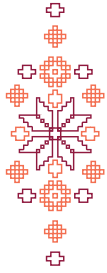
[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

* * *

«<...> гарантовані Конституцією України права і свободи людини не зведено лише до тих, що містяться в тексті Основного Закону України, як це зазначено в його частині першій статті 22: „Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними“».

[абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

* * *

«<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

«<...> втручання держави в конституційне право можливе на підставі приписів, що відповідають вимозі юридичної визначеності, та лише за допомогою засобів, які є домірними».

[абзац другий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

* * *

«<...> відповідно до статті 8 Конституції України у її взаємозв'язку з приписами частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України „верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб втручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним».

[абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права,

а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 підпункту 4.4 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 23

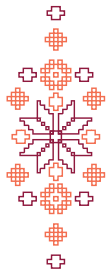
«В українському конституційному контексті зв'язок між надією на звільнення та людською гідністю міститься в понятті „право кожного на вільний розвиток“ (стаття 23 Конституції України)».

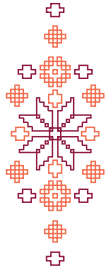
[абзац другий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі)]

* * *

«Виявлене в оспорюваних приписах Кодексу законодавче упущення вказує на невиконання державою позитивного обов'язку з унормування в законі певного сегмента відносин у кримінально-виконавчій ділянці щодо короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, а це порушує конституційні принцип рівності, права на повагу до гідності людини, на вільний розвиток нею своєї особистості, на недоторканність особистого і сімейного життя та свідчить про невиконання державою позитивного обов'язку щодо соціальної реабілітації таких осіб».

[абзац шостий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів

частини першої статті ш Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

ЩОДО СТАТТІ 24

«Гарантована частиною першою статті 24 Конституції України рівність громадян перед законом означає рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені. Але всі відмінності у привілеях чи обмеженнях щодо різних категорій індивідів, встановлені законом, не можуть бути пов'язані з ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України. Зазначений принцип визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним».

[абзац другий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про державну службу», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», статті 42 Закону України «Про дипломатичну службу» (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування)]

«<...> гарантовані частиною першою статті 24 Конституції України рівність прав і свобод громадян та їх рівність перед законом, а також неприпустимість привілеїв чи обмежень за ознаками, визначеними частиною другою цієї статті, не перешкоджають встановлювати відмінності у правовому регулюванні праці щодо осіб, які належать до різних за родом і умовами діяльності категорій».

[абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007]

«У частині другій статті 24 Конституції України вік відсутній у переліку ознак, за якими не може бути привілеїв чи обмежень. Не можна віднести вік і до „інших ознак“, що згадуються у зазначеному положенні.

Вік як тривалість життя людини, період часу, який виділяється за певними ознаками, є змінною категорією. Громадяни послідовно переходять з однієї вікової категорії в іншу, втрачаючи встановлені для осіб даного віку певні права та привілеї, позбавляючись відповідних обмежень у правах і набуваючи інших прав, встановлених для відповідної вікової категорії. В цьому всі люди рівні і відрізняються лише за віком. Тому встановлення

вікових обмежень не може вважатися порушенням принципу правової рівності громадян».

[абзаци другий, третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007]

* * *

«<...> гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод та не виключає можливості законодавця при регулюванні питань соціального забезпечення встановлювати певні відмінності щодо обсягу такого забезпечення.

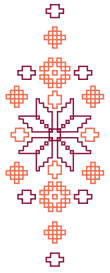
Рівність та недопустимість дискримінації особи є конституційними принципами національної правової системи України, а також фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (стаття 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 14), Протоколі № 12 до неї (стаття 1) та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статті 1, 2, 7)».

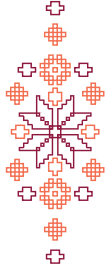
[абзаци п'ятнадцятий, шістнадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019 у справі за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»]

* * *

«<...> гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає потрібність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод.

Порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа або група осіб за визначеними у статті 24 Конституції України ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, отримує привілеї або зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має

правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та потрібними».

[абзаці третій, четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019 у справі за конституційними скаргами Байшева Павла Вікторовича, Бурлакової Ольги Олександрівни, Даць Ірини Вільямівни, Дедковського Вячеслава Вікторовича, Желізняка Михайла Васильовича, Кожухарової Людмили Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 2, 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження контрактної форми роботи у сфері культури та конкурсної процедури призначення керівників державних та комунальних закладів культури» від 28 січня 2016 року № 955-VIII зі змінами]

* * *

«<...> оспорювані приписи Кодексу не допускають дискримінації учасників цивільних відносин, оскільки ці приписи може бути застосовано до будь-якого учасника цивільних відносин у разі, коли він порушує межі здійснення цивільних прав, зокрема, шляхом зловживання належними йому суб'єктивними цивільними правами».

[абзаці другий підпункту 6.3 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(ІІ)/2021 у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України]

* * *

«<...> гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає конечність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У державі, керованій правовладдям, звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а додержання загальних принципів рівності громадян перед законом та заборони дискримінації, що їх визначено приписами частин першої, другої статті 24 Конституції України, є неодмінним складником реалізації права на судовий захист».

[абзаці третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(ІІ)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України]

«<...> законодавець, ухваливши Закон № 2147-VIII, установив можливість поновлення судовим порядком пропущених строків для оскарження рішення третейського суду для сторін (третіх осіб) третейського розгляду щодо розв'язання господарського спору, а отже, забезпечив дієву реалізацію їхнього права на судовий захист.

Аналогічний підхід законодавця простежується в питанні врегулювання порядку й строків подання заяви про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу. <...> Водночас стаття 454 Кодексу не надає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання стороною, третьою особою у справі, розглянутій третейським судом, заяви про оскарження судового рішення.

З огляду на те, що за приписами Кодексу немає можливості поновити судовим порядком пропущений строк на подання фізичною особою – стороною, третьою особою у справі, у якій третейський суд розв'язав спір з цивільних правовідносин, заяви про скасування рішення третейського суду, водночас така можливість (поновлення пропущеного строку для оскарження рішення третейського суду) існує для юридичних осіб за приписами ГПК України, є підстави для висновку про відмінність у ставленні законодавця до учасників приватних відносин – фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, надання їм різних юридичних можливостей процесуального характеру для реалізації гарантованого цим особам статтею 55 Конституції України однакового за змістом та обсягом права на судовий захист. Наведене є достатнім, щоб виснувати невідповідність пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Кодексу у їх взаємозв'язку частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 24 Конституції України».

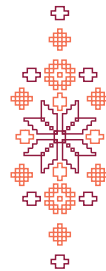
[абзаци четвертий – шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

* * *

«У низці приписів Основного Закону України йдеться про „інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина».

[абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсеяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

«<...> правомірною метою встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина у сфері митних відносин та притягнення винної особи до

відповідальності за порушення митних правил є потреба захисту митних інтересів та митної безпеки України».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

* * *

«Конституційний принцип рівноправності скерований на всі щаблі українського правопорядку. Приписи Конституції України гарантують рівність конституційних прав і свобод громадян та рівність їх перед законом (частина перша статті 24), а також заборону обмежень та привілеїв за певними ознаками: „Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками“ (частина друга статті 24)».

[абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> запровадження законодавчих обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина не може суперечити принципові рівноправності, установленому статтями 21, 24 Конституції України».

[абзац перший підпункту 7.2 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

* * *

«<...> диференціація прав учасників суспільних відносин за певним часовим (темпоральним) показником [наприклад, за строком перебування на посадах державної служби (стаж служби)] є традиційним та поширеним засобом нормативного регулювання, застосування якого в законодавстві саме по собі не свідчить про дискримінаційний характер подібних приписів».

[абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

«Посутній аналіз приписів статей 3, 8, 24, 46, 92 Основного Закону України дає підстави для висновку, що юридичний механізм індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги є однією з конституційних гарантій дієвості права на соціальний захист. Тому на виконання Конституції України Верховна Рада України має забезпечити розвиток, конкретизацію та деталізацію низки конституційних норм і принципів, визначивши в законах підстави, порядок, умови індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для всіх груп пенсіонерів та одержувачів таких виплат та допомоги.

<...> Для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, 24, 46 Основного Закону України перерахунок розмірів пенсій обов'язково має бути встановлений у законі, ухваленому Верховною Радою України».

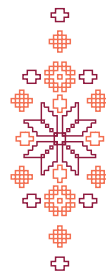
[абзац четвертий підпункту 5.4, друге речення підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022]

* * *

«Порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві.

<...> запровадження обов'язкового строкового трудового договору для окремої категорії педагогічних працівників лише з огляду на те, що вони працюють у державних або комунальних закладах загальної середньої освіти, досягли пенсійного віку та отримують пенсію за віком, є неприйнятним, оскільки законодавець мав би врахувати, що педагогічний досвід – це ціннісний здобуток, який є значущим чинником забезпечення належного рівня освіти, має важливе значення для учасників освітнього процесу та всього суспільства, а набувають такий досвід педагогічні працівники з досягненням певного віку. Передавання педагогічного досвіду та обмін ним серед педагогічних працівників є запорукою забезпечення високого рівня педагогічної майстерності в педагогічних колективах, однією з передумов підтримання високого якісного рівня загальної середньої освіти та належної організації освітнього процесу в закладах освіти.

<...> установа для педагогічних працівників державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, які досягли пенсійного віку та отримують пенсію за віком, можливості укладення з ними виключно строкових трудових договорів, на відміну від педагогічних працівників державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, які не досягли пенсійного

віку та не отримують пенсії за віком, становить безпідставне та необґрунтоване обмеження прав цих осіб у трудових відносинах за ознакою віку та юридичним фактом отримання пенсії за віком. До того ж оспорювані приписи Закону ставлять педагогічних працівників у нерівне, невідгдане і вразливе становище залежно від наявності у них певного виду власності (пенсійних виплат) та форми власності відповідного закладу загальної середньої освіти: ці приписи Закону поширюються на педагогічних працівників державних і комунальних закладів загальної середньої освіти, однак не поширюються на педагогічних працівників тих закладів загальної середньої освіти, що не належать до державної або комунальної власності. Тому приписи абзацу третього частини другої статті 22 Закону не відповідають частинам першій, другій статті 24 Конституції України».

[абзац третій, четверте, п'яте речення абзацу четвертого, абзац сьомий пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту»]

* * *

«<...> конституційний принцип рівності громадян перед законом у сфері митної справи проявляється не тільки в єдиному порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України, а й у рівній мірі відповідальності за порушення митних правил. <...> в ситуації, коли суб'єкти вчинення адміністративного правопорушення перебувають в однаковому або схожому становищі, не має бути невідправданій відмінності в заходах адміністративних стягнень, застосованих до них на підставі чітких і передбачуваних положень Кодексу.

Водночас рівна міра адміністративної відповідальності не має абсолютного характеру, а тому в разі, коли це є об'єктивно виправданим, орган (посадова особа), розглядаючи справу про порушення митних правил, повинен (повинна) мати дискрецію щодо виду та/або розміру адміністративного стягнення, що забезпечує індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи у межах законодавчо визначеної санкції. До того ж міра адміністративної відповідальності, установлена Кодексом, має бути спрямована на досягнення легітимної мети – захист митних інтересів і забезпечення митної безпеки України – та бути пропорційною вчиненому адміністративному правопорушенню, забезпечуючи досягнення мети адміністративного стягнення за рахунок мінімального втручання в

гарантовані Конституцією України права людини і громадянина, зокрема право власності».

[перше, третє речення абзацу четвертого, абзацу п'ятий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

* * *

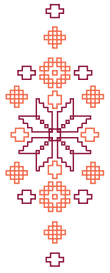
«У контексті розглядуваної справи Конституційний Суд України вважає, що принцип рівності однаковою мірою поширюється на всіх прокурорів, яких у межах певних посад наділено єдиним юридичним статусом незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України або адміністративної посади, що її прокурор обіймає в прокуратурі.

Законодавець, запровадивши Законом № 113–ІХ реформування системи органів прокуратури, наділив Кабінет Міністрів України повноваженням визначати своїм актом розмір винагороди прокурорів. У такий спосіб законодавець запровадив неоднакове регулювання оплати праці прокурорів, фактично поділивши їх на дві категорії: одна – переведені до Офісу Генерального прокурора, обласної прокуратури, окружної прокуратури, яким винагороду виплачують відповідно до Закону № 1697–VII; друга – ті, хто продовжував виконувати свої повноваження до дня звільнення або переведення до Офісу Генерального прокурора, обласної прокуратури, окружної прокуратури, для кого винагороду визначено підзаконним нормативним актом – постановою Кабінету Міністрів України. Таку відмінність у ставленні до прокурорів, які мають єдиний юридичний статус, не можна вважати об'єктивно виправданою, а тому вона є дискримінаційною».

[абзацу четвертий, п'ятий підпункту 2.5.2 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(ІІ)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар'яни Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113–ІХ (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

* * *

«<...> задля додержання вимог Конституції України приписи процесуального закону мають забезпечити рівні юридичні можливості процесуального характеру для всіх учасників судового процесу, а у разі встановлення

приписами права процесуальних відмінностей застосовані в процесуальному законі юридичні засоби мають бути спрямованими на досягнення правомірної мети, ґрунтуватись на конституційних принципах правовладдя (верховенства права), юридичної рівності та домірності».

[абзац третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

* * *

«<...> конституційний принцип рівності, установлений статтями 21, 24 Конституції України, скеровано на всі складники українського правопорядку, і він є гарантією рівності всіх людей у своїй гідності та невіддільності їхніх засадничих прав. Запровадження законодавчих обмежень у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина не може суперечити цьому принципу».

[абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 38 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«<...> гарантований у приписах статті 24 Конституції України принцип рівності „визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним“ (третє речення абзацу другого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007); „порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві“ (абзац третій пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023).

<...> вказані вимоги правомірності обмеження конституційних прав і свобод, гарантування їх рівності та заборони дискримінації, як і сутнісний

зміст таких прав і свобод, стосуються кожної особи, засудженої до позбавлення волі, незалежно від тяжкості скоєного нею злочину».

[абзаци другий, третій підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

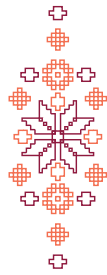
«<...> задля виконання приписів статей 3, 8, 21, 23, 24, 28, 32 Конституції України потенційна можливість короточасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, має бути унормована законодавцем для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зокрема й тих, що засуджені до довічного позбавлення волі. Однак законодавець не забезпечив законодавчого підґрунтя для функціонування дієвого механізму реалізації для кожної такої особи зазначеної можливості, що гарантувало б надання вказаних короточасних виїздів із урахуванням, зокрема, особи та поведінки засудженого, інших важливих обставин щодо всебічного індивідуального оцінювання його загрози суспільній безпеці та охороні громадського порядку.

<...> такий механізм не може бути однаковим для усіх категорій засуджених до позбавлення волі осіб і має відповідати ступеню їх суспільної небезпеки, потребам забезпечення суспільної безпеки та охорони громадського порядку загалом. Тому внормування механізму короточасних виїздів за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, стосовно засуджених до довічного позбавлення волі осіб може потребувати розгляду можливості таких виїздів судом, їх суворого обмеження в часі та супроводу таких осіб».

[абзаци другий, п'ятий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

щодо статі 27

«Аналіз статей 27, 28 Основного Закону України у системному зв'язку з його статтею 3, наведених юридичних позицій Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, в забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку

відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини».

[абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України]

ЩОДО СТАТТІ 28

«Аналіз статей 27, 28 Основного Закону України у системному зв'язку з його статтею 3, наведених юридичних позицій Конституційного Суду України дає підстави стверджувати, що у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, в забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод; гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення конституційних прав людини».

[абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України]

* * *

«<...> право на повагу до гідності людини має безумовний характер; у міжнародному публічному праві це виражено через загальноновизнану формулу – *jus cogens* (імперативна норма), яка категорично забороняє всі форми нелюдських або таких, що принижують гідність, поведень або покарань. Отже, приписи статті 3, частин першої та другої статті 28 Конституції України становлять імператив для держави щодо забезпечення юридичних гарантій володіти гідністю, властивою кожній людині від

народження. Цей імператив поширюється на ставлення держави до осіб, засуджених до обмеження або позбавлення волі. <...>».

[абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі)]

* * *

«<...> має бути дотримано справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (стаття 48 Конституції України).

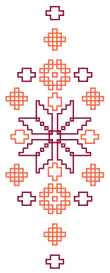
<...> Законодавець зобов'язаний урахувати те, що людина та гідні умови її життя є метою та осердям конституційного ладу України, визнаються найвищою цінністю (преамбула, частина перша статті 3 Конституції України).

Із наведеного випливає, що законодавець не може вдаватися до такого законодавчого регулювання, яке уможливило б примусове позбавлення осіб житла виключно через зміну власника гуртожитку, що могло б поставити осіб та членів їх сімей у винятково складне соціальне становище, не сумісне з їх людською гідністю – однією з засадничих цінностей конституційного ладу України».

[абзаци перший, третій, четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»]

* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має пози-

тивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необгрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* («немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари»), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«Необгрунтоване кримінальне переслідування є посяганням на гарантоване статтею 28 Конституції України право кожного на повагу до його гідності (частина перша), тому держава зобов'язана забезпечити можливість реабілітації особи після закриття кримінального провадження, тобто відновлення її честі, доброго імені, репутації, які постраждали у зв'язку з висунутою їй підозрою чи обвинуваченням щодо вчинення кримінального правопорушення, а також гарантувати перевірку в судовому порядку законності й обгрунтованості кримінального переслідування та ухвалених під час його здійснення процесуальних рішень.

<...> закриття кримінального провадження стосовно особи без її на те згоди та ефективного судового захисту, внаслідок чого залишається сумнів у невинуватості особи, унеможливлення реабілітації особи після такого закриття є порушенням конституційного права на судовий захист».

[абзаци третій, четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

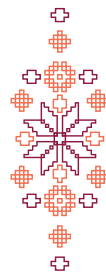
«Ураховуючи приписи статті 2, пунктів 3, 5, 10, 14 частини першої статті 3, статей 7, 17, 284 Кодексу, Конституційний Суд України зазначає, що пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу визначено підставу для обов'язкового й автоматичного закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, якщо набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, зокрема шляхом ухвалення прокурором постанови про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного. Тобто правомірною (легітимною) метою

оспорюваного припису статті 284 Кодексу є припинення кримінального переслідування стосовно особи за діяння, яке перестало бути суспільно небезпечним і більше не є злочином відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність, що за загальним правилом має виключати продовження кримінального провадження й узгоджується з принципами зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Водночас закриття кримінального провадження має бути здійснене з дотриманням як указаних принципів, так і інших конституційних принципів та прав, зокрема принципу презумпції невинуватості, прав на повагу до людської гідності, на судовий захист».

[пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу, за яким кримінальне провадження закривають у разі, якщо „набрал чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою“, відтворено конституційно обумовлену підставу для закриття такого провадження, яка відповідає фундаментальним принципам зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Ураховуючи невідворотні негативні наслідки для репутації, честі та гідності особи внаслідок закриття стосовно неї кримінального провадження за нереабілітаційною підставою, визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, Конституційний Суд України вважає, що словосполучення «вчинене особою», яка міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності такої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності.

<...> питання щодо відповідності Конституції України пункту 4 частини першої статті 284 Кодексу обумовлено насамперед використанням у ньому словосполучення „вчинене особою“. Однак ця словосполучення є складовим елементом юридичної конструкції, яка відтворює цілісний процесуальний припис зазначеного пункту Кодексу як підставу для закриття кримінального провадження, який у чинній редакції уможливорює закриття такого провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння з одночасним виникненням сумнівів у невинуватості особи, стосовно якої відбувається таке закриття. Тому пункт 4 частини першої статті 284 Кодексу є в цілому таким, що суперечить статтям 3, 8, 28, 55, 62 Конституції України, оскільки втілює принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege*, але не забезпечує

дотримання конституційних прав на повагу до людської гідності, судовий захист, принципу презумпції невинуватості».

[підпункт 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

* * *

«Права і свободи людини впливають із людської гідності. <...>».

[абзац другий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> гарантоване статтею 47 Конституції України право на житло впливає з права кожного на достатній життєвий рівень (стаття 48 Основного Закону України), оскільки житлом можуть бути визнані лише такі умови для проживання людини, які забезпечують для неї можливість перебувати в безпеці, спокої та гідності».

[абзац десятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

* * *

«У соціальній державі людська гідність є стрижнем формування державою соціальної політики, яка має здійснюватися задля убезпечення людини від бідності та гарантування їй у зв'язку з цим базового соціального захисту, мінімальним стандартом якого є прожитковий мінімум, що має реально забезпечувати людині достатній і гідний рівень життя.

<...> відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов'язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім'ї, зокрема, гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя.

Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод».

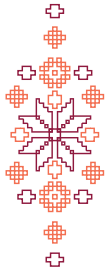
[абзаци четвертий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

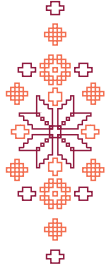
«<...> приписи статей 1, 3, 21, 28, 46, 48 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати безумовний захист людської гідності та мінімальний соціальний захист людини, визначений приписами частини третьої статті 46 Конституції України. Зокрема, ідеться про встановлення та систематичну виплату протягом певних періодів, визначених законом, пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб. Це означає, що внаслідок такого встановлення розмір виплачених особам пенсій, інших соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, за жодних умов не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму, навіть якщо із цих виплат здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети».

[абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> за приписами частини першої статті 68 Основного Закону України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. За невиконання цих зобов'язань до осіб можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності на підставі судових рішень, виконання яких є обов'язковим. Такі особи мають відповідати за посягання на права і свободи інших людей чи публічний порядок, відшкодовувати завдану ними шкоду, проте це не повинно призводити до заперечення людської гідності та порушення сутності конституційних прав і свобод людини, зокрема у сфері соціального захисту».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> Закон № 1404, Закон № 1058 не визначають дієвих заборон чи за-
побіжників щодо звернення стягнення на пенсію боржника у разі, якщо її
фактично виплачений розмір після такого звернення та допустимих відра-
хувань стане нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом.
Додаткові механізми, спрямовані на базову соціальну підтримку людини,
не є належними у розумінні приписів частини третьої статті 46 Консти-
туції України, оскільки не забезпечують виплати пенсії, що є основним
джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму,
встановленого законом.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорювані приписи
Закону № 1404, Закону № 1058 є невиконанням державою свого позитивного
обов'язку забезпечити мінімальний соціальний захист людини відповідно
до приписів частини третьої статті 46 Конституції України, що заперечує
людську гідність як абсолютну цінність, нівелює сутність конституційних
прав на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї
сім'ї, а отже, не відповідають приписам статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 Консти-
туції України».

*[друге, третє речення абзацу восьмого, абзац дев'ятий підпункту б.1 пункту б
мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня
2023 року № 3-р(II)/2023]*

* * *

«<...> кожна людина є найвищою цінністю і заслуговує на гуманне
та гідне ставлення до себе як до особистості, а держава зобов'язана га-
рантувати таке ставлення однаково кожному та бути відповідальною за
захист гідності людини, утвердження невідчужуваності та непорушності
її конституційних прав і свобод. Ці непохитні засади є визначальними
складниками українського конституційного ладу і мають бути доконечно
враховані державою в її діяльності».

*[абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення
Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі
за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо
відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів
частини першої статті ш Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо
особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]*

«<...> людська гідність – це абсолютна цінність, яка притаманна кожній
людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність лю-
дини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і
рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав».

*[абзац п'ятий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини
Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]*

«<...> законодавець, визначаючи організацію і діяльність органів і установ виконання покарань, а також діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункти 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України), повинен унормувати механізми виконання і відбування кримінальних покарань, забезпечивши однаковий захист гідності кожної людини як особистості, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод та збереження їх сутності, з дотриманням принципу гуманізму як важливої засади прогресивного формування та здійснення політики виконання і відбування кримінальних покарань. Навіть якщо людина скоїла особливо тяжкі злочини та відбуває за них кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі, режим відбування такого покарання має відповідати людській гідності як абсолютній цінності.

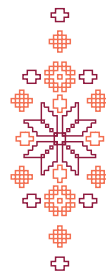
<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу. Тому механізм виконання та відбування кримінальних покарань для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, незалежно від тяжкості скоєних ними злочинів, не може призводити до знищення людини як особистості, приниження та знецінення її моральних, психологічних, духовних якостей і потреб, скасування права кожного на людяне ставлення до себе, а також нівелювати сутнісний зміст конституційних прав і свобод людини».

[підпункт 2.2.2 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> людську гідність потрібно трактувати не лише як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, а й як засадничу конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для всіх конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та домінуючим критерієм правомірності можливих обмежень прав.

Людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя, гарантованого приписами статті 32 Конституції України, яке природно пов'язане з повагою до гідності людини. Адже особисте життя людини – це її автономне буття, де вона може реалізувати свою свободу поводитися певним чином і мати різні стосунки поза межами суспільної діяльності, проявлятися та формуватися як особистість зі своїми моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, у чому передусім і виявляється її людська природа».

[абзаци перший, другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> за приписами частини першої статті 32 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами статей 3, 21, 24, 28, другого речення частини другої статті 51, статей 63, 68 Конституції України конституційне право на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю надають можливість кожній людині, навіть засудженій до позбавлення волі, проявляти себе як особистість із моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, передусім в аспекті виявлення власної відповідальності в турботі про своїх близьких родичів, зокрема й виконання обов'язку піклуватися про своїх непрацездатних батьків, якщо вони потребують догляду у зв'язку з тяжкою хворобою, а також бути присутнім на їх похованні в разі смерті. Указані конституційні права та обов'язки пов'язані із правом кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні, щоб проявити повагу до померлого та попроситися з ним, що сприяє дотриманню релігійних поглядів і розвитку моральності людини, а також збереженню та зміцненню родинних зв'язків.

Отже, можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю. Тому держава повинна забезпечити встановлення належного механізму реалізації такої можливості, визнаючи її для всіх осіб, засуджених до позбавлення волі, навіть для тих із них, які скоїли особливо тяжкі злочини і засуджені до довічного позбавлення волі.

<...> законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав».

{підпункт 2.3.1 підпункту 2.3, абзац другий підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023}

«Конституційний Суд України виходячи з гуманістичної спрямованості Конституції України, значущості людської гідності під час виконання та відбування кримінальних покарань зазначає, що встановлення кримінально-виконавчим законодавством України, передусім Кодексом, порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань має гарантувати і

повагу до людської гідності всіх засуджених осіб, непорушність сутності їхніх прав і свобод, виправлення та ресоціалізацію таких осіб, і суспільну безпеку та охорону громадського порядку в аспекті запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень та забезпечення невідворотності виконання і відбування покарань».

[абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

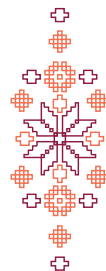
«<...> можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, джерелом якого є людська гідність. Ураховуючи зазначене та припис частини третьої статті 63 Конституції України, відповідно до якого засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду, Конституційний Суд України акцентує, що вказану можливість належить мати і засудженим до довічного позбавлення волі особам».

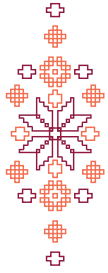
[абзац перший підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> задля виконання приписів статей 3, 8, 21, 23, 24, 28, 32 Конституції України потенційна можливість короткочасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, має бути унормована законодавцем для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зокрема й тих, що засуджені до довічного позбавлення волі.

<...> Виявлене в оспорюваних приписах Кодексу законодавче упущення вказує на невиконання державою позитивного обов'язку з унормування в законі певного сегмента відносин у кримінально-виконавчій ділянці щодо короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, а це порушує конституційні принцип рівності, права на повагу до гідності людини, на вільний розвиток нею своєї особистості, на недоторканність особистого і сімейного життя та свідчить про невиконання державою позитивного обов'язку щодо соціальної реабілітації таких осіб».

[перше речення абзацу другого, абзац шостий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

Щодо статті 29

«Положення статті 29 Конституції України визначають затримання, арешт і тримання під вартою як примусові заходи, що обмежують право на свободу та на особисту недоторканність особи і можуть застосовуватися тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

<...> словосполучення «тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» передбачає обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб забезпечувати дотримання норм як матеріального, так і процесуального права при затриманні».

[абзаці шостий, сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію»]

* * *

«Конституційний Суд України виходячи з положень частин першої, другої статті 29 Основного Закону України та сформульованих ним юридичних позицій, а також беручи до уваги наведені положення міжнародних правових актів щодо захисту права людини на свободу та особисту недоторканність, вважає, що право на свободу та особисту недоторканність не є абсолютним і може бути обмежене, але тільки на підставах та в порядку, визначених законами України. Обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду».

[абзац тринадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2017 року № 1-р/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України]

* * *

«<...> свобода людини не є абсолютною та може бути обмеженою в передбачених законами випадках і лише для досягнення правомірної мети».

[абзац восьмий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України

«Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15', 26 Закону України «Про кінематографію»]

* * *

«Свобода є фундаментальною цінністю для демократичної держави».

[абзац перший підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

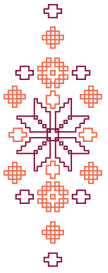
ЩОДО СТАТТІ 32

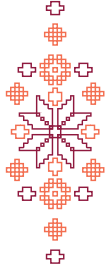
«<...> аналіз положень частин першої, другої статті 32 Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України дає підстави для висновку, що втручання у конституційне право особи на приватне і сімейне життя шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке втручання вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в частині першій статті 8 Конституції України».

[абзац шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 7-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України]

* * *

«<...> конституційне право особи на недоторканність особистого і сімейного життя не є абсолютним і законодавець може визначати обмеження щодо реалізації цього права, зокрема у вигляді збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту,

прав людини та за умови дотримання принципу домірності під час установа новлення зазначених обмежень».

[підпункт 2.6 пункту 2, пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 підпункту 4.4 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

* * *

«Людська гідність є джерелом і мірилом визначення сутності конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя, гарантованого приписами статті 32 Конституції України, яке природно пов'язане з повагою до гідності людини. Адже особисте життя людини – це її автономне буття, де вона може реалізувати свою свободу поводитися певним чином і мати різні стосунки поза межами суспільної діяльності, проявлятися та формуватися як особистість зі своїми моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, у чому передусім і виявляється її людська природа.

<...> частина друга статті 51 Конституції України покладає відповідальність на батьків і дітей обопільно, із чого випливає обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття та обов'язок повнолітніх дітей піклуватися

про своїх непрацевдатних батьків. Конституювання такого роду стосунків, що їх охоплює також право на недоторканність особистого і сімейного життя, є показником їх посиленої охорони державою як важливого етико-морального стандарту українського суспільства, в якому сім'я є одним із найцінніших соціальних інститутів».

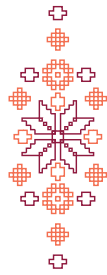
[абзаци другий, четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 32 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«<...> за приписами частини першої статті 32 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами статей 3, 21, 24, 28, другого речення частини другої статті 51, статей 63, 68 Конституції України конституційне право на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю надають можливість кожній людині, навіть засудженій до позбавлення волі, проявляти себе як особистість із моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, передусім в аспекті виявлення власної відповідальності в турботі про своїх близьких родичів, зокрема й виконання обов'язку піклуватися про своїх непрацевдатних батьків, якщо вони потребують догляду у зв'язку з тяжкою хворобою, а також бути присутнім на їх похованні в разі смерті. Указані конституційні права та обов'язки пов'язані із правом кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні, щоб проявити повагу до померлого та попроситися з ним, що сприяє дотриманню релігійних поглядів і розвитку моральності людини, а також збереженню та зміцненню родинних зв'язків.

Отже, можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю. Тому держава повинна забезпечити встановлення належного механізму реалізації такої можливості, визнаючи її для всіх осіб, засуджених до позбавлення волі, навіть для тих із них, які скоїли особливо тяжкі злочини і засуджені до довічного позбавлення волі».

[підпункт 2.3.1 підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«Право на недоторканність особистого і сімейного життя, гарантоване статтею 32 Конституції України, охоплює можливість кожної засудженої до позбавлення волі особи відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутньою на його похованні, яку має визнавати держава за

всіма такими засудженими. Обмеження державою цієї можливості для засуджених до позбавлення волі осіб є втручанням у вказане конституційне право. Однак таке обмеження має бути домірним та не порушувати сутнісний зміст цього права.

<...> законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав».

[підпункт 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> стаття 32 Конституції України та приписи статті 8 Конвенції й практика їх тлумачення Європейським судом із прав людини, юрисдикцію якого визнала Україна, є співставними».

[абзац перший підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> в частині другій статті 32 Конституції України йдеться про те, що лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини може бути встановлене обмеження конституційного права особи на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> охоплена конституційним правом на недоторканність особистого і сімейного життя можливість короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, не є безумовною і її обмеження можна розглядати як потрібний засіб для запобігання порушенням суспільної безпеки та громадського порядку».

[абзаци перший, третій підпункту 4.2.1 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> держава зобов'язана надати кожній засудженій до позбавлення волі особі, незалежно від тяжкості скоєного нею злочину, принаймні потенційну можливість короткочасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть

або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, проте відповідний суб'єкт владних повноважень перед наданням дозволу на такий виїзд повинен провести всебічне індивідуальне оцінювання загрози від кожної такої особи для суспільної безпеки та громадського порядку, яке не зводиться лише до врахування тяжкості скоєного нею злочину. Таке оцінювання не спричинятиме неминучих негативних наслідків для суспільної безпеки та громадського порядку і водночас буде менш обтяжливим для прав і свобод засуджених до довічного позбавлення волі осіб порівняно з тим, що вказана можливість не визначена оспорюваними приписами Кодексу, що фактично допускає обмеження конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя таких засуджених на підставі єдиного критерію – тяжкості скоєних ними злочинів».

[абзац другий підпункту 4.2.2 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 33

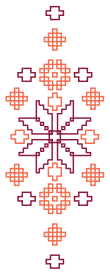
«Реалізація права на житло (стаття 47 Основного Закону України) має ключове значення не лише для реалізації інших економічних та соціальних прав людини, через які насамперед утілюється конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини, а й для ефективного здійснення кожним прав і свобод особистого й політичного характеру.

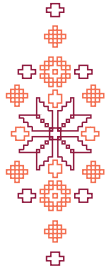
Конституційний Суд України наголошує на особливо тісному зв'язку, що існує між гарантованими Конституцією України правом на житло, з одного боку, і свободою пересування й вільного вибору місця проживання (частина перша статті 33), з другого боку».

[пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> Конституція України гарантує свободу пересування, вільний вибір місця проживання [частина перша статті 33], що є невіддільною складовою більш широкого контексту свободи особи, а саме загальної свободи особи та її діяльності в усіх сферах життя».

[абзац другий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

«<...> гарантоване Конституцією України право на житло (стаття 47) та його ефективне здійснення істотно взаємопов'язано з реалізацією інших конституційних прав особи, зокрема свободи пересування й вільного вибору місця проживання (частина перша статті 33).

Із зазначеного випливає, що особа, здійснюючи конституційні права і свободи, може мати кілька місць проживання, зокрема водночас у кількох населених пунктах, і це не може призводити до перешкоджання ефективній реалізації інших конституційних прав».

[абзаци дев'ятий, десятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

«Виходячи з розуміння конституційних прав і свобод людини як єдиної й цілісної системи Конституційний Суд України констатує, що встановлення законодавцем у пункті 2 частини другої статті 40 Кодексу зв'язку між реалізацією громадянином права на житло в населеному пункті, у якому він перебував на обліку тих, хто потребує поліпшення житлових умов, і виїздом на постійне місце проживання до іншого населеного пункту не узгоджується з гарантованими Конституцією України кожному, хто законно перебуває на території України, свободою пересування, вільним вибором місця проживання (частина перша статті 33 Основного Закону України).

Гарантовані Конституцією України свобода пересування, вільний вибір місця проживання не можуть бути ефективно реалізовані за умови, якщо законодавче регулювання поведінки особи щодо їх здійснення допускає настання несприятливих для особи наслідків, які не можуть бути виправданими з огляду на конституційні цінності.

Зниження внутрішньої мобільності особи в сучасному суспільстві істотно ускладнює реалізацію особою низки її інших прав, гарантованих Основним Законом України, зокрема прав: брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, на рівне право доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування (стаття 38), на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом (стаття 42), на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43), на соціальний захист (стаття 46), на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49), на освіту (стаття 53).

Конституційний Суд України водночас ураховує, що свобода пересування, вільний вибір місця проживання можуть бути обмежені законом, що визначено частиною першою статті 33 Конституції України. Однак таке законодавче регулювання (установлення винятків із цієї свободи) не може

бути свавільним, а навпаки – воно має бути узгоджене з конституційними цінностями та виправдане з огляду на суспільний інтерес.

<...> обмеження конституційної свободи пересування, вільного вибору місця проживання, яке міститься в пункті 2 частини другої статті 40 Кодексу, позбавлене легітимної мети та не є виправданим.

Відтак Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 2 частини другої статті 40 Кодексу не узгоджується з частиною першою статті 33 Основного Закону України».

[абзаци перший – шостий підпункту 7.3 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

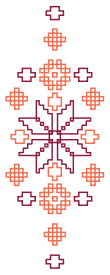
ЩОДО СТАТТІ 34

«<...> право особи на доступ до інформації, гарантоване статтею 34 Конституції України, не є абсолютним і може підлягати обмеженням. Такі обмеження мають бути винятками, які передбачені законом, переслідувати одну або декілька законних цілей і бути необхідними у демократичному суспільстві. У разі обмеження права на доступ до інформації законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію вказаного права і не порушувати сутнісного змісту такого права».

[абзац восьмий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 січня 2020 року № 1-р(I)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України»]

* * *

«Вільне вираження людиною своїх поглядів та переконань безпосередньо пов'язане з правом людини на інформацію, яке включає в себе право на вільне збирання, зберігання, використання, поширення інформації. Водночас не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (частина друга статті 32 Основного Закону України). Право на вільне поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або

для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (частина третя статті 34 Конституції України).

Отже, обмеження законом зазначених прав і свобод (зокрема, гарантованої громадянам частиною першою статті 54 Основного Закону України свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості) є допустимим у випадках і за критеріями, що визначені частиною другою статті 32, частиною третьою статті 34 Конституції України».

[абзаци четвертий, п'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15¹, 26 Закону України «Про кінематографію»]

«<...> свобода людини не є абсолютною та може бути обмеженою в передбачених законами випадках і лише для досягнення правомірної мети».

[абзац восьмий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021]

«Із системного аналізу змісту приписів статті 15¹ Закону № 9 вбачається, що для ухвалення рішення про віднесення фільмів до заборонених для розповсюдження й демонстрування на території України центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, слід виявити й установити одну з таких ознак: 1) фільм вироблений фізичними та юридичними особами держави-агресора – держави, яка в будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом (абзац одинадцятий частини першої статті 3 Закону № 9); 2) фільм вироблений та/або вперше оприлюднений (демонстрований) після 1 січня 2014 року. Зазначені суб'єкти, які здійснюють виробництво фільмів, сплачують податки до державного бюджету держави-агресора, переважно з якого здійснюється фінансування терористичної, репресивної та іншої підривної діяльності антиукраїнського спрямування на окупованій частині території України та на підконтрольній Україні території, зокрема й щодо цілеспрямованого штучного формування негативного іміджу та дискредитації України, її державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань та органів, на які покладено функції забезпечення правопорядку, державної безпеки та захисту державного кордону.

Трансляція таких фільмів має деструктивний негативний вплив, спрямований на дезорганізацію та дестабілізацію функціонування української держави, підрив її національної безпеки, виправдання цілеспрямованих недружніх кроків держави-окупанта стосовно України. Тому одним із

допустимих і прийнятних примусових нормативних засобів, якими скористалася українська держава для захисту від збройної агресії, окупації та агресивної державної політики Російської Федерації щодо України, є заборона трансляції фільмів згідно з приписами статті 15¹ Закону № 9».

[абзаци перший, другий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021]

ЩОДО СТАТТІ 35

«<...> свобода людини не є абсолютною та може бути обмеженою в передбачених законами випадках і лише для досягнення правомірної мети».

[абзац восьмий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15¹, 26 Закону України «Про кінематографію»]

* * *

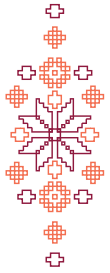
«<...> гарантоване приписами статті 35 Конституції України право на свободу світогляду і віросповідання – це індивідуальне право, що є вищим від інституційних прав релігійних організацій (об'єднань).

Конституція України та міжнародні стандарти у сфері свободи релігії захищають право мати, приймати та полишати релігію (*forum internum*), а також право сповідувати релігію як індивідуально, так і колективно (*forum externum*).

Внутрішній аспект права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) (*forum internum*) є абсолютним правом, що жодним чином не підлягає обмеженню. Водночас держава має право обмежити зовнішній аспект права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) (*forum externum*).

Виходячи зі змісту статті 35 Конституції України держава, гарантуючи зазначене право на свободу світогляду і віросповідання (релігії), зобов'язана створити умови для реалізації цього права, а саме: забезпечити свободу світогляду і віросповідання (релігії) та можливість сповідувати релігію; запобігти посяганням на цю свободу третіми особами; не посягати на цю свободу самостійно.

Крім того, держава має право застосувати заходи, що обмежують право на свободу світогляду і віросповідання (релігії), зокрема, з міркувань громадського порядку (частина друга статті 35 Конституції України), право на свободу об'єднання в громадські організації з міркувань, зокрема, національної безпеки (частина перша статті 36 Конституції України).

Втручання у право на свободу світогляду і віросповідання (релігії) в аспекті його реалізації зазвичай має форму зобов'язань, що їх держава покладає на конкретного суб'єкта, які спрямовані на досягнення мети, визначеної у законі».

[підпункт 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

«Автономія релігійних організацій (об'єднань) означає також і право мати власну назву. Визначення власної назви є посланням релігійної громади *urbi et orbi* – публічним проголошенням суспільству про існування релігійної організації (об'єднання) та про її релігійні вірування. Назва релігійної організації (об'єднання) відображає те, як релігійна громада репрезентує себе перед іншими релігійними суб'єктами, як вона бажає бути сприйнятою людьми і суспільством загалом. Отже, релігійні організації (об'єднання) можуть обрати собі назву, керуючись власними догмами, канонами, принципами тощо. Утім це не означає, що право на власну назву є абсолютним.

<...> на право релігійної організації (об'єднання) мати власну назву, яке є складником права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) в поєднанні з правом на свободу об'єднання в громадські організації, поширюються обмеження, установлені національними та міжнародними нормами відповідно до правомірної (легітимної) мети».

[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Із аналізу зазначених норм випливає, що Закон № 2662–VIII не запроваджує інакшого ставлення до певної релігійної організації (об'єднання), а уточнює загальні вимоги держави до здійснення реєстраційно-облікової діяльності релігійних організацій (об'єднань) у випадку підлеглості такої релігійної організації (об'єднання) керівним центрам (управлінням), що знаходяться в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину її території.

<...> приписи розділу I Закону № 2662–VIII у частині уточнення назви релігійних організацій (об'єднань) не порушують конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (релігії), права на свободу об'єднання

в громадські організації, а отже, права на підлеглість релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості».

[абзаці восьмий, дев'ятий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Релігійні організації (об'єднання) є особливим видом юридичних осіб, що діють на підставі своїх статутів (положень), розроблених із урахуванням їхньої належності до тієї чи іншої релігії, догм, канонів, принципів. Релігійні організації (об'єднання) є зовнішньою формою (*forum externum*) здійснення громадянами України свого конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (релігії), зокрема, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу, ритуальні обряди, вести релігійну діяльність та взаємодіяти з іншими суб'єктами шляхом створення релігійної організації (об'єднання) (статті 35, 36 Конституції України)».

[абзаці перший підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Обмеження свободи світогляду і віросповідання (релігії) у поєднанні зі свободою об'єднання в громадські організації [у частині обов'язку уточнення назви релігійних організацій (об'єднань)] Конституційний Суд України вважає правомірними, а отже, допустимими».

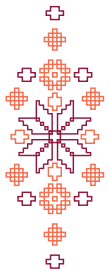
[абзаці шостий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

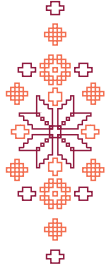
«<...> Конституція України не містить приписів, які прямо або опосередковано забороняли б державі здійснювати релігієзнавчі експертизи статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань). Із приписів частин другої, третьої статті 35, частини першої статті 36, частини першої статті 37 Конституції України випливає, що державі належить перевіряти створювання політичних партій, громадських організацій та об'єднань на відповідність вимогам, що їх визначено Конституцією України. Одним із правомірних засобів такої перевірки є експертиза статутів політичних партій, громадських організацій та об'єднань, здійснювана відповідно до закону уповноваженими суб'єктами».

[абзаці другий підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Проведення відповідно до пункту 2 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII релігієзнавчої експертизи не призводить і об'єктивно не може призвести до порушення ні самої свободи віросповідання, ні похідних від неї прав, що їх гарантує Конституція України».

[абзаці шостий підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«<...> Захищаючи себе, вона [держава] може вдаватися до застосування щодо держави-агресора збройної сили та обмежувальних заходів, що поширюються як на її громадян, так і на іноземців, з метою підвищення обороноздатності та забезпечення боєздатності своїх збройних сил. Такими заходами слід вважати, зокрема, обмеження доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників релігійної організації (об'єднання), яка входить до структури іноземної релігійної організації (об'єднання) і підлегла її керівному центрові, у частини, з'єднання Збройних Сил України та інших військових формувань України. Вільний доступ таких священнослужителів до частин збройних сил держави, що зазнала агресії, створює істотні ризики, серед яких негативний психологічний вплив на військовослужбовців і поширення серед них дезінформації, одержання інформації про моральний стан особового складу підрозділів збройних сил, витік даних щодо кількісного складу окремих підрозділів збройних сил, місця їх розташування, оснащення зброєю та військовою технікою тощо.

<...> обмеження, установлене пунктом 5 розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII, є правомірним (легітимним) за своєю метою та об'єктивно виправданим, оскільки сприяє забезпеченню обороноздатності держави й боєздатності підрозділів Збройних Сил України в умовах збройної агресії, відповідає критеріям обмежень, дозволених у демократичному суспільстві, а отже, є таким, що не суперечить Конституції України».

[друге – четверте речення абзацу четвертого, абзац п'ятий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

ЩОДО СТАТТІ 36

«Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них. Згідно з частиною четвертою статті 36 Конституції України ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян».

[друге, третє речення абзацу третього пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001 у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації)]

* * *

«<...> свобода людини не є абсолютною та може бути обмеженою в передбачених законами випадках і лише для досягнення правомірної мети».

[абзац восьмий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15', 26 Закону України «Про кінематографію»]

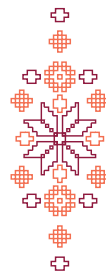
* * *

«Автономія релігійних організацій (об'єднань) означає також і право мати власну назву. Визначення власної назви є посланням релігійної громади *urbi et orbi* – публічним проголошенням суспільству про існування релігійної організації (об'єднання) та про її релігійні вірування. Назва релігійної організації (об'єднання) відображає те, як релігійна громада репрезентує себе перед іншими релігійними суб'єктами, як вона бажає бути сприйнятою людьми і суспільством загалом. Отже, релігійні організації (об'єднання) можуть обрати собі назву, керуючись власними догмами, канонами, принципами тощо. Утім це не означає, що право на власну назву є абсолютним.

<...> на право релігійної організації (об'єднання) мати власну назву, яке є складником права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) в поєднанні з правом на свободу об'єднання в громадські організації, поширюються обмеження, установлені національними та міжнародними нормами відповідно до правомірної (легітимної) мети».

[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

«Із аналізу зазначених норм випливає, що Закон № 2662–VIII не запроваджує інакшого ставлення до певної релігійної організації (об'єднання), а уточнює загальні вимоги держави до здійснення реєстраційно-облікової діяльності релігійних організацій (об'єднань) у випадку підлеглості такої релігійної організації (об'єднання) керівним центрам (управлінням), що

знаходяться в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину її території.

<...> приписи розділу I Закону № 2662–VIII у частині уточнення назви релігійних організацій (об'єднань) не порушують конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (релігії), права на свободу об'єднання в громадські організації, а отже, права на підлеглість релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості».

[абзаци восьмий, дев'ятий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Релігійні організації (об'єднання) є особливим видом юридичних осіб, що діють на підставі своїх статутів (положень), розроблених із урахуванням їхньої належності до тієї чи іншої релігії, догм, канонів, принципів. Релігійні організації (об'єднання) є зовнішньою формою (*forum externum*) здійснення громадянами України свого конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (релігії), зокрема, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу, ритуальні обряди, вести релігійну діяльність та взаємодіяти з іншими суб'єктами шляхом створення релігійної організації (об'єднання) (статті 35, 36 Конституції України)».

[абзац перший підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Тобто законодавець, унормовуючи порядок реєстраційно-облікової діяльності релігійних організацій (об'єднань), які підлеглі релігійним центрам (управлінням), які знаходяться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, керуючись приписами частини другої статті 35, частини першої статті 36, частини першої статті 37 Конституції України, мав право застосувати обмеження у вигляді обов'язку таких релігійних організацій (об'єднань) уточнити свою назву в цій частині та відобразити повну назву у своїх установчих документах».

[абзац четвертий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«Обмеження свободи світогляду і віросповідання (релігії) у поєднанні зі свободою об'єднання в громадські організації [у частині обов'язку уточнення назви релігійних організацій (об'єднань)] Конституційний Суд України вважає правомірними, а отже, допустимими».

[абзац шостий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«<...> Конституція України не містить приписів, які прямо або опосередковано забороняли б державі здійснювати релігієзнавчі експертизи статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань). Із приписів частин другої, третьої статті 35, частини першої статті 36, частини першої статті 37 Конституції України випливає, що державі належить перевіряти створювання політичних партій, громадських організацій та об'єднань на відповідність вимогам, що їх визначено Конституцією України. Одним із правомірних засобів такої перевірки є експертиза статутів політичних партій, громадських організацій та об'єднань, здійснювана відповідно до закону уповноваженими суб'єктами».

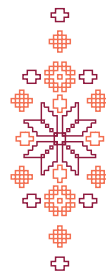
[абзац другий підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

ЩОДО СТАТТІ 37

«<...> законодавець, унормовуючи порядок реєстраційно-облікової діяльності релігійних організацій (об'єднань), які підлегли релігійним центрам (управлінням), які знаходяться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, керуючись приписами частини другої статті 35, частини першої статті 36, частини першої статті 37 Конституції України, мав право застосувати обмеження у вигляді обов'язку таких релігійних організацій (об'єднань) уточнити свою назву в цій частині та відобразити повну назву у своїх установчих документах».

[абзац четвертий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

«<...> Конституція України не містить приписів, які прямо або опосередковано забороняли б державі здійснювати релігієзнавчі експертизи статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань). Із приписів частин другої, третьої статті 35, частини першої статті 36, частини першої статті 37 Конституції України випливає, що державі належить перевіряти створювання політичних партій, громадських організацій та об'єднань

на відповідність вимогам, що їх визначено Конституцією України. Одним із правомірних засобів такої перевірки є експертиза статутів політичних партій, громадських організацій та об'єднань, здійснювана відповідно до закону уповноваженими суб'єктами».

[абзац другий підпункту 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

ЩОДО СТАТТІ 38

«Конституційний Суд України вважає, що запропонована зміна встановлює на конституційному рівні заборону на утворення виборчих блоків політичних партій, хоча відповідно до Конституції України „виборчий блок політичних партій“ є окремим інститутом. Якщо чинна Конституція України передбачає можливість утворення виборчих блоків політичних партій та наявність у парламенті за результатами виборів до Верховної Ради України „депутатської фракції виборчого блоку політичних партій“, то тим самим громадяни України можуть реалізувати своє право на „участь в управлінні державними справами“, „вільно обирати і бути обраними до органів державної влади“ (частина перша статті 38 Конституції України) не лише у спосіб здійснення активного та пасивного виборчого права – голосуючи на виборах до парламенту за кандидата у народні депутати України, що належить до політичної партії, або виступаючи як кандидат у народні депутати України, що належить до політичної партії. Це рівною мірою означає, що громадяни України не позбавлені права голосувати за кандидата, який належить до „виборчого блоку політичних партій“, або права бути самому кандидатом у народні депутати України на виборах від „виборчого блоку політичних партій“. Право громадян на участь в управлінні державними справами здійснюється насамперед через вибори: обрані представники народу здійснюють таке право безпосередньо, а всі громадяни – через обраних ними представників. <...>».

[абзац другий підпункту 3.7 пункту 3 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

щодо статті 40

«Системний розгляд положень статті 40 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями її статей 21, 23, частини другої її статті 24 дає підстави стверджувати, що визначене у названій статті право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів належить усім – кожній людині (будь-якому громадянину України, іноземцю, особі без громадянства) незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, у тому числі незалежно від стану здоров'я».

[абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними)]

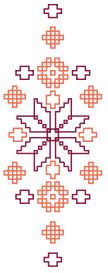
«<...> закріплений статтею 40 Конституції України інститут права на звернення має комплексний характер. Його утворюють різні за природою і призначенням юридичні засоби (інструменти), метою яких є забезпечення реалізації кожною людиною своїх прав і свобод, а також їх відстоювання, захист та відновлення у разі порушення».

[абзац дев'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018]

щодо статті 41

«<...> правова сутність статей 13 і 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав».

[абзац тринадцятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про електроенергетику“» (справа про електроенергетику)]

* * *

«Конституція України прямо встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності (частина четверта статті 41). Непорушність цього права означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі».

[перше, друге речення абзацу другого пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004 у справі за конституційним зверненням Центральної спілки споживчих товариств України про офіційне тлумачення положень пункту 1 статті 9, пункту 1 статті 10 Закону України «Про споживчу кооперацію», частини четвертої статті 37 Закону України «Про кооперацію» (справа про захист права власності організацій споживчої кооперації)]

* * *

«<...> здійснюючи право власності, у тому числі шляхом укладення договору або вчинення іншого правочину, особа має враховувати, що реалізація свободи договору як однієї із засад цивільного законодавства перебуває у посутньому взаємозв'язку з установленими Кодексом та іншими законами межами здійснення цивільних прав, у тому числі права власності. Установлення Кодексом або іншим законом меж здійснення права власності та реалізації свободи договору не суперечить вимогам Конституції України, за винятком ситуацій, коли для встановлення таких меж немає правомірної (легітимної) мети або коли використано юридичні засоби, що не є домірними».

[абзац другий підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України]

* * *

«Визначені у положеннях частини шостої статті 41 Основного Закону України вимоги щодо конфіскації майна, яка має застосовуватися виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом, є конституційними гарантіями непорушності права приватної власності й спрямовані на захист кожної особи від протиправного позбавлення майна, що належить їй на законних підставах. Зважаючи на вказані конституційні приписи, Конституційний Суд України зазначає, що на законодавчому рівні

можуть встановлюватися обмеження права приватної власності, зокрема, і у вигляді конфіскації майна».

[абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 3-р/(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Одінцової Олени Анатоліївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу другого статті 471 Митного кодексу України]

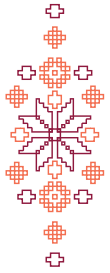
«<...> право власності не є абсолютним і його здійснення має певні конституційно-правові межі. Конституція України допускає конфіскацію майна як обмеження права власності, зокрема, що може застосовуватися виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Однак можливість такого обмеження і його характер мають бути визначені законом не свавільно, а відповідно до Конституції України, у тому числі до встановленого нею принципу верховенства права і його вимоги – принципу домірності (пропорційності). Обмеження права власності у вигляді конфіскації майна має бути обумовлене захистом конституційного правопорядку, прав, свобод та гідності людини і громадянина, інтересів суспільства, держави, бути належним та необхідним заходом для досягнення такої легітимної мети, а також забезпечувати справедливий баланс між вимогами публічних інтересів та захистом права власності особи, не допускаючи надмірного впливу на адресатів, стосовно яких спрямоване зазначене обмеження».

[абзац одинадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 3-р/(II)/2021]

* * *

«<...> умову повного відшкодування власникові вартості об'єкта приватної власності в разі його примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності встановлено безпосередньо частиною п'ятою статті 41 Основного Закону України, а відтак це питання перебуває поза межами дискреційних повноважень Верховної Ради України; законодавець у межах своєї компетенції має лише забезпечити гарантії реалізації встановленої зазначеним положенням Конституції України умови».

[абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р/(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»]

«<...> як на конституційному рівні, так і на рівні міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України в разі надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 9 Конституції України), встановлено можливість обмеження права власності з урахуванням інтересів суспільства, зокрема й у зв'язку з потребою забезпечення захисту інших конституційних прав громадян, зокрема права на житло».

[абзац десятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021]

«<...> має бути дотримано справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (стаття 48 Конституції України).

<...> Законодавець зобов'язаний урахувувати те, що людина та гідні умови її життя є метою та осердям конституційного ладу України, визнаються найвищою цінністю (преамбула, частина перша статті 3 Конституції України).

Із наведеного випливає, що законодавець не може вдаватися до такого законодавчого регулювання, яке уможливило б примусове позбавлення осіб житла виключно через зміну власника гуртожитку, що могло б поставити осіб та членів їх сімей у винятково складне соціальне становище, не сумісне з їх людською гідністю – однією з засадничих цінностей конституційного ладу України».

[абзаци перший, третій, четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021]

* * *

«Ще однією умовою відповідності оспорюваного припису статті 485 Кодексу Основному Закону України є забезпечення ним належного нормативного підґрунтя для встановлення справедливого балансу між публічним інтересом у захисті митної безпеки України та захистом права власності особи, на яку накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу.

Оцінюючи абзац другий статті 485 Кодексу в контексті створення ним передумов для недопущення надмірного втручання у право власності особи з метою забезпечення справедливого балансу між вимогами публічного інтересу в захисті митних інтересів та митної безпеки України, з одного боку, та захистом права власності особи – з іншого, Конституційний Суд

України дійшов висновку, що зазначений припис статті 485 Кодексу не забезпечує бажаної гнучкості в діях та рішеннях органу державної влади під час визначення розміру штрафу щодо правопорушника з урахуванням усіх обставин справи. Тому внаслідок застосування оспорюваного припису статті 485 Кодексу не забезпечується справедливий баланс між вимогами публічного інтересу та захистом права власності особи, а сам цей припис є нормативним підґрунтям для надмірного втручання в гарантоване Основним Законом України право власності.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац другий статті 485 Кодексу суперечить частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України».

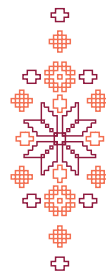
[абзаци другий, сьомий, восьмий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсесяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

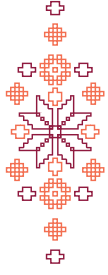
* * *

«<...> головним обов'язком держави у сфері відносин власності є забезпечення захисту прав усіх суб'єктів права власності. Одним із механізмів забезпечення такого захисту є законодавче врегулювання, у межах якого чітко та вичерпно встановлено, зокрема, підстави виникнення, припинення права власності, випадки правомірного обмеження права власності, підстави і порядок здійснення такого обмеження.

<...> в приписові частини першої статті 41 Конституції України визначено тріаду правомочностей власника: володіння, користування, розпорядження, які він здійснює щодо певного майна, що йому належить на тій чи тій юридичній підставі, тому в розумінні цього припису власність, якою кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися, стосується майна. Відповідно, конституційний імператив щодо непорушності права приватної власності скеровано насамперед на убезпечення власника від протиправного втручання в здійснення ним своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження належним йому майном вільно та на власний розсуд».

[абзаци десятий, одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України]

«<...> як на момент укладення Кредитного договору, так і протягом строку кредитування Банк мав правомірні очікування на отримання процентів за користування грошовими коштами до дня повернення кредиту, а відтак право вимоги Банку щодо сплати йому таких процентів є майном та відповідно об'єктом права власності, захист якого гарантує стаття 41 Конституції України».

[абзац одинадцятий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022]

* * *

«Посутнє тлумачення цих [частина друга статті 41, частина перша статті 68] та інших приписів Основного Закону України дозволяє стверджувати, що юридичні інститути будь-якої країни конституційної демократії не є підґрунтям для набуття права власності або права добросовісного володіння внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, оскільки подібне унормування суспільних відносин суперечило би конституційному ладу, порушувало би публічний порядок та права власників і добросовісних володільців, які є потерпілими від такої діяльності.

<...> жодний припис Основного Закону України не гарантує захисту незаконного та недобросовісного володіння майном, тимчасово набутого внаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності».

[абзаци другий, третій підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96, 96¹ Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації)]

«<...> володіння майном, набуте внаслідок вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, визначеного Особливою частиною КК України, не може бути кваліфіковане ні як «визначений законом» порядок набуття права власності на майно (частина друга статті 41 Конституції України), ні як „не заборонена законом“ підстава набуття права власності або права добросовісного володіння майном (стаття 328 Цивільного кодексу України).

Окрім того, ухвалене судом на підставі приписів КПК України судове рішення (вирок, ухвала) про застосування спеціальної конфіскації є юридичним актом індивідуальної дії, що встановлює факт незаконності та недобросовісності набуття певною особою конкретного майна і також спростовує презумпцію правомірності набуття права власності, встановлену в частині другій статті 328 Цивільного кодексу України. Унаслідок цього саме судове рішення є підставою для вилучення такого майна в особи, стосовно якої

може бути застосовано спеціальну конфіскацію згідно з оспорюваними статтями КК України.

<...> застосування спеціальної конфіскації припиняє не право власності або право добросовісного володіння майном, а незаконне та недобросовісне володіння, тимчасово набуте внаслідок вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, визначеного Особливою частиною КК України, тобто з порушенням приписів Конституції України та законів України, прав та інтересів учасників суспільних відносин».

[абзаци перший, другий, третій підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року № 1-р/2022]

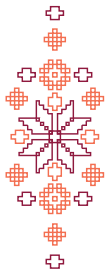
* * *

«<...> держава встановлює як необхідні ті заходи втручання у право власності, які дають змогу досягти легітимної мети з дотриманням принципів правомірного втручання; законодавець має визначити співмірну міру адміністративної відповідальності для досягнення легітимної мети, а суди – забезпечувати індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи».

[абзац четвертий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(1)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

«У статті 204³ Кодексу встановлено відповідальність за порушення порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції та визначено їх конфіскацію як безальтернативний вид санкції – „накладення штрафу на осіб, які переміщують такі товари, від десяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів“. Зазначене положення Кодексу має імперативний характер; конфіскація предмета, який став безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, у такому випадку є обов'язковою.

<...> застосування положення частини першої статті 204³ Кодексу унеможливорює вирішення судом питання доцільності застосування до винної особи стягнення у виді конфіскації товарів та не забезпечує досягнення справедливого балансу між вимогами публічних інтересів та захистом права власності особи, а отже, це положення Кодексу допускає невиправдане позбавлення такого права, оскільки встановлює, що обов'язковій конфіскації підлягає будь-який товар у будь-якому випадку в повному обсязі незалежно

від правомірності джерела його походження, мети подальшого використання та негативного впливу такої конфіскації на майновий стан особи.

Незалежно від того, чи конфіскована сума (вартість конфіскованого товару) буде значною для особи, яку притягають до адміністративної відповідальності, чи завдано шкоди державі, у разі встановлення вини особи питання законності походження коштів не впливають на ухвалення судами рішень про конфіскацію. Відповідно, особа не зможе реалізувати своє право на справедливий суд, а отже, втручання у право власності не можна вважати пропорційним».

[абзаці сьомий, дванадцятий, тринадцятий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(І)/2022]

* * *

«<...> право власності є природним правом особи.

На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(ІІ)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

«З'ясовуючи правомірність мети оспорюваного припису статті 37 Закону, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно з Конституцією України держава зобов'язана забезпечувати захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина четверта статті 13); право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом (частина друга статті 41).

<...> визначений у Законі, Кодексі та інших актах права порядок набуття права власності на нерухоме майно має забезпечувати власників від порушення їх прав та від безпідставного набуття прав недобросовісними

набувачами внаслідок, зокрема, учинення злочинних, інших неправомірних та (або) недобросовісних дій, спрямованих на захоплення чужого майна, а також унаслідок ухвалення помилкових або незаконних рішень та дій у сфері державної реєстрації прав тощо.

<...> встановлені оспорюваним приписом статті 37 Закону та іншими приписами Закону можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності у сфері державної реєстрації прав та повноваження Міністерства юстиції України щодо розгляду цих скарг та ухвалення за результатами такого розгляду рішень свідчать про правомірність мети Закону – забезпечення захисту державою права власності як однієї з конституційних цінностей».

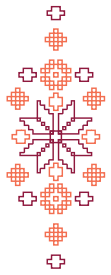
[абзаци перший, десятий, одинадцятий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – та підтримуючи дієвість принципу верховенства права (правовладдя), повинна не лише утриматись від застосування надмірних засобів втручання у право власності та інше добросовісне володіння, але й ужити належних заходів для забезпечення можливості вільно та на власний розсуд здійснювати їх кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, з урахуванням меж здійснення таких прав, що їх установлено законом, приписи якого відповідають принципу юридичної визначеності, спрямовані на досягнення правомірної мети та є домірними».

[абзац другий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

«<...> скасування Міністерством юстиції України рішення про державну реєстрацію права власності Товариства є втручанням у його право власності, оскільки в разі відсутності відповідного запису в Державному реєстрі прав Товариство не може вільно та на власний розсуд розпоряджатися своєю власністю. Крім того, ухвалення Міністерством юстиції України такого рішення припиняє офіційне визнання і підтвердження державою наявності в Товариства права власності на нерухоме майно та юридичного факту набуття цього права, унаслідок чого сама наявність у Товариства права власності є сумнівною.

Конституційний Суд України констатує правомірність мети втручання у право власності Товариства для захисту публічного інтересу в унеможливленні набуття права власності на нерухоме майно внаслідок помилкових або протиправних дій державних реєстраторів та (або) інших осіб, оскільки „жодний припис Основного Закону України не гарантує захисту незаконного та недобросовісного володіння майном, тимчасово набутого внаслідок

злочинної або іншої протиправної діяльності“ (абзац третій підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 30 червня 2022 року № 1-р/2022).

Однак держава, втручаючись у право власності Товариства, має враховувати потребу забезпечення під час такого втручання „справедливого балансу“ в захисті зазначеного публічного інтересу та захисті права власності як одного з фундаментальних прав та зобов'язана досягти домірності в застосуванні юридичних засобів, за допомогою яких власника для задоволення певного публічного інтересу або позбавляють, або обмежують у здійсненні належного йому права власності».

[абзаци перший – третій підпункту 4.10 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

* * *

«<...> оскільки санкція частини шостої статті 481 Кодексу встановлює застосування до правопорушника заходів майнового характеру <...> то вона є нормативним підґрунтям для втручання в гарантоване частиною першою статті 41 Конституції України право власності».

[абзац п'ятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(I)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

«<...> гарантоване частиною першою статті 41 Конституції України право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Проте будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, бути спрямованим на досягнення легітимної мети та пропорційним, тобто забезпечувати „справедливий баланс“ між інтересами суспільства і цим правом».

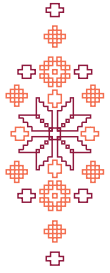
[абзац п'ятий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(I)/2023]

* * *

«<...> застосування до особи визначених у законах санкцій не повинне мати характеру надмірного втручання держави в основоположні права людини, зокрема в гарантоване статтею 41 Конституції України право власності».

[абзац перший підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль

нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

щодо статті 42

«Із посутнього аналізу приписів статті 3, частин першої, четвертої статті 42, частини другої статті 50 Основного Закону України Конституційний Суд України висноує, що дієвий та ефективний захист прав споживачів є одним зі способів виконання державою її головного конституційного обов'язку – утверджувати й забезпечувати права і свободи людини.

За Конституцією України держава має обов'язок щодо захисту прав споживачів, на виконання якого держава повинна забезпечити ефективне функціонування механізму контролю за якістю та безпечністю товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг на підставах, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України та законами України. Тому гарантоване Конституцією України право на здійснення підприємницької діяльності (частина перша статті 42) посутньо пов'язане з потребою у забезпеченні дієвого та ефективного захисту права кожного споживача на якість та безпечність товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг (частина четверта статті 42).

«...> заходи задля запобігання порушенням законодавства про якість та безпеку товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг мають бути стримувальними. Санкція, що її може бути застосовано до суб'єкта підприємницької діяльності як захід юридичної відповідальності за порушення прав споживачів, зокрема щодо якості та безпечності товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг, має бути ефективною та дієвою в аспекті стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності до додержання вимог законодавства України, що вноормує якість та безпечність товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг».

[абзаци перший – третій підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

* * *

«<...> Конституційний Суд України визнає наявність у Верховної Ради України повноважень із ухвалення законів, які змінюють регулювання процесуальних відносин за участю споживачів. Проте законодавча діяльність

Верховної Ради України з унесення таких змін та зміст відповідних законів мають відповідати конституційним вимогам, зокрема вимозі юридичної визначеності, в аспекті передбаченості, умотивованості та послідовності в нормативному врегулюванні суспільних правовідносин».

[абзац перший підпункту 6.6 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

ЩОДО СТАТТІ 43

«Зміст права на працю полягає у можливості кожної особи заробляти собі на життя працюю, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується (стаття 43 Конституції України). Це право забезпечується обов'язком держави створювати громадянам умови для повного його здійснення, гарантувати рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовувати програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Однак це конституційне право громадянина не може пов'язуватись лише з певною формою трудового договору, який укладається громадянином відповідно до його волевиявлення».

[абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року № 12-рп/98 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство»)]

«Свобода праці передбачає можливість особи займатися чи не займатися працюю, а якщо займатися, то вільно її обирати, забезпечення кожному без дискримінації вступати у трудові відносини для реалізації своїх здібностей. За своєю природою право на працю є невідчужуваним і по суті означає забезпечення саме рівних можливостей кожному для його реалізації».

Реалізація права громадянина на працю здійснюється шляхом укладення ним трудового договору і виконання кола обов'язків за своєю спеціальністю,

кваліфікацією або посадою, яка передбачається структурою і штатним розписом підприємства, установи чи організації».

[абзаци другий, третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2004 року № 14-рп/2004 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другої частини першої статті 39 Закону України «Про вищу освіту» (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу)]

* * *

«Невід’ємним елементом реалізації конституційного права на працю є забезпечення державою належних гарантій від незаконного звільнення.

Звільнення може вважатись таким, що відповідає припису частини шостої статті 43 Конституції України, якщо воно здійснено на підставі закону, норми якого відповідають вимогам верховенства права, потреба звільнення спрямована на досягнення правомірної (легітимної) мети, а застосовані при звільненні особи заходи є домірними (пропорційними)».

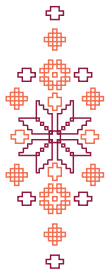
[абзаци другий, третій пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 4-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Бівалькевича Богдана Вячеславовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 8 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Національну поліцію»]

«<...> зміст конституційної гарантії захисту від незаконного звільнення полягає також у тому, що при законодавчому регулюванні цих відносин мають бути дотримані вимоги Конституції України щодо створення державою умов для повного здійснення громадянами права на працю у випадках, коли звільнення працівника відбувається всупереч його бажанню».

[абзац другий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 4-р(II)/2021]

* * *

«Можливість вільно обирати вид праці та добровільно вступати у трудові правовідносини означає свободу вибору особи, яка прагне набути юридичного статусу працівника, зокрема вільний вибір виду трудового договору. Такі юридичні факти, як досягнення пенсійного віку, виплата пенсії за віком та робота в державних або комунальних закладах загальної середньої освіти, не можна вважати достатніми і прийнятними підставами для порушення свободи укладення трудового договору педагогічними працівниками, адже ця свобода означає, окрім іншого, можливість вільно обговорювати умови трудового договору та приймати їх чи не приймати. Педагогічний працівник, який раніше мав право на укладення безстроко-

вого трудового договору та користувався таким правом протягом певного періоду, не може бути позбавлений цього права лише з огляду на досягнення ним пенсійного віку та факт отримання пенсії за віком, адже Конституція України не пов'язує право на працю та свободу укладення трудового договору з досягненням певного віку, з отриманням пенсії за віком (або інших видів соціальних виплат та соціальної допомоги) чи роботою в установах певної форми власності. Так само Конституція України не пов'язує право на працю та свободу укладення трудового договору з отриманням особою певного виду власності, а пенсійні виплати, згідно з юридичною позицією Європейського суду з прав людини, є саме власністю особи в розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року».

[абзац сьомий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту»]

«<...> досягнення педагогічним працівником пенсійного віку та отримання ним пенсії за віком не можуть бути достатніми підставами для додаткових вимог або додаткових обмежень, зокрема для вимоги укладення з таким педагогічним працівником виключно строкового трудового договору, насамперед з огляду на те, що всі інші педагогічні працівники державних і комунальних закладів загальної середньої освіти мають право обіймати посаду педагогічного працівника, уклавши безстроковий трудовий договір.

Установлена Законом вимога припинити раніше укладені безстрокові трудові договори з педагогічними працівниками, які досягли пенсійного віку та отримують пенсію за віком, за умови, що вони працюють у державних або комунальних закладах загальної середньої освіти, фактично скасовує трудові правовідносини, що склалися до набрання чинності Законом, а в поєднанні з відсутністю будь-якої альтернативи укладенню строкового трудового договору ставить під загрозу реалізацію особою, яка уклала безстроковий трудовий договір, свого права, гарантованого частиною першою статті 43 Конституції України, за якою кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. У такий спосіб педагогічного працівника, який досяг пенсійного віку та отримує пенсію за віком, позбавлено стабільності та передбачності трудових правовідносин, оскільки законодавець безпідставно втрутився у приватно-правові відносини, адже запровадив порядок, за якого педагогічний працівник та заклад освіти змушені або розірвати трудові відносини без урахування волі сторін трудового договору, укладеного саме як безстроковий ще до ухвалення Закону, або укласти безальтернативний

строковий трудовий договір, що ставить такого працівника у нерівне становище порівняно з іншими педагогічними працівниками.

Після набрання чинності оспорюваними приписами Закону можливості вибору професії та роду трудової діяльності для педагогічних працівників стали нерівними (так само стали нерівними й можливості продовження педагогічної діяльності) і залежать тепер від віку педагогічного працівника та факту отримання ним пенсії за віком, тобто від наявності у нього певного виду власності, що призвело до встановлення своєрідного майнового цензу для обмеженого кола педагогічних працівників.

Отже, абзацом третім частини другої статті 22 Закону обмежено конституційне право на працю особи, яка працює в державному або комунальному закладі загальної середньої освіти, обіймає посаду педагогічного працівника, досягла пенсійного віку та отримує пенсію за віком, але здатна за станом свого фізичного і психічного здоров'я провадити педагогічну діяльність, зокрема звужено її можливості добровільно погоджувати умови праці. Тому оспорювані приписи Закону не відповідають частинам першій, другій статті 43 Конституції України».

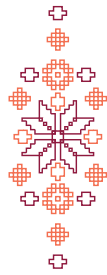
[четверте речення абзацу четвертого, абзаци п'ятий – сьомий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023]

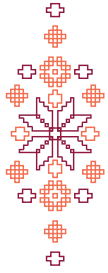
щодо статті 46

«Право громадян на соціальний захист є комплексним, його зміст визначають як Конституція, так і закони України. Згідно з частиною першою статті 46 Конституції України складовими права громадян на соціальний захист є право на забезпечення їх у разі: 1) повної, часткової або тимчасової втрати працездатності; 2) втрати годувальника; 3) безробіття з незалежних від них обставин; 4) старості; 5) в інших випадках, передбачених законом. Конституційний Суд України вважає, що складові конституційного права громадян на соціальний захист, зазначені у пунктах 1–4 цього абзацу, не можуть бути скасовані законом.

Водночас інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів».

[абзаци другий, четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 7 розділу II Закону

України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні»]

«Зі змісту статті 46 Основного Закону України випливає, що держава зобов'язана здійснювати соціальний захист насамперед тих осіб, які не можуть самостійно себе забезпечити шляхом реалізації права на працю та/або позбавлені засобів існування. При цьому соціальна орієнтованість держави та принцип соціальної солідарності не можуть замінити особисту відповідальність людини за власну долю та добробут своєї сім'ї. Державна система соціального захисту має заохочувати і не повинна стримувати прагнення особи покращити умови життя для себе і своєї сім'ї».

[абзац перший пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018]

* * *

«Право громадянина на соціальний захист визначене в Конституції України і включає право на соціальне забезпечення у передбачених частиною першою статті 46 Конституції України випадках, а саме: повної втрати працездатності; часткової втрати працездатності; тимчасової втрати працездатності; втрати годувальника; безробіття з незалежних від громадянина обставин; у старості, тобто досягнення пенсійного віку, визначеного законом. Це означає, що держава взяла на себе зобов'язання піклуватися про кожного громадянина у разі настання одного з цих випадків та надавати йому постійні соціальні виплати (соціальну допомогу), які мають систематично виплачуватися протягом певних періодів, визначених законом, та у розмірі, який не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб, за умови, що пенсія чи інший вид соціальних виплат або соціальної допомоги є основним джерелом існування такої особи. У всіх зазначених випадках держава не може відмовитися від взятих на себе зобов'язань та скасувати жоден із цих видів соціального забезпечення, оскільки кожний із них передбачений Конституцією України.

Тобто в інших випадках, не передбачених у Конституції України, законодавець може встановлювати та змінювати види, форми соціальної допомоги. Держава має широкий обсяг дискреційних повноважень щодо запровадження чи зміни одноразової грошової допомоги як одного з видів соціальних виплат, що не визначені та не конкретизовані у Конституції України».

[абзаці перший, третій пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 квітня 2020 року № 3-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Зінченка Сергія Анатолійовича щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень пункту 3 частини першої статті 97 Закону України «Про Національну поліцію»]

* * *

«Конституційний Суд України не виявив порушення статей 21, 22, 24, 46, 48 Конституції України внаслідок застосування адміністративним судом припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону № 213–VIII з огляду на таке: Левченко О.М. отримує пенсію за інвалідністю, призначену їй відповідно до Закону № 1058–IV, і це вказує на те, що вона досі реалізовує своє право на соціальний захист у вигляді права на забезпечення у разі часткової втрати працездатності; застосування адміністративним судом оспорюваної норми Закону № 213–VIII не позначилося на змісті й обсязі прав автора клопотання на соціальний захист і достатній життєвий рівень; за таких обставин стаття 64 Конституції України не є застосовною для цілей розгляду цієї справи».

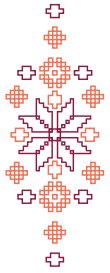
[підпункт 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII]

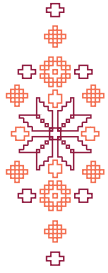
* * *

«Принцип соціальної держави (стаття 1 Конституції України) втілено у приписах частини четвертої статті 13 Основного Закону України („державна забезпечує <...> соціальну спрямованість економіки“) та в його приписах, що гарантують соціальні права людини, зокрема право на соціальний захист (частина перша статті 46)».

[абзац четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

«<...> зміст припису частини першої статті 46 Основного Закону України не гарантує встановлення законодавцем одноразової грошової допомоги для зазначеної категорії осіб та, відповідно, її розміру, оскільки ці питання належать до обсягу дискреції Верховної Ради України при реалізації блан-

кетного конституційного припису („та в інших випадках, передбачених законом“).

[абзац перший підпункту 4.2.2 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«З урахуванням встановленого Конституцією України функціонального призначення Збройних Сил України, в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України законодавче регулювання порядку реалізації права на соціальний захист, гарантованого частиною першою статті 46 Конституції України, має здійснюватися у системному взаємозв'язку з вимогами щодо посиленого соціального захисту військовослужбовців у розумінні частини п'ятої статті 17 Основного Закону України».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> конституційний обов'язок держави щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців (статті 17, 46 Конституції України) є значущішим, ніж будь-які цілі, досягнення яких законодавець визначав як підставу для запровадження обмеження права на отримання одноразової грошової допомоги у збільшеному розмірі при зміні групи інвалідності, збільшенні відсотка втрати працездатності часовими рамками.

Отже, установлені оспорюваними приписами Закону обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років є невинуватими та такими, що непропорційно обмежують право на посилений соціальний захист військовослужбовців, гарантований частиною першою статті 46 Конституції України у взаємозв'язку з частиною п'ятою її статті 17».

[підпункт 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> приписи частини п'ятої статті 17, частини першої статті 46 Конституції України перебувають у системному взаємозв'язку з приписами частини першої статті 3 Конституції України та, зокрема, втілюють ідею про те, що людина, її життя і здоров'я є найвищою цінністю».

[пункт 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«<...> оспорювані приписи Закону, якими встановлено обмеження щодо виплати одноразової грошової допомоги в більшому розмірі за умови встановлення вищої групи інвалідності (або більшого відсотка втрати працездатності) лише протягом двох років, не узгоджуються з засадничими

ми конституційними цінностями, зокрема такими, як принцип поваги до захисту прав людини, принцип верховенства права в аспекті домірності та вимог щодо соціального захисту військовослужбовців (статті 3, 8, 17, 46 Конституції України)».

[абзац другий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«<...> В Україні на конституційному рівні гарантовано право громадян на соціальний захист, для забезпечення якого необхідне здійснення комплексу державно-правових заходів, одним із яких є законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України)».

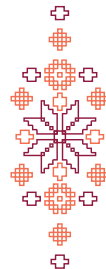
[друге речення абзацу п'ятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668-VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України)]

«<...> зі змісту частин першої, другої, п'ятої статті 17 Конституції України у їх взаємозв'язку з частиною першою статті 46, частиною першою статті 65 Основного Закону України впливає конституційний обов'язок держави надати спеціальний юридичний статус громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, членам їхніх сімей, а також особам, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2014 року, із забезпеченням відповідно до цього статусу соціальних гарантій високого рівня».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

«<...> встановлений частиною п'ятою статті 17 Основного Закону України обов'язок держави забезпечити соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, поширюється як на громадян України, які безпосередньо перебувають на такій службі, так і на тих, яких звільнено з неї».

[абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

«<...> пенсійне забезпечення як основний складник соціальних гарантій високого рівня стосовно громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої в лютому 2014 року, не може бути скасоване або обмежене».

«<...> оспорювані приписи Закону № 3668, що обмежують максимальний розмір пенсії, призначеної (перерахованої) за Законом № 2262, зокрема особам, на яких поширено приписи частини п'ятої статті 17 Конституції України, не відповідають сутності соціальних гарантій високого рівня для таких осіб».

[абзаци другий, сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

«Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), приписи статті 2 Закону України „Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи“ від 8 липня 2011 року № 3668–VI зі змінами, що поширюють свою дію на Закон України „Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб“ від 9 квітня 1992 року № 2262–XII, втім, що вони не забезпечують соціальних гарантій високого рівня, які впливають зі спеціального юридичного статусу громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також осіб, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої в лютому 2014 року».

[пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022]

* * *

«У соціальній державі людська гідність є стрижнем формування державою соціальної політики, яка має здійснюватися задля забезпечення людини від бідності та гарантування їй у зв'язку з цим базового соціального захисту, мінімальним стандартом якого є прожитковий мінімум, що має реально забезпечувати людині достатній і гідний рівень життя.

<...> відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов'язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім'ї, зокрема,

гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод».

[абзаци четвертий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

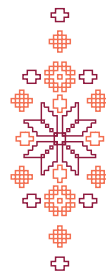
«Згідно з принципом прав людини за приписами статті 3 Конституції України на державу покладено обов'язок забезпечувати захист та здійснення конституційних прав громадянина на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для особи і її сім'ї».

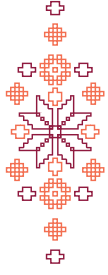
[абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«За приписами частини третьої статті 46 Конституції України у взаємозв'язку з приписами її статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 законодавець має визначати юридичне регулювання так, щоб пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, забезпечували рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Соціальні виплати для певних категорій осіб, як основне джерело існування, є базовими формами соціального захисту, зокрема вразливої людини, від бідності, тобто гарантованим на конституційному рівні мінімальним соціальним захистом, який держава зобов'язана забезпечувати безумовно».

[підпункт 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> приписи статей 1, 3, 21, 28, 46, 48 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати безумовний захист людської гідності та мінімальний соціальний захист людини, визначений приписами частини третьої статті 46 Конституції України. Зокрема, ідеться про встановлення призначення та систематичну виплату протягом певних періодів, визначених законом, пенсій, інших

видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб. Це означає, що внаслідок такого встановлення розмір виплачених особам пенсій, інших соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, за жодних умов не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму, навіть якщо із цих виплат здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети».

[абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> за приписами частини першої статті 68 Основного Закону України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. За невиконання цих зобов'язань до осіб можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності на підставі судових рішень, виконання яких є обов'язковим. Такі особи мають відповідати за посягання на права і свободи інших людей чи публічний порядок, відшкодовувати завдану ними шкоду, проте це не повинно призводити до заперечення людської гідності та порушення сутності конституційних прав і свобод людини, зокрема у сфері соціального захисту».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> Закон № 1404, Закон № 1058 не визначають дієвих заборон чи за-
побіжників щодо звернення стягнення на пенсію боржника у разі, якщо її фактично виплачений розмір після такого звернення та допустимих відрахувань стане нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Додаткові механізми, спрямовані на базову соціальну підтримку людини, не є належними у розумінні приписів частини третьої статті 46 Конституції України, оскільки не забезпечують виплати пенсії, що є основним

джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

<...> оспорювані приписи Закону № 1404, Закону № 1058 є невиконанням державою свого позитивного обов'язку забезпечити мінімальний соціальний захист людини відповідно до приписів частини третьої статті 46 Конституції України, що заперечує людську гідність як абсолютну цінність, нівелює сутність конституційних прав на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, а отже, не відповідають приписам статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 Конституції України».

[друге, третє речення абзацу восьмого, абзац дев'ятий підпункту б.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

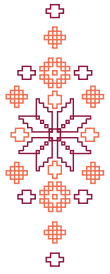
* * *

«Аналіз статей 46, 75, 85, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України є підставою для засновку про те, що Верховна Рада України має конституційне повноваження ухвалювати закони, що визначають та змінюють нормативне регулювання пенсійного забезпечення. Реалізуючи це конституційне повноваження, Верховна Рада України має узгоджувати приписи законів, які вона ухвалює, із приписами Конституції України.

Конституційний Суд України бере до уваги, що стаття 46 та інші норми Конституції України не містять вказівки на права чи гарантії щодо застосування „особливих умов“ або „особливого порядку“ пенсійного забезпечення суб'єкта права на конституційну скаргу та інших державних службовців.

Ураховуючи зміст та обсяг конституційних повноважень Верховної Ради України щодо законодавчого врегулювання пенсійного забезпечення, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно з приписами Основного Закону України законодавець має певний простір обдумування (*the margin of appreciation*) як стосовно визначення змісту й окремих складників юридичного механізму регулювання пенсійного забезпечення, так і щодо ухвалення законів, якими він змінює такий механізм. Тобто Верховна Рада України в законах може визначити та надалі змінювати основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України)».

[абзаци перший – третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

«Приписи статей 3, 24, 46 Конституції України <...> дають Конституційному Суду України підстави стверджувати, що позитивні обов'язки держави у сфері соціального захисту полягають, зокрема, у належному вноормуванні відносин у цій сфері.

Механізм законодавчого регулювання пенсійного забезпечення відповідатиме конституційним приписам у разі, коли він забезпечуватиме ефективне функціонування системи захисту життя, здоров'я й гідності людини та створить легальне підґрунтя для реалізації людиною, яка потребує соціального захисту, її фундаментальних прав і свобод.

Гарантоване статтею 46 Основного Закону України право на соціальний захист ґрунтується на тому, що розміри пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають бути визначені з урахуванням потреб людини, людської гідності та інших конституційних цінностей, а також на тому, що за наявності економічних та інших передумов розміри пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги мають бути своєчасно індексовані та/або перераховані.

Посутній аналіз приписів статей 3, 8, 24, 46, 92 Основного Закону України дає підстави для висновку, що юридичний механізм індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги є однією з конституційних гарантій дієвості права на соціальний захист. Тому на виконання Конституції України Верховна Рада України має забезпечити розвиток, конкретизацію та деталізацію низки конституційних норм і принципів, визначивши в законах підстави, порядок, умови індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для всіх груп пенсіонерів та одержувачів таких виплат та допомоги.

<...> Верховна Рада України для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, частини першої статті 24, статті 46 Основного Закону України має унормувувати в законах підстави, порядок та умови індексації та перерахунку розмірів усіх видів пенсій для всіх груп пенсіонерів.

<...> Незабезпечення державою законодавчого підґрунтя для функціонування ефективного юридичного механізму перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, зокрема у зв'язку із законодавчим упущенням в унормуванні суспільних відносин, свідчить про ілюзорність конституційних гарантій права на соціальний захист та порушення низки конституційних норм і принципів».

[підпункт 5.4, абзац перший підпункту 5.6, абзац другий підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022]

«<...> громадяни мають право на соціальний захист у випадках, установлених як Конституцією України, так і законами. Верховна Рада України повинна здійснювати законодавче регулювання у сфері соціальної політики держави, дотримуючись конституційних норм і принципів».

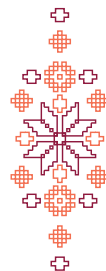
[абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України]

«<...> Конституційний Суд України наголошує на засадничому характері позитивного обов'язку держави перед громадянами України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та на потребі надання таким особам особливого статусу та забезпечення державою їм посиленого соціального захисту».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023]

«Положення пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу в частині, за якою норми і положення статті 54 Закону № 796 застосовуються у порядку та розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів та бюджетів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, створює умови, за яких громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а саме особи, віднесені до категорії 1, та особи, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, перебувають у стані невизначеності щодо розмірів виплат державної пенсії, що не відповідає вимозі юридичної визначеності (передбачуваності) – складовому елементу принципу верховенства права (правовладдя).

Конституційний Суд України вважає, що встановлення положенням пункту 26 розділу VI „Прикінцеві та перехідні положення“ Кодексу іншого, ніж у статті 54 Закону № 796, законодавчого регулювання спричиняє юридичну невизначеність під час застосування вказаних норм Кодексу та Закону № 796, що позбавляє постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи осіб, віднесених до категорії 1, можливості бути впевненими у своїх легітимних очікуваннях щодо виплати державної пенсії, оскільки вони залежать від фінансових можливостей держави, а це суперечить

принципу верховенства права, встановленому частиною першою статті 8 Конституції України».

[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 2.6.1 підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 47

«З аналізу положень другого речення частини першої, частини другої статті 47 Основного Закону України випливає, що право на житло може бути реалізоване у спосіб будівництва житла, придбання його у власність або взяття в оренду, а громадянами, які потребують соціального захисту, – у спосіб отримання соціального житла від держави або органів місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону.

Виходячи з наведеного Конституційний Суд України наголошує, що Конституція України встановлює, зокрема у статті 47, різні способи реалізації права на житло і не пов'язує можливості реалізації цього права з постійним проживанням особи у тому чи іншому населеному пункті (з місцем проживання)».

[абзаци третій, четвертий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2019 року № 12-р/2019 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 135 Житлового кодексу Української РСР]

* * *

«<...> як на конституційному рівні, так і на рівні міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України в разі надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 9 Конституції України), встановлено можливість обмеження права власності з урахуванням інтересів суспільства, зокрема й у зв'язку з потребою забезпечення захисту інших конституційних прав громадян, зокрема права на житло».

[абзац десятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(ІІ)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»]

«<...> має бути дотримано справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (стаття 48 Конституції України).

«<...> Законодавець зобов'язаний урахувати те, що людина та гідні умови її життя є метою та осердям конституційного ладу України, визнаються найвищою цінністю (преамбула, частина перша статті 3 Конституції України).

Із наведеного випливає, що законодавець не може вдаватися до такого законодавчого регулювання, яке уможливило б примусове позбавлення осіб житла виключно через зміну власника гуртожитку, що могло б поставити осіб та членів їх сімей у винятково складне соціальне становище, не сумісне з їх людською гідністю – однією з засадничих цінностей конституційного ладу України».

[абзаци перший, третій, четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021]

* * *

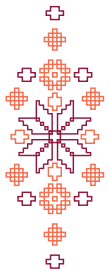
«<...> право на житло, гарантоване статтею 47 Конституції України, пов'язане з правом на достатній життєвий рівень (стаття 48 Конституції України), яке, окрім достатнього харчування й одягу, охоплює також достатнє житло для кожного».

[абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> гарантоване статтею 47 Конституції України право на житло впливає з права кожного на достатній життєвий рівень (стаття 48 Основного Закону України), оскільки житлом можуть бути визнані лише такі умови для проживання людини, які забезпечують для неї можливість перебувати в безпеці, спокої та гідності».

[абзац десятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

«Реалізація права на житло (стаття 47 Основного Закону України) має ключове значення не лише для реалізації інших економічних та соціальних

прав людини, через які насамперед утілюється конституційна цінність гарантування гідних умов життя для кожної людини, а й для ефективного здійснення кожним прав і свобод особистого й політичного характеру.

Конституційний Суд України наголошує на особливо тісному зв'язку, що існує між гарантованими Конституцією України правом на житло, з одного боку, і свободою пересування й вільного вибору місця проживання (частина перша статті 33), з другого боку».

[пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

«<...> гарантоване Конституцією України право на житло (стаття 47) та його ефективне здійснення істотно взаємопов'язано з реалізацією інших конституційних прав особи, зокрема свободи пересування й вільного вибору місця проживання (частина перша статті 33).

Із зазначеного випливає, що особа, здійснюючи конституційні права і свободи, може мати кілька місць проживання, зокрема водночас у кількох населених пунктах, і це не може призводити до перешкоджання ефективній реалізації інших конституційних прав».

[абзаци дев'ятий, десятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

ЩОДО СТАТТІ 48

«Аналіз приписів статей 1, 48 Основного Закону України в посутньому зв'язку з іншими його приписами та раніше сформульованими Конституційним Судом України юридичними позиціями дає змогу дійти висновку про те, що конституційне право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї має кожна людина, що не передбачає як обов'язкову передумову для реалізації цього конституційного права фізичної, інтелектуальної чи іншої спроможності людини до виконання трудової функції, а тим більше фактичного виконання такої функції.

Отже, мінімальним розміром виплат, що їх має отримувати кожен як основне джерело існування для гарантування реалізації конституційного права на достатній життєвий рівень, є прожитковий мінімум, розмір якого з урахуванням його суті та призначення визначає Верховна Рада України у відповідному законі».

[абзаци перший, другий підпункту 6.4 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 липня 2021 року № 2-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 6 Закону України «Про

оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII, частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII (про мінімальний посадовий оклад (тарифну ставку))

* * *

«<...> як на конституційному рівні, так і на рівні міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства України в разі надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 9 Конституції України), встановлено можливість обмеження права власності з урахуванням інтересів суспільства, зокрема й у зв'язку з потребою забезпечення захисту інших конституційних прав громадян, зокрема права на житло».

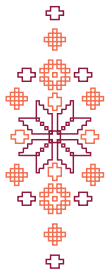
[абзац десятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»]

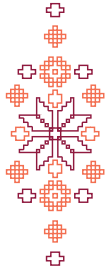
«<...> має бути дотримано справедливого балансу між гарантією захисту права приватної власності, зокрема і від примусового відчуження без дотримання умови попереднього і повного відшкодування її вартості (частина п'ята статті 41 Конституції України), та конституційним правом осіб, які проживають у гуртожитках, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (стаття 48 Конституції України).

<...> Законодавець зобов'язаний ураховувати те, що людина та гідні умови її життя є метою та осердям конституційного ладу України, визнаються найвищою цінністю (преамбула, частина перша статті 3 Конституції України).

Із наведеного випливає, що законодавець не може вдаватися до такого законодавчого регулювання, яке уможливило б примусове позбавлення осіб житла виключно через зміну власника гуртожитку, що могло б поставити осіб та членів їх сімей у винятково складне соціальне становище, не сумісне з їх людською гідністю – однією з засадничих цінностей конституційного ладу України».

[абзаци перший, третій, четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021]

* * *

«<...> право на житло, гарантоване статтею 47 Конституції України, пов'язане з правом на достатній життєвий рівень (стаття 48 Конституції України), яке, окрім достатнього харчування й одягу, охоплює також достатнє житло для кожного».

[абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло)]

«<...> гарантоване статтею 47 Конституції України право на житло впливає з права кожного на достатній життєвий рівень (стаття 48 Основного Закону України), оскільки житлом можуть бути визнані лише такі умови для проживання людини, які забезпечують для неї можливість перебувати в безпеці, спокої та гідності».

[абзац десятий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 5-р(II)/2022]

* * *

«У соціальній державі людська гідність є стрижнем формування державою соціальної політики, яка має здійснюватися задля убезпечення людини від бідності та гарантування їй у зв'язку з цим базового соціального захисту, мінімальним стандартом якого є прожитковий мінімум, що має реально забезпечувати людині достатній і гідний рівень життя.

<...> відповідно до приписів статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов'язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень для неї і її сім'ї, зокрема, гарантувати в повному обсязі на законодавчому рівні прожитковий мінімум як мінімальний стандарт базового соціального захисту людини від бідності, який є непорушним і належить до складників сутнісного змісту вказаних конституційних прав у соціальній державі, оскільки спрямований на задоволення ключових потреб людини для гідного і достатнього рівня її життя. Людську гідність буде заперечено, якщо держава не забезпечить людині принаймні мінімальних соціальних вигод».

[абзаці четвертий, шостий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

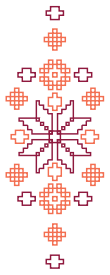
«Згідно з принципом прав людини за приписами статті 3 Конституції України на державу покладено обов'язок забезпечувати захист та здійснення конституційних прав громадянина на соціальний захист, на достатній життєвий рівень для особи і її сім'ї».

[абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«За приписами частини третьої статті 46 Конституції України у взаємозв'язку з приписами її статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 законодавець має визначати юридичне регулювання так, щоб пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, забезпечували рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Соціальні виплати для певних категорій осіб, як основне джерело існування, є базовими формами соціального захисту, зокрема вразливої людини, від бідності, тобто гарантованим на конституційному рівні мінімальним соціальним захистом, який держава зобов'язана забезпечувати безумовно».

[підпункт 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> приписи статей 1, 3, 21, 28, 46, 48 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати безумовний захист людської гідності та мінімальний соціальний захист людини, визначений приписами частини третьої статті 46 Конституції України. Зокрема, ідеться про встановлення призначення та систематичну виплату протягом певних періодів, визначених законом, пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії осіб. Це означає, що внаслідок такого встановлення розмір виплачених особам пенсій, інших соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, за жодних умов не може бути нижчим від гарантованого державою прожиткового мінімуму, навіть якщо із цих

виплат здійснено обґрунтовані державою відрахування для досягнення правомірної (легітимної) мети».

[абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

«<...> Закон № 1404, Закон № 1058 не визначають дієвих заборон чи за-побіжників щодо звернення стягнення на пенсію боржника у разі, якщо її фактично виплачений розмір після такого звернення та допустимих відрахувань стане нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом. Додаткові механізми, спрямовані на базову соціальну підтримку людини, не є належними у розумінні приписів частини третьої статті 46 Конституції України, оскільки не забезпечують виплати пенсії, що є основним джерелом існування, у розмірі, не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

<...> оспорювані приписи Закону № 1404, Закону № 1058 є невиконанням державою свого позитивного обов'язку забезпечити мінімальний соціальний захист людини відповідно до приписів частини третьої статті 46 Конституції України, що заперечує людську гідність як абсолютну цінність, нівелює сутність конституційних прав на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, а отже, не відповідають приписам статей 1, 3, 8, 21, 28, 46, 48 Конституції України».

[друге, третє речення абзацу восьмого, абзац дев'ятий підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

щодо статті 50

«<...> приписи статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку зобов'язують державу за будь-яких обставин забезпечити особам з інва-

лідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи, щодо яких встановлено причиновий зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, посилений соціальний захист, реалізацію їх права на відшкодування завданої шкоди здоров'ю.

<...> держава може змінювати законодавче регулювання у сфері соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, проте в разі зміни такого регулювання вона не повинна вдаватися до обмежень, що порушують сутність їх індивідуальних прав, а досягнутий рівень соціального захисту має бути збережено».

[друге речення абзацу двадцятого, абзац двадцять перший підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII]

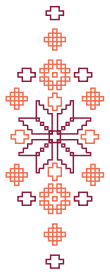
«<...> відповідно до статей 3, 16, 50 Конституції України у їх взаємозв'язку на державу покладено позитивний обов'язок забезпечити особам з інвалідністю з числа осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, посилений соціальний захист. Позитивний обов'язок держави у цьому разі, по суті, вимагає від неї вжити заходів підтримчої дії (*affirmative action*) з огляду на те, що йдеться про обов'язок захисту державою однієї з найуразливіших верств населення, яка того потребує».

[абзац сьомий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021]

* * *

«Із посутнього аналізу приписів статті 3, частин першої, четвертої статті 42, частини другої статті 50 Основного Закону України Конституційний Суд України висновує, що дієвий та ефективний захист прав споживачів є одним зі способів виконання державою її головного конституційного обов'язку – утверджувати й забезпечувати права і свободи людини.

За Конституцією України держава має обов'язок щодо захисту прав споживачів, на виконання якого держава повинна забезпечити ефективне функціонування механізму контролю за якістю та безпечністю товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг на підставах, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України та законами України. Тому гарантоване Конституцією України право на здійснення підприємницької діяльності (частина перша статті 42) посутньо пов'язане з потребою у забезпеченні дієвого та ефективного захисту права кожного споживача на

якість та безпечність товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг (частина четверта статті 42).

<...> заходи задля запобігання порушенням законодавства про якість та безпеку товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг мають бути стримувальними. Санкція, що її може бути застосовано до суб'єкта підприємницької діяльності як захід юридичної відповідальності за порушення прав споживачів, зокрема щодо якості та безпечності товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг, має бути ефективною та дієвою в аспекті стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності до додержання вимог законодавства України, що вносить якість та безпечність товарів, продукції, усіх видів робіт та послуг».

[абзаци перший – третій підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

щодо статті 51

«<...> частина друга статті 51 Конституції України покладає відповідальність на батьків і дітей обоюдно, із чого випливає обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття та обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Конституювання такого роду стосунків, що їх охоплює також право на недоторканність особистого і сімейного життя, є показником їх посиленої охорони державою як важливого етико-морального стандарту українського суспільства, в якому сім'я є одним із найцінніших соціальних інститутів».

[абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 33 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«<...> за приписами частини першої статті 32 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами статей 3, 21, 24, 28, другого речення частини другої статті 51, статей 63, 68 Конституції України конституційне право на недоторканність особистого та сімейного життя у зв'язі з людською гідністю надають можливість кожній людині, навіть засудженій до поз-

бавлення волі, проявляти себе як особистість із моральними, духовними, психологічними якостями та потребами, передусім в аспекті виявлення власної відповідальності в турботі про своїх близьких родичів, зокрема й виконання обов'язку піклуватися про своїх непрацездатних батьків, якщо вони потребують догляду у зв'язку з тяжкою хворобою, а також бути присутнім на їх похованні в разі смерті. Указані конституційні права та обов'язки пов'язані із правом кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні, щоб проявити повагу до померлого та попроситися з ним, що сприяє дотриманню релігійних поглядів і розвитку моральності людини, а також збереженню та зміцненню родинних зв'язків.

Отже, можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого та сімейного життя у сув'язі з людською гідністю. Тому держава повинна забезпечити встановлення належного механізму реалізації такої можливості, визнаючи її для всіх осіб, засуджених до позбавлення волі, навіть для тих із них, які скоїли особливо тяжкі злочини і засуджені до довічного позбавлення волі».

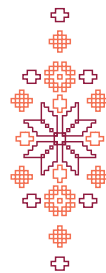
[підпункт 2.3.1 підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

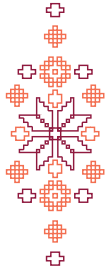
ЩОДО СТАТТІ 53

«Повна загальна середня освіта є обов'язковою (частина друга статті 53 Конституції України). Цим приписом на державу покладено позитивний обов'язок здійснювати відповідальну державну політику у сфері освіти».

[абзац перший пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023 у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України «Про повну загальну середню освіту»]

«З огляду на потребу здійснення відповідальної державної політики у сфері освіти, забезпечення закладів освіти кваліфікованими педагогічними кадрами держава має створити такі умови праці в межах освітнього процесу, що стимулюватимуть до творчого виконання педагогічних функцій як досвідчених педагогічних працівників, так і тих, які тільки розпочали свою педагогічну діяльність. Лише підтримуючи оптимальний баланс у забезпеченні закладів освіти і молодими кваліфікованими, і досвідченими

педагогічними працівниками, держава зможе виконати покладену на неї функцію організації ефективної системи освіти.

Саме тому держава має створити належні умови для всебічної, ґрунтовної підготовки молодих педагогічних працівників і для збереження наявного кадрового ресурсу досвідчених педагогічних працівників, зокрема тих, які незалежно від досягнення певного віку відповідають кваліфікаційним вимогам та здатні за станом фізичного і психічного здоров'я провадити педагогічну діяльність».

[абзаци другий, третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023]

ЩОДО СТАТТІ 54

«<...> обмеження законом зазначених прав і свобод (зокрема, гарантованої громадянам частиною першою статті 54 Основного Закону України свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості) є допустимим у випадках і за критеріями, що визначені частиною другою статті 32, частиною третьою статті 34 Конституції України».

[абзац п'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 15', 26 Закону України «Про кінематографію»]

ЩОДО СТАТТІ 55

«Судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України. Право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя. Відсутність такої можливості обмежує це право. А за змістом частини другої статті 64 Конституції України право на судовий захист не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану».

[абзац п'ятнадцятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин

другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб)]

* * *

«Судовий захист передбачає здійснення правосуддя з метою захисту або відновлення порушених оспорюваних прав і свобод. Право на судовий захист не є абсолютним, однак держава має забезпечити доступ до правосуддя в такий спосіб або такою мірою, щоб сама суть цього права не було порушено».

[абзац перший підпункту 7.2 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2021 року № 2-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Публічного акціонерного товариства акціонерний комерційний банк «ІНДУСТРІАЛБАНК» щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 13, частини третьої статті 16 Цивільного кодексу України]

* * *

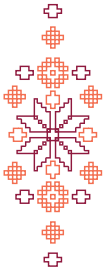
«<...> сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами частини другої статті 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у статті 6 Конвенції та витлумаченого Європейським судом із прав людини».

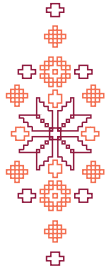
[абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Кременчуцького Анатолія Михайловича та Павлика Владислава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису частини десятої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення]

* * *

«Однією із загальних засад українського конституційного ладу є гарантія звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України (друге речення частини третьої статті 8 Конституції України)».

[абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України]

«<...> приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист. У контексті розгляду конституційної скарги Марго П.О. встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оскарження рішення третейського суду має бути забезпечено за допомогою ефективного судового контролю».

[абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«Із статті 125 Конституції України випливає, що третейські суди не належать до системи судоустрою, відповідно рішення третейського суду не є актом правосуддя.

Отже, третейські суди не є державними органами, їх не віднесено до системи судоустрою, вони не здійснюють правосуддя. Звернення до третейських судів щодо розгляду та розв'язання юридичних спорів, що належать до їхньої компетенції, яке ґрунтується на вільному волевиявленні сторін спору, є одним зі способів здійснення гарантованого частиною шостою статті 55 Конституції України права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

<...> право на судовий захист гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України та охоплює не лише право на звернення до суду, а й можливість реалізації цього права без обмежень чи перепон, зокрема гарантує особі право оскаржити в суді рішення третейського суду».

[абзаци восьмий, дев'ятий підпункту 2.1, абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«Із наведеного випливає, що особа у разі розв'язання третейським судом питання про її права та обов'язки має право звернутися до суду із заявою про скасування рішення третейського суду і в такий спосіб реалізувати своє право на судовий захист».

[абзац десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«Зміст права на судовий захист, установленого частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати, серед іншого, з урахуванням змісту права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про

захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та витлумаченого Європейським судом із прав людини».

[абзац другий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2. пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«<...> ухваливши Закон № 2147–VIII, згідно з яким Кодекс викладено в новій редакції, законодавець знизив рівень доступу до суду осіб, які є суб'єктами звернення до суду відповідно до пункту 1 частини п'ятої статті 454 Кодексу, чим обмежив їхнє право на судовий захист у тому обсязі, як його гарантовано частиною першою статті 55 Конституції України. У такий спосіб порушено заборону звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів, установлену в частині третій статті 22 Конституції України, чим знівельовано можливість ефективної реалізації права на судовий захист та дієвість механізму судового контролю за рішенням третейського суду».

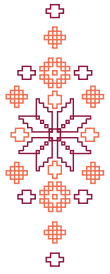
[абзац шостий підпункту 2.2.1.3 підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

«<...> гарантована Конституцією України рівність усіх людей у їхніх правах і свободах означає конечність забезпечення їм рівних юридичних можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У державі, керованій правовладдям, звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а додержання загальних принципів рівності громадян перед законом та заборони дискримінації, що їх визначено приписами частин першої, другої статті 24 Конституції України, є неодмінним складником реалізації права на судовий захист».

[абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022]

* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базо-

вого принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* („немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари“), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«<...> презумпція невинуватості є не лише обов'язковим елементом реалізації конституційного права на судовий захист, без якого справедливий судовий розгляд неможливий, а й важливою конституційною гарантією, яка потребує справедливого судового розгляду й ефективного судового захисту. Зазначене обумовлює потребу в забезпеченні особі можливості висловлювати позицію стосовно своєї невинуватості, доводити цю позицію в судовому порядку, інакше будуть порушені основні засади судочинства, зокрема визначені частиною другою статті 129 Конституції України, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 1); змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пункт 3). <...>».

Необгрунтоване кримінальне переслідування є посяганням на гарантоване статтею 28 Конституції України право кожного на повагу до його гідності (частина перша), тому держава зобов'язана забезпечити можливість реабілітації особи після закриття кримінального провадження, тобто відновлення її честі, доброго імені, репутації, які постраждали у зв'язку з висунутою їй підозрою чи обвинуваченням щодо вчинення кримінального правопорушення, а також гарантувати перевірку в судовому порядку законності й обгрунтованості кримінального переслідування та ухвалених під час його здійснення процесуальних рішень.

<...> закриття кримінального провадження стосовно особи без її на те згоди та ефективного судового захисту, внаслідок чого залишається сумнів у невинуватості особи, унеможливлення реабілітації особи після такого закриття є порушенням конституційного права на судовий захист».

[абзаци другий – четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«Ураховуючи приписи статті 2, пунктів 3, 5, 10, 14 частини першої статті 3, статей 7, 17, 284 Кодексу, Конституційний Суд України зазначає, що пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу визначено підставу для

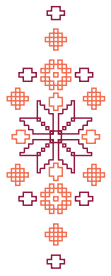
обов'язкового й автоматичного закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, якщо набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, зокрема шляхом ухвалення прокурором постанови про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного. Тобто правомірною (легітимною) метою оспорюваного припису статті 284 Кодексу є припинення кримінального переслідування стосовно особи за діяння, яке перестало бути суспільно небезпечним і більше не є злочином відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність, що за загальним правилом має виключати продовження кримінального провадження й узгоджується з принципами зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Водночас закриття кримінального провадження має бути здійснене з дотриманням як указаних принципів, так і інших конституційних принципів та прав, зокрема принципу презумпції невинуватості, прав на повагу до людської гідності, на судовий захист».

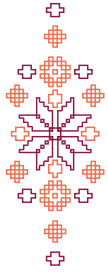
[пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> особі, стосовно якої закрито кримінальне провадження за визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу нереабілітаційною підставою, має бути гарантоване право на ефективний судовий захист, що полягає в можливості звернутися до суду щодо перевірки та оцінки законності й обґрунтованості ухвалених у кримінальному провадженні процесуальних рішень, у яких зафіксовано висунуті стосовно особи підозру, обвинувачення у кримінальному правопорушенні. Суд у разі встановлення фактів, що підтверджують незаконність та необґрунтованість кримінального переслідування особи, має вирішити питання про реабілітацію, тобто захист репутації, честі та гідності особи, які були зневажені неправомірними підозрою, обвинуваченням, відновлення її порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди.

Натомість Кодекс не містить механізму, який дозволив би спростувати сумніви в невинуватості особи, стосовно якої закрито кримінальне провадження на підставі пункту 4 частини першої статті 284 Кодексу, та зобов'язує прокурора здійснити таке закриття без згоди зазначеної особи, навіть коли вона перебуває у статусі підозрюваного, та не допускаючи продовження кримінального провадження за будь-яких обставин.

<...> згідно з принципом верховенства права надання згоди особою на закриття стосовно неї кримінального провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння обов'язкове, оскільки це є умовою здійснення її права викласти свою позицію стосовно власної невинуватості. Відсутність такої можливості не забезпечує дотримання основних конституційних засад, які поширюються й на кримінальне провадження, а саме рівності перед

судом і законом, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, а отже, призводить до порушення права на судовий захист.

Водночас урегулювання в Кодексі (пункт 16 частини третьої статті 42, статті 303, 304) питання оскарження рішення, дій та бездіяльності прокурора не гарантує захисту презумпції невинуватості та реабілітації підозрюваного, стосовно якого було закрито кримінальне провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння, оскільки таке врегулювання хоч і дозволяє судове оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження за оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, однак не надає можливості здійснити вказане оскарження щодо підстави такого закриття, щоб не залишався сумнів у непричетності особи, стосовно якої воно відбулося, до вчинення декриміналізованого діяння».

[підпункт 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу, за яким кримінальне провадження закривають у разі, якщо «набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою», відтворено конституційно обумовлену підставу для закриття такого провадження, яка відповідає фундаментальним принципам зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Ураховуючи невідворотні негативні наслідки для репутації, честі та гідності особи внаслідок закриття стосовно неї кримінального провадження за nereабілітаційною підставою, визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, Конституційний Суд України вважає, що словосполуча „вчинене особою“, яка міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності такої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності.

<...> питання щодо відповідності Конституції України пункту 4 частини першої статті 284 Кодексу обумовлено насамперед використанням у ньому словосполуча „вчинене особою“. Однак ця словосполуча є складовим елементом юридичної конструкції, яка відтворює цілісний процесуальний припис зазначеного пункту Кодексу як підставу для закриття кримінального провадження, який у чинній редакції уможливорює закриття такого провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння з одночасним виникненням сумнівів у невинуватості особи, стосовно якої відбувається таке закриття. Тому пункт 4 частини першої статті 284 Кодексу є в цілому

таким, що суперечить статтям 3, 8, 28, 55, 62 Конституції України, оскільки втілює принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege*, але не забезпечує дотримання конституційних прав на повагу до людської гідності, судовий захист, принципу презумпції невинуватості».

[підпункт 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

* * *

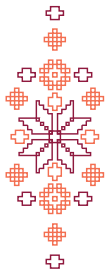
«Забезпечення державою належних гарантій від незаконного звільнення прокурора, діяльність якого пов'язана з функціонуванням системи правосуддя, є не лише елементом статусу прокурора, а й однією з передумов реалізації конституційного права на судовий захист <...>».

[абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

* * *

«<...> з принципу «верховенства права» (правовладдя) та вимоги утвердження і забезпечення права особи на судовий захист, що його як загальне право визначено в частині першій статті 55 Конституції України, а в її частині другій виокремлено гарантоване право на оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, впливає обов'язок держави в особі органу законодавчої влади запровадити юридичний механізм реалізації права особи на судовий захист, зокрема в ділянці судового захисту прав і свобод особи у сфері відносин за публічним правом. Такий юридичний механізм має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист, що виявляється в запровадженні законом процесуальних можливостей для реального захисту та поновлення порушених прав і свобод особи, особливо в ситуації, коли це порушення спричинено рішеннями, діями або бездіяльністю органів публічної влади, їх посадових і службових осіб».

[абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача Вячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

«У державі, керованій правовладдям, юридичний механізм здійснення права на апеляційний перегляд справи має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист та спроможність запобігати негативним для особи наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Законодавець, щоб не чинити свавільно під час установлення обмежень або заборон на оскарження апеляційним порядком окремих процесуальних судових рішень (ухвал), повинен, зокрема, ураховувати юридичні наслідки, що настають для особи в результаті ухвалення судового рішення (ухвали), наявність інших, установлених процесуальним законом, дієвих механізмів захисту та поновлення порушених прав і свобод особи».

[абзац другий підпункту 4.3.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> доконечною гарантією реалізації права особи на судовий захист є забезпечення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом у спосіб нормативного визначення рівних процесуальних можливостей (обсягу прав) учасників судового процесу, що відповідають їхньому процесуальному становищу, включно з правом на оскарження апеляційним порядком судових рішень.

<...> засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом має бути забезпечена під час судового розгляду будь-якої справи в суді першої інстанції і під час апеляційного провадження. Неоднаковий обсяг права на судовий захист, зокрема права учасника судового провадження на апеляційне оскарження судових рішень, має бути об'єктивно та обґрунтовано виправданим. У протилежному разі це буде непропорційним обмеженням права особи на апеляційне оскарження судових рішень, порушуватиме засаду рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, буде несумісним із вимогою справедливого судового розгляду як складником права на справедливий суд, а отже, спричинить порушення права на судовий захист».

[абзаци сьомий, восьмий підпункту 4.3.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> здійснення публічної влади в добропорядний спосіб вимагає того, щоб особі було надано можливість у дієвий спосіб оскаржувати акти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, їхні дії або бездіяльність, завдяки чому забезпечується підзвітність цих органів та їх посадових і службових осіб за ухвалені ними рішення, учинені дії або бездіяльність. Тому адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного врядування, а його дієвість – засадничою для будь-якого суспільства, ґрунтованого на правовладді.

У захисті людських прав та додержанні правовладдя ключовим елементом є право особи оскаржувати рішення, дії або бездіяльність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у спосіб використання справедливих процесуальних приписів права в кожному випадку, коли внаслідок ухвалення таких рішень, учинення дій або бездіяльності зазнають порушення права, свободи та інтереси особи.

Призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду».

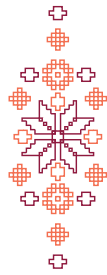
[абзаци третій, четвертий, п'ятий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв'язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п'ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України впливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі органів державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист».

[абзац третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«Судовий захист та поновлення прав, свобод, інтересів особи, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, неможливий без забезпечення виконання судового рішення, ухваленого на користь особи.

<...> з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов'язок держави забезпечити також обов'язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов'язку

суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України».

[абзац другий пункту 6, абзац четвертий підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу, унеможлижуючи апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не забезпечують обов'язковості виконання судового рішення та дієвості судового контролю за його виконанням, а отже, не забезпечують права особи на судовий захист.

<...> законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив права на апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, діяв свавільно, оскільки не врахував її юридичних наслідків для особи-позивача та не запровадив інших дієвих механізмів захисту і поновлення порушених прав, свобод, інтересів особи-позивача, яка судовим порядком домагається виконання судового рішення, ухваленого на її користь».

[абзаци третій, четвертий підпункту 7.3 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

* * *

«<...> позитивні обов'язки держави не обмежені лише сферою соціального захисту, їх покладено на державу в різних сферах».

[абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних

заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

* * *

«Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України».

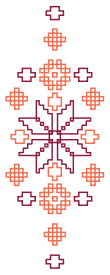
[друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> для реалізації конституційного права на судовий захист, що є гарантією захисту, утвердження та здійснення інших конституційних прав і свобод, потрібно на законодавчому рівні визначити належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

«<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права,

а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

* * *

«Право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, та всі складники цього права, зокрема ті, що забезпечують доступ до суду та визначають обсяг і зміст процесуальних прав учасників процесуальних відносин, мають бути практичними та ефективними, а не теоретичними й ілюзорними».

[абзац другий підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

ЩОДО СТАТТІ 58

«Стаття 58 Конституції України 1996 року закріплює один з найважливіших загально визначених принципів сучасного права – закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, які виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності.

Закріплення названого принципу на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин, у тому числі відносин між державою і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

Принцип незворотності дії в часі поширюється також на Конституцію, яка є Основним Законом держави (Преамбула Конституції України).

Виняток з цього принципу допускається лише у випадках, коли закони та інші нормативно-правові акти пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України)».

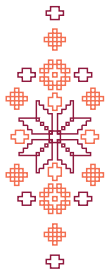
[абзаці першій – четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243²¹, 243²², 243²⁵ Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата)]

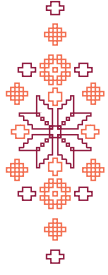
* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* („немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари“), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзаці десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«Ураховуючи приписи статті 2, пунктів 3, 5, 10, 14 частини першої статті 3, статей 7, 17, 284 Кодексу, Конституційний Суд України зазначає, що пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу визначено підставу для обов'язкового й автоматичного закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, якщо набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, зокрема шляхом ухвалення прокурором постанови про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного. Тобто правомірною (легітимною) метою оспорюваного припису статті 284 Кодексу є припинення кримінального переслідування стосовно особи за діяння, яке перестало бути суспільно небезпечним і більше не є злочином відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність, що за загальним правилом має виключати

продовження кримінального провадження й узгоджується з принципами зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Водночас закриття кримінального провадження має бути здійснене з дотриманням як указаних принципів, так і інших конституційних принципів та прав, зокрема принципу презумпції невинуватості, прав на повагу до людської гідності, на судовий захист».

[пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу, за яким кримінальне провадження закривають у разі, якщо „набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою“, відтворено конституційно обумовлену підставу для закриття такого провадження, яка відповідає фундаментальним принципам зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Ураховуючи невідворотні негативні наслідки для репутації, честі та гідності особи внаслідок закриття стосовно неї кримінального провадження за нереабілітаційною підставою, визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, Конституційний Суд України вважає, що словосполучка „вчинене особою“, яка міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності такої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності».

[абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

щодо статті 61

«<...> Верховна Рада України має повноваження ухвалювати закони з унормуванням підстав та порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності, дотримуючись конституційних норм і принципів».

[абзац перший підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсеґяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

«Конституційний Суд України, оцінюючи на відповідність Основному Закону України оспорюваний припис статті 485 Кодексу, передусім визнає можливість установлення в актах публічного законодавства (адміністративного, кримінального тощо) абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій, що, безперечно, є позитивним явищем у випадку, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

<...> в законодавчому внормуванні відносин із притягнення особи до адміністративної або кримінальної відповідальності обов'язково має бути дотриманий конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності.

Таким чином, установлення в актах публічного законодавства абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій має збалансовано поєднуватись із наданням суб'єкту накладення адміністративного стягнення або кримінального покарання дискреції в питанні визначення виду та розміру стягнення або покарання з урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, винної у вчиненні правопорушення, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність».

[підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

«Потреба в індивідуалізації розміру штрафу є нагальною у випадках, коли цей розмір є істотним, унаслідок чого його застосування може бути надмірним втручанням у низку конституційних прав винної особи.

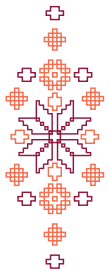
Позбавлення оспорюваним приписом статті 485 Кодексу суб'єкта накладення адміністративного стягнення (митного органу) можливості індивідуалізації адміністративного стягнення з урахуванням усієї сукупності обставин справи, на думку Конституційного Суду України, унеможливило реалізацію принципу індивідуалізації юридичної відповідальності під час притягнення особи до адміністративної відповідальності на підставі статті 485 Кодексу та не створює належного законодавчого підґрунтя для застосування домірних заходів до порушника митних правил.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац другий статті 485 Кодексу суперечить частині другій статті 61 Конституції України».

[абзаци четвертий – шостий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

* * *

«Для досягнення легітимної мети в разі застосування обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод законодавче унормування по-

рядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності (призначення особі певного виду та розміру покарання/стягнення з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики винної особи, відшкодування заподіяної шкоди, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність)».

[абзац чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(І)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

«<...> держава встановлює як необхідні ті заходи втручання у право власності, які дають змогу досягти легітимної мети з дотриманням принципів правомірного втручання; законодавець має визначити співмірну міру адміністративної відповідальності для досягнення легітимної мети, а суди – забезпечувати індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи».

[абзац четвертий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(І)/2022]

* * *

«<...> для досягнення легітимної мети суд повинен мати дискрецію. <...> Неможливість вибору виду та розміру адміністративного стягнення з урахуванням обставин справи, а саме: характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, унеможливорює справедливий розгляд справи судом.

Таке законодавче регулювання суперечить засадам демократичного суспільства, базованого на верховенстві права (правовладді) (*in democratic society based on the rule of law*)».

[абзаци другий, третій підпункту 2.10 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 липня 2023 року № 5-р(ІІ)/2023 у справі за конституційними скаргами Душенькевича Анатолія Володимировича, Франка Андрія Володимировича, Ярош Ірини Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини першої статті 483 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності особи за митне правопорушення)]

* * *

«<...> конституційний принцип рівності громадян перед законом у сфері митної справи проявляється не тільки в єдиному порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України, а й у рівній мірі відповідальності за порушення митних правил. <...> в ситуації, коли суб'єкти вчинення адміністративного правопорушення перебувають в однаковому або схожому становищі, не має бути невинуватеної відмінності в заходах адміністративних стягнень, застосованих до них на підставі чітких і передбачуваних положень Кодексу.

Водночас рівна міра адміністративної відповідальності не має абсолютного характеру, а тому в разі, коли це є об'єктивно виправданим, орган (посадова особа), розглядаючи справу про порушення митних правил, повинен (повинна) мати дискрецію щодо виду та/або розміру адміністративного стягнення, що забезпечує індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи у межах законодавчо визначеної санкції. До того ж міра адміністративної відповідальності, встановлена Кодексом, має бути спрямована на досягнення легітимної мети – захист митних інтересів і забезпечення митної безпеки України – та бути пропорційною вчиненому адміністративному правопорушенню, забезпечуючи досягнення мети адміністративного стягнення за рахунок мінімального втручання в гарантовані Конституцією України права людини і громадянина, зокрема право власності».

[перше, третє речення абзацу четвертого, абзац п'ятий підпункту 3.5 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

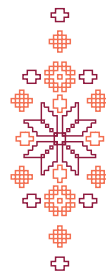
* * *

«Важливим складником правовладдя (верховенства права) є принцип домірності.

Конституційний Суд України виходить із того, що принцип домірності застосовують, зокрема, й під час визначення відповідності заходу юридичної відповідальності, що його покладають на особу, характеру та змісту вчиненого нею правопорушення.

Тому реалізація конституційної вимоги щодо індивідуалізації юридичної відповідальності можлива в разі додержання у процедурі притягнення порушника до юридичної відповідальності принципу домірності.

<...> принципи домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності у процедурі притягнення особи до юридичної відповідальності мають бути додержані під час визначення правопорушникові виду та міри його юридичної відповідальності з обов'язковим урахуванням змісту та

характеристики вчиненої протиправної дії або бездіяльності, виду та/або форми вини правопорушника, його майнового стану, факту відшкодування завданої правопорушенням шкоди, інших значущих обставин».

[абзаци другий – четвертий пункту 4, абзац п'ятий підпункту 4.6 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

«<...> Конституційний Суд України визнав за можливе встановлення в актах публічного законодавства абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій у випадках, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

Однак <...> встановлення в законі абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій має бути розумно поєднане з наданням законом уповноваженому суб'єктові притягнення особи до юридичної відповідальності варіативності в питанні обрання санкції до правопорушника, щоб уможливити додержання принципів домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Принципи домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності в разі притягнення особи до юридичної відповідальності можуть бути забезпечені, зокрема, у спосіб установлення в законі різних видів санкцій за вчинення того самого правопорушення або різних за розміром штрафів, що їх може бути накладено на порушників тієї самої охоронної норми».

[підпункт 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023]

щодо статті 62

«Важливою гарантією дотримання прав підозрюваного та обвинуваченого у кримінальному процесі та обов'язковою складовою справедливого судового розгляду є презумпція невинуватості. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду; ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі

сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь (частини перша, друга, третя статті 62 Конституції України).

Конституційний Суд України зауважує, що елементом принципу презумпції невинуватості є принцип *in dubio pro reo*, згідно з яким при оцінюванні доказів усі сумніви щодо вини особи тлумачаться на користь її невинуватості.

Презумпція невинуватості особи передбачає, що обов'язок доведення вини особи покладається на державу».

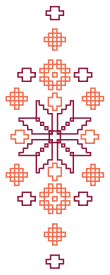
[абзаци перший, другий, третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368^а Кримінального кодексу України]

* * *

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 28, 55, 58, 62, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України у їх взаємозв'язку держава має позитивний обов'язок створювати належні національні організаційно-правові механізми притягнення особи до кримінальної відповідальності, які здатні гарантувати всебічну охорону людської гідності, зокрема забезпечувати функціонування та завершення кримінального провадження таким чином, щоб було дотримано найважливіших конституційних гарантій захисту особи від необґрунтованого кримінального переслідування, а саме базового принципу верховенства права і пов'язаних із ним принципів, як-от: презумпція невинуватості, незворотність дії в часі (заборона ретроактивності) кримінального закону, принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege* („немає закону – немає злочину, немає закону – немає кари“), а також права викласти свою позицію та права на справедливий судовий розгляд».

[абзац десятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«<...> конституційний принцип презумпції невинуватості є багатоаспектним, діє на всіх стадіях кримінального провадження та навіть після його завершення, адже сутність цього принципу полягає в тому, що презумпція стосовно непричетності особи до вчинення кримінального правопорушення має універсальний характер, поширюється на всі сфери суспільного життя особи та діє доти, доки її не спростовано належним чином, тобто, за приписами статті 62 Конституції України, у законному порядку й обвину-

вальним вироком суду. У розумінні зазначених конституційних приписів метою принципу презумпції невинуватості є захист особи, стосовно якої здійснюється/здійснювалось кримінальне провадження, від будь-яких виявлених у зв'язку із цим форм осуду від публічної влади, унаслідок чого піддано сумніву непричетність такої особи до вчинення кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. За частиною першою статті 62 Конституції України лише обвинувальний вирок суду є тим судовим актом, у якому повинна бути встановлена винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, тому інші акти публічної влади не можуть містити жодних позицій щодо винуватості особи, навіть у вигляді припущень стосовно такої винуватості».

[абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> приписи статей 1, 3, 8, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку вказують на позитивний обов'язок держави забезпечувати дотримання презумпції невинуватості особи на всіх стадіях кримінального провадження та після його завершення аж до спростування такої презумпції в законному порядку судом виключно в обвинувальному вироку. Це, зокрема, означає, що особу, підозрювану у вчиненні кримінального правопорушення, після закриття стосовно неї кримінального провадження з будь-яких підстав має сприймати вся публічна влада як таку, що не вчиняла кримінального правопорушення, поведження з нею має відповідати такому сприйняттю та не спричиняти жодного явного осуду чи натяку на нього, не формувати негативного сприйняття суспільством такої особи, не підривати її репутації тощо».

[абзац дев'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> презумпція невинуватості є не лише обов'язковим елементом реалізації конституційного права на судовий захист, без якого справедливий судовий розгляд неможливий, а й важливою конституційною гарантією, яка потребує справедливого судового розгляду й ефективного судового захисту. Зазначене обумовлює потребу в забезпеченні особі можливості висловлювати позицію стосовно своєї невинуватості, доводити цю позицію в судовому порядку, інакше будуть порушені основні засади судочинства, зокрема визначені частиною другою статті 129 Конституції України, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 1); змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пункт 3). <...>».

Необґрунтоване кримінальне переслідування є посяганням на гарантоване статтею 28 Конституції України право кожного на повагу до його гідності (частина перша), тому держава зобов'язана забезпечити можливість реабілітації особи після закриття кримінального провадження, тобто відновлення її честі, доброго імені, репутації, які постраждали у зв'язку з висунутою їй підозрою чи обвинуваченням щодо вчинення кримінального правопорушення, а також гарантувати перевірку в судовому порядку законності й обґрунтованості кримінального переслідування та ухвалених під час його здійснення процесуальних рішень.

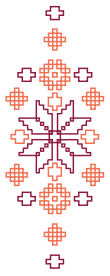
<...> закриття кримінального провадження стосовно особи без її на те згоди та ефективного судового захисту, внаслідок чого залишається сумнів у невинуватості особи, унеможливлення реабілітації особи після такого закриття є порушенням конституційного права на судовий захист».

[абзаци другий – четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> в розумінні приписів статей 3, 8, 58, 62 Конституції України у їх взаємозв'язку держава зобов'язана забезпечити завершення кримінального провадження стосовно особи в разі набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою. Однак принцип презумпції невинуватості обумовлює необхідність створення таких механізмів юридичного регулювання щодо завершення кримінального провадження, які убезпечать від сумнівів у винуватості особи у вчиненні такого діяння, яке вважалось кримінальним правопорушенням до його декриміналізації».

[абзац шостий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«Ураховуючи приписи статті 2, пунктів 3, 5, 10, 14 частини першої статті 3, статей 7, 17, 284 Кодексу, Конституційний Суд України зазначає, що пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу визначено підставу для обов'язкового й автоматичного закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, якщо набрав чинності закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою, зокрема шляхом ухвалення прокурором постанови про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного. Тобто правомірною (легітимною) метою оспорюваного припису статті 284 Кодексу є припинення кримінального переслідування стосовно особи за діяння, яке перестало бути суспільно небезпечним і більше не є злочином відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність, що за загальним правилом має виключати продовження кримінального провадження й узгоджується з принципами зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen*,

nulla poena sine lege. Водночас закриття кримінального провадження має бути здійснене з дотриманням як указаних принципів, так і інших конституційних принципів та прав, зокрема принципу презумпції невинуватості, прав на повагу до людської гідності, на судовий захист».

[пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«Водночас урегулювання в Кодексі (пункт 16 частини третьої статті 42, статті 303, 304) питання оскарження рішення, дій та бездіяльності прокурора не гарантує захисту презумпції невинуватості та реабілітації підозрюваного, стосовно якого було закрито кримінальне провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння, оскільки таке врегулювання хоч і дозволяє судове оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження за оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, однак не надає можливості здійснити вказане оскарження щодо підстави такого закриття, щоб не залишався сумнів у непричетності особи, стосовно якої воно відбулося, до вчинення декриміналізованого діяння».

[абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

«<...> пунктом 4 частини першої статті 284 Кодексу, за яким кримінальне провадження закривають у разі, якщо „набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою“, відтворено конституційно обумовлену підставу для закриття такого провадження, яка відповідає фундаментальним принципам зворотної дії в часі більш м'якого кримінального закону та *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Ураховуючи невідворотні негативні наслідки для репутації, честі та гідності особи внаслідок закриття стосовно неї кримінального провадження за нереабілітаційною підставою, визначеною оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, Конституційний Суд України вважає, що словосполучення „вчинене особою“, яка міститься в цьому приписі, фактично вказує на беззаперечну винуватість такої особи у вчиненні діяння, яке до його декриміналізації вважалось кримінальним правопорушенням. Тим самим на законодавчому рівні уможливлено порушення презумпції невинуватості особи, оскільки декриміналізація діяння не спростовує причетності такої особи до вчинення кримінального правопорушення в минулому та не усуває закономірних загроз її репутації, честі та гідності.

<...> питання щодо відповідності Конституції України пункту 4 частини першої статті 284 Кодексу обумовлено насамперед використанням у ньому словосполучення „вчинене особою“. Однак ця словосполучення є складовим елементом юридичної конструкції, яка відтворює цілісний процесуальний припис зазначеного пункту Кодексу як підставу для закриття кри-

мінального провадження, який у чинній редакції уможливорює закриття такого провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння з одночасним виникненням сумнівів у невинуватості особи, стосовно якої відбувається таке закриття. Тому пункт 4 частини першої статті 284 Кодексу є в цілому таким, що суперечить статтям 3, 8, 28, 55, 62 Конституції України, оскільки втілює принцип *nullum crimen, nulla poena sine lege*, але не забезпечує дотримання конституційних прав на повагу до людської гідності, судовий захист, принципу презумпції невинуватості».

[підпункт 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

ЩОДО СТАТТІ 63

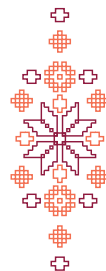
«<...> Відповідно до частини третьої статті 63 Конституції України засуджені особи користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, що їх визначено законом і встановлено за вироком суду. Хоча засудження особи, яка вчинила протиправне діяння, до відбування покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі неминує матиме наслідком обмеження її права на свободу і недоторканність, це не означає, що державі дозволено посягати на людську гідність, обмежувати її або заперечувати».

[абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі)]

* * *

«<...> людська гідність – це абсолютна цінність, яка притаманна кожній людині, навіть якщо її засуджено за особливо тяжкі злочини; гідність людини ніхто і за жодних обставин не може обмежувати чи заперечувати, як і рівність усіх людей у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав.

<...> законодавець, визначаючи організацію і діяльність органів і установ виконання покарань, а також діяння, які є злочинами, та відповідальність за

них (пункти 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України), повинен унормувати механізми виконання і відбування кримінальних покарань, забезпечивши однаковий захист гідності кожної людини як особистості, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод та збереження їх сутності, з дотриманням принципу гуманізму як важливої засади прогресивного формування та здійснення політики виконання і відбування кримінальних покарань. Навіть якщо людина скоїла особливо тяжкі злочини та відбуває за них кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі, режим відбування такого покарання має відповідати людській гідності як абсолютній цінності.

<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу. Тому механізм виконання та відбування кримінальних покарань для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, незалежно від тяжкості скоєних ними злочинів, не може призводити до знищення людини як особистості, приниження та знецінення її моральних, психологічних, духовних якостей і потреб, скасування права кожного на людяне ставлення до себе, а також нівелювати сутнісний зміст конституційних прав і свобод людини».

[абзац п'ятий підпункту 2.2.1, підпункт 2.2.2 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 38 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«Конституційний Суд України виходячи з приписів статті 8 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами частини першої статті 64 Конституції України вкотре констатує, що «„верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним» [абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023], а також указує, що „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх устанавлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права“ [абзац перший

підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023].

<...> гарантований у приписах статті 24 Конституції України принцип рівності „визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним“ (третє речення абзацу другого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007); „порушення рівності конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві“ (абзац третій пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023).

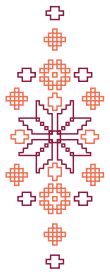
<...> вказані вимоги правомірності обмеження конституційних прав і свобод, гарантування їх рівності та заборони дискримінації, як і сутнісний зміст таких прав і свобод, стосуються кожної особи, засудженої до позбавлення волі, незалежно від тяжкості скоєного нею злочину».

[підпункт 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«Право на недоторканність особистого і сімейного життя, гарантоване статтею 32 Конституції України, охоплює можливість кожної засудженої до позбавлення волі особи відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутньою на його похованні, яку має визнавати держава за всіма такими засудженими. Обмеження державою цієї можливості для засуджених до позбавлення волі осіб є втручанням у вказане конституційне право. Однак таке обмеження має бути домірним та не порушувати сутнісний зміст цього права.

<...> законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав».

[підпункт 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«Конституційний Суд України виходячи з гуманістичної спрямованості Конституції України, значущості людської гідності під час виконання та відбування кримінальних покарань зазначає, що встановлення кримінально-виконавчим законодавством України, передусім Кодексом, порядку й умов виконання та відбування кримінальних покарань має гарантувати і повагу до людської гідності всіх засуджених осіб, непорушність сутності їхніх прав і свобод, виправлення та ресоціалізацію таких осіб, і суспільну безпеку та охорону громадського порядку в аспекті запобігання вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень та забезпечення невідворотності виконання і відбування покарань».

[абзац четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> можливість кожного відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні є складником конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, джерелом якого є людська гідність. Ураховуючи зазначене та припис частини третьої статті 63 Конституції України, відповідно до якого засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду, Конституційний Суд України акцентує, що вказану можливість належить мати і засудженим до довічного позбавлення волі особам.

<...> приписи Кодексу унеможливають для засуджених до довічного позбавлення волі осіб короткочасні виїзди за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, і це є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя».

[абзаци перший, третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> охоплена конституційним правом на недоторканність особистого і сімейного життя можливість короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, не є безумовною і її обмеження можна розглядати як потрібний засіб для запобігання порушенням суспільної безпеки та громадського порядку».

[абзац третій підпункту 4.2.1 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> задля виконання приписів статей 3, 8, 21, 23, 24, 28, 32 Конституції України потенційна можливість короткочасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, має бути унормована законодавцем для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зокрема й тих, що засуджені до довічного позбавлення волі. Однак законодавець не забезпечив законодавчого підґрунтя для функціонування дієвого механізму реалізації для кожної такої особи зазначеної можливості, що гарантувало б надання вказаних короткочасних виїздів із урахуванням, зокрема, особи та поведінки засудженого, інших важливих обставин щодо всебічного індивідуального оцінювання його загрози суспільній безпеці та охороні громадського порядку.

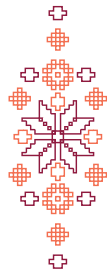
<...> такий механізм не може бути однаковим для усіх категорій засуджених до позбавлення волі осіб і має відповідати ступеню їх суспільної небезпеки, потребам забезпечення суспільної безпеки та охорони громадського порядку загалом. Тому внормування механізму короткочасних виїздів за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, стосовно засуджених до довічного позбавлення волі осіб може потребувати розгляду можливості таких виїздів судом, їх суворого обмеження в часі та супроводу таких осіб.

Виявлене в оспорюваних приписах Кодексу законодавче упущення вказує на невиконання державою позитивного обов'язку з унормування в законі певного сегмента відносин у кримінально-виконавчій ділянці щодо короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, а це порушує конституційні принцип рівності, права на повагу до гідності людини, на вільний розвиток нею своєї особистості, на недоторканність особистого і сімейного життя та свідчить про невиконання державою позитивного обов'язку щодо соціальної реабілітації таких осіб».

[абзаци другий, п'ятий, шостий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

щодо статті 64

«<...> Конституційний Суд України вважає, що поняття „обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина“ в контексті частини першої статті 64 Конституції України слід розуміти як не передбачене конституційними нормами звуження обсягу прав і свобод, встановлення

додаткових норм, якими нівелюється свобода об'єднання у політичні партії в порядку, визначеному відповідним законом, і які фактично перешкоджають створенню об'єднань громадян. Тому необхідно відрізнити поняття „обмеження основоположних прав і свобод“ від прийнятого у законотворчій практиці поняття „фіксація меж самої сутності прав і свобод“ шляхом застосування юридичних способів (прийомів), визнаючи таку практику допустимою, якщо додаткове унормування процесу створення політичних партій спеціальним законодавством ставить за мету не звужити обсяг прав і свобод, а уточнити зміст та регламентацію процедурних питань і окреслити загальні межі основоположних прав».

[абзац другий пункту 10 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні)]

* * *

«Співвідношення між поставленою метою та засобами її досягнення має відповідати вимогам принципу домірності, який забезпечує справедливий баланс між вимогами захисту загального інтересу та потребою забезпечити індивідуальні права особи, відповідно до якого цілі обмежень прав людини мають бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими та мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежено».

[абзац другий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилені соціальний захист військовослужбовців)]

* * *

«У низці приписів Основного Закону України йдеться про „інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина».

[абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсегяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

«<...> правомірною метою встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина у сфері митних відносин та притягнення винної особи до відповідальності за порушення митних правил є потреба захисту митних інтересів та митної безпеки України».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

* * *

«Для досягнення легітимної мети в разі застосування обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод законодавче унормування порядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності (призначення особі певного виду та розміру покарання/стягнення з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики винної особи, відшкодування заподіяної шкоди, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність)».

[абзац чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(I)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

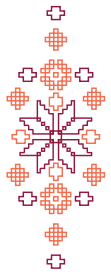
* * *

«<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

«<...> втручання держави в конституційне право можливе на підставі приписів, що відповідають вимозі юридичної визначеності, та лише за допомогою засобів, які є домірними».

[абзац другий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022]

* * *

«Внутрішній аспект права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) (*forum internum*) є абсолютним правом, що жодним чином не підлягає обмеженню. Водночас держава має право обмежити зовнішній аспект права на свободу світогляду і віросповідання (релігії) (*forum externum*)».

[абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

«<...> Захищаючи себе, вона [держава] може вдаватися до застосування щодо держави-агресора збройної сили та обмежувальних заходів, що поширюються як на її громадян, так і на іноземців, з метою підвищення обороноздатності та забезпечення боєздатності своїх збройних сил. Такими заходами слід вважати, зокрема, обмеження доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників релігійної організації (об’єднання), яка входить до структури іноземної релігійної організації (об’єднання) і підлегла її керівному центрові, у частини, з’єднання Збройних Сил України та інших військових формувань України. Вільний доступ таких священнослужителів до частин збройних сил держави, що зазнала агресії, створює істотні ризики, серед яких негативний психологічний вплив на військовослужбовців і поширення серед них дезінформації, одержання інформації про моральний стан особового складу підрозділів збройних сил, витік даних щодо кількісного складу окремих підрозділів збройних сил, місця їх розташування, оснащення зброєю та військовою технікою тощо.

<...> обмеження, установлене пунктом 5 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII, є правомірним (легітимним) за своєю метою та об’єктивно виправданим, оскільки сприяє забезпеченню обороноздатності держави й боєздатності підрозділів Збройних Сил України в умовах збройної агресії, відповідає критеріям обмежень, дозволених у демократичному суспільстві, а отже, є таким, що не суперечить Конституції України».

[друге – четверте речення абзацу четвертого, абзац п’ятий підпункту 4.9 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

* * *

«<...> обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх устанавлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права».

[абзац перший підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

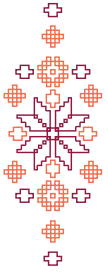
«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

* * *

«<...> відповідно до статті 8 Конституції України у її взаємозв'язку з приписами частини третьої статті 22, частини першої статті 64 Конституції України „верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним».

[абзац другий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

* * *

«Конституційний Суд України виходячи з приписів статті 8 Конституції України у їх взаємозв'язку з приписами частини першої статті 64 Конституції України вкотре констатує, що «„верховенство права“ (правовладдя) вимагає, щоб утручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним» [абзац перший підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023], а також указує, що „обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх устанавлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права“ [абзац перший підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023].

<...> гарантований у приписах статті 24 Конституції України принцип рівності „визначає загальне правило неприпустимості встановлення за соціальними або особистими ознаками привілеїв чи обмежень і не є абсолютним“ (третє речення абзацу другого підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007); „порушення рівності

конституційних прав і свобод означає, що особа отримує привілеї або зазнає обмежень у визнанні, реалізації чи користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження встановлено з правомірною, обумовленою істотними чинниками та обґрунтованою метою, способи досягнення якої є належними та потрібними в демократичному суспільстві“ (абзац третій пункту 7 мотивувальної частини Рішення від 7 лютого 2023 року № 1-р/2023).

«...» вказані вимоги правомірності обмеження конституційних прав і свобод, гарантування їх рівності та заборони дискримінації, як і сутнісний зміст таких прав і свобод, стосуються кожної особи, засудженої до позбавлення волі, незалежно від тяжкості скоєного нею злочину».

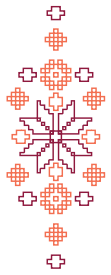
[підпункт 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 33 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

«Право на недоторканність особистого і сімейного життя, гарантоване статтею 32 Конституції України, охоплює можливість кожної засудженої до позбавлення волі особи відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутньою на його похованні, яку має визнавати держава за всіма такими засудженими. Обмеження державою цієї можливості для засуджених до позбавлення волі осіб є втручанням у вказане конституційне право. Однак таке обмеження має бути домірним та не порушувати сутнісний зміст цього права.

«...» законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав]».

[підпункт 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

««...» в частині другій статті 32 Конституції України йдеться про те, що лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав

людини може бути встановлене обмеження конституційного права особи на недоторканність особистого і сімейного життя.

Обмеження державою можливості короточасних виїздів за межі колонії на території України усім засудженим до довічного позбавлення волі особам навіть у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, зумовлене метою кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі, пов'язаного передусім із потребою ізоляції особливо небезпечної категорії осіб у кримінально-виконавчу установу закритого типу для захисту суспільної безпеки та громадського порядку <...>.

<...> охоплена конституційним правом на недоторканність особистого і сімейного життя можливість короточасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, не є безумовною і її обмеження можна розглядати як потрібний засіб для запобігання порушенням суспільної безпеки та громадського порядку».

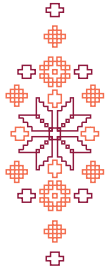
[підпункт 4.2.1 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> держава зобов'язана надати кожній засудженій до позбавлення волі особі, незалежно від тяжкості скоєного нею злочину, принаймні потенційну можливість короточасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, проте відповідний суб'єкт владних повноважень перед наданням дозволу на такий виїзд повинен провести всебічне індивідуальне оцінювання загрози від кожної такої особи для суспільної безпеки та громадського порядку, яке не зводиться лише до врахування тяжкості скоєного нею злочину. Таке оцінювання не спричинятиме неминучих негативних наслідків для суспільної безпеки та громадського порядку і водночас буде менш обтяжливим для прав і свобод засуджених до довічного позбавлення волі осіб порівняно з тим, що вказана можливість не визначена оспорюваними приписами Кодексу, що фактично допускає обмеження конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя таких засуджених на підставі єдиного критерію – тяжкості скоєних ними злочинів.

Отже, окремі приписи частини першої статті 11 Кодексу уможливають надмірне обмеження конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя засуджених до довічного позбавлення волі осіб,

що нівелює сутнісний зміст цього права, посягаючи на людську гідність, на рівність таких осіб у своїй гідності та невіддільність їхніх засадничих прав».

[абзаци другий, третій підпункту 4.2.2 підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

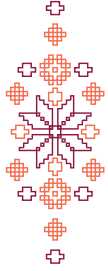
ЩОДО СТАТТІ 65

«<...> зі змісту частин першої, другої, п'ятої статті 17 Конституції України у їх взаємозв'язку з частиною першою статті 46, частиною першою статті 65 Основного Закону України впливає конституційний обов'язок держави надати спеціальний юридичний статус громадянам України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, членам їхніх сімей, а також особам, що збройно захищають суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України під час агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у лютому 2014 року, із забезпеченням відповідно до цього статусу соціальних гарантій високого рівня».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668-VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України)]

ЩОДО СТАТТІ 68

«<...> за приписами частини першої статті 68 Основного Закону України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. За невиконання цих зобов'язань до осіб можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності на підставі судових рішень, виконання яких є обов'язковим. Такі особи мають відповідати за посягання на права і свободи інших людей чи публічний порядок, відшкодовувати завдану ними шкоду, проте це не повинно призводити до заперечення людської гідності

та порушення сутності конституційних прав і свобод людини, зокрема у сфері соціального захисту».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

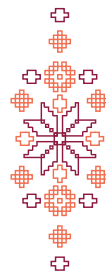
Розділ III

ВИБОРИ. РЕФЕРЕНДУМ

щодо статті 70

«Право обирати полягає в можливості громадянина України, який на день проведення виборів досяг вісімнадцяти років та якого не визнано судом недієздатним (стаття 70 Конституції України), шляхом голосування брати участь в обранні, зокрема, Президента України».

[абзац п'ятий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України)]

Розділ IV ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

щодо статті 75

«Відповідно до статті 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Це означає, що згідно з принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, здійснення їх органами своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6 Конституції України) приймати закони в Україні повноважна тільки Верховна Рада України (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України)».

[абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 червня 1998 року № 7-рп/98 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про республіканський бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік» (справа про бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік)]

* * *

«<...> юридичну визначеність в аспекті поняття правомірних (легітимних) очікувань слід розуміти не лише як право особи розраховувати на розумну та передбачну стабільність приписів актів права, чітке розуміння юридичних наслідків застосування таких приписів, а також як право особи на розумні очікування щодо послідовності та цілісності законотворчої діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні».

[абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889–VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

* * *

«Основний Закон України містить приписи, що наділяють Верховну Раду України повноваженнями для виконання не лише законодавчої, а й інших функцій: установчої, представницької, контролюючої. Для їх реалізації у

Конституції України, зокрема, визначено випадки, в яких Верховну Раду України наділено повноваженнями призначати кандидатів на певні посади публічної влади та/або звільняти з цих посад. Реалізація Верховною Радою України функцій із призначення на посади та/або звільнення з посад можлива лише в конституційний спосіб».

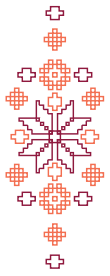
[абзац другий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

«<...> Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади в Україні не є суб'єктом правозастосування та не повноважна ухвалювати акти права або в інший спосіб долучатись до правозастосування у процедурі призначення та звільнення певної особи або групи осіб із посад за винятком випадків, коли за Конституцією України Верховну Раду України наділено відповідними повноваженнями.

З огляду на сучасні інституційне місце прокуратури в загальній системі правосуддя та функції прокурора в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина Конституційний Суд України вважає, що дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципів поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України, із урахуванням потреби в дотриманні незалежності прокурора, що є однією з гарантій неупередженого та ефективного здійснення ним своїх повноважень.

Оскільки Конституція України не містить припису, що наділяє Верховну Раду України повноваженням ухвалювати правозастосовні акти у процедурі звільнення Василенка С.М., іншого конкретного прокурора або всіх прокурорів із їхніх посад, зокрема у спосіб персонального попередження прокурора законом про можливе майбутнє звільнення, є підстави вважати, що оспорюваний припис Закону № 113 Верховна Рада України ухвалила за межами своїх конституційних повноважень».

[абзаци перший – третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023]

щодо статті 76

«Здійснюючи конституційний контроль за дотриманням конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами України відповідно до частини першої статті 152 Основного Закону України, Конституційний Суд України перевіряє не тільки дотримання формальних процедур, передбачених у Конституції України. Перевірці також підлягає додержання парламентом як представницьким органом народу своєї демократичної сутності, зокрема уваженість, послідовність та обґрунтованість процесу обговорення рішень, які він ухвалює, реальна можливість народних депутатів України здійснити свої права в цьому процесі».

[абзац шостий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

щодо статті 79

«Зі змісту присяги народного депутата України та статей 79–81, 84 Основного Закону України впливає принцип вільного депутатського мандата, згідно з яким народний депутат України бере на себе зобов'язання виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, тобто під час здійснення депутатських повноважень представляти увесь Український народ».

[четверте речення абзацу першого підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2017 року № 3-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини дев'ятої статті 61, частини третьої статті 105 Закону України «Про вибори народних депутатів України», пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про вибори народних депутатів України“ щодо виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку партії у багатомандатному окрузі» (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії)]

щодо статті 80

«<...> сутність депутатського індемнітету в Україні полягає у захисті народного депутата України від переслідування за висловлювання і

голосування під час виконання ним депутатських обов'язків у парламенті та у забезпеченні його права відстоювати свою позицію під час розгляду будь-яких питань у Верховній Раді України або її органах.

Таким чином, Конституцією України визнане та гарантоване право на депутатський індемнітет, а отже, встановлені додаткові порівняно з особистою недоторканністю людини гарантії недоторканності представника Українського народу.

Конституційний Суд України наголошує, що ніхто, у тому числі Верховна Рада України, не може притягнути народного депутата України до відповідальності за висловлювання і голосування у парламенті та його органах.

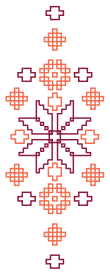
Депутатський індемнітет має довічний характер, що виключає можливість переслідування народного депутата України у майбутньому навіть за умови припинення його депутатських повноважень. <...>».

[абзаци четвертий – сьомий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України «Про вищу освіту»]

ЩОДО СТАТТІ 81

«Конституційний Суд України вважає, що запропонована вимога стосовно „відсутності на третині пленарних засідань Верховної Ради України та/або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії“ не є домірною переслідуваною метою, природа санкції має відповідати тяжкості правопорушення. Крім того, застосоване в Законопроекті поняття „без поважних причин“ має оцінний характер, що не відповідає критеріям чіткості, однозначності, передбачності, як того вимагає юридична визначеність – складова принципу верховенства права. Позбавлене юридичної визначеності на конституційному рівні це поняття є вразливим щодо можливості його дискреційного застосування (а в окремих випадках – свавільного) парламентською більшістю на свою користь та на шкоду меншості вже на рівні звичайних законів. Принцип домірності вимагає того, щоб як засоби забезпечення парламентської дисципліни застосовувалися, залежно від обставин, більш м'які дисциплінарні санкції, а не санкція, що її запропоновано в Законопроекті у вигляді дострокового припинення повноважень народного депутата України. Запропонована зміна з огляду на наведені юридичні аргументи не відповідає вимогам частини першої статті 157 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 3.8 пункту 3 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 у справі за

конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

ЩОДО СТАТТІ 82

«<...> перша сесія Верховної Ради України нового скликання є черговою сесією, і її починають в інші, ніж зазначено для решти чергових сесій Верховної Ради України, строки.

Дні проведення другої чергової сесії Верховної Ради України та наступних за нею сесій безпосередньо визначені Конституцією України, однак такі сесії можуть і не бути розпочаті першого вівторка лютого або першого вівторка вересня з установлених у Конституції України підстав (наприклад, дострокове припинення повноважень парламенту). Натомість першу сесію новообраної Верховної Ради України мають почати обов'язково в установлений Конституцією України строк.

Із наведеного вбачається, що чергові сесії Верховна Рада України має почати у визначений Конституцією України строк:

– чергові сесії Верховної Ради України – першого вівторка лютого, першого вівторка вересня кожного року;

– в інший строк, коли неможливо наперед визначити день проведення чергової сесії, оскільки на це впливають: дата оголошення результатів виборів (яка наперед невідома) та воля новообраних народних депутатів України щодо зібрання на першу сесію, яку вони мають проявити в будь-який день упродовж тридцяти днів після офіційного оголошення результатів виборів.

На відміну від чергових сесій Верховної Ради України, позачергові сесії Верховної Ради України скликають не у визначені строки, а на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України в особливих випадках.

Конституція України не визначає дня проведення першої сесії Верховної Ради України нового скликання, проте така сесія є обов'язковою і строки її проведення встановлені.

Визначені сесії Верховної Ради України послідовно проводять одну за одною, вони мають наскрізну нумерацію в межах кожного скликання Верховної Ради України. За останньою сесією Верховної Ради України попереднього скликання обов'язково йде перша сесія Верховної Ради України нового скликання. Отже, перша сесія Верховної Ради України нового

скликання є черговою сесією щодо останньої сесії Верховної Ради України попереднього скликання.

Ураховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що першу сесію Верховної Ради України нового скликання проводять у конституційно визначені строки, із цієї сесії починають відлік роботи новообраної Верховної Ради України, вона є першою черговою сесією Верховної Ради України нового скликання».

[абзаци четвертий – дванадцятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

* * *

«<...> перша сесія Верховної Ради України нового скликання є черговою сесією, і її починають в інші, ніж зазначено для решти чергових сесій Верховної Ради України, строки.

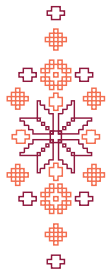
Дні проведення другої чергової сесії Верховної Ради України та наступних за нею сесій безпосередньо визначені Конституцією України, однак такі сесії можуть і не бути розпочаті першого вівторка лютого або першого вівторка вересня з установлених у Конституції України підстав (наприклад, дострокове припинення повноважень парламенту). Натомість першу сесію новообраної Верховної Ради України мають почати обов'язково в установлений Конституцією України строк.

Із наведеного вбачається, що чергові сесії Верховна Рада України має почати у визначений Конституцією України строк:

– чергові сесії Верховної Ради України – першого вівторка лютого, першого вівторка вересня кожного року;

– в інший строк, коли неможливо наперед визначити день проведення чергової сесії, оскільки на це впливають: дата оголошення результатів виборів (яка наперед невідома) та воля новообраних народних депутатів України щодо зібрання на першу сесію, яку вони мають проявити в будь-який день упродовж тридцяти днів після офіційного оголошення результатів виборів.

На відміну від чергових сесій Верховної Ради України, позачергові сесії Верховної Ради України скликають не у визначені строки, а на вимогу Президента України або на вимогу не менш як третини народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України в особливих випадках.

Конституція України не визначає дня проведення першої сесії Верховної Ради України нового скликання, проте така сесія є обов'язковою і строки її проведення встановлені.

Визначені сесії Верховної Ради України послідовно проводять одну за одною, вони мають наскрізну нумерацію в межах кожного скликання Верховної Ради України. За останньою сесією Верховної Ради України попереднього скликання обов'язково йде перша сесія Верховної Ради України нового скликання. Отже, перша сесія Верховної Ради України нового скликання є черговою сесією щодо останньої сесії Верховної Ради України попереднього скликання.

Ураховуючи викладене, Конституційний Суд України вважає, що першу сесію Верховної Ради України нового скликання проводять у конституційно визначені строки, із цієї сесії починають відлік роботи новообраної Верховної Ради України, вона є першою черговою сесією Верховної Ради України нового скликання».

[абзаци четвертий – дванадцятий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

ЩОДО СТАТТІ 84

«З положень частини другої статті 84, статті 91 Конституції України випливає, що терміни „рішення“ і „акти“ Верховної Ради України – це взаємозв'язані правові категорії, які співвідносяться між собою як зміст і форма».

[абзац сьомий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про направлення запиту до Президента України)]

* * *

«<...> припис частини третьої статті 84 Конституції України стосовно особистого голосування на засіданнях Верховної Ради України є юридичним імперативом, тобто беззастережною, категоричною вимогою для народного

депутата України, оскільки представник народу в парламенті має здійснювати свої повноваження особисто. Порухення цієї вимоги є спотворенням сутності представницької демократії. Дія народного депутата України всупереч такій вимозі, безсумнівно, повинна спричиняти його відповідальність як особи, яка вдалася до порушення зазначеного імперативу. Отже, спробу встановити відповідальність народного депутата України за порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України можна вважати такою, що має легітимну мету. <...>

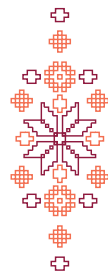
Автоматична втрата мандата (без рішення Верховної Ради України) народним депутатом України (дострокове припинення повноважень народного депутата України) на підставі встановлення судом лише самого факту будь-якого „неособистого голосування“ – безвідносно до характеру дії (дій) народного депутата України, обставин, за яких такий факт мав місце, без установлення природи особистої участі народного депутата України та без урахування того, що стосовно поведінки народного депутата України можуть виявитися обставини пом'якшувального характеру – не відповідає тиме вимозі домірності.

<...> будь-яке втручання в права людини навіть за наявності легітимної мети, всупереч вимозі домірності, неодмінно спричинятиме скасування або обмеження прав і свобод людини».

[абзаці шостий – восьмий підпункту 3.6 пункту 3 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«<...> Конституційний Суд України <...> уже розглядав питання юридичних наслідків порушення конституційної вимоги щодо особистого голосування народним депутатом України та обґрунтував висновок про неконституційність відповідного оспорюваного нормативного акта (зокрема, закону) тим, що порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України є рівносильним порушенню припису частини першої статті 152 Конституції України в аспекті конституційної процедури ухвалення нормативного акта за істотності впливу порушення на остаточний результат його ухвалення (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; абзац другий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018; абзац четвертий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 14 липня 2021 року № 1-р/2021). Відповідно до означеної юридичної позиції Конституційного Суду України

будь-яке комбінування наведених у конституційному поданні кількісних даних стосовно реєстрації та голосування народних депутатів України на пленарному засіданні Верховної Ради України під час ухвалення Закону № 2662–VIII вказує на те, що факти порушення вимоги щодо їх особистого голосування, що їй встановлено приписом частини третьої статті 84 Конституції України, попри саму наявність таких фактів, не мали істотного впливу на досягнення остаточного результату – ухвалення нормативного акта відповідно до припису статті 91 Конституції України. Тому Конституційний Суд України не вбачає порушення приписів частин другої, третьої статті 84 Конституції України під час ухвалення Закону № 2662–VIII».

[друге – четверте речення абзацу другого підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

щодо статті 85

«Згідно з пунктом 5 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить „визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики“. Під державною політикою розуміються стратегічні напрями діяльності держави в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній, правовій та інших сферах її внутрішнього життя, а також у сфері відносин з іншими державами на певну історичну перспективу. Засади внутрішньої і зовнішньої політики – це відправні ідеї, основні принципи стратегічної лінії діяльності держави у названих сферах. Вони є базою для проведення політики органами виконавчої влади, зокрема Кабінетом Міністрів України.

Цінова політика, тобто стратегія держави щодо встановлення і зміни цін, є однією із складових частин внутрішньої економічної і соціальної політики держави. <...>».

[абзацу четвертий, п’ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 березня 1999 року № 2-рп/99 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову

заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги)]

* * *

«<...> за змістом пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України Верховна Рада України повноважна приймати рішення про звільнення з посади Голови Національного банку України тільки за поданням Президента України, тобто лише у спосіб, передбачений Конституцією України».

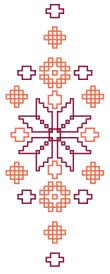
[абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України]

* * *

«До повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, „внесення змін до Конституції України“ (пункт 1 частини першої статті 85 Конституції України) у спосіб ухвалення відповідного законопроекту як акта установчої влади народу (конституційної поправки) згідно з вимогами розділу XIII „Внесення змін до Конституції України“ Конституції України та „прийняття законів“ (пункт 3 частини першої статті 85 Конституції України) у спосіб ухвалення відповідного законопроекту як акта законодавчого органу державної влади».

[підпункт 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

«Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (*a posteriori*) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою України. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (*a posteriori*) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що їй визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну

конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як конституційні поправки є актами конституцієдавця, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності установчої влади народу. Як впливає зі статті 157 Конституції України, установча влада експліцитно обмежила себе тим, що не дозволила змінювати ті приписи Конституції України, що захищають „права і свободи людини і громадянина“, „незалежність“ і „територіальну цілісність“».

[абзац другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022]

* * *

«<...> юридичну визначеність в аспекті поняття правомірних (легітимних) очікувань слід розуміти не лише як право особи розраховувати на розумну та передбачну стабільність приписів актів права, чітке розуміння юридичних наслідків застосування таких приписів, а також як право особи на розумні очікування щодо послідовності та цілісності законотворчої діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в Україні».

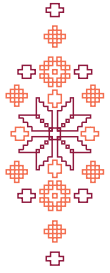
[абзац п'ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

* * *

«Основний Закон України містить приписи, що наділяють Верховну Раду України повноваженнями для виконання не лише законодавчої, а й інших функцій: установчої, представницької, контролюючої. Для їх реалізації у Конституції України, зокрема, визначено випадки, в яких Верховну Раду України наділено повноваженнями призначати кандидатів на певні посади публічної влади та/або звільняти з цих посад. Реалізація Верховною Радою України функцій із призначення на посади та/або звільнення з посад можлива лише в конституційний спосіб».

(абзац другий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих

актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

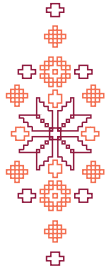
ЩОДО СТАТТІ 88

«Відповідно до пункту 3 частини другої статті 88 Конституції України Голова Верховної Ради України підписує акти, прийняті Верховною Радою України. <...> У цих актах закріплюється волевиявлення парламенту, а підпис Голови Верховної Ради України під текстом закону засвідчує відповідність його змісту прийнятого органом законодавчої влади рішення, дотримання встановленої Конституцією України процедури під час прийняття закону, зокрема прийняття законів необхідною кількістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України».

[абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом)]

* * *

«<...> Конституційний Суд України <...> уже розглядав питання юридичних наслідків порушення конституційної вимоги щодо особистого голосування народним депутатом України та обґрунтував висновок про неконституційність відповідного оспорюваного нормативного акта (зокрема, закону) тим, що порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України є рівносильним порушенню припису частини першої статті 152 Конституції України в аспекті конституційної процедури ухвалення нормативного акта за істотності впливу порушення на остаточний результат його ухвалення (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; абзац другий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018; абзац четвертий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 14 липня 2021 року № 1-р/2021). Відповідно до означеної юридичної позиції Конституційного Суду України будь-яке комбінування наведених у конституційному поданні кількісних даних стосовно реєстра-

ції та голосування народних депутатів України на пленарному засіданні Верховної Ради України під час ухвалення Закону № 2662–VIII вказує на те, що факти порушення вимоги щодо їх особистого голосування, що її встановлено приписом частини третьої статті 84 Конституції України, попри саму наявність таких фактів, не мали істотного впливу на досягнення остаточного результату – ухвалення нормативного акта відповідно до припису статті 91 Конституції України. Тому Конституційний Суд України не вбачає порушення приписів частин другої, третьої статті 84 Конституції України під час ухвалення Закону № 2662–VIII».

[друге – четверте речення абзацу другого підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

ЩОДО СТАТТІ 89

«Основний Закон України не наділяє комітети самостійними контрольними повноваженнями, вони можуть лише сприяти Верховній Раді України у здійсненні повноважень щодо парламентського контролю, виконуючи певні дії допоміжного (інформаційного, експертного, аналітичного тощо) характеру».

[перше речення абзацу восьмого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 у справі за конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33¹ Закону України «Про комітети Верховної Ради України»]

* * *

«Із наведеного випливає, що встановлене Конституцією України функціональне призначення комітетів Верховної Ради України передбачає, зокрема, здійснення ними законопроектної роботи, підготовки та попереднього

розгляду питань, віднесених до повноважень парламенту. Конституційний Суд України вважає, що розгляд законопроекту у Верховній Раді України без участі відповідного комітету Верховної Ради України слід вважати порушенням конституційної процедури розгляду закону в контексті частини першої статті 152 Конституції України».

[четверте речення абзацу першого пункту 12 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум»]

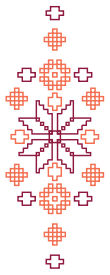
ЩОДО СТАТТІ 91

«З положень частини другої статті 84, статті 91 Конституції України випливає, що терміни „рішення“ і „акти“ Верховної Ради України – це взаємозв’язані правові категорії, які співвідносяться між собою як зміст і форма».

[абзац сьомий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про направлення запиту до Президента України)]

* * *

«<...> Конституційний Суд України <...> уже розглядав питання юридичних наслідків порушення конституційної вимоги щодо особистого голосування народним депутатом України та обґрунтував висновок про неконституційність відповідного оспорюваного нормативного акта (зокрема, закону) тим, що порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України є рівносильним порушенню припису частини першої статті 152 Конституції України в аспекті конституційної процедури ухвалення нормативного акта за істотності впливу порушення на остаточний результат його ухвалення (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; абзац другий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018; абзац четвертий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 14 липня 2021 року № 1-р/2021). Відповідно до означеної юридичної позиції Конституційного Суду України будь-яке комбінування наведених у конституційному поданні кількісних даних стосовно реєстра-

ції та голосування народних депутатів України на пленарному засіданні Верховної Ради України під час ухвалення Закону № 2662–VIII вказує на те, що факти порушення вимоги щодо їх особистого голосування, що її встановлено приписом частини третьої статті 84 Конституції України, попри саму наявність таких фактів, не мали істотного впливу на досягнення остаточного результату – ухвалення нормативного акта відповідно до припису статті 91 Конституції України. Тому Конституційний Суд України не вбачає порушення приписів частин другої, третьої статті 84 Конституції України під час ухвалення Закону № 2662–VIII».

[друге – четверте речення абзацу другого підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

щодо статті 92

«Внутрішня організація і порядок діяльності судових органів, повноваження та кількість судових інстанцій, склад суду при відправленні правосуддя тощо на основі конституційних засад судоустрою і судочинства визначаються виключно законом згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України».

[третє речення абзацу четвертого підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України)]

* * *

«Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширю-

вати, а не звужувати, зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення».

[абзац дев'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII]

* * *

«Конституційний Суд України наголошує, що Конституція України не наділяє Верховну Раду України як єдиний орган законодавчої влади в Україні правом встановлювати у своїх актах повноваження конституційно визначених органів державної влади чи делегувати їх іншим державним органам виходячи за межі тих, що передбачені конституційними нормами».

[абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»]

* * *

«<...> умову повного відшкодування власникові вартості об'єкта приватної власності в разі його примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності встановлено безпосередньо частиною п'ятою статті 41 Основного Закону України, а відтак це питання перебуває поза межами дискреційних повноважень Верховної Ради України; законодавець у межах своєї компетенції має лише забезпечити гарантії реалізації встановленої зазначеним положенням Конституції України умови».

[абзац сьомий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2021 року № 7-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Чернігівоблбуд» щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту «б» пункту 1 частини третьої статті 14 Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків»]

* * *

«<...> частину п'яту статті 17 Конституції України викладено так, що реалізація права на соціальний захист осіб, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів

їхніх сімей потребує якісного і ефективного законодавчого регулювання та запровадження механізмів забезпечення їх державної підтримки.

Таке законодавче регулювання здійснює в межах своїх конституційних повноважень Верховна Рада України, яка, маючи можливість діяти на власний розсуд, визначає обсяг соціального захисту військовослужбовців, втілюючи зміст відповідних конституційних принципів з метою забезпечення справедливого механізму відшкодування за заподіяння шкоди їх здоров'ю чи навіть життю, але не порушуючи самої сутності конституційного права на соціальний захист, особливо в разі втрати такими особами працездатності.

На виконання свого конституційного обов'язку, приписів частини п'ятої статті 17 Конституції України Верховна Рада України в Законі визначила обсяг і механізми реалізації соціального захисту військовослужбовців та основні засади державної політики в цій сфері.

<...> з урахуванням вимог частини п'ятої статті 17 Конституції України метою законодавчого регулювання в цій сфері є як усебічне соціальне забезпечення військовослужбовців, яке компенсуватиме установлені законом обмеження та умови служби, властиві цій категорії громадян, так і підвищення мотивації особового складу Збройних Сил України у виконанні ними покладених на них функцій щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності (частина друга статті 17 Основного Закону України). Крім того, предметом законодавчого регулювання соціального захисту військовослужбовців є питання, пов'язані з тим, що статус військовослужбовців обумовлює високий ризик отримання поранення, ушкодження здоров'я чи навіть загибелі під час виконання службових обов'язків під час захисту Вітчизни».

[абзаци перший – третій, п'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посиленій соціальний захист військовослужбовців)]

«З урахуванням встановленого Конституцією України функціонального призначення Збройних Сил України, в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України законодавче регулювання порядку реалізації права на соціальний захист, гарантованого частиною першою статті 46 Конституції України, має здійснюватися у системному взаємозв'язку з вимогами щодо посиленого соціального захисту військовослужбовців у розумінні частини п'ятої статті 17 Основного Закону України.

Військовослужбовці, інші громадяни, які залучені до виконання обов'язків оборони держави, виконують обов'язок щодо захисту Вітчизни у Збройних Силах України та інших військових формуваннях не заради отримання

спеціальних статусів, зокрема привілеїв, пільг чи компенсацій. Водночас припис частини п'ятої статті 17 Конституції України чітко покладає на державу конституційний обов'язок щодо створення системи посиленої соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей, що поширюється не тільки на спеціальні пенсії та допомогу для них, а й підтримку у сфері охорони здоров'я, освіти, а також наданні житла та спеціальних підтримчих заходів під час їх переходу до цивільного життя.

Виконання державою конституційного обов'язку щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

Беручи до уваги, що врегулювання відповідних питань належить до розсуду Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади в межах їх конституційних повноважень, Конституційний Суд України також наголошує на тому, що заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх ефективного запровадження залежить стан обороноздатності України».

[абзаці четвертий – сьомий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

«Підтримання високого рівня обороноздатності є найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є „найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу“ (частина перша статті 17 Основного Закону України).

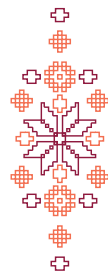
В умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави».

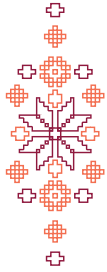
[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«<...> Верховна Рада України має повноваження ухвалювати закони з унормуванням підстав та порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності, дотримуючись конституційних норм і принципів».

[абзац перший підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Барсеґяна Геворка Сенекеримовича]

та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності)]

«У низці приписів Основного Закону України йдеться про „інтереси національної безпеки“, „економічну безпеку“, „громадський порядок“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина».

[абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

«<...> правомірною метою встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина у сфері митних відносин та притягнення винної особи до відповідальності за порушення митних правил є потреба захисту митних інтересів та митної безпеки України».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

«Конституційний Суд України, оцінюючи на відповідність Основному Закону України оспорюваний припис статті 485 Кодексу, передусім визнає можливість установа в актах публічного законодавства (адміністративного, кримінального тощо) абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій, що, безперечно, є позитивним явищем у випадку, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

<...> в законодавчому встановленні відносин із притягнення особи до адміністративної або кримінальної відповідальності обов'язково має бути дотриманий конституційний принцип індивідуалізації юридичної відповідальності.

Таким чином, установа в актах публічного законодавства абсолютно визначених та (або) безальтернативних санкцій має збалансовано поєднуватись із наданням суб'єкту накладення адміністративного стягнення або кримінального покарання дискреції в питанні визначення виду та розміру стягнення або покарання з урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики особи, винної у вчиненні правопорушення, можливості відшкодування заподіяної шкоди, наявності обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність».

[підпункт 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

«<...> визначена Верховною Радою України в межах її конституційних повноважень (стаття 91, пункт 22 частини першої статті 92 Конституції України) адміністративна відповідальність за дії та (або) бездіяльність,

спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні діяння, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, установлена статтею 485 Кодексу, безумовно є суспільно потрібною та переслідує правомірну мету – захист митних інтересів та митної безпеки України».

[абзац перший підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 червня 2022 року № 4-р(II)/2022]

* * *

«<...> В Україні на конституційному рівні гарантовано право громадян на соціальний захист, для забезпечення якого необхідне здійснення комплексу державно-правових заходів, одним із яких є законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України)».

[друге речення абзацу п'ятого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 7-р(II)/2022 у справі за конституційними скаргами Жиденка Володимира Вікторовича, Петренка Віктора Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів статті 2 Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668-VI (щодо соціальних гарантій для захисників і захисниць України)]

* * *

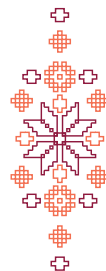
«<...> Юридичний склад адміністративного правопорушення та заходи державно-примусового впливу за вчинення правопорушення визначає виключно закон <...>».

[друге речення абзацу першого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(I)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

«<...> Верховна Рада України має повноваження ухвалювати закони з унормуванням підстав та порядку притягнення осіб до адміністративної відповідальності, дотримуючись конституційних норм і принципів».

[абзац п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(I)/2022]

«Держава (орган державної влади), вживаючи відповідних заходів контролю за порядком переміщення товарів до або з непідконтрольних територій України, на думку Конституційного Суду України, має легітимну

мету, адже контроль за рухом товарів не лише впливає на стан обороноздатності держави, можливість стримування збройної агресії, а й сприяє зменшенню кількості інших злочинів/правопорушень. Загальна вимога інформування про переміщення товарів, що застосовується до будь-якої особи, яка перетинає адміністративну межу на контрольних пунктах, запобігає прихованому ввезенню та вивезенню товарів/готівки, а конфіскація унаслідок неповідомлення про них відповідних органів є частиною загальної системи регулювання, створеної для боротьби із цими злочинами/правопорушеннями.

Для досягнення легітимної мети в разі застосування обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод законодавче унормування порядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності (призначення особі певного виду та розміру покарання/стягнення з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики винної особи, відшкодування заподіяної шкоди, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність)».

[абзаци тринадцятий, чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(1)/2022]

«<...> держава встановлює як необхідні ті заходи втручання у право власності, які дають змогу досягти легітимної мети з дотриманням принципів правомірного втручання; законодавець має визначити співмірну міру адміністративної відповідальності для досягнення легітимної мети, а суди – забезпечувати індивідуалізацію такої відповідальності залежно від обставин справи».

[абзац четвертий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(1)/2022]

* * *

«На виконання вимог частини другої статті 3, частини четвертої статті 13, статті 41, пунктів 1, 7 частини першої статті 92 Конституції України держава зобов'язана не лише належним чином унормувати відносини власності, а й, застосовуючи сукупність усіх юридичних засобів, забезпечити функціонування ефективного механізму здійснення та захисту права власності, оскільки гарантування особі державою вільного та на власний розсуд здійснення права власності є передумовою реалізації інших конституційних прав і свобод людини і громадянина.

<...> право власності не є абсолютним і може зазнавати обмежень. Однак будь-яке втручання у право власності має ґрунтуватися на законі, мати правомірну мету та бути домірним».

[абзаци другий, третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

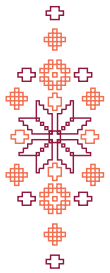
* * *

«Аналіз статей 46, 75, 85, пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України є підставою для засновку про те, що Верховна Рада України має конституційне повноваження ухвалювати закони, що визначають та змінюють нормативне регулювання пенсійного забезпечення. Реалізуючи це конституційне повноваження, Верховна Рада України має узгоджувати приписи законів, які вона ухвалює, із приписами Конституції України.

<...> Ураховуючи зміст та обсяг конституційних повноважень Верховної Ради України щодо законодавчого врегулювання пенсійного забезпечення, Конституційний Суд України виходить із того, що згідно з приписами Основного Закону України законодавець має певний простір обдумування (*the margin of appreciation*) як стосовно визначення змісту й окремих складників юридичного механізму регулювання пенсійного забезпечення, так і щодо ухвалення законів, якими він змінює такий механізм. Тобто Верховна Рада України в законах може визначити та надалі змінювати основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України)».

[абзаци перший, третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022 у справі за конституційною скаргою Мосюрчака Василя Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 1 пункту 2 розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (щодо гарантій соціального захисту державних службовців)]

«Посутній аналіз приписів статей 3, 8, 24, 46, 92 Основного Закону України дає підстави для висновку, що юридичний механізм індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги є однією з конституційних гарантій дієвості права на соціальний захист. Тому на виконання Конституції України Верховна Рада України має забезпе-

чити розвиток, конкретизацію та деталізацію низки конституційних норм і принципів, визначивши в законах підстави, порядок, умови індексації та перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для всіх груп пенсіонерів та одержувачів таких виплат та допомоги.

<...> Верховна Рада України для розвитку, конкретизації та деталізації приписів статей 3, 8, частини першої статті 24, статті 46 Основного Закону України має унормувувати в законах підстави, порядок та умови індексації та перерахунку розмірів усіх видів пенсій для всіх груп пенсіонерів.

<...> Незабезпечення державою законодавчого підґрунтя для функціонування ефективного юридичного механізму перерахунку розмірів пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, зокрема у зв'язку із законодавчим упущенням в унормуванні суспільних відносин, свідчить про ілюзорність конституційних гарантій права на соціальний захист та порушення низки конституційних норм і принципів».

[абзац четвертий підпункту 5.4, абзац перший підпункту 5.6, абзац другий підпункту 5.7 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022]

* * *

«<...> для захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України держава, у якій визнається і діє принцип верховенства права, зобов'язана належно внормувати засади митної справи, зокрема в частині встановлення строків тимчасового ввезення транспортних засобів і відповідальності за їх недотримання. <...>

Тобто для забезпечення ефективної реалізації державної митної політики Верховна Рада України уповноважена не тільки покласти обов'язки на учасників відносин, що внормовані митним законодавством, але й визначати діяння, які є порушенням митних правил, та відповідальність за них. Саме державний примус є одним із чинників, здатних забезпечити ефективність унормування митної справи, належний рівень захисту митних інтересів та митної безпеки України. До того ж санкція за вчинене адміністративне правопорушення має бути домірною і водночас достатньою для того, щоб запобігати вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником (спеціальна превенція), так і іншими особами (загальна превенція)».

[перше речення абзацу другого, абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Ван Колка Фредеріка Йоганнеса щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини шостої статті 481 Митного кодексу України]

«<...> питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил має врегулюватися в Кодексі з урахуванням специфіки принципів здійснення митної справи та згідно з Конституцією України».

[друге речення абзацу шостого підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023]

«<...> штраф і конфіскація є видами адміністративних стягнень майнового характеру, які Верховна Рада України в межах її конституційних повноважень визначила найефективнішими заходами захисту митних інтересів і забезпечення митної безпеки України, що пов'язано зі специфікою здійснення митної справи, зокрема боротьбою з порушеннями митних правил. Можливість застосування санкції майнового характеру має робити економічно не вигідним порушення митних правил порівняно з їх дотриманням і, відповідно, сприяти досягненню мети адміністративної відповідальності. Водночас правова держава, вважаючи адміністративне стягнення передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише потрібні та зумовлені зазначеною метою заходи».

[абзац четвертий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 вересня 2023 року № 6-р(І)/2023]

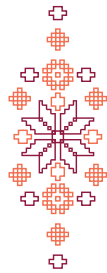
* * *

«<...> громадяни мають право на соціальний захист у випадках, установлених як Конституцією України, так і законами. Верховна Рада України повинна здійснювати законодавче регулювання у сфері соціальної політики держави, дотримуючись конституційних норм і принципів».

[абзац четвертий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 7-р(І)/2023 у справі за конституційною скаргою Костіни Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України]

* * *

«<...> винагорода прокурорів (як і винагорода суддів) є гарантією їх незалежності. Однією з доконечних передумов незалежної діяльності прокуратури, безстороннього, неупередженого, ефективного виконання прокурорами повноважень є належний рівень їх матеріального та соціального забезпечення, що має бути гарантований у такий спосіб, щоб унеможливити вплив на прокурорів, коли вони ухвалюють рішення. Це може бути забезпечене лише за допомогою визначення у відповідному законі України належних умов функціонування прокуратури, насамперед системи її фінансування, зокрема регулювання винагороди прокурора,

що становитиме гарантії його безсторонності та неупередженості під час виконання встановлених Конституцією України повноважень. Наведене дає підстави для висновку, що винагороду прокурорів – гарантію їх незалежності, яка є невіддільним елементом їхнього юридичного статусу, а отже, складником організації й порядку діяльності прокуратури в розумінні статті 131¹ Конституції України, – має визначати лише закон».

[абзац третій підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар'яни Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

* * *

«Конституційний Суд України визнав за можливе встановлення в актах публічного законодавства абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій у випадках, коли суб'єктом правозастосування є відмінний від суду орган влади.

Однак <...> встановлення в законі абсолютно визначених та/або безальтернативних санкцій має бути розумно поєднане з наданням законом уповноваженому суб'єктові притягнення особи до юридичної відповідальності варіативності в питанні обрання санкції до правопорушника, щоб уможливити додержання принципів домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності. Принципи домірності та індивідуалізації юридичної відповідальності в разі притягнення особи до юридичної відповідальності можуть бути забезпечені, зокрема, у спосіб установлення в законі різних видів санкцій за вчинення того самого правопорушення або різних за розміром штрафів, що їх може бути накладено на порушників тієї самої охоронної норми».

[підпункт 4.7 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2023 року № 9-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Тригуб Наталії Семенівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини другої статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності за порушення прав споживачів)]

* * *

«<...> запровадження у цивільному судочинстві категорії малозначних справ має правомірну мету <...>.

<...> установлення у процесуальному законі розміру ціни позову як критерію для віднесення справи до категорії малозначних має бути ґрунтовано на принципові домірності, що зобов'язує державу визначити в Кодексі такий розмір ціни позову, який не буде надмірним для обраної мети та не спотворить розуміння справи як малозначної для особи.

<...> держава, реалізуючи свій розсуд щодо встановлення у процесуальному законі розміру ціни позову як критерію для віднесення справи до категорії малозначних, має обов'язок додержуватись конституційних принципів та зважати на вимогу правомірності мети під час застосування такого юридичного засобу віднесення цивільних справ до категорії малозначних, як ціна позову, та додержуватись принципу домірності».

[абзац перший підпункту 5.6, абзац третій підпункту 5.7, абзац перший підпункту 5.8 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

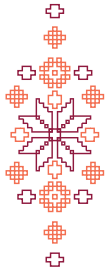
«<...> Верховна Рада України повноважна ухвалювати закони, що вносять процесуальні відносини, проте зміст цих законів має відповідати вимогам Конституції України».

[друге речення абзацу першого підпункту 6.5 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«<...> Конституційний Суд України визнає наявність у Верховної Ради України повноважень із ухвалення законів, які змінюють регулювання процесуальних відносин за участю споживачів. Проте законодавча діяльність Верховної Ради України з унесення таких змін та зміст відповідних законів мають відповідати конституційним вимогам, зокрема вимозі юридичної визначеності, в аспекті передбаченості, умотивованості та послідовності в нормативному врегулюванні суспільних правовідносин».

[абзац перший підпункту 6.6 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«Верховний Суд як суд касаційної інстанції у цивільних справах із перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, має виконувати повноваження щодо усунення порушень норм матеріального та/або процесуального права, виправлення

судових помилок і недоліків, а не нового розгляду справи та нівелювання ролі судів першої та апеляційної інстанцій у чиненні правосуддя та розв'язанні цивільних спорів.

<...> внормування процесуальних відносин у спосіб визначення в Кодексі підстав для касаційного перегляду судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, можливе як виняток і лише у разі, коли це обумовлено потребами, що є значущими для дієвості та ефективності правосуддя, зокрема потребою розв'язання Верховним Судом як найвищим судом у системі судоустрою України складного юридичного питання, яке має фундаментальне значення для формування судами єдиної правозастосовної практики».

[абзац п'ятий підпункту 7.7, абзац другий підпункту 7.8 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

* * *

«<...> законодавець, визначаючи організацію і діяльність органів і установ виконання покарань, а також діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункти 14, 22 частини першої статті 92 Конституції України), повинен унормувати механізми виконання і відбування кримінальних покарань, забезпечивши однаковий захист гідності кожної людини як особистості, утвердження невідчужуваності та непорушності її конституційних прав і свобод та збереження їх сутності, з дотриманням принципу гуманізму як важливої засади прогресивного формування та здійснення політики виконання і відбування кримінальних покарань. Навіть якщо людина скоїла особливо тяжкі злочини та відбуває за них кримінальне покарання у вигляді довічного позбавлення волі, режим відбування такого покарання має відповідати людській гідності як абсолютній цінності.

<...> абсолютна цінність людської гідності – це передусім однаково гуманне ставлення до кожного та повага до сутності людської природи безвідносно до особистого, соціального чи іншого статусу. Тому механізм виконання та відбування кримінальних покарань для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, незалежно від тяжкості скоєних ними злочинів, не може призводити до знищення людини як особистості, приниження та знецінення її моральних, психологічних, духовних якостей і потреб, ска-

сування права кожного на людяне ставлення до себе, а також нівелювати сутнісний зміст конституційних прав і свобод людини».

[підпункт 2.2.2 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 31 Кримінально-виконавчого кодексу України (щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі)]

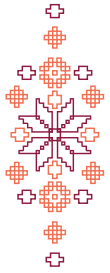
«Право на недоторканність особистого і сімейного життя, гарантоване статтею 32 Конституції України, охоплює можливість кожної засудженої до позбавлення волі особи відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутньою на його похованні, яку має визнавати держава за всіма такими засудженими. Обмеження державою цієї можливості для засуджених до позбавлення волі осіб є втручанням у вказане конституційне право. Однак таке обмеження має бути домірним та не порушувати сутнісний зміст цього права.

<...> законодавець повинен унормувати механізм реалізації можливості відвідати свого тяжкохворого близького родича або бути присутнім на його похованні для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зважаючи на однакову значущість для них особистих стосунків із близькими родичами, та надання вказаної можливості. Ненадання засудженій до позбавлення волі особі цієї можливості, засновуючись лише на тяжкості скоєного нею злочину, є недомірним обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, що також є посяганням на людську гідність, рівність особи в гідності з іншими людьми та невіддільність її засадничих прав».

[підпункт 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

«<...> законодавче упущення відрізняється від звичайної законодавчої прогалини (лакуни) і є незабезпеченням державою потрібного унормування певного сегмента суспільних відносин, що порушує конституційні норми, принципи, гарантії, права і свободи людини.

<...> задля виконання приписів статей 3, 8, 21, 23, 24, 28, 32 Конституції України потенційна можливість короткочасного виїзду за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, має бути унормована законодавцем для всіх засуджених до позбавлення волі осіб, зокрема й тих, що засуджені до довічного позбавлення волі. Однак законодавець не забезпечив законодавчого підґрунтя для функціонування дієвого механізму реалізації для кожної такої особи зазначеної можливості,

що гарантувало б надання вказаних короткочасних виїздів із урахуванням, зокрема, особи та поведінки засудженого, інших важливих обставин щодо всебічного індивідуального оцінювання його загрози суспільній безпеці та охороні громадського порядку.

<...> такий механізм не може бути однаковим для усіх категорій засуджених до позбавлення волі осіб і має відповідати ступеню їх суспільної небезпеки, потребам забезпечення суспільної безпеки та охорони громадського порядку загалом. Тому внормування механізму короткочасних виїздів за межі колонії на території України у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, стосовно засуджених до довічного позбавлення волі осіб може потребувати розгляду можливості таких виїздів судом, їх суворого обмеження в часі та супроводу таких осіб.

Виявлене в оспорюваних приписах Кодексу законодавче упущення вказує на невиконання державою позитивного обов'язку з унормування в законі певного сегмента відносин у кримінально-виконавчій ділянці щодо короткочасних виїздів за межі колонії на території України засуджених до довічного позбавлення волі осіб у зв'язку з такою винятковою особистою обставиною, як смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, а це порушує конституційні принципи рівності, права на повагу до гідності людини, на вільний розвиток нею своєї особистості, на недоторканність особистого і сімейного життя та свідчить про невиконання державою позитивного обов'язку щодо соціальної реабілітації таких осіб».

[абзаци перший, другий, п'ятий, шостий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 94

«У частині четвертій статті 94 Основного Закону України встановлено вимогу стосовно повторного прийняття закону Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, що поширюється лише на закони, пропозиції Президента України до яких повністю або частково відхилені. Ця ж вимога стосується і прийняття закону в цілому. Отже, якщо пропозиції Президента України до закону у пропонованій ним редакції враховано повністю, повторного прийняття закону не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України не вимагається. У разі коли пропозиція Президента України про відхилення закону в цілому не підтримана парламентом, повторне прийняття закону здійснюється в цілому (долання вето).

Навіть якщо всі пропозиції Президента України відхилено, і закон текстуально залишається незмінним, він має бути прийнятий повторно шляхом голосування народними депутатами України кількістю голосів, визначеною у частині четвертій статті 94 Конституції України, оскільки результати останнього голосування скасовано у зв'язку із застосуванням Президентом України права вето щодо оспорюваного закону. За таких обставин датою прийняття закону слід вважати дату його остаточного голосування за результатами повторного розгляду. Саме ця дата повинна бути вказана при оприлюдненні закону та його опублікуванні.

Таким чином, офіційне оприлюднення, опублікування закону є конституційно встановленою процедурою, необхідною для набрання ним чинності».

[абзаци третій, четвертий, сьомий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частин першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом)]

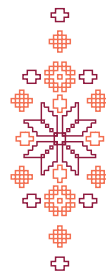
* * *

«<...> відсутність під текстом Закону, прийнятого за результатами повторного розгляду, належної дати та підпису діючого Голови Верховної Ради України є порушенням встановленої частиною четвертою статті 94 Основного Закону України процедури набрання ним чинності, що згідно з частиною першою статті 152 Конституції України є підставою для визнання Закону неконституційним повністю».

[абзац восьмий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 листопада 2009 року № 30-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України» та Регламенту Верховної Ради України]

* * *

«Умови набрання чинності законами закріплено частиною п'ятою статті 94 Конституції України, за якою закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Головною метою

цієї конституційної норми є недопущення набрання законом чинності до моменту його офіційного оприлюднення, чим забезпечується реалізація конституційних положень, відповідно до яких закони не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність осіб; ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення (стаття 58 Конституції України)».

[абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів)]

* * *

«У цьому контексті Конституційний Суд України вважає, що положення частини п'ятої статті 94 Конституції України надають право Верховній Раді України встановлювати строк набрання законами чинності не тільки через 10 днів після їх офіційного опублікування, а й з моменту, визначеного самим законом, зокрема з дати введення закону в дію. Тобто закони чи окремі їх положення можуть вводитися в дію після дня набрання ними чинності.

Таким чином, Основним Законом України передбачено порядок і строки набрання законом чинності, а також введення в дію окремих його положень. Виходячи з цього законодавець, враховуючи різні обставини, може встановити іншу дату введення закону в дію».

[абзаці сьомий, дев'ятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів)]

щодо статті 96

«<...> в аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання від-

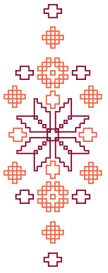
повідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України».

[абзац восьмий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України]

щодо статті 99

«Однією з конституційно-правових гарантій діяльності Національного банку України щодо забезпечення стабільності грошової одиниці України є передбачений пунктом 18 частини першої статті 85 Конституції України особливий порядок призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку України Верховною Радою України за поданням Президента України».

[абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України]

Розділ V ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

щодо статті 103

«Буквальне тлумачення статті 103 Конституції України засвідчує, що нею встановлено обмеження щодо можливості однієї і тієї особи перебувати на посту Президента України більше ніж два строки підряд. Частиною першою статті 103 Конституції України передбачено, що Президент України обирається строком на п'ять років. Тобто Конституція України обмежує перебування однієї і тієї особи на посту Президента України визначеними нею двома строками підряд».

[абзац перший пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України)]

* * *

«Право бути обраним на виборах Президента України полягає в можливості громадянина України, який досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою (частина друга статті 103 Основного Закону України), бути обраним на виборах Президента України».

[абзац сьомий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009 у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про вибори Президента України», «Про Державний реєстр виборців», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» та Кодексу адміністративного судочинства України (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України)]

* * *

«<...> виходячи з Основного Закону України главу держави може бути обрано як на чергових, так і на позачергових виборах. Конституційний Суд України наголошує, що положення статті 103 Конституції України та інших її статей, які визначають конституційно-правовий статус Президента Укра-

їни, не містять норм, які встановлювали б інший строк, крім п'ятирічного, на який громадяни України можуть обирати главу держави, незалежно від виду виборів (чергових або позачергових).

Отже, закріплений частиною першою статті 103 Основного Закону України п'ятирічний строк – єдиний конституційно встановлений строк, на який обирається Президент України. Цей строк однаковою мірою поширюється як на Президента України, обраного на чергових виборах, так і на Президента України, обраного на позачергових виборах».

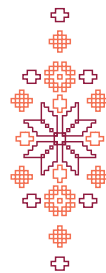
[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014 у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України)]

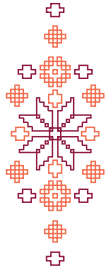
щодо статті 106

«<...> Верховна Рада України, Президент України та Кабінет Міністрів України мають окремі конституційні повноваження у сфері зовнішньополітичної діяльності, але лише Президент України як глава держави наділений повноваженням здійснювати керівництво цією діяльністю. Положення Конституції України, у яких встановлено зазначені повноваження Президента України та інших суб'єктів зовнішньополітичної діяльності держави, є нормами прямої дії (частина третя статті 8). Це означає, що глава держави не тільки здійснює загальне спрямування зовнішньополітичного курсу держави згідно з визначеними Верховною Радою України засадами зовнішньої політики України, але й застосовує відповідні засоби впливу на діяльність суб'єктів зовнішньополітичної діяльності з метою забезпечення національних інтересів і безпеки України.

Реалізація визначених Верховною Радою України основних засад зовнішньої політики держави, яка провадиться під керівництвом Президента України і забезпечується Кабінетом Міністрів України та Міністерством закордонних справ України, вимагає координації діяльності цих органів виконавчої влади главою держави, в тому числі і в питаннях кадрового забезпечення у цій сфері. Здійснюючи керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, Президент України впливає на діяльність Кабінету Міністрів України та Міністерства закордонних справ України через відповідні укази, розпорядження».

[абзаци шостий, сьомий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009 у справі за

конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави»]

«<...> встановлений в Указі порядок попереднього погодження кандидатів на зазначені в цьому акті глави держави посади слід розглядати як один із засобів реалізації Президентом України конституційного повноваження щодо здійснення керівництва зовнішньополітичною діяльністю держави».

[абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 січня 2009 року № 2-рп/2009]

* * *

«<...> системний аналіз положень Конституції України дає підстави вважати, що Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України мають окремі конституційні повноваження у сферах національної безпеки і оборони держави, але лише Президент України наділений конституційними повноваженнями здійснювати керівництво у цих сферах. Це означає, що Президент України, здійснюючи таке керівництво, спрямовує діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони держави, зокрема Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, на реалізацію основ (засад), визначених у пункті 17 частини першої статті 92 Конституції України та Законі України „Про основи національної безпеки України“».

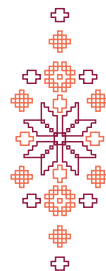
[абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони»]

«Президент України, маючи конституційні повноваження щодо здійснення керівництва у зазначених сферах, може затверджувати Перелік посад, кандидатури для призначення на які погоджуються з ним».

[друге речення абзацу третього підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009]

Розділ VI

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. ІНШІ ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

щодо статті 116

«Положення частини першої статті 93 Конституції України передбачають вичерпний перелік суб'єктів права законодавчої ініціативи на початковій стадії законодавчого процесу – ініціювання законопроекту шляхом внесення його на розгляд Верховної Ради України.

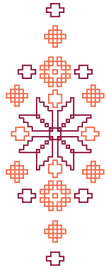
Розроблення проекту закону є окремим видом діяльності, що передує стадії подання (внесення) законопроекту, і, таким чином, не стосується безпосередньо суб'єктів, визначених у частині першій статті 93 Конституції України.

Виходячи з цього Конституційний Суд України вважає, що розроблення проекту закону про Державний бюджет України (пункт 6 статті 116 Конституції України, частина перша статті 32 Кодексу) та його подання до Верховної Ради України (частина друга статті 96 Конституції України, частина друга статті 37 Кодексу) – це самостійні стадії бюджетного процесу».

[абзаци перший, другий, третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень абзацу тринадцятого пункту 1 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», частини другої статті 52, частини третьої статті 53, частини другої статті 54 Бюджетного кодексу України в аспекті положень частини першої статті 93, частини другої статті 96, пункту 6 статті 116 Конституції України (справа про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України)]

* * *

«Конституцією України до повноважень Кабінету Міністрів України віднесено, зокрема, забезпечення проведення податкової політики (пункт 3 статті 116). З огляду на конституційно визначені повноваження Верховної Ради України у сфері оподаткування Конституційний Суд України дійшов висновку, що це конституційне повноваження Кабінету Міністрів України не передбачає права встановлювати загальнодержавні податки і збори

(обов'язкові платежі) або визначати окремі елементи їх правового механізму регулювання».

[перше, друге речення абзацу першого пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 2009 року № 15-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 3.5, 3.6 пункту 3 статті 3 «Прикінцеві положення» Закону України «Про Митний тариф України», абзацу восьмого частини другої статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (справа про тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита)]

* * *

«Положення пункту 5 статті 116 Конституції України щодо здійснення Кабінетом Міністрів України управління об'єктами державної власності відповідно до закону є приписом стосовно того, як має діяти Уряд України, здійснюючи повноваження щодо реалізації прав держави як власника, – не на власний розсуд, а згідно із законом, який регулює ці відносини».

[друге речення абзацу другого пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 вересня 2009 року № 22-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про запобігання кризовим явищам у вугільній промисловості» (справа про відчуження майна державних вугледобувних підприємств)]

* * *

«<...> в аспекті конституційного подання положення частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проекту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, в тому числі щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та в інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції та законів України».

[абзац восьмий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України]

* * *

«Виконання державою конституційного обов'язку щодо забезпечення посиленого соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних або резервістів покликане не тільки забезпечити соціальний захист кожного з них індивідуально, а й сприяти виконанню громадянами України обов'язку щодо захисту Вітчизни – України, її суверенітету, незалежності та територіальної цілісності.

Беручи до уваги, що врегулювання відповідних питань належить до розсуду Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади в межах їх конституційних повноважень, Конституційний Суд України також наголошує на тому, що заходи в сфері оборони держави мають бути своєчасними, послідовними та комплексними, оскільки від їх ефективного запровадження залежить стан обороноздатності України».

[абзаци шостий, сьомий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців)]

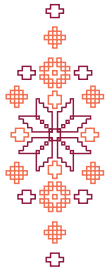
«Підтримання високого рівня обороноздатності є найвищим державним інтересом і однією з найбільш захищених конституційних цінностей України. Захист суверенітету та територіальної цілісності України є „найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу“ (частина перша статті 17 Основного Закону України).

В умовах воєнного стану держава зобов'язана мобілізувати всі доступні їй ресурси для посилення своєї обороноздатності та відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України. Відтак усебічна підтримка військовослужбовців Збройних Сил України є одним із засобів розширення оборонних можливостей держави».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022]

* * *

«Держава (орган державної влади), вживаючи відповідних заходів контролю за порядком переміщення товарів до або з непідконтрольних територій України, на думку Конституційного Суду України, має легітимну мету, адже контроль за рухом товарів не лише впливає на стан обороноздатності держави, можливість стримування збройної агресії, а й сприяє зменшенню кількості інших злочинів/правопорушень. Загальна вимога інформування про переміщення товарів, що застосовується до будь-якої

особи, яка перетинає адміністративну межу на контрольних пунктах, запобігає прихованому ввезенню та вивезенню товарів/готівки, а конфіскація унаслідок неповідомлення про них відповідних органів є частиною загальної системи регулювання, створеної для боротьби із цими злочинами/правопорушеннями».

[абзац тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 жовтня 2022 року № 8-р(І)/2022 у справі за конституційною скаргою Унуковича Романа Андрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення абзацу другого частини першої статті 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення]

* * *

«<...> наділення Кабінету Міністрів України повноваженням урегулювати питання винагороди прокурорів не можна визнати таким, що відповідає конституційній вимозі щодо здійснення органами державної влади своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України».

[абзац десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(ІІ)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар'яни Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу ІІ «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-ІХ (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

ЩОДО СТАТТІ 120

«<...> термін „керівник“ центрального чи місцевого органу виконавчої влади, який міститься в частині першій статті 120 Конституції України, означає посадову особу виконавчого органу, сукупність кваліфікуючих ознак якої визначає статус керівника.

До цих ознак належать конкретні державно-владні повноваження виконавчого та розпорядчого характеру такої посадової особи у сфері виконавчої влади, які їй згідно з Конституцією та законами України надаються відповідними органами державної влади (розподіл обов'язків між своїми заступниками; розпорядження матеріально-фінансовими цінностями; керівництво та спрямування роботи виконавчого органу і його апарату;

вирішення кадрових питань; підписання правових актів виконавчого органу; представництво виконавчого органу у відносинах з громадянами, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності тощо).

Правові акти посадової особи – керівника виконавчого органу, його вказівки, розпорядження, інші дії є обов'язковими до виконання.

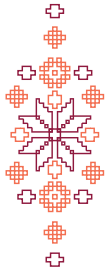
<...> керівник органу виконавчої влади є посадовою особою, яка, виходячи з характеру та змісту повноважень, очолює цей орган і несе персональну відповідальність за його роботу.

Керівниками центральних органів виконавчої влади є міністри (до складу Кабінету Міністрів входять за посадою), посадові особи, які очолюють інші, крім міністерств, центральні органи виконавчої влади.

Керівниками місцевих органів виконавчої влади є голови місцевих державних адміністрацій.

Такі посадові особи та керівники центральних, місцевих органів виконавчої влади не мають права входити до складу керівних органів і наглядових рад підприємств, що мають на меті одержання прибутку».

[абзаци третій – дев'ятий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002 у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади)]

Розділ VIII ПРАВОСУДДЯ

«<...> дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципів поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України <...>».

[абзац другий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

щодо статті 125

«Принцип територіальності забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України.

Принцип спеціалізації полягає у створенні відповідних спеціалізованих судів для здійснення цивільного, кримінального, адміністративного, господарського судочинства.

За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003 (справа про Касаційний суд України), побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

З огляду на зазначене Конституційний Суд України наголошує, що під принципом інстанційності слід розуміти таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої.

Аналіз положень <...> статті 125, <...> статті 129 Конституції України дає можливість Конституційному Суду України зробити висновок, що в ній передбачено не тільки принципи територіальності і спеціалізації, але

й принцип інстанційності щодо побудови системи судів загальної юрисдикції».

[абзаци четвертий – восьмий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції)]

* * *

«Із статті 125 Конституції України випливає, що третейські суди не належать до системи судоустрою, відповідно рішення третейського суду не є актом правосуддя.

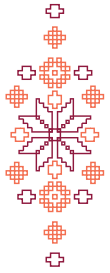
Отже, третейські суди не є державними органами, їх не віднесено до системи судоустрою, вони не здійснюють правосуддя. Звернення до третейських судів щодо розгляду та розв'язання юридичних спорів, що належать до їхньої компетенції, яке ґрунтується на вільному волевиявленні сторін спору, є одним зі способів здійснення гарантованого частиною шостою статті 55 Конституції України права кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

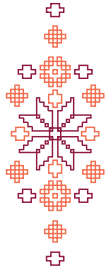
[абзаци восьмий, дев'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Марго Поліни Олександрівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини п'ятої, частини сьомої статті 454 Цивільного процесуального кодексу України]

* * *

«<...> забезпечення сталості та єдності судової практики є основоположною функцією Верховного Суду (частина перша статті 36 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“), яку не може здійснювати інший орган державної влади, зокрема Конституційний Суд України».

[абзац четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України]

* * *

«<...> здійснення публічної влади в добропорядний спосіб вимагає того, щоб особі було надано можливість у дієвий спосіб оскаржувати акти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб, їхні дії або бездіяльність, завдяки чому забезпечується підзвітність цих органів та їх посадових і службових осіб за ухвалені ними рішення, учинені дії або бездіяльність. Тому адміністративне судочинство є стрижневим елементом демократичного врядування, а його дієвість – засадничою для будь-якого суспільства, ґрунтованого на правовладді.

У захисті людських прав та додержанні правовладдя ключовим елементом є право особи оскаржувати рішення, дії або бездіяльність органів публічної влади, їх посадових і службових осіб у спосіб використання справедливих процесуальних приписів права в кожному випадку, коли внаслідок ухвалення таких рішень, учинення дій або бездіяльності зазнають порушення права, свободи та інтереси особи.

Призначення національної системи адміністративного судочинства полягає в тому, щоб забезпечити судовий контроль щодо рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, їх посадових і службових осіб відповідно до процедури, узгодженої з вимогами справедливого судового розгляду».

[абзаци третій, четвертий, п'ятий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

«<...> в юридичних відносинах між особою – з одного боку, і державою (в особі органів державної влади) та іншими органами публічної влади – із другого, особа завжди є слабшою стороною. Саме тому в державі, керованій правовладдям, мають діяти адміністративні суди, метою діяльності яких є захист особи супроти держави.

<...> з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв'язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п'ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України впливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі органів

державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист».

[абзаци другий, третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> законодавець визначив неоднаковий обсяг процесуальних можливостей (прав) сторін адміністративного процесу щодо права на апеляційне оскарження ухвал, ухвалених за наслідками розгляду заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, надавши суб'єктові владних повноважень право на апеляційне оскарження окремої ухвали і не встановивши для особи-позивача права на апеляційне оскарження ухвали про залишення без задоволення зазначеної заяви, чим поставив особу-позивача в гірше процесуальне становище порівняно з відповідачем – суб'єктом владних повноважень, знівелювавши мету діяльності адміністративних судів, визначену частиною п'ятою статті 125 Конституції України».

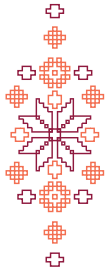
[підпункт 7.4 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

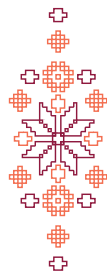
* * *

«Верховний Суд як суд касаційної інстанції у цивільних справах із перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, має виконувати повноваження щодо усунення порушень норм матеріального та/або процесуального права, виправлення судових помилок і недоліків, а не нового розгляду справи та нівелювання ролі судів першої та апеляційної інстанцій у чиненні правосуддя та розв'язанні цивільних спорів.

<...> внормування процесуальних відносин у спосіб визначення в Кодексі підстав для касаційного перегляду судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, можливе як виняток і лише у разі, коли це обумовлено потребами, що є значущими для дієвості та ефективності правосуддя, зокрема потребою розв'язання Верховним Судом як найвищим судом у системі судустрою України складного юридичного питання, яке має фундаментальне значення для формування судами єдиної правозастосовної практики».

[абзац п'ятий підпункту 7.7, абзац другий підпункту 7.8 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389

щодо статті 126

«Особливий порядок фінансування судів і діяльності суддів є однією з конституційних гарантій їх незалежності, що закріплюється у статті 126 Конституції України, і спрямований на забезпечення належних умов для здійснення незалежного правосуддя».

[абзац п'ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2007 року № 4-рп/2007 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 36, пунктів 20, 33, 49, 50 статті 71, статей 97, 98, 104, 105 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про гарантії незалежності суддів)]

* * *

«Право судді на відставку є конституційною гарантією незалежності суддів (пункт 4 частини шостої статті 126 Конституції України)».

[абзац перший пункту 16 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII]

* * *

«<...> суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності лише у випадку, коли правопорушення вчинено умисно, має місце свавільне зловживання повноваженнями судді, що перешкоджає здійсненню правосуддя чи переслідує нелегітимні цілі (заподіяння шкоди іншим особам або суспільним інтересам тощо), прикриваючись виконанням вимог закону».

[абзац третій підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-р/2020 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України]

щодо статті 129

«<...> право на апеляційне оскарження судових рішень в контексті положень частин першої, другої статті 55, пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України є складовою права кожного на звернення до суду».

[абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду)]

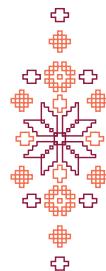
* * *

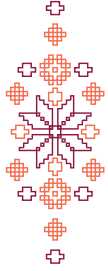
«<...> за змістом пункту 9 частини другої статті 129, частини першої статті 129¹ Конституції України у зв'язку з її пунктом 2 частини другої, частиною п'ятою статті 81, пунктами 3, 5 частини сьомої статті 126, пунктами 4, 5 частини першої статті 149¹ набрання судовим рішенням законної сили є юридичною подією, з настанням якої виникають, змінюються чи припиняються певні правовідносини, а таке рішення набуває нових властивостей. Основною з цих властивостей є обов'язковість – сутнісна ознака судового рішення як акта правосуддя».

[абзац третій підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 294, статті 326 Кодексу України про адміністративні правопорушення]

* * *

«<...> забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбаченого пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, слід розуміти як гарантоване особі право на перегляд її справи в цілому судом апеляційної інстанції, якому відповідає обов'язок цього суду переглянути по суті справу у спосіб всебічного, повного, об'єктивного та безпосереднього дослідження доказів з урахуванням доводів і вимог апеляційної скарги та перевірити законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи – одна з конституційних засад судочинства – спрямоване на гарантування ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина з одночасним дотриманням консти-

туційних приписів щодо розумних строків розгляду справи, незалежності судді, обов'язковості судового рішення тощо».

[абзац тринадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року № 4-р/2019 у справі за конституційною скаргою Глуценка Віктора Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України]

* * *

«<...> право на апеляційний перегляд справи, передбачене пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, є гарантованим правом на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті. Водночас зазначений конституційний припис не позбавляє законодавця повноваження передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд під час розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті».

[абзац восьмий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 у справі за конституційною скаргою Татькова Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України]

* * *

«<...> презумпція невинуватості є не лише обов'язковим елементом реалізації конституційного права на судовий захист, без якого справедливий судовий розгляд неможливий, а й важливою конституційною гарантією, яка потребує справедливого судового розгляду й ефективного судового захисту. Зазначене обумовлює потребу в забезпеченні особі можливості висловлювати позицію стосовно своєї невинуватості, доводити цю позицію в судовому порядку, інакше будуть порушені основні засади судочинства, зокрема визначені частиною другою статті 129 Конституції України, як-от: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом (пункт 1); змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (пункт 3). <...>».

[абзац другий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини

першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості)]

«<...> згідно з принципом верховенства права надання згоди особою на закриття стосовно неї кримінального провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння обов'язкове, оскільки це є умовою здійснення її права викласти свою позицію стосовно власної невинуватості. Відсутність такої можливості не забезпечує дотримання основних конституційних засад, які поширюються й на кримінальне провадження, а саме рівності перед судом і законом, змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, а отже, призводить до порушення права на судовий захист.

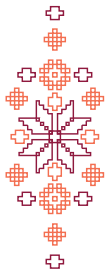
Водночас урегулювання в Кодексі (пункт 16 частини третьої статті 42, статті 303, 304) питання оскарження рішення, дій та бездіяльності прокурора не гарантує захисту презумпції невинуватості та реабілітації підозрюваного, стосовно якого було закрито кримінальне провадження у зв'язку з декриміналізацією діяння, оскільки таке врегулювання хоч і дозволяє судове оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження за оспорюваним приписом статті 284 Кодексу, однак не надає можливості здійснити вказане оскарження щодо підстави такого закриття, щоб не залишався сумнів у непричетності особи, стосовно якої воно відбулося, до вчинення декриміналізованого діяння».

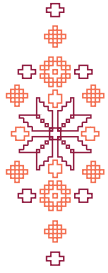
[абзаци третій, четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 червня 2022 року № 3-р(II)/2022]

* * *

«У державі, керованій правовладдям, юридичний механізм здійснення права на апеляційний перегляд справи має забезпечувати дієвість права особи на судовий захист та спроможність запобігати негативним для особи наслідкам можливої судової помилки суду першої інстанції. Законодавець, щоб не чинити свавільно під час установаження обмежень або заборон на оскарження апеляційним порядком окремих процесуальних судових рішень (ухвал), повинен, зокрема, ураховувати юридичні наслідки, що настають для особи в результаті ухвалення судового рішення (ухвали), наявність інших, установлених процесуальним законом, дієвих механізмів захисту та поновлення порушених прав і свобод особи».

[абзац другий підпункту 4.3.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача Вячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України]

(щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

«<...> доконечною гарантією реалізації права особи на судовий захист є забезпечення засади рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом у спосіб нормативного визначення рівних процесуальних можливостей (обсягу прав) учасників судового процесу, що відповідають їхньому процесуальному становищу, включно з правом на оскарження апеляційним порядком судових рішень.

<...> засада рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом має бути забезпечена під час судового розгляду будь-якої справи в суді першої інстанції і під час апеляційного провадження. Неоднаковий обсяг права на судовий захист, зокрема права учасника судового провадження на апеляційне оскарження судових рішень, має бути об'єктивно та обґрунтовано виправданим. У протилежному разі це буде непропорційним обмеженням права особи на апеляційне оскарження судових рішень, порушуватиме засаду рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, буде несумісним із вимогою справедливого судового розгляду як складником права на справедливий суд, а отже, спричинить порушення права на судовий захист».

[абзаци сьомий, восьмий підпункту 4.3.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> з приписів частини другої статті 3 Конституції України в системному зв'язку з приписами частини першої статті 8, частин першої, другої статті 55, частини п'ятої статті 125, пунктів 1, 8 частини другої статті 129 Конституції України впливає, що законодавець для забезпечення дієвості правовладдя, права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві, гарантій його реалізації, мети діяльності адміністративних судів повинен запровадити такий юридичний механізм здійснення адміністративного судочинства, за якого особа в судовому процесі не перебуватиме в гіршому процесуальному становищі порівняно з державою в особі органів державної влади, а також іншими органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, та матиме реальну процесуальну можливість захистити і поновити свої порушені права, свободи та інтереси, зокрема, завдяки наявності потрібного у зв'язку із цим обсягу права на судовий захист».

[абзац третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«Конституція України містить приписи з питань виконання судових рішень, зокрема: визначає обов'язковість судового рішення як одну з основних засад судочинства (пункт 9 частини другої статті 129); установлює,

що судові рішення є обов'язковим до виконання (друге речення частини першої статті 129¹); покладає на державу обов'язок забезпечити виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129¹).

<...> з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов'язок держави забезпечити також обов'язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України».

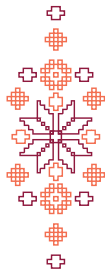
[абзаци перший, четвертий підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу, унеможлиблюючи апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не забезпечують обов'язковості виконання судового рішення та дієвості судового контролю за його виконанням, а отже, не забезпечують права особи на судовий захист.

<...> законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив права на апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, діяв свавільно, оскільки не врахував її юридичних наслідків для особи-позивача та не запровадив інших дієвих механізмів захисту і поновлення порушених прав, свобод, інтересів особи-позивача, яка судовим порядком домагається виконання судового рішення, ухваленого на її користь».

[абзаци третій, четвертий підпункту 7.3 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> законодавець визначив неоднаковий обсяг процесуальних можливостей (прав) сторін адміністративного процесу щодо права на апеляційне оскарження ухвал, ухвалених за наслідками розгляду заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, надавши суб'єктові владних повноважень право на апеляційне оскарження окремої ухвали і не встановивши для особи-позивача права на апеляційне оскарження ухвали про залишення без задоволення зазначеної заяви, чим поставив особу-позивача в гірше процесуальне становище порівняно з відповідачем – суб'єктом владних

повноважень, знівелювавши мету діяльності адміністративних судів, визначену частиною п'ятою статті 125 Конституції України».

[підпункт 7.4 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

* * *

«<...> Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України».

[друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> для реалізації конституційного права на судовий захист, що є гарантією захисту, утвердження та здійснення інших конституційних прав і свобод, потрібно на законодавчому рівні визначити належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини

другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

* * *

«<...> Основним Законом України встановлено не лише основні засади судочинства, а й види судових спорів, до яких віднесено й малозначні спори».

[абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

«<...> гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами є допоміжними юридичними явищами, що стосуються будь-якої особи.

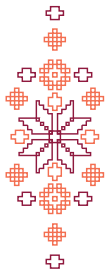
<...> додержання такої основної засади судочинства, як гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, має бути узгоджене з іншими основними засадами судочинства, визначеними Конституцією України, зокрема розумними строками розгляду справи судом».

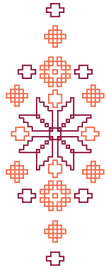
[друге речення абзацу четвертого, абзац п'ятий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«<...> задля додержання вимог Конституції України приписи процесуального закону мають забезпечити рівні юридичні можливості процесуального характеру для всіх учасників судового процесу, а у разі встановлення приписами права процесуальних відмінностей застосовані в процесуальному законі юридичні засоби мають бути спрямованими на досягнення правомірної мети, ґрунтуватись на конституційних принципах правовладдя (верховенства права), юридичної рівності та домірності».

[абзац третій підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«Право на судовий захист, гарантоване статтею 55 Конституції України, та всі складники цього права, зокрема ті, що забезпечують доступ до суду та визначають обсяг і зміст процесуальних прав учасників процесуальних

відносин, мають бути практичними та ефективними, а не теоретичними й ілюзорними».

[абзац другий підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«<...> право на касаційне оскарження судових рішень не є абсолютним.

Приписи Кодексу можуть установлювати обмеження на реалізацію права на касаційне оскарження судових рішень, однак такі обмеження мають бути ґрунтовані на приписах права, що є зрозумілими за своїм змістом і передбачними за наслідками застосування, та мати правомірну мету й бути домірними».

[підпункт 7.4 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

«<...> додержання принципу остаточності судового рішення (*res judicata*) є надважливим для забезпечення поваги до суду, його рішень та дієвості всієї системи правосуддя в державі, керованій правовладдям.

<...> Додержання принципу остаточності судового рішення (*res judicata*) полягає, зокрема, у тому, що жоден із учасників справи або інших юридично заінтересованих у розгляді справи осіб не має права вимагати касаційного перегляду остаточного та обов'язкового судового рішення лише для повторного слухання справи та ухвалення нового судового рішення.

<...> Верховний Суд як суд касаційної інстанції у цивільних справах із перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, має виконувати повноваження щодо усунення порушень норм матеріального та/або процесуального права, виправлення судових помилок і недоліків, а не нового розгляду справи та нівелювання ролі судів першої та апеляційної інстанцій у чиненні правосуддя та розв'язанні цивільних спорів».

«<...> внормування процесуальних відносин у спосіб визначення в Кодексі підстав для касаційного перегляду судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, можливе як виняток і лише у разі, коли це обумовлено потребами, що є значущими для дієвості та ефективності правосуддя, зокрема потребою розв'язання Верховним Судом як найвищим судом у системі судоустрою України складного юридичного питання, яке має фундаментальне значення для формування судами єдиної правозастосовної практики».

[абзаци перший, третій, п'ятий підпункту 7.7, абзац другий підпункту 7.8 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023]

Щодо статті 129¹

«Судовий захист та поновлення прав, свобод, інтересів особи, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами, неможливий без забезпечення виконання судового рішення, ухваленого на користь особи».

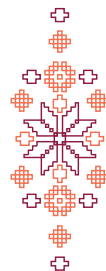
[абзац другий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо рівноправності сторін під час судового контролю за виконанням судового рішення)]

«Конституція України містить приписи з питань виконання судових рішень, зокрема: визначає обов'язковість судового рішення як одну з основних засад судочинства (пункт 9 частини другої статті 129); установлює, що судові рішення є обов'язковим до виконання (друге речення частини першої статті 129¹); покладає на державу обов'язок забезпечити виконання судового рішення у визначеному законом порядку (частина друга статті 129¹).

<...> з принципу правовладдя та вимоги утвердження й забезпечення права особи на судовий захист в адміністративному судочинстві впливає обов'язок держави забезпечити також обов'язкове виконання судового рішення, ухваленого на користь особи, задля реального захисту та поновлення її прав, свобод, інтересів, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами. Невиконання державою цього обов'язку суперечить приписам пункту 9 частини другої статті 129, частин першої, другої статті 129¹ Конституції України та призводить до порушення права особи на судовий захист, підриває дієвість адміністративного судочинства, а отже, є несумісним із принципом правовладдя, що його встановлено частиною першою статті 8 Конституції України».

[абзаци перший, четвертий підпункту б.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> судовий контроль за виконанням судового рішення є щонайпершим елементом в юридичному механізмі забезпечення виконання судового рішення, особливо в разі, коли таке судове рішення ухвалено на користь особи в юридичному спорі супроти органів публічної влади, їх посадових і службових осіб.

Держава для забезпечення виконання судового рішення має насамперед запровадити дієвий, а не ілюзорний юридичний механізм здійснення судового контролю за виконанням судового рішення, який дозволить особі, на користь якої ухвалено судове рішення, домогтися його виконання, щоб реально захистити та поновити права, свободи та інтереси, що зазнали порушення внаслідок ухвалення рішень, учинення дій або бездіяльності органами публічної влади, їх посадовими і службовими особами».

[абзаци третій, четвертий підпункту 6.2 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

«<...> приписи частини першої статті 294, частини шостої статті 383 Кодексу, унеможлиблюючи апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, не забезпечують обов'язковості виконання судового рішення та дієвості судового контролю за його виконанням, а отже, не забезпечують права особи на судовий захист.

<...> законодавець, ухваливши оспорювані приписи Кодексу, якими не встановив права на апеляційне оскарження ухвали суду про залишення без задоволення заяви, поданої порядком статті 383 Кодексу, діяв свавільно, оскільки не врахував її юридичних наслідків для особи-позивача та не запровадив інших дієвих механізмів захисту і поновлення порушених прав, свобод, інтересів особи-позивача, яка судовим порядком домагається виконання судового рішення, ухваленого на її користь».

[абзаци третій, четвертий підпункту 7.3 пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 2-р(II)/2023]

* * *

«Забезпечуючи реалізацію конституційного права на судовий захист та публічний порядок у сфері судочинства (це стосується і виконання судових рішень), держава може визначати обмеження щодо реалізації інших прав і свобод людини, зокрема її прав у сфері соціального захисту. Однак законодавець зобов'язаний унормувати ці питання, уживаючи домірних заходів для досягнення справедливого балансу між захистом публічних інтересів і конституційних прав людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, не порушуючи сутності цих прав».

[абзац четвертий підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму)]

«<...> за приписами частини першої статті 68 Основного Закону України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. За невиконання цих зобов'язань до осіб можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності на підставі судових рішень, виконання яких є обов'язковим. Такі особи мають відповідати за посягання на права і свободи інших людей чи публічний порядок, відшкодовувати завдану ними шкоду, проте це не повинно призводити до заперечення людської гідності та порушення сутності конституційних прав і свобод людини, зокрема у сфері соціального захисту».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023]

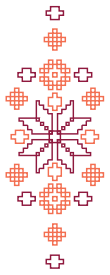
* * *

«<...> Захист, утвердження та здійснення прав людини потребують передусім забезпечення реалізації права на судовий захист, а також дотримання основних засад судочинства, включно з конституційною вимогою щодо обов'язковості судового рішення, що гарантовано приписами частини першої статті 55, пункту 9 частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України».

[друге речення абзацу другого пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні)]

«<...> для реалізації конституційного права на судовий захист, що є гарантією захисту, утвердження та здійснення інших конституційних прав і свобод, потрібно на законодавчому рівні визначити належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи».

[абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

«<...> встановлена оспорюваними приписами Кодексу вимога зазначати в судових рішеннях місце проживання чи перебування сторін (для фізичних осіб) та реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб), за його наявності, є домірною та сприяє досягненню справедливого балансу між забезпеченням реалізації конституційного права на судовий захист і захистом конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя.

<...> Конституційний Суд України дійшов висновку, що окремі приписи пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу є обмеженням конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя, але не надмірним, не скасовують сутності цього права, а спрямовані на виконання приписів частини першої статті 55, частини другої статті 129, статті 129¹ Конституції України та забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист, зокрема і його складника – права на виконання судових рішень, тому не суперечать приписам статей 3, 8, 22, 32 Конституції України».

[абзац четвертий підпункту 4.4.3 пункту 4, пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 131¹

«<...> Конституцією України встановлено вичерпний перелік повноважень прокуратури, визначено характер її діяльності і в такий спосіб передбачено її існування і стабільність функціонування. Наведене гарантує неможливість зміни основного цільового призначення вказаного органу, дублювання його повноважень/функцій іншими державними органами, адже протилежне може призвести до зміни конституційно визначеного механізму здійснення державної влади її окремими органами або вплинути на обсяг їхніх конституційних повноважень.

Отже, орган законодавчої влади за частиною другою статті 131¹, пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України визначає лише організацію та порядок діяльності прокуратури, а тому повноваження прокуратури, у тому числі щодо представництва інтересів держави в суді, встановлені Основним Законом України, не можуть бути передані законом будь-яким іншим державним органам.

<...> стосовно повноваження прокуратури щодо представництва інтересів держави в суді в Основному Законі України міститься застереження «у виключних випадках і в порядку, що визначені законом». <...> На думку Конституційного Суду України, це обумовлюється недопущенням свавільного втручання прокуратури у здійснення господарської та статутної

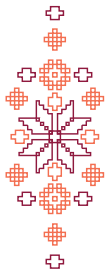
діяльності юридичних осіб, досягнення цілей функціонування учасника відповідних правовідносин, виконання ним договірних зобов'язань тощо. При цьому на прокуратуру покладається обов'язок щодо обґрунтування необхідності такого втручання.

З урахуванням наведеного Конституційний Суд України вважає, що Основний Закон України не наділяє Верховну Раду України як єдиний орган законодавчої влади в Україні правом делегувати конституційні повноваження прокуратури як конституційно визначеного державного органу іншим органам поза межами, встановленими конституційними нормами».

[абзаци шостий, сьомий, дев'ятий, десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 5 червня 2019 року № 4-р(II)/2019 у справі за конституційною скаргою акціонерного товариства «Запорізький завод феросплавів» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 13 частини першої статті 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»]

* * *

«Одним із найвагоміших наслідків конституційної реформи 2016 року стосовно організації державної влади в Україні є те, що з набранням чинності Законом України „Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)“ від 2 червня 2016 року № 1401-VIII (далі – Закон № 1401-VIII) інститут прокуратури втратив відокремлений статус у структурі державної влади. Той характер, що його було надано прокуратурі за приписами Конституції України 1996 року, Венеційська Комісія свого часу назвала „самостійною (четвертою) підпорою державної влади, що попередньо була властивою Радянській системі“ (Висновок щодо законопроекту про конституційні зміни стосовно прокуратури, CDL-AD(2006)029, § 10). Натомість за новим українським конституційним правопорядком прокуратуру як інститут, що виконує функцію кримінального переслідування, структурно вмонтовано в загальну систему правосуддя. На це вказує, зокрема, стаття 131 Конституції України. Таку спрямованість конституційної реформи обумовлювала потреба в усуненні з українського конституційного правопорядку залишків радянської системи влади з тим, щоб перетворити прокуратуру радянського зразка (інституційним елементом якої за приписом пункту 9 розділу XV „Перехідні положення“ Конституції України в редакції до внесення змін Законом № 1401-VIII була, зокрема, функція „нагляду за додержанням і застосуванням законів“, відома як „функція загального нагляду“) на такий інститут національної юридичної системи, що відповідав би європейським стандартам відповідно до взятого Україною зобов'язання ще при вступі до Ради Європи у 1995 році – „змінити роль і функції прокуратури (зокрема щодо здійснення загального нагляду за законністю) шляхом видозмінення цього інституту в орган, сумісний зі стандартами Ради Європи“ (Висновок

Парламентської Асамблеї Ради Європи від 26 вересня 1995 року № 190(1995), § 11.6). Вибір України на користь того, щоб незалежна служба кримінального переслідування стала частиною судової влади, заздалегідь отримав схвальну оцінку Венеційської Комісії (Висновок щодо законопроекту про конституційні зміни стосовно прокуратури, CDL-AD(2006)029, § 13).

Проте не лише структурне положення статті 131¹ Конституції України визначає нове місце прокуратури в системі державної влади України. Те, що прокуратура належить до української системи правосуддя, опосередковано впливає також із того припису Конституції України, відповідно до якого саме в системі правосуддя згідно із законом утворюються та діють органи та установи, що провадять стосовно суддів і прокурорів рівнозначно – їх добір, професійну підготовку, оцінювання та розгляд справ щодо їх дисциплінарної відповідальності (частина десята статті 131). Річ у тім, що прокурор, діючи від імені суспільства загалом, як і суддя, діючи від імені держави, при виконанні своїх професійних обов’язків на посаді має чинити справедливо й безсторонньо. Прокуророві, подібно судді, не належить виконувати професійні обов’язки за наявності приватного інтересу. На прокурора, як і на суддю, поширюються певні обмеження, обумовлені потребою забезпечити його безсторонність і добросовісність. У Бордоській декларації „Судді та прокурори в демократичному суспільстві“, що її 8 грудня 2009 року ухвалили спільно Консультативна Рада європейських суддів [Висновок № 12(2009)] і Консультативна Рада європейських прокурорів [Висновок № 4(2009)], зокрема, зазначено: „Інтерес суспільства полягає в тому, щоб правовладдя було забезпечене в спосіб чинення справедливого, безстороннього й дієвого правосуддя. Прокурорам і суддям належить забезпечувати, щоб на всіх стадіях провадження індивідуальні права й свободи було гарантовано, а суспільний порядок – захищено“ (§ 1); „належне виконання відмінних, але таких, що доповнюють одна одну, ролей суддів і прокурорів є неодмінною гарантією чинення правосуддя в справедливий, безсторонній і дієвий спосіб“ (§ 3); „статус прокурорів має бути гарантовано приписами права якомога вищого рівня, подібно до того, як це здійснено стосовно суддів“ (§ 6). Із професійних обов’язків прокурора впливає потреба в доборі на цю посаду таких осіб, що відповідають особливим кваліфікаційним вимогам. Вимоги до осіб, які мають намір обійняти посаду прокурора, мають бути подібними до тих, що їх висунуто до кандидатів на посаду професійного судді. Подібність професії прокурора за правилами, що застосовуються до професії судді, має поширюватись і на запровадження механізмів та процедур у питаннях професійної підготовки, оцінювання, призначення, кар’єрного зростання, дисциплінарної відповідальності, звільнення прокурорів тощо. У цьому аспекті Венеційська Комісія зазначала: „Є цілком очевидним, що система, за якої прокурори нарівні з суддями чинять відповідно до найвищих стандартів добросовісності й безсторонності, надає

більшого захисту людським правам, ніж система, що покладається лише на суддів“ (Доповідь про європейські стандарти щодо незалежності судової системи: частина II – служба обвинувачення, CDL-AD(2010)040, § 19).

На підставі збігу елементів діяльності прокурорів та суддів як осіб, що їх єднає належність до правничої професії, можна говорити також і про потребу в застосуванні спільного (єдиного) підходу для вирішення питань їх винагороди. <...>».

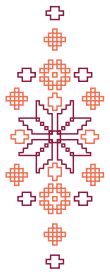
[підпункт 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII]

* * *

«Забезпечення державою належних гарантій від незаконного звільнення прокурора, діяльність якого пов'язана з функціонуванням системи правосуддя, є не лише елементом статусу прокурора, а й однією з передумов реалізації конституційного права на судовий захист. Відтак звільнення будь-якого прокурора можливе лише у порядку та на підставах, визначених законом, норми якого мають відповідати вимогам верховенства права (правовладдя), має бути спрямоване на досягнення правомірної (легітимної) мети, а застосовані при звільненні засоби мають бути домірними (пропорційними)».

[абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023 у справі за конституційною скаргою Василенка Сергія Миколайовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 6 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (щодо гарантій незалежності прокурора)]

«З огляду на сучасні інституційне місце прокуратури в загальній системі правосуддя та функції прокурора в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина Конституційний Суд України вважає, що дії та рішення органу законодавчої влади мають відповідати конституційним принципам, зокрема принципів поділу державної влади. Тому Верховна Рада України може втручатись в організацію та діяльність органів і посадових осіб загальної системи правосуддя лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені Конституцією України, із урахуванням потреби в

дотриманні незалежності прокурора, що є однією з гарантій неупередженого та ефективного здійснення ним своїх повноважень».

[абзац другий підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 березня 2023 року № 1-р(II)/2023]

* * *

«<...> європейські стандарти зобов'язують державу-члена Ради Європи гарантувати захист статусу прокурора законом як нормативним актом того самого рівня, що гарантує захист статусу судді, щоб забезпечити умови для дієвого правосуддя відповідно до вимог правовладдя.

Конституційний Суд України констатує, що конституційні повноваження прокуратури в поєднанні з її інституційним місцем у системі правосуддя наближують функціонування прокуратури до європейських стандартів, насамперед в аспекті зміцнення ролі цієї інституції як важливого елемента системи кримінального правосуддя, що обумовлює потребу в наданні прокурорам гарантій незалежності законом, щоб забезпечити функціонування дієвої системи правосуддя, яка спроможна захистити права і свободи людини».

[абзаци четвертий, п'ятий підпункту 2.1.1 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Стариченка Миколи Петровича, Гарлики Сергія Сергійовича, Петричука Олександра Анатолійовича, Остапенко Мар'яни Василівни та Менчинського Сергія Віталійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього пункту 3 розділу II «Прикінцеві і перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 року № 113-IX (щодо винагороди прокурора як гарантії його незалежності)]

«<...> нове місце прокуратури в системі органів державної влади та наведені вище стандарти незалежності прокурорів, яких Україна має додержувати як член Ради Європи, вимагають від держави забезпечити захист гарантій незалежності прокурорів подібно до того, як це зроблено для суддів».

[перше речення абзацу другого підпункту 2.1.2 підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

«<...> врегулювання законом, а не підзаконним актом питань матеріального, соціального, пенсійного забезпечення прокурорів становить гарантію забезпечення їх незалежності, унеможливорює втручання органів

виконавчої влади в діяльність прокуратури, що інакше призведе до недодержання принципу поділу влади.

Конституційний Суд України вважає, що наділення Кабінету Міністрів України повноваженням урегулювати питання винагороди прокурорів не можна визнати таким, що відповідає конституційній вимозі щодо здійснення органами державної влади своїх повноважень у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України».

[абзаци дев'ятий, десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

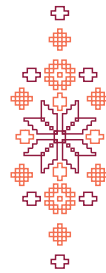
«<...> діяльність прокуратури як єдиної системи для здійснення визначених Конституцією України функцій ґрунтовано, зокрема, на незалежності прокурора, яка є невіддільним елементом його статусу, а визначені Законом № 1697-VII гарантії незалежності прокурора у взаємозв'язку зі статусом і повноваженнями прокуратури, що їх визначено статтею 131 Конституції України, становлять єдину систему гарантій незалежності прокурорів».

[абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

«<...> винагорода прокурорів (як і винагорода суддів) є гарантією їх незалежності. Однією з доконечних передумов незалежної діяльності прокуратури, безстороннього, неупередженого, ефективного виконання прокурорами повноважень є належний рівень їх матеріального та соціального забезпечення, що має бути гарантований у такий спосіб, щоб унеможливити вплив на прокурорів, коли вони ухвалюють рішення. Це може бути забезпечене лише за допомогою визначення у відповідному законі України належних умов функціонування прокуратури, насамперед системи її фінансування, зокрема регулювання винагороди прокурора, що становитиме гарантії його безсторонності та неупередженості під час виконання встановлених Конституцією України повноважень. Наведене дає підстави для висновку, що винагороду прокурорів – гарантію їх незалежності, яка є невіддільним елементом їхнього юридичного статусу, а отже, складником організації й порядку діяльності прокуратури в розумінні статті 131 Конституції України, – має визначати лише закон».

[абзац третій підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

«<...> прокурори сприяють здійсненню правосуддя в межах повноважень, якими їх наділено відповідно до статті 131 Конституції України. Вони виконують свої обов'язки на професійній основі, мають юридичний статус, основу якого становлять спільні елементи, незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України або адміністративної посади, яку прокурор

обіймає в прокуратурі. Єдиний порядок набуття статусу прокурора, наділення прокурорів однакою мірою гарантій незалежності, сукупність повноважень та обов'язків прокурора свідчить про єдиний юридичний статус усіх прокурорів».

[абзац третій підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

«У контексті розглядуваної справи Конституційний Суд України вважає, що принцип рівності однакою мірою поширюється на всіх прокурорів, яких у межах певних посад наділено єдиним юридичним статусом незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України або адміністративної посади, що її прокурор обіймає в прокуратурі.

Законодавець, запровадивши Законом № 113–ІХ реформування системи органів прокуратури, наділив Кабінет Міністрів України повноваженням визначати своїм актом розмір винагороди прокурорів. У такий спосіб законодавець запровадив неоднакове регулювання оплати праці прокурорів, фактично поділивши їх на дві категорії: одна – переведені до Офісу Генерального прокурора, обласної прокуратури, окружної прокуратури, яким винагороду виплачують відповідно до Закону № 1697–VII; друга – ті, хто продовжував виконувати свої повноваження до дня звільнення або переведення до Офісу Генерального прокурора, обласної прокуратури, окружної прокуратури, для кого винагороду визначено підзаконним нормативним актом – постановою Кабінету Міністрів України. Таку відмінність у ставленні до прокурорів, які мають єдиний юридичний статус, не можна вважати об'єктивно виправданою, а тому вона є дискримінаційною».

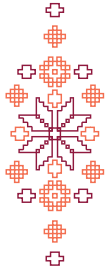
[абзаці четвертий, п'ятий підпункту 2.5.2 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

«У контексті цього конституційного провадження юридичну визначеність за доктриною правомірних сподівань слід розуміти не лише як право особи розраховувати на стабільність приписів актів права, чітке розуміння юридичних наслідків їх застосування, а також на послідовність законодавця в питаннях регулювання винагороди прокурорів відповідно до їхнього юридичного статусу.

<...> Верховна Рада України створила підстави для впевненості прокурорів у тому, що їхній статус (і відповідно невіддільні його елементи), як і статус суддів, гарантований державою, захищений нормативними актами вищого рівня, ніж підзаконні акти. <...>

<...> прокурори мали правомірні сподівання на стабільність у питанні нормативного регулювання їхньої винагороди як гарантії їх незалежності, яка є невіддільним елементом юридичного статусу прокурора».

[абзац третій, третє речення абзацу четвертого, абзац п'ятий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 13 вересня 2023 року № 8-р(II)/2023]

ЩОДО СТАТТІ 131²

«Поняття „надання професійної правничої допомоги“ не тотожне поняттю „представництво особи в суді“. Надання професійної правничої допомоги здійснюють адвокати, натомість представництво особи у суді може бути здійснене за вибором особи адвокатом або іншим суб'єктом. З аналізу частини першої статті 131² Конституції України у системному зв'язку з її статтею 59 випливає позитивний обов'язок держави, який полягає в гарантуванні участі адвоката у наданні професійної правничої допомоги особі з метою забезпечення її ефективного доступу до правосуддя за рахунок коштів держави у випадках, передбачених законом».

[абзац другий підпункту 2.2.1 підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 31 жовтня 2019 року № 4-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«<...> Основним Законом України встановлено не лише основні засади судочинства, а й види судових спорів, до яких віднесено й малозначні спори».

[абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 листопада 2023 року № 10-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфеева Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах)]

Розділ ІХ ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

щодо статті 133

«Утворення у складі України Автономної Республіки Крим та наділення її повноваженнями є формою децентралізації державної влади в унітарній державі. Згідно зі статтею 133 Конституції України Автономна Республіка Крим є адміністративно-територіальною одиницею України і складає систему її адміністративно-територіального устрою. Функціонування Автономної Республіки Крим ґрунтується також на конституційних засадах єдності та цілісності державної території, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Принцип поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади щодо Автономної Республіки Крим відображається встановленим Конституцією України правовим статусом Автономної Республіки Крим, повноваженнями і питаннями, віднесеними до її відання, що є непорушним і може змінюватися лише шляхом внесення змін до Основного Закону України. Делеговані законами України повноваження Автономній Республіці Крим визначають необхідне співвідношення державного управління та участі регіону у вирішенні тих чи інших питань внутрішньої політики держави на певному етапі її соціально-економічного розвитку і можуть змінюватися».

[абзаці другий, третій пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 3 лютого 2009 року № 4-рп/2009 у справі за конституційним поданням Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 4, 8, 10, підпункту «б» підпункту 2 пункту 13, пунктів 14, 17 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та сприяння інвестиційній діяльності у будівництві»]

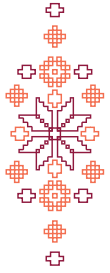
* * *

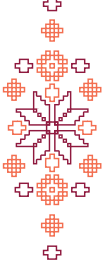
«Відповідно до частини другої статті 133 Основного Закону України Автономна Республіка Крим та місто Севастополь входять до складу України як окремі суб'єкти адміністративно-територіального устрою України.

Місто Севастополь не входить до складу Автономної Республіки Крим, має спеціальний статус, який визначається законом України.

Конституційний Суд України наголошує, що принципи цілісності і недоторканності території України в межах існуючого кордону, поширення суверенітету України на всю її територію встановлені Конституцією України. Звуження меж існуючого кордону України, виведення будь-якого суб'єкта адміністративно-територіального устрою України з її складу, зміна конституційно закріпленого статусу адміністративно-територіальної одиниці, зокрема Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, як невід'ємної складової частини України шляхом проведення місцевого референдуму суперечать зазначеним конституційним принципам».

[друге, третє речення абзацу третього, абзац четвертий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 березня 2014 року № 2-рп/2014 у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим)]

Розділ X АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ

щодо статей 137, 138

«Встановлений статтями 137, 138 Основного Закону України перелік питань, які належать до відання Автономної Республіки Крим, та питань, з яких вона здійснює нормативне регулювання, унеможлиблює вирішення нею питань, пов'язаних із територіальним устроєм, конституційним ладом та державним суверенітетом».

[друге речення абзацу восьмого підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2014 року № 3-рп/2014 у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя»]

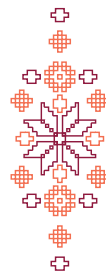
Розділ XI

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

щодо статей 142, 143

«Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України (статті 13, 142, 143 Конституції України)».

[абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000 у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про приватизацію державного житлового фонду)]

Розділ XII КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

щодо статті 150

«Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (*a posteriori*) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою України. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (*a posteriori*) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що її визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як конституційні поправки є актами конституцієдавця, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності установчої влади народу. Як впливає зі статті 157 Конституції України, установча влада експліцитно обмежила себе тим, що не дозволила змінювати ті приписи Конституції України, що захищають „права і свободи людини і громадянина“, „незалежність“ і „територіальну цілісність“».

[абзац другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

* * *

«<...> унесення змін до законів та інших нормативних актів не є підставою для закриття конституційного провадження в разі, коли предметом конституційного контролю є припис, який не втратив чинності, а лише

або був викладений у незмінній редакції в іншій структурній частині акта, або зазнав таких змін, що не впливають на його сутнісний зміст. У цих випадках Конституційний Суд України для захисту Конституції України та конституційних прав і свобод продовжує розгляд справи по суті».

[абзац четвертий підпункту 1.6 пункту 1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2022 року № 9-р(II)/2022 у справі за конституційною скаргою Приватного акціонерного товариства «Одестеплокомуненерго» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» (щодо непорушності права власності)]

щодо статті 150¹

«<...> забезпечення сталості та єдності судової практики є основоположною функцією Верховного Суду (частина перша статті 36 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“), яку не може здійснювати інший орган державної влади, зокрема Конституційний Суд України».

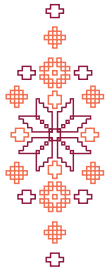
[абзац четвертий пункту 8 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису першого речення частини першої статті 1050 Цивільного кодексу України від 22 червня 2022 року № 6-р(II)/2022]

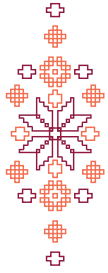
щодо статті 151²

«<...> рішення та висновки Конституційного Суду України є остаточними і обов’язковими до виконання. Обов’язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів <...>

Це виключає можливість органу державної влади, у тому числі парламенту, органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб відтворювати положення правових актів, визнаних Конституційним Судом України неконституційними, крім випадків, коли положення Конституції України, через невідповідність яким певний акт (його окремі положення) було визнано неконституційним, у подальшому змінені в порядку, передбаченому розділом XIII Основного Закону України».

[абзаци другий, третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 у справі за

конституційним поданням 58 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 3, 4, 5, 6 статті 9, пунктів 3, 4, 5 статті 10, підпункту «г» пункту 1 статті 24, пункту 3 статті 26 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», пункту 10 статті 14, статті 33¹ Закону України «Про комітети Верховної Ради України»]

* * *

«Досліджуючи порушені у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з того, що стаття 151² Конституції України не встановлює, що обов'язковими, остаточними і такими, що не можуть бути оскаржені, є лише рішення Конституційного Суду України, ухвалені з питань, пов'язаних зі здійсненням конституційного провадження. За змістом вказаної та інших статей розділу XII „Конституційний Суд України“ Конституції України такими є усі рішення Конституційного Суду України, ухвалені ним з питань, які належать до його виключних конституційних повноважень».

[абзац восьмий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151² Конституції України]

«Викладене дає підстави для висновку, що відповідно до приписів статті 151² Конституції України не можуть бути оскаржені будь-які рішення Конституційного Суду України незалежно від їх юридичної форми (виду), ухвалені ним як з питань, пов'язаних зі здійсненням ним конституційного провадження, так і питань, пов'язаних із забезпеченням належної організації діяльності Конституційного Суду України та реалізацією конституційно-правових гарантій незалежності і недоторканності суддів Конституційного Суду України. Це зумовлюється особливим конституційним статусом Конституційного Суду України, юридичною природою його рішень, а також надзвичайною важливістю покладених на нього функцій та завдань, пов'язаних із забезпеченням верховенства Конституції України.

Однак Конституційний Суд України може переглянути індивідуальні акти, ухвалені ним з підстав, передбачених частиною другою статті 149¹ Конституції України. Такий перегляд має здійснюватися з дотриманням вимог, встановлених частиною третьою статті 149¹ Конституції України для ухвалення таких актів».

[абзаци сьомий, восьмий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019]

щодо статті 152

«Частина друга статті 152 Конституції України закріплює принцип, за яким закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. За цим принципом закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю».

[абзац третій пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 1997 року № 8-зп у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про призначення перших заступників, заступників голів обласних, Київської міської державних адміністрацій, виданих протягом липня – грудня 1996 року, січня 1997 року (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій)]

* * *

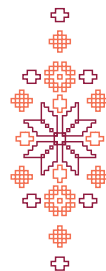
«У Рішенні від 7 жовтня 2009 року № 25-рп/2009 Конституційний Суд України зазначив, що „відповідно до частини третьої статті 152 Конституції України матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку. Тому позитивним обов’язком держави є прийняття відповідного закону, який має визначати порядок та умови такого відшкодування“ (абзац п’ятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини).

На підставі викладеного та з метою реального поновлення у правах громадян України, на яких поширюється дія статті 54 Закону № 796–XII, Конституційний Суд України вважає, що держава зобов’язана розробити порядок (юридичний механізм) відшкодування шкоди, якої вони зазнали внаслідок дії статті 54 Закону № 796–XII у редакції Закону № 76–VIII».

[підпункт 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII]

* * *

«Здійснюючи конституційний контроль за дотриманням конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами України відповідно до частини першої статті 152 Основного Закону України, Кон-

ституційний Суд України перевіряє не тільки дотримання формальних процедур, передбачених у Конституції України. Перевірці також підлягає додержання парламентом як представницьким органом народу своєї демократичної сутності, зокрема зваженість, послідовність та обґрунтованість процесу обговорення рішень, які він ухвалює, реальна можливість народних депутатів України здійснити свої права в цьому процесі».

[абзац шостий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

«Приписи частини першої статті 8, статті 19 Конституції України не регулюють питань конституційної процедури розгляду, ухвалення Верховною Радою України законів або набрання ними чинності <...>».

[абзац третій підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022]

* * *

«<...> Конституційний Суд України, спираючись на свої юридичні позиції, зазначає, що неконституційним у контексті припису частини першої статті 152 Конституції України може бути визнаний той нормативний акт, стосовно якого було порушено процесуальні (процедурні) вимоги, що їх встановлено безпосередньо Конституцією України, а не іншими актами права <...> На цій підставі Конституційний Суд України залишає без розгляду конституційне подання в тій його частині, що обґрунтована з посиланням на приписи Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України „Про Регламент Верховної Ради України“ <...>».

[підпункт 5.1 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій)]

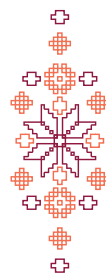
«<...> Конституційний Суд України нагадує свою висловлену раніше юридичну позицію, відповідно до якої приписи статті 6, частини другої

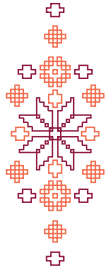
статті 19 та частини третьої статті 88 Конституції України „не регламентують процедурних вимог щодо розгляду та ухвалення“ законів, посилення на них „не може вважатися обґрунтуванням твердження щодо порушення конституційної процедури розгляду та ухвалення оспорюваного закону“, оскільки вони „не регулюють конституційної процедури розгляду та ухвалення законів“ (абзаци другий, третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Ухвали від 17 вересня 2015 року № 41-у/2015). На цій підставі Конституційний Суд України не вбачає потреби досліджувати питання додержання законодавцем приписів частини другої статті 6, частини другої статті 19, частин другої, третьої статті 88 Конституції України в контексті припису частини першої її статті 152».

[підпункт 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

«<...> Конституційний Суд України <...> уже розглядав питання юридичних наслідків порушення конституційної вимоги щодо особистого голосування народним депутатом України та обґрунтував висновок про неконституційність відповідного оспорюваного нормативного акта (зокрема, закону) тим, що порушення припису частини третьої статті 84 Конституції України є рівносильним порушенню припису частини першої статті 152 Конституції України в аспекті конституційної процедури ухвалення нормативного акта за істотності впливу порушення на остаточний результат його ухвалення (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018; абзац другий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018; абзац четвертий пункту 14 мотивувальної частини Рішення від 14 липня 2021 року № 1-р/2021). Відповідно до означеної юридичної позиції Конституційного Суду України будь-яке комбінування наведених у конституційному поданні кількісних даних стосовно реєстрації та голосування народних депутатів України на пленарному засіданні Верховної Ради України під час ухвалення Закону № 2662–VIII вказує на те, що факти порушення вимоги щодо їх особистого голосування, що її встановлено приписом частини третьої статті 84 Конституції України, попри саму наявність таких фактів, не мали істотного впливу на досягнення остаточного результату – ухвалення нормативного акта відповідно до припису статті 91 Конституції України. Тому Конституційний Суд України не вбачає порушення приписів частин другої, третьої статті 84 Конституції України під час ухвалення Закону № 2662–VIII».

[друге – четверте речення абзацу другого підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022]

Розділ XIII ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

щодо статті 155

«<...> використане у статті 155 Конституції України поняття „чергова сесія“ необхідно розуміти як вид сесії Верховної Ради України, яка проводиться відповідно до частини першої статті 83 Основного Закону України. Таке конституційне регулювання внесення змін до Конституції України унеможливорює попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України і прийняття його як закону на позачерговій сесії Верховної Ради України».

[абзац шостий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України]

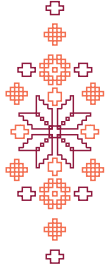
* * *

«<...> У цих приписах Основного Закону України [стаття 155] не визначено, на якій сесії Верховної Ради України має відбуватися попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України, однак указано, що ця сесія має передувати черговій сесії Верховної Ради України, на якій законопроект буде прийнято. Єдиною конституційно визначеною умовою прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України є його схвалення більшістю від конституційного складу Верховної Ради України.

Отже, Конституційний Суд України вважає, що попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України може відбутися на першій сесії новообраної Верховної Ради України. Прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону має відбутися на наступній черговій сесії Верховної Ради України, під якою потрібно розуміти лише чергову сесію Верховної Ради України, яку починають першого вівторка лютого і першого вівторка вересня кожного року».

[друге, третє речення абзацу першого, абзац другий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від листопада]

2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

щодо статті 156

«Особлива конституційна процедура внесення змін до розділу I „Загальні засади“ Конституції України обумовлена специфікою предмета його регулювання – основи конституційного ладу в Україні – зокрема необхідністю забезпечення національної безпеки і оборони України, потребами захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України як суверенної й незалежної, демократичної, соціальної та правової держави».

[абзац третій підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2016 року № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43, першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»]

* * *

«Конституційні процедури внесення змін до Конституції України передбачають обов'язкову участь у цьому процесі парламенту. Законопроект про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України має бути затверджено на всеукраїнському референдумі, однак такий референдум призначає Президент України лише після того, як законопроект було ухвалено щонайменше двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Конституція України не передбачає іншого порядку внесення змін до Конституції України».

[абзаци третій, четвертий пункту 18 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум»]

«<...> створення законодавчого механізму внесення змін до Конституції України, який не відповідає порядку, установленому нормами розділу XIII „Внесення змін до Конституції України“ Конституції України, крім іншого,

спричиняє обмеження конституційних повноважень парламенту щодо внесення змін до Конституції України».

[абзац другий пункту 22 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018]

щодо статті 157

«Передбачена частиною першою статті 157 Конституції України заборона змінювати Конституцію України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, є конституційною гарантією збереження як самої сутності таких прав і свобод, їх обсягу та змісту, так і їх захисту. Призначення цієї гарантії полягає в тому, щоб унеможливити будь-яке звуження змісту прав і свобод особи, тому що, як установив Конституційний Суд України, „звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням“ (абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005). Така конституційна гарантія впливає передусім із принципу прав людини як засади конституційного ладу в Україні, передбаченої приписами статті 3 Конституції України загалом. Конкретизовано цю гарантію, зокрема, в тих приписах частини другої статті 3 Конституції України, відповідно до яких „права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави“, „утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов’язком держави“. Означена гарантія збереження самої сутності прав і свобод людини і громадянина є приписом конституційного рівня, що посилює встановлену приписом частини третьої статті 22 Конституції України загальну заборону звужувати їх зміст та обсяг при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів».

[абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Висновку Конституційного Суду України від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України]

* * *

«Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (*a posteriori*) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою Укра-

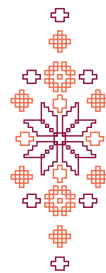
їни. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (*a posteriori*) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що їй визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як конституційні поправки є актами конституцієдавця, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності установчої влади народу. Як впливає зі статті 157 Конституції України, установча влада експліцитно обмежила себе тим, що не дозволила змінювати ті приписи Конституції України, що захищають „права і свободи людини і громадянина“, „незалежність“ і „територіальну цілісність“.

[абзац другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

щодо статті 159

«<...> за Основним Законом України наявність відповідного висновку Конституційного Суду України є обов'язковою умовою розгляду законопроекту про внесення змін до Конституції України на пленарному засіданні Верховної Ради України. Здійснення Конституційним Судом України попереднього (превентивного) контролю відповідності такого законопроекту вимогам, встановленим статтями 157 і 158 Конституції України, з усіма можливими поправками, внесеними до нього у процесі розгляду на пленарному засіданні Верховної Ради України, є невід'ємною стадією конституційної процедури внесення змін до Основного Закону України».

[абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України)]

* * *

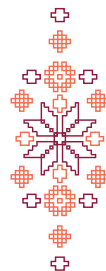
«Зі статті 159 Конституції України випливає, що нею чітко визначено обов'язковість передувального (*a priori*) конституційного контролю <...>

Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (*a posteriori*) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою України. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (*a posteriori*) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що їй визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України».

[перше речення підпункту 2.3, перше, друге речення абзацу другого підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)]

Розділ XV

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

щодо пункту 1

«На підставі зазначеного пункту перехідних положень Конституції України правомірним є поширення юрисдикції Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України правових актів, прийнятих до набуття чинності Конституцією України, тільки на нормативні правові акти, враховуючи, що за своєю природою ненормативні правові акти, на відміну від нормативних, встановлюють не загальні правила поведінки, а конкретні приписи, звернені до окремого індивіда чи юридичної особи, застосовуються одноразово й після реалізації вичерпують свою дію».

[абзац четвертий пункту 1 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 1997 року № 2-зп у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України)]

* * *

«Відповідно до пункту I розділу XV „Перехідні положення“ Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності Конституцією України, не повинні суперечити Конституції України, а отже, можуть перевірятися на предмет їх конституційності.

До числа таких нормативних актів належать, зокрема, нормативні акти Президії Верховної Ради України. <...>».

[третє речення абзацу першого, перше речення абзацу другого пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 1997 року № 2-зп у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України)]

* * *

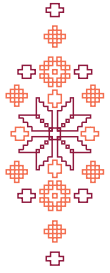
«<...> Конституційний Суд України у процесі розгляду справи виявляє суперечність (невідповідність) законів та інших правових актів (їх окремих положень) Конституції України, вони втрачають свою чинність з дня ухва-

лення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (частина друга статті 152 Конституції України). Це стосується не лише правових актів України, а й правових актів УРСР і СРСР, які продовжують застосовуватися після прийняття Конституції України. Повноваження Конституційного Суду України щодо визнання зазначених актів такими, що суперечать Конституції України (є неконституційними), походить з пункту 1 розділу XV „Перехідні положення“ Основного Закону України».

[абзац третій пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (справа про завчасне сповіщення про проведення публічних богослужінь, релігійних обрядів, церемоній та процесій)]

Перелік рішень Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення приписів Конституції України

1. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243²¹, 243²², 243²⁵ Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13 травня 1997 року № 1-зп.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 3 жовтня 1997 року № 4-зп.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248² Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненням жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і

третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 року № 11-рп/98.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) від 19 травня 1999 року № 4-рп/99.

9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 6 липня 1999 року № 7-рп/99.

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99.

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99.

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів до прокуратури) від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000.

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000.

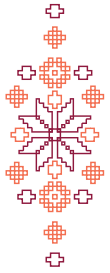
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000.

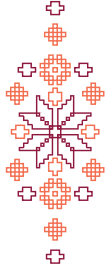
15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України „Про Рахункову палату“», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000.

16. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 93 Конституції України (справа про позачерговий розгляд законопроектів) від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001.

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 93 Конституції України, частини першої статті 35 Закону України «Про бюджетну систему України» (справа про зміни до закону про бюджет) від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001.

19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001.

20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «район» та «район у місті», які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття «організація управління районами в містах», яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» стосовно повноваження міських рад самостійно вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті (справа про адміністративно-територіальний устрій) від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001.

21. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», за конституційним зверненням Воробйова В.Ю., Лосева С.В. та інших громадян щодо офіційного тлумачення положень статей 22, 41, 64 Конституції України (справа про заощадження громадян) від 10 жовтня 2001 року № 13-рп/2001.

22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади (справа про призначення суддів) від 16 жовтня 2001 року № 14-рп/2001.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити і звернення народних депутатів

України до органів дізнання і досудового слідства) від 20 березня 2002 року № 4-рп/2002.

24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад) від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002.

25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 року № 8-рп/2002.

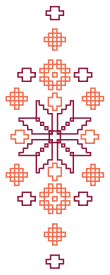
26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29 травня 2002 року № 10-рп/2002.

27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України (справа про об'єднання територіальних громад) від 18 червня 2002 року № 12-рп/2002.

28. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім „Кампус Коттон клуб“» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 року № 15-рп/2002.

29. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 120 Конституції України (справа про суміщення службової діяльності керівників органів виконавчої влади) від 17 жовтня 2002 року № 16-рп/2002.

30. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення по-

ложень статей 75, 82, 84, 91, 104 Конституції України (щодо повноважності Верховної Ради України) від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002.

31. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України (справа про повноваження Президента України реорганізувати центральні органи виконавчої влади) від 28 січня 2003 року № 2-рп/2003.

32. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Національного банку України про офіційне тлумачення положень статті 86, частини другої статті 89 Конституції України, частини другої статті 15, частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про звернення народних депутатів України до Національного банку України) від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003.

33. Рішення у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України: частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України «Про статус народного депутата України» та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26 червня 2003 року № 12-рп/2003.

34. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 84, пункту 34 частини першої статті 85, частини першої статті 86, статті 91 Конституції України, частин другої, третьої, четвертої статті 15 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про направлення запиту до Президента України) від 14 жовтня 2003 року № 16-рп/2003.

35. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпідменту Президента України) від 10 грудня 2003 року № 19-рп/2003.

36. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України та конституційним поданням 56 народних

депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої, третьої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частин першої, другої, третьої статті 140, частини другої статті 141 Конституції України, статті 23, пункту 3 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу», статей 12, 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статей 10, 13, 16, пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», статей 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», статті 18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті Києві) від 25 грудня 2003 року № 21-рп/2003.

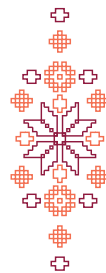
37. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003.

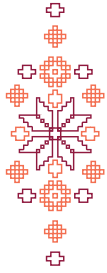
38. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004.

39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про офіційне тлумачення положень частини другої статті 90, пункту 8 частини першої статті 106 Конституції України (справа про умови дострокового припинення повноважень Верховної Ради України) від 19 травня 2004 року № 11-рп/2004.

40. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004.

41. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима

Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005.

42. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 61 народного депутата України про офіційне тлумачення положень пункту 10 частини першої статті 106, частин першої, другої, четвертої статті 118, частини третьої статті 133, частини другої статті 140 Конституції України, частини четвертої статті 1, частини другої статті 8, частини четвертої статті 9 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», пункту 2 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ» (справа про особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування в районах міста Києва) від 13 жовтня 2005 року № 9-рп/2005.

43. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 94 Конституції України від 9 жовтня 2007 року № 7-рп/2007.

44. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007.

45. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень пункту 12 частини першої статті 85 Конституції України у контексті положень частини четвертої статті 114, частин другої, третьої статті 115 Конституції України (справа про порядок припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України) від 11 грудня 2007 року № 12-рп/2007.

46. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 122 Конституції України, частини третьої статті 2 Закону України «Про прокуратуру» від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008.

47. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України про офіційне тлумачення положень частин

другої, третьої статті 5, статті 69, частини другої статті 72, статті 74, частини другої статті 94, частини першої статті 156 Конституції України (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008.

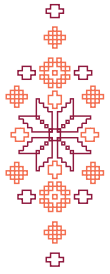
48. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 13 Закону України «Про статус народного депутата України», частини четвертої статті 61 Регламенту Верховної Ради України та офіційного тлумачення положень пункту 6 частини другої, частини шостої статті 81, частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 13 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції) від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008.

49. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 1, частини першої статті 7, статей 8, 9, 10, частини четвертої статті 14, статті 17, частини першої статті 20, частини третьої статті 29 Закону України «Про прокуратуру» (справа про повноваження прокуратури відповідно до пункту 9 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України) від 10 вересня 2008 року № 15-рп/2008.

50. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 105 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин шостої, сьомої, дев'ятої статті 83 Конституції України (справа про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України) від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008.

51. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення пункту 6 частини першої статті 106 Конституції України (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) від 15 жовтня 2008 року № 23-рп/2008.

52. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України про офіційне тлумачення положення частини другої статті 95 Конституції України та словосполучення «збалансованість бюджету», використаного в частині третій цієї статті (справа про збалансованість бюджету) від 27 листопада 2008 року № 26-рп/2008.

53. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень абзацу тринадцятого пункту 1 частини першої статті 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», частини другої статті 52, частини третьої статті 53, частини другої статті 54 Бюджетного кодексу України в аспекті положень частини першої статті 93, частини другої статті 96, пункту 6 статті 116 Конституції України (справа про право законодавчої ініціативи щодо внесення змін до закону про Державний бюджет України) від 13 січня 2009 року № 1-рп/2009.

54. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 85 Конституції України від 26 лютого 2009 року № 6-рп/2009.

55. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) від 16 квітня 2009 року № 7-рп/2009.

56. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини восьмої статті 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями частин шостої, сьомої статті 83, пункту 9 частини першої статті 106, частин третьої, четвертої статті 114 Конституції України від 28 квітня 2009 року № 8-рп/2009.

57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Київської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 141 Конституції України від 4 червня 2009 року № 13-рп/2009.

58. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009.

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293

Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010.

60. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 року № 7-рп/2010.

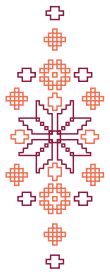
61. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України від 11 березня 2010 року № 8-рп/2010.

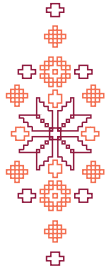
62. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів «а», «б», «в», «г» статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України від 1 квітня 2010 року № 10-рп/2010.

63. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010.

64. Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010.

65. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеніми Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Криміналь-

но-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011.

66. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011.

67. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 2 листопада 2011 року № 13-рп/2011.

68. Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Степаненка Андрія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень пунктів 22, 23 статті 1, статті 11, частини восьмої статті 18, частини третьої статті 22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями частини четвертої статті 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) від 10 листопада 2011 року № 15-рп/2011.

69. Рішення у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Пріма-Сервіс» ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011.

70. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія Володимировича щодо офіцій-

ного тлумачення положень частини другої статті 55 Конституції України, частини другої статті 2, пункту 2 частини третьої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України, частини третьої статті 10, частини другої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України та конституційним поданням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо офіційного тлумачення положень статей 97, 10, 234, 236 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 3, 4, 17 Кодексу адміністративного судочинства України в аспекті статті 55 Конституції України (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини) від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011.

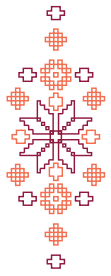
71. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012.

72. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012.

73. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012.

74. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 11-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012.

75. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 136, частини третьої статті 141 Конституції України, абзацу першого частини другої статті 14 Закону України «Про ви-

бори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 29 травня 2013 року № 2-рп/2013.

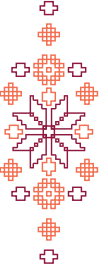
76. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини п'ятої статті 127 Конституції України у системному зв'язку з частиною третьою цієї статті, статті 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 12 червня 2013 року № 4-рп/2013.

77. Рішення у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства-фірми «Максима» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 59 Конституції України, частини першої статті 44 Господарського процесуального кодексу України (справа про відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві) від 11 липня 2013 року № 6-рп/2013.

78. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положень частин першої, п'ятої статті 103 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 16 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України (справа про строк, на який обирається Президент України) від 15 травня 2014 року № 5-рп/2014.

79. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення «на наступній черговій сесії Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України від 15 березня 2016 року № 1-рп/2016.

80. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151² Конституції України від 2 грудня 2019 року № 11-рп/2019.

**Конституція України
в практиці Конституційного Суду:
офіційне тлумачення та юридичні позиції**

1997–2023

Конституційний Суд України
Поштова адреса:
01033, м. Київ, вул. Жилянська, 14
E-mail: inbox@ccu.gov.ua
<https://ccu.gov.ua>

Підписано до друку 17.04.2024.
Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 28,12.
Наклад 200 прим. Зам. № 2.

Видавництво ТОВ «Компанія ВАІТЕ»
01042, м. Київ, вул. Саперне поле, 26, к. 27.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 2570 від 27.07.2006.

